

Slovenska nacionalna komisija za UNESCO

**ARHEOLOŠKA DEDIŠČINA
PRI POUKU ZGODOVINE
V OSNOVNIH
IN SREDNJIH ŠOLAH**

Danijela Trškan

2022

Prispevek k projektu
Vloga arheološke dediščine pri pouku zgodovine v osnovnih
in srednjih šolah pri Slovenski nacionalni komisiji za UNESCO (2019–2022)

DANIJELA TRŠKAN

**ARHEOLOŠKA DEDIŠČINA
PRI POUKU ZGODOVINE
V OSNOVNIH IN SREDNJIH ŠOLAH**

Slovenska nacionalna komisija za UNESCO

Ljubljana

2022

ARHEOLOŠKA DEDIŠČINA PRI POUKU ZGODOVINE V OSNOVNIH IN SREDNJIH ŠOLAH

Avtorica: **Danijela Trškan**

Recenzenti: Bojan Balkovec, Špela Bezjak, Božo Repe

Lektorica: Brigita Praznik Lokar

Prelom: Mateja Vrbinc

Založila in izdala: Slovenska nacionalna komisija za UNESCO

Generalni sekretar Slovenske nacionalne komisije za UNESCO: Gašper Hrastelj

unesco

Slovenska
nacionalna komisija

Tisk: Birografika Bori, d.o.o.

Ljubljana, 2022

Prva izdaja

Naklada: 250 izvodov

Brezplačna publikacija

© Slovenska nacionalna komisija za UNESCO, 2022

Vse pravice pridržane.

Izdajo je omogočila Slovenska nacionalna komisija za UNESCO (Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport Republike Slovenije).

Publikacija je dostopna na: http://oddelki.ff.uni-lj.si//zgodovin/DANIJELA/DIDAKTIKAZGODOVINE/_private/UNESCO2/Arheoloskadediscinaknjiga.pdf.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

37.091.3:902

TRŠKAN, Danijela

Arheološka dediščina pri pouku zgodovine v osnovnih in srednjih šolah / Danijela Trškan. - 1. izd. - Ljubljana : Slovenska nacionalna komisija za UNESCO, 2022

ISBN 978-961-95703-1-9
COBISS.SI-ID 113377539

Predgovor	9
Uvod	11
Prvo poglavje: Vloga arheoloških virov v osnovnih in srednjih šolah ter na fakultetah v Sloveniji	15
1 Vloga materialnih virov s poudarkom na arheoloških virih v učnih načrtih za zgodovino v osnovnih in srednjih šolah	17
1.1 Vloga materialnih virov v učnih načrtih za zgodovino v osnovnih šolah	17
1.2 Vloga materialnih virov v učnih načrtih za zgodovino v srednjih šolah	19
2 Vloga in uporaba arheoloških virov v učbenikih in delovnih zvezkih za zgodovino v osnovnih in srednjih šolah	22
2.1 Vloga arheoloških virov v uvodnem poglavju učbenikov za zgodovino v osnovnih in srednjih šolah	22
2.2 Vloga arheoloških virov kot materialnih virov v uvodnem delu delovnih zvezkov za zgodovino v osnovnih in srednjih šolah	27
3 Vloga arheoloških virov pri pouku zgodovine v osnovnih in srednjih šolah v Sloveniji ..	31
3.1 Predstavitev krajše raziskave	31
3.2 Rezultati in interpretacija	31
3.3 Glavna ugotovitev	33
4 Vloga materialnih virov pri izobraževanju študentov – bodočih učiteljev zgodovine na fakultetah v Sloveniji	34
5 Vloga arheoloških virov kot del kulturne dediščine pri izobraževanju mladih	40
Drugo poglavje: Mnenje študentov in učiteljev zgodovine o uporabi arheoloških virov pri pouku zgodovine	45
1 Predstavitev raziskave	47
1.1 Namen in cilji raziskave	47
1.2 Metode, tehnike in instrumenti zbiranja podatkov	48
1.3 Postopek zbiranja podatkov	48
1.4 Vzorec	49
1.5 Postopek obdelave podatkov	49
2 Mnenje študentov – bodočih učiteljev zgodovine	50
3 Mnenje učiteljev zgodovine – mentorjev študentov na pedagoški praksi	57
3.1 Mnenje učiteljev zgodovine v osnovnih šolah	57
3.2 Mnenje učiteljev zgodovine v srednjih šolah	61
4 Zaključne ugotovitve in predlogi	66
4.1 Zaključne ugotovitve	66
4.2 Predlogi	68

Tretje poglavje: Proučevanje arheoloških virov pri pouku zgodovine	71
1 Uvod v arheološke vire pri pouku zgodovine	73
2 Proučevanje arheoloških virov s pomočjo raziskovalnih vprašanj	74
2.1 Splošna vprašanja in naloge	74
2.2 Specifična vprašanja in naloge	77
3 Učenje z odkrivanjem arheoloških virov	91
4 Avtentično proučevanje arheoloških virov	94
Četrto poglavje: Priprava učencev na učno delo z arheološkimi viri v osnovnih in srednjih šolah	103
1 Priprava učencev na razumevanje časa, prostora in materialnih virov	105
1.1 Čas	105
1.2 Prostor	109
1.3 Materialni viri	112
2 Seznanjanje in učno delo z arheološkimi viri pri izvenšolskih dejavnostih	117
2.1 Uvod v izvenšolske dejavnosti	117
2.2 Arheološke zbirke v muzejih	118
2.3 Arheološki parki	131
2.4 Arheološke učne poti	136
2.5 Primeri zahtevnejših nalog za izvenšolske dejavnosti	138
3 Integrirano vrednotenje in ocenjevanje učencev	148
3.1 Uvodna predstavitev	148
3.2 Ocenjevanje procesa	150
3.3 Ocenjevanje izdelkov in predstavitev	153
3.4 Ocenjevanje portfolia	158
Peto poglavje: Aktiven pristop k arheologiji pri izvenšolskih dejavnostih v osnovnih in srednjih šolah	163
1 Uvodna predstavitev arheologije	165
1.1 Kaj je arheologija	165
1.2 Različne vrste arheologije	166
1.3 Aktiven pristop k arheologiji	170
2 Arheološka izkopavanja in naloge za učence	171
2.1 Uvod	171
2.2 Odkrivanje in iskanje arheoloških najdišč	172
2.3 Pridobitev dovoljenja za arheološka izkopavanja	177
2.4 Arheološka izkopavanja	181
2.5 Obdelava in proučevanje arheoloških najdb	188
2.6 Javna predstavitev arheoloških najdb	196
3 Udeležba na arheoloških delavnicah v muzejih in drugih institucijah	209
3.1 Primeri arheoloških delavnic v priročnikih	209
3.2 Primeri arheoloških delavnic v slovenskih muzejih	210
3.3 Primeri arheoloških delavnic v drugih institucijah	212

---

4 Udeležba na arheoloških izkopavanjih	214
4.1 Simulacije arheoloških izkopavanj	214
4.2 Možnosti ogledov arheoloških izkopavanj	214
4.3 Primeri nalog za učence po ogledu arheoloških izkopavanj	215
5 Univerzitetni študij arheologije	217
5.1 Študij arheologije na Univerzi na Primorskem	217
5.2 Študij arheologije na Univerzi v Ljubljani	218
6 Poklic arheologa	222
6.1 Kakšno delo opravljajo arheologi	222
6.2 Kje so zaposleni arheologi	222
6.3 Seznam izbranih tujih arheologov	223
6.4 Seznam izbranih slovenskih arheologov	224
6.5 Primeri nalog za učence	225
Zaključek	231
Priloge	235
Priloga 1: Najpogostejši izrazi v arheologiji	237
Priloga 2: Seznam virov in literature o arheologiji za učitelje in učence	257
Viri in literatura	263
Stvarno in imensko kazalo	275

PREDGOVOR

Predgovor vključuje zahvalo vsem, ki so sodelovali pri nastajanju pričujoče publikacije, in sicer se moram zahvaliti:

- učiteljem zgodovine v osnovnih in srednjih šolah, ki so januarja 2019 sodelovali v krajši anketni raziskavi o arheoloških virih;
- učiteljem zgodovine – mentorjem študentov na pedagoški praksi v osnovnih in srednjih šolah, ki so v štud. letih 2019/20 in 2020/21 sodelovali pri intervjujih;
- študentom zgodovine v štud. letu 2018/19, ki so podali mnenje o materialnih virih pri pouku zgodovine;
- študentom zgodovine v štud. letih 2019/20 in 2020/21, ki so intervjuvali učitelje zgodovine – mentorje na pedagoški praksi in izpolnili anketni vprašalnik o arheoloških virih pri pouku zgodovine;
- dr. Milanu Lovenjaku, dr. Katarini Katji Predovnik, dr. Mancini Vinazza in Evi Kocuvan za dovoljenje za objavo slikovnega in pisnega gradiva;
- Mestnemu muzeju Ljubljana (Muzej in galerije mesta Ljubljane), Narodnemu muzeju Slovenije in Oddelku za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani za dovoljenje za objavo slikovnega gradiva;
- Brigiti Praznik Lokar za lektoriranje besedila;
- Mateji Vrbinc za opravljen prelom in oblikovanje publikacije;
- dr. Bojanu Balkovcu, asist. Špeli Bezjak in dr. Božu Repetu za strokovni pregled.

Na koncu pa se moram zahvaliti Gašperju Hrastelju, Marjutki Hafner, Barbari Urbanija in Dragu Balentu iz Urada Slovenske nacionalne komisije za UNESCO za večletno podporo in možnost aktivnega sodelovanja v tej organizaciji.

Ljubljana, junij 2022

dr. Danijela Trškan

»Skozi celotno preteklost so ljudje ustvarjali in uporabljali različne predmete, gradili bivališča in druge stavbe. Nekaj ostankov predmetov in stavb iz različnih obdobj se je ohranilo do današnjih dni. Ti sledovi preteklosti pripovedujejo zgodbo o življenju takratnih ljudi. Imenujemo jih zgodovinski viri. Najstarejša skupina zgodovinskih virov so materialni viri.«¹

Med materialnimi viri pa so zelo pomembni arheološki viri, ki jim je treba pri izobraževanju mladih posvetiti posebno pozornost. Zato smo se odločili, da o arheoloških virih in delu arheologov oz. arheološki dediščini izvedemo mednarodni projekt pri Slovenski nacionalni komisiji za UNESCO.

Od leta 2019 do leta 2022 sem vodila projekt z naslovom *Vloga arheološke dediščine pri pouku zgodovine v osnovnih in srednjih šolah*, od leta 2019 do leta 2020 tudi skupaj z mlado raziskovalko Špelo Bezjak. Projekt je vključeval več vsebin in področij delovanja UNESCO v Sloveniji in tujini, in sicer izobraževanje (na vseh šolskih stopnjah), znanost (s poudarkom na zgodovini) in kulturno dediščino (snovno).

V letu 2020 je izšla mednarodna znanstvena monografija z naslovom *Archaeological Heritage and Education: An International Perspective on History Education* (Arheološka dediščina in izobraževanje: mednarodni pristop k poučevanju zgodovine),² v kateri je objavljenih 22 prispevkov. Prispevke je napisalo 25 avtorjev s štirih različnih celin (Evropa, Afrika, Amerika in Avstralija) in iz 12 različnih držav (Grčija, Portugalska, Hrvaška, Velika Britanija, Romunija, Nizozemska, Kanada, Švica, Litva, Južna Afrika, Avstralija in Slovenija). Publikacija ponuja mednarodni pogled na arheološko dediščino pri pouku zgodovine. 22 prispevkov je razdeljenih na šest poglavij: 1. *Arheologija v zgodovini izobraževanja* (štirje prispevki), 2. *Študije primerov o artefaktih* (štirje prispevki), 3. *Arheologija v učbenikih in učnih načrtih za zgodovino* (šest prispevkov), 4. *Poučevanje in učenje arheologije pri pouku zgodovine in v muzejih* (šest prispevkov), 5. *Primer skupnostnega boja za zaščito arheološke in kulturne dediščine* (en prispevek), 6. *Viri o arheološkem izobraževanju* (en prispevek). Ker v mnogih državah arheologija ni ločen predmet v osnovnih in srednjih šolah, ta publikacija predstavlja aktivno učenje arheologije pri pouku zgodovine in prikazuje, kako lahko arheologija obogati učni načrt za zgodovino in izvedbo predmeta zgodovina. Avtorji pojasnjujejo vrednost arheologije pri pouku zgodovine in v učnih načrtih ter učbenikih. Opisujejo različne študije primerov, v katerih lahko

1 Rode, M., Tawitian, E., Galonja, T. (2016). Koraki v času 6. Učbenik za zgodovino v 6. razredu osnovne šole. Ljubljana: DZS, str. 12.

2 Trškan, D., Bezjak, Š. (ur.) (2020). *Archaeological Heritage and Education: An International Perspective on History Education*. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, 439 str. Dostopno na: http://oddelki.ff.uni-lj.si//zgodovin/DANIJELA/DIDAKTIKAZGODOVINE/_private/UNESCO/Archaeologicalheritage.pdf (23. 12. 2021).

učenci razvijejo zgodovinsko razmišljanje in vadijo svojo sposobnost interpretacije materialne kulture z uporabo arheoloških artefaktov, predmetov, ostalin, najdišč in drugih virov. Navajajo številne konkretne primere predmetnega učenja, večperspektivnega učenja, veččutnega učenja in učenja na podlagi poizvedb in dejavnosti, ki temeljijo na izkušnjah in učencem omogočajo razvoj zgodovinskega mišljenja in razumevanja preteklosti.

Pričujoča publikacija z naslovom *Arheološka dediščina pri pouku zgodovine v osnovnih in srednjih šolah* pa ima glavni namen prikazati vlogo in uporabo arheoloških virov v osnovnih in srednjih šolah, podati mnenja študentov in učiteljev zgodovine o uporabi arheoloških virov pri pouku zgodovine, predlagati načine proučevanja teh virov in podati primere avtentičnih nalog za arheologijo za mlade pri predmetu zgodovina. Konkretni primeri nalog za učence se nanašajo predvsem na slovensko arheološko dediščino.

Vsebina je razdeljena na pet poglavij, v katerih prva štiri pripravljajo učitelje in učence na delo z različnimi arheološkimi viri, peto poglavje pa je namenjeno aktivnemu pristopu k arheologiji. Arheološki viri se v tej publikaciji nanašajo na arheološke najdbe, ostaline, najdišča, eksponate, spomenike in objekte.³

Prvo poglavje *Vloga arheoloških virov v osnovnih in srednjih šolah ter na fakultetah v Sloveniji* opisuje vlogo materialnih virov (s poudarkom na arheoloških virih) v slovenskih učnih načrtih za zgodovino in izbranih učbenikih in delovnih zvezkih za zgodovino v osnovnih in srednjih šolah v Sloveniji, navaja mnenja študentov o vlogi materialnih virov pri pouku zgodovine ter pojasni pomen slovenske arheološke dediščine pri izobraževanju mladih.

Drugo poglavje *Mnenje študentov in učiteljev zgodovine o uporabi arheoloških virov pri pouku zgodovine* predstavlja rezultate intervjujev z učitelji zgodovine – mentorjev študentov na pedagoški praksi in rezultate neanonimnih anketnih odgovorov študentov zgodovine (bodočih učiteljev) o pomenu in možnostih uporabe arheoloških virov pri pouku zgodovine v osnovnih in srednjih šolah, in sicer pri rednem pouku in izvenšolskih dejavnostih.

V tretjem poglavju *Proučevanje arheoloških virov pri pouku zgodovine* so izpostavljeni načini proučevanja arheoloških virov pri pouku zgodovine, in sicer proučevanje s pomočjo raziskovalnih vprašanj, učenje z odkrivanjem in avtentično proučevanje arheoloških virov.

---

3 Izraz *arheološki vir* je vzet iz: Klejn, L. S. (1987). *Arheološki viri*: Ljubljana: ŠKUC, str. 125–130.

Četrto poglavje *Priprava učencev na učno delo z arheološkimi viri v osnovnih in srednji šolah* opisuje pripravo učencev na razumevanje časa, prostora in materialnih virov, načine učnega dela z arheološkimi viri pri izvenšolskih dejavnostih (ogledi arheoloških zbirk v muzejih, obiski arheoloških parkov, ogledi po arheoloških učnih poteh). Dodani so primeri integriranega ocenjevanja oz. ocenjevanja končnih izdelkov učencev in portfolia.

Peto poglavje *Aktiven pristop k arheologiji pri izvenšolskih dejavnostih v osnovnih in srednjih šolah* vključuje predloge za udeležbo učencev na arheoloških delavnicah v muzejih in drugih institucijah ali na arheoloških izkopavanjih. Prikazuje univerzitetni študij arheologije in poklic arheologa. Glavni del pa vključuje informacije o arheološkem izkopavanju z različnimi nalogami za učence.

V prilogi smo dodali pojasnilo najpogostejših izrazov, ki se nanašajo na arheologijo, in seznam literature in virov v slovenskem jeziku, ki ga lahko učitelji zgodovine uporabijo za lastno pripravo in izpopolnjevanje o arheoloških virih ali pa za različne izvenšolske dejavnosti.

V publikaciji smo uporabili moško obliko za oba spola (npr. učenec, učitelj, arheolog itn.). Izraza učenec in učitelj pa smo uporabili za osnovno in srednjo šolo. Poševni tisk nakazuje citirano besedilo. V celotnem besedilu, tudi citiranem, smo uporabili ustrežnejši izraz, in sicer *proučevanje* (*prouči*), namesto *preučevanje* (*preuč*).

S publikacijo želimo učencem, učiteljem in študentom zgodovine in drugih družboslovnih predmetov ponuditi koristne smernice in napotke za enostavno proučevanje arheoloških virov oz. različne naloge, ki se nanašajo na arheološke vire.

Publikacija je v prvi vrsti namenjena učiteljem in učencem za pouk zgodovine, uporabljajo pa jo lahko tudi učitelji drugih družboslovnih predmetov v osnovnih in srednjih šolah, muzejski pedagogi in vsi, ki jih zanimajo raznovrstni pedagoški pristopi k arheološkim virom.

PRVO POGlavJE: VLOGA ARHEOLOŠKIH VIROV V OSNOVNIH IN SREDNJIH ŠOLAH TER NA FAKULTETAH V SLOVENIJI

1 VLOGA MATERIALNIH VIROV S PoudARKOM NA ARHEOLOŠKIH VIRIH V UČNIH NAČRTIH ZA ZGODOVINO V OSNOVNIH IN SREDNJIH ŠOLAH

1.1 Vloga materialnih virov v učnih načrtih za zgodovino v osnovnih šolah

1.2 Vloga materialnih virov v učnih načrtih za zgodovino v srednjih šolah

2 VLOGA IN UPORABA ARHEOLOŠKIH VIROV V UČBENIKIH IN DELOVNIH ZVEZKIH ZA ZGODOVINO V OSNOVNIH IN SREDNJIH ŠOLAH

**2.1 Vloga arheoloških virov v uvodnem poglavju učbenikov za zgodovino
v osnovnih in srednjih šolah**

**2.2 Vloga arheoloških virov kot materialnih virov v uvodnem delu delovnih
zvezkov za zgodovino v osnovnih in srednjih šolah**

3 VLOGA ARHEOLOŠKIH VIROV PRI POUKU ZGODOVINE V OSNOVNIH IN SREDNJIH ŠOLAH V SLOVENIJI

3.1 Predstavitev krajše raziskave

3.2 Rezultati in interpretacija

3.3. Glavna ugotovitev

4 VLOGA MATERIALNIH VIROV PRI IZOBRAŽEVANJU ŠTUDENTOV – BODOČIH UČITELJEV ZGODOVINE NA FAKULTETAH V SLOVENIJI

5 VLOGA ARHEOLOŠKIH VIROV KOT DEL KULTURNE DEDIŠČINE PRI IZOBRAŽEVANJU MLADIH

Vloga arheoloških virov v osnovnih in srednjih šolah ter na fakultetah v Sloveniji

1 VLOGA MATERIALNIH VIROV S Poudarkom NA ARHEOLOŠKIH VIRIH V UČNIH NAČRTIH ZA ZGODOVINO V OSNOVNIH IN SREDNJIH ŠOLAH

1.1 Vloga materialnih virov v učnih načrtih za zgodovino v osnovnih šolah

V osnovni šoli sta dva učna načrta, prvi učni načrt je za obvezni predmet (zgodovina) v slovenskih osnovnih šolah od 6. do 9. razreda (starost učencev od 11 do 15 let), drugi učni načrt pa je za izbirni predmet (odkrivajmo preteklost svojega kraja), ki se lahko izvaja v 7. in 8. razredu (starost učencev od 12 do 14 let).

V učnem načrtu za predmet zgodovina v osnovni šoli je zapisano, da se učenci seznanijo z materialnimi viri v 6. razredu pri obvezni temi *Ostanki preteklosti* in pri vsebini *Kako spoznavamo preteklost*, v kateri so navedeni naslednji zgodovinski viri – pisni, ustni in materialni; izpostavljen je tudi pomen muzejev, knjižnic, arhivov in arheologije.⁴ Med didaktičnimi priporočili je navodilo učiteljem, da naj bi učenci samostojno delali z zgodovinskimi viri, med katere spadajo tudi materialni viri.⁵ Drugih omemb materialnih virov v učnem načrtu ni. Eden od namenov pouka zgodovine v osnovni šoli je, da se učenci naučijo »spretnosti preproste uporabe zgodovinskih raziskovalnih metod; /.../ preproste analize, sinteze in interpretacije uporabnih in verodostojnih podatkov in dokazov iz zgodovinskih virov in literature iz različnih medijev za raziskovanje in poznavanje življenja ljudi v preteklosti; /.../ spretnosti uporabe zgodovinskih virov in informacij z uporabo informacijske tehnologije (IT).«⁶ Ker so materialni viri pogosto povezani s krajevno zgodovino, pa se učenci naučijo »na primerih iz krajevne zgodovine presojati pomen ohranjanja in varovanja kulturne dediščine.«⁷ Učenci v osnovni šoli se naučijo naštetih vrst zgodovinskih virov, opisati njihove značilnosti, pojasniti njihov pomen za zgodovino in razložiti, katere ustanove jih hranijo.⁸ Didaktična priporočila navajajo naslednje: »Za sodobni pouk zgodovine je izrednega pomena tudi sodelovanje z drugimi institucijami, povezanimi z zgodovino in kulturno dediščino (na primer muzeji, arhivi, knjižnicami, galerijami itd.), saj ob tem učenci razvijajo spretnosti iskanja in zbiranja novih informacij ter razvijajo spoštljiv in odgovoren odnos do ohranjanja in varovanja kulturne dediščine.«⁹ Pri izbirni temi o prazgodovini na Slovenskem so vključeni tudi arheološki viri, in sicer učenci »opišejo glavne

4 Učni načrt. Program osnovna šola. Zgodovina (2011). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 7: http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_zgodovina.pdf (6. 2. 2018).

5 Prav tam, str. 41.

6 Prav tam, str. 5.

7 Prav tam, str. 6.

8 Prav tam, str. 28.

9 Prav tam, str. 41.

arheološke najdbe iz različnih obdobj prazgodovine na tleh današnje Slovenije.«¹⁰ Pri izumih, ki je vsebina izbirne teme *Človek, razmišlja, ustvarja in gradi*, pa učenci »opišejo najdbo kolesa na Ljubljanskem barju.«¹¹ Oba cilja sta zahtevana tudi kot temeljna standarda znanja za 6. razred.¹²

V učnem načrtu za predmet odkrivajmo preteklost svojega kraja materialni viri niso navedeni med splošnimi cilji predmeta, vendar se pri tem predmetu učenci »z uporabo različnih zgodovinskih virov in literature ter z učenjem ob njih /.../ urijo v uporabi zgodovinskih raziskovalnih metod, prilagojenih starosti učencev; urijo se v uporabi in razumevanju zgodovinskih virov, literature in informacij, zbranih in izbranih iz drugih medijev za raziskovanje in poznavanje življenja ljudi v preteklosti; /.../ z učenjem ob različnih zgodovinskih virih in literaturi razvijajo spretnosti kritične presoje zgodovinskih dogodkov in pojavov v preteklosti in sodobnosti.«¹³ Z materialnimi viri se učenci srečajo pri posameznih učnih vsebinah, in sicer pri srednjeveških zgodbah, kjer se učijo o igračah in materialih za igrače,¹⁴ o oblačilih in vrstah materialov za oblačila,¹⁵ obleki in bojni opremi vitezov,¹⁶ pri vsebini o potovanjih pa na terenu odkrivajo in dokumentirajo »materialne ostanke o obstoju preživetih oblik kopenskega prometa,«¹⁷ se naučijo, katere pripomočke in sredstva za hojo, nošnjo in prevažanje tovora ter prometna sredstva na parni, motorni ali električni pogon so uporabljali v preteklosti.¹⁸ Učni načrt priporoča »odkrivanje oziroma raziskovanje zgodovine domačega kraja, mesta, pokrajine v obliki sodelovalnega učenja, projektnega dela, terenskega dela z vključevanjem muzejev in arhivov, krajših in daljših ekskurzij, raziskovalnih taborov ipd.«¹⁹ Med didaktičnimi priporočili pri posameznih operativnih ciljih in vsebinah je tudi predviden obisk muzejev, in sicer: *Železniški muzej Slovenskih železnic v Ljubljani, Tehniški muzej Slovenije v Bistri pri Vrhniki, Pomorski muzej Sergej Mašera v Piranu, Muzej pošte in telekomunikacij v Škofji Loki, Kobariški muzej, Muzej novejšje zgodovine Slovenije v Ljubljani* idr.²⁰ Pri temi o selitvah skozi zgodovino učni načrt priporoča »zbiranje podatkov iz arheoloških grobišč, na katerih so bili skupaj pokopani alpski Slovani in staroselci (npr. Bled).«²¹

10 Prav tam, str. 10.

11 Prav tam, str. 8.

12 Prav tam, str. 28 in 30.

13 Učni načrt. Izbirni predmet. Odkrivajmo preteklost svojega kraja (2008). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 4: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_izbirmi/Preteklost_kraja.pdf (6. 2. 2018).

14 Prav tam, str. 5.

15 Prav tam, str. 6.

16 Prav tam, str. 7.

17 Prav tam, str. 10.

18 Prav tam, str. 9.

19 Prav tam, str. 32.

20 Prav tam, str. 10, 12, 15.

21 Prav tam, str. 21.

Glede na analizo obeh osnovnošolskih učnih načrtov lahko ugotovimo, da učna načrta med glavnimi splošnimi cilji arheoloških virov ne omenjata, saj jih uvrščata med materialne vire. Arheološki viri so vključeni pri temah o prazgodovini in alpskih Slovanih na ozemlju današnje Slovenije. Za obe temi je značilno, da temeljita na arheoloških najdbah, zato oba učna načrta zahtevata, da znajo učenci navesti glavna arheološka najdišča v Sloveniji ravno za ti dve temi.

1.2 Vloga materialnih virov v učnih načrtih za zgodovino v srednjih šolah

Vlogo in pomen materialnih virov s poudarkom na arheoloških virih smo analizirali v več srednješolskih učnih načrtih za zgodovino in v učnih načrtih, ki vključujejo tudi zgodovinske vsebine, npr. za predmete ekonomska zgodovina, zgodovina športa, družboslovje ter družboslovje in naravoslovje.

V učnem načrtu za zgodovino v gimnazijah materialni viri niso navedeni posebej, le pri uvodu je pojasnjeno, da učni načrt poudarja vsebine z zgodovino vsakdanjega življenja s prikazom materialnih dosežkov človeštva v posameznih zgodovinskih obdobjih.²² Med splošnimi cilji, ki se nanašajo na razvijanje spretnosti in veščin, je cilj, ki se navezuje na zgodovinske vire, in sicer, da se učenci naučijo »spretnosti zbiranja in izbiranja, analize in sinteze, kritične presoje vrednosti in uporabnosti informacij in zgodovinskih virov.«²³ Pri obvezni temi (*Zakaj je pomembna zgodovina*) se učenci naučijo oceniti pomen zgodovinskih virov za zgodovino,²⁴ seznanijo pa se tudi »z vlogo knjižnic, arhivov, muzejev in IKT glede uporabe zgodovinske literature in virov.«²⁵ Pri obvezni temi *Od mestnih držav do prvih imperijev* se učenci naučijo kazati »odgovoren in pozitiven odnos do ohranjene kulturne dediščine iz obdobja prazgodovine in starega veka v različnih arheoloških parkih, muzejskih zbirkah ipd.«²⁶ Pri obvezni temi *Prazgodovinska in antična kulturna dediščina na tleh današnje Slovenije* pa se učenci ravno tako naučijo kazati »odgovoren in pozitiven odnos do ohranjene kulturne dediščine iz obdobja prazgodovine in rimskega obdobja na tleh današnje Slovenije v različnih arheoloških parkih, muzejskih zbirkah ipd.«²⁷ in »analizirajo značilnosti ohranjenih mitov in arheoloških najdb, ki povezujejo grško civilizacijo z današnjim slovenskim ozemljem.«²⁸ Učni načrt priporoča, da se zlasti izbirne teme izvedejo v obliki ekskurzij, terenskega in muzejskega dela.²⁹

22 Učni načrt. Zgodovina. Gimnazija. Splošna gimnazija. Obvezni predmet (280 ur) (2008). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 7: http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2017/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_zgodovina_280_ur_gimn.pdf (6. 2. 2018). Enako je za klasično in strokovno gimnazijo.

23 Prav tam, str. 8.

24 Prav tam, str. 13.

25 Prav tam.

26 Prav tam, str. 15.

27 Prav tam, str. 16.

28 Prav tam, str. 47.

29 Prav tam, str. 57.

V učnem načrtu za izbirni predmet zgodovina športa v gimnazijah je navedeno, da ta predmet »poudarja koncepte dela z zgodovinskimi viri in interpretacijo glavnih spoznanj v razvoju športa.«³⁰ Tako se učenci naučijo zbirati, analizirati, vrednotiti in sintetizirati zgodovinske vire na temo razvoja športa.³¹ Učni načrt predlaga seznanjanje z različnimi viri tudi s pomočjo muzejev (Muzej športa) in arhivov.³²

V učnem načrtu za ekonomsko zgodovino v strokovnih gimnazijah so tudi gospodarske teme povezane z denarništvom ali prazgodovinskim načinom življenja (nabiralništvo, lov), vendar pa ni poudarka na materialnih ali arheoloških virih. Med splošnimi cilji je en cilj, ki se nanaša na vire, in sicer, da učenci »razvijajo spretnosti zbiranja in izbiranja, analize, sinteze, kritične presoje vrednosti in uporabnosti informacij in zgodovinskih virov.«³³

V učnem načrtu za zgodovino za srednje strokovno izobraževanje in poklicno-tehniško izobraževanje pri obvezni temi *Slovenski prostor in Slovenci v obdobju do 18. stoletja* (uvod) učenci spoznajo osnovne značilnosti poselitve slovenskega prostora v prazgodovini in dediščino ilirsko-keltske dobe (do prihoda Rimljanov). Pri tej temi je naveden cilj, da dijak »ob zemljevidu poišče najpomembnejša najdišča iz prazgodovinske dobe (npr. Divje babe – piščal, Vače – situla), imena rek, ki izvirajo iz tega obdobja.«³⁴ Pri izbirni temi o zgodovini, času in prostoru se učenci naučijo ovrednotiti pisni, materialni, slikovni in internetni vir, in sicer »s pomočjo primerjanja pisnega in materialnega vira kritično ovrednoti vir, pomaga si z literaturo in internetom.«³⁵ Različne zgodovinske vire pa se naučijo prepoznavati »s pomočjo virov in literature, interneta, terenskega dela (muzeji, arheološka izkopavanja).«³⁶ Pri temi o denarju se učenci s pomočjo obiska lokalnih muzejev učijo o plačilnem sredstvu v antiki.³⁷ Pri temi o arhitekturi in bivališčih v preteklosti učenci ocenijo uporabo materialov in uporabnost drugih materialov, povezanih z gradbeništvom.³⁸ Pri temi o oblačilih se učenci naučijo različne vrste materialov, ki so jih uporabljali za oblačila v prazgodovini in starem veku.³⁹ Ugotavljamo, da učni načrt spodbuja učence, da obišejo muzeje za boljše razumevanje učne snovi (npr. trgovine, obrti, denarja in različnih zgodovinskih virov).⁴⁰ Med didaktičnimi priporočili pa je ravno tako navedeno, da naj učenci obišejo muzeje in jedra starih

30 Učni načrt. Program srednja šola. Zgodovina športa. Izbirni predmet (2014). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 4: http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2017/programi/media/pdf/un_gimnazija/2015/UN-IP-zgodovina-sporta17_6_14_CIP.pdf (6. 2. 2018).

31 Prav tam, str. 22.

32 Prav tam.

33 Učni načrt. Zgodovina. Ekonomska zgodovina. Gimnazija, strokovna gimnazija. Izbirni predmet (35 ur) (2008), str. 6: http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2018/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_ip_ekonomska_zgodovina_strok_gimn.pdf (30. 12. 2018).

34 Srednje strokovno izobraževanje (SSI). Poklicno-tehniško izobraževanje (PTI). Katalog znanja. Zgodovina. (103 ure) (2007), str. 3: http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2012/programi/Ssi/KZ-IK/kz_zgodovina_ssi_in_pti_103_126.doc (6. 2. 2018).

35 Prav tam, str. 19.

36 Prav tam, str. 18.

37 Prav tam, str. 19.

38 Prav tam, str. 33.

39 Prav tam, str. 40.

40 Prav tam, str. 18–22.

mest ter si ogledajo zgodovinske znamenitosti, saj si s tem privzgojijo estetski čut in pozitiven odnos do ohranjanja slovenske kulturne dediščine.⁴¹

V učnem načrtu za družboslovje za srednje poklicno izobraževanje je navedeno, da učenci spoznajo »življenje, delo in miselnost v preteklosti in vpliv ključnih dogodkov na zgodovinski razvoj in sedanjost,«⁴² medtem ko materialni viri niso navedeni.

V učnem načrtu za družboslovje in naravoslovje v nižjem poklicnem izobraževanju je velik poudarek na slovenski zgodovini. Tako pri tematskem sklopu *Od zgodbe k zgodovini* učenci spoznajo »glavne kulturne in zgodovinske spomenike svojega kraja in /.../ pomen njihovega ohranjanja.«⁴³ Pri tematskem sklopu *Današnji slovenski prostor v preteklosti in zgodovina Slovencev do 19. stoletja* pa učenci spoznajo »pomen najdb iz prazgodovine in antike za poznavanje življenja v današnjem slovenskem prostoru v preteklosti« in »pomen varovanja zgodovinske in kulturne dediščine v današnjem slovenskem prostoru.«⁴⁴ Učenci znajo na zemljevidu pokazati »nekatera najpomembnejša prazgodovinska nahajališča,« opisati »primer arheološke najdbe (npr.: vaška situla) in [sklepati] o pomenu najdb.«⁴⁵ Naučijo se tudi, kje se hranijo najdbe iz preteklosti in zakaj jih je treba ohranjati ter opisati »nekatero najpomembnejše zgodovinske in kulturne spomenike iz rimske dobe na Slovenskem.«⁴⁶

Glede na analizo srednješolskih učnih načrtov za zgodovino in predmetov, ki vključujejo zgodovinske vsebine, lahko ugotovimo, da vsi srednješolski učni načrti poudarjajo zgodovinske vire. V učnih načrtih za gimnazije je tudi velik poudarek na kulturni dediščini in arheoloških parkih iz obdobja prazgodovine in rimskega obdobja na ozemlju današnje Slovenije ter na arheoloških najdbah, ki povezujejo grško civilizacijo z današnjim slovenskim ozemljem. Ravno tako vsi učni načrti (razen za predmete zgodovina športa, ekonomska zgodovina, družboslovje) poudarjajo pomen materialnih virov, njihovega spoznavanja in boljšega razumevanja učne snovi s pomočjo obiskov muzejev, lokalnih zgodovinskih posebnosti in arheoloških izkopavanj.

41 Prav tam, str. 44.

42 Srednje poklicno izobraževanje (SPI). Katalog znanja. Družboslovje (132 ur) (2007), str. 2: http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2017/programi/SPI/KZ-IK/spi_kz_dru_132.doc (6. 2. 2018).

43 Nižje poklicno izobraževanje. Katalog znanja. Družboslovje in naravoslovje (248 ur) (2007), str. 5: http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2017/programi/NPI/KZ-IK/NPI_KZ_drub_in_nar.doc (6. 2. 2018).

44 Prav tam.

45 Prav tam.

46 Prav tam.

2 VLOGA IN UPORABA ARHEOLOŠKIH VIROV V UČBENIKIH IN DELOVNIH ZVEZKIH ZA ZGODOVINO V OSNOVNIH IN SREDNJIH ŠOLAH

2.1 Vloga arheoloških virov v uvodnem poglavju učbenikov za zgodovino v osnovnih in srednjih šolah

2.1.1 Uvod

Slovenski učbeniki za zgodovino v uvodnem poglavju vključujejo uvod v zgodovino, v katerem se učenci naučijo o tem, kaj je zgodovina in kaj uči zgodovina, kakšni so sledovi preteklosti, kakšni so lahko zgodovinski viri, kdo hrani zgodovinske vire, zakaj je nastala prva pisava, kako nastaja zgodovinsko delo ipd.

Osnovnošolski učbeniki delijo zgodovinske vire najpogosteje v tri (materialni, pisni in ustni)⁴⁷ ali v štiri vrste (pisni, materialni, ustni in avdiovizualni viri).⁴⁸

Srednješolski učbeniki pa imajo različne opredelitve, najpogosteje so razdeljeni v tri skupine glede na njihove značilnosti (materialni ali tvarni, pisni in ustni viri)⁴⁹ ali pa v štiri skupine virov – npr. prvi primer je delitev na materialne, nematerialne, pisne in avdiovizualne,⁵⁰ drugi primer pa je delitev na pisne, materialne, ustne in avdiovizualne vire.⁵¹

Učbeniki za zgodovino navajajo, da materialne vire, še posebej tiste iz najstarejših obdobij, raziskuje posebna veda, ki se imenuje arheologija,⁵² arheologijo pa uvrščajo med druge stroke, ki pomagajo zgodovinarjem.⁵³

V slovenskih učbenikih za zgodovino v osnovnih in srednjih šolah so arheološki viri pomembni pri prazgodovini, zlasti veliko slikovnega gradiva in nalog je pri prikazu prazgodovine na današnjem ozemlju Slovenije, nato v starem veku pri

47 Janša-Zorn, O., Kastelic, A., Škraba, G. (2004). Spoznavajmo zgodovino. Zgodovina za 6. razred devetletne osnovne šole. Ljubljana: Modrijan, str. 9–11. Isto v: Janša-Zorn, O., Mihelič, D. (2001). Stari in srednji vek. Zgodovina za 6. razred osnovne šole. (Koraki v času). Ljubljana: DZS, str. 4–5.

48 Verdev, H. (2016). Raziskujem preteklost 6. Učbenik za zgodovino za 6. razred osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett, str. 11. Isto v: Verdev, H. (2008). Raziskujem preteklost 6. Učbenik za zgodovino za 6. razred osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett, str. 4–5.

49 Brodnik, V., Jernejčič, R., Zgaga, S. (2009). Zgodovina 1. Učbenik za 1. letnik gimnazije. Ljubljana: DZS, str. 12; Brodnik, V., Jernejčič, A. R., Radonjič, Z., Urankar-Dornik, T. (1997). Zgodovina 1. Učbenik za prvi letnik gimnazije. Ljubljana: DZS, str. 16.

50 Berzelak, S. (2002). Stare dobe. Zgodovina za 1. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan, str. 9. Nematerialni viri: »To so jezik, navade in običaji ljudi, ustno izročilo, legende in razne druge nenapisane zgodbe, glasba, ples, verovanje itd.« Prav tam, str. 9. Avdiovizualni viri: »Mednje sodijo najrazličnejši zvočni zapisi (kasete, plošče, trakovi), filmi, zapisi na videokasetah, računalniški programi, zgoščenke, DVD itd.« Prav tam, str. 9. Podobno v: Berzelak, S. (2006). Zgodovina 1 za tehniške in druge strokovne šole. Ljubljana: Modrijan, str. 9–10; Otič, M. (2006). Zgodovina 6. Svet skozi čas. Učbenik za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 8–9.

51 Cedilnik, A., Popovič Lozar, G., Škrjč Počkaj, S., Vičič Krabonja, M., Oblak, M., Paradžik Kovačič, I., Kukanja Gabrijelčič, M. (2018). Zgodovina 1. Prazgodovina in stari vek. Učbenik za zgodovino v 1. letniku gimnazij. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 8.

52 Janša-Zorn, O., Kastelic, A., Škraba, G. (2004). Spoznavajmo zgodovino. Zgodovina za 6. razred devetletne osnovne šole. Ljubljana: Modrijan, str. 9–10. Podobno v: Janša-Zorn, O. (2003). Spoznavajmo zgodovino. Dodatek k učbeniku Stari svet. Zgodovina za 7. razred devetletne osnovne šole. Ljubljana: Modrijan, str. 3; Verdev, H. (2016). Raziskujem preteklost 6. Učbenik za zgodovino za 6. razred osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett, str. 10. Isto v: Verdev, H. (2008). Raziskujem preteklost 6. Učbenik za zgodovino za 6. razred osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett, str. 4.

53 Rode, M., Tawititan, E., Galonja, T. (2016). Koraki v času 6. Učbenik za zgodovino v 6. razredu osnovne šole. Ljubljana: DZS, str. 20.

prvih civilizacijah (Mezopotamija, stari Egipt, Kitajska), starih Grkih in Rimljanih, za srednji vek pa je več omemb arheoloških virov pri Slovanih.

V nadaljevanju je ovrednotena vloga materialnih virov v uvodnem poglavju oz. v uvodu v zgodovino v posameznih učbenikih, ki jih izdajajo različne založbe v Sloveniji, in sicer v 6. razredu osnovne šole (starost učencev od 11 do 12 let), ko imajo učenci prvič tudi samostojni predmet zgodovina v osnovni šoli, in v 1. letniku srednje šole (starost učencev od 15 do 16 let). Zanima nas predvsem, v kolikšni meri so arheološki viri poudarjeni in kakšne slike, naloge ali vprašanja na arheološke vire vključujejo učbeniki v tem uvodnem poglavju.

2.1.2 Vloga in uporaba arheoloških virov v uvodnem poglavju učbenikov za zgodovino v osnovnih šolah

V učbenikih za zgodovino v osnovni šoli se materialni viri pojavijo v učbenikih za 6. razred.

Avtorji učbenikov za zgodovino v 6. razredu osnovne šole so v uvodnem poglavju napisali: *»Preteklost pred iznajdbo pisave lahko spoznavamo z materialnimi viri, ki pa so pogosto skriti pod zemljo.«*⁵⁴ *»Materialni viri so predmeti, ki so jih ljudje nekoč uporabljali ... Pri proučevanju preteklosti zgodovinarji pogosto sodelujejo z arheologi.«*⁵⁵ *»Arheološke najdbe so ostanki zgradb, posod, orožja, nakita in orodja. Brez njih ne bi mogli spoznati dela in življenja ljudi v prazgodovini, ko človek še ni poznal pisave.«*⁵⁶ Tako predstavijo avtorji materialne vire učencem v osnovni šoli.

V učbenikih za 6. razred je navedba, da med materialne vire spadajo materialni ostanki ali predmeti, ki jih je človek ustvaril in uporabljal v vsakdanjem življenju.⁵⁷ V učbenikih je navedeno, da starejše materialne vire *»odkrivajo in proučujejo arheologi, mlajše pa tudi zgodovinarji.«*⁵⁸

Največ napisanega o materialnih virih imata dva učbenika za 6. razred, ki sta izšla pri isti založbi in namenjata materialnim virom celotno učno enoto (učno uro). Prvi učbenik iz leta 2004 ima naslov učne enote *O preteklosti nam govorijo materialni viri* in vključuje naslednje vsebine: *Sledovi preteklosti, Kaj so materialni viri, Kako so nastali materialni viri, Arheolog odkriva in raziskuje materialne ostanke*

54 Prav tam, str. 14.

55 Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2016). Zgodovina 6. Učbenik za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 19.

56 Janša-Zorn, O., Kastelic, A., Škraba, G. (2004). Spoznavajmo zgodovino. Zgodovina za 6. razred devetletne osnovne šole. Ljubljana: Modrijan, str. 68.

57 Otič, M. (2006). Zgodovina 6. Svet skozi čas. Učbenik za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 8; Verdev, H. (2016). Raziskujem preteklost 6. Učbenik za zgodovino za 6. razred osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett, str. 11. Isto v: Verdev, H. (2008). Raziskujem preteklost 6. Učbenik za zgodovino za 6. razred osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett, str. 4.

58 Verdev, H. (2016). Raziskujem preteklost 6. Učbenik za zgodovino za 6. razred osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett, str. 11. Isto v: Verdev, H. (2008). Raziskujem preteklost 6. Učbenik za zgodovino za 6. razred osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett, str. 4.

preteklosti.⁵⁹ Učbenik navaja naslednje: »Arheologija raziskuje stare kulture, arheolog pa je znanstvenik, ki raziskuje stare predmete. Išče materialne vire in z njihovo pomočjo sestavlja zgodbo starejših obdobj človekove zgodovine. Nepogrešljiv je predvsem za tista obdobja, ko še ni bilo nobenega pisnega vira.«⁶⁰ Dodaja tudi pojasnilo, kakšen je sodoben arheolog: »Sodobni arheolog ni več podoben lovcu na zaklade. Zanimajo ga drobci lončevine, proučuje žuželke, rastline in večje živali. S temi podatki sestavlja sliko vsakdanjega življenja ljudi določenega obdobja. Izkopavanje je šele začetek arheologovega dela. Sledi natančno proučevanje najdb, izdelava skic in zapisov ter primerjava z že znanimi spoznanji. Svoje delo zaključi z objavo v knjigi ali razstavo v muzeju. Tako nam odpre še eno okno v preteklost.«⁶¹

Drugi učbenik iz leta 2016 ima naslov učne enote *Kateri so najstarejši sledovi človeka* in ima tri podnaslove: *Kako vemo, kaj se je dogajalo v preteklosti*, *Kaj so materialni viri*, *Kdo proučuje materialne vire*. Pri slednjem učbenik na sledeč način predstavi arheologe: »Strokovnjake, ki iščejo materialne vire in z njihovo pomočjo ugotavljajo, kako so ljudje nekoč živeli, imenujemo arheologi. Arheologi si prizadevajo odkriti čim več različnih materialnih virov, ki veliko povedo o življenju ljudi v preteklosti. S proučevanjem materialnih virov poskušajo arheologi sestaviti kar najbolj popolno sliko življenja ljudi v preteklosti – njihovo vsakdanje življenje, vrednote, odnose, znanje, verovanje, običaje, opravila ...«⁶² Posebnost tega učbenika je, da ima dodatno besedilo o delu pomembnega slovenskega arheologa Ivana Šprajca, ki je svetovno poznan, saj raziskuje stare kulture na ozemlju današnje Mehike. Vodil je raziskovalne odprave v osrednjem delu polotoka Jukatan, kjer je odkril številna arheološka najdišča o Majih.⁶³

Poudariti moramo, da ta učbenik iz leta 2016 namenja veliko pozornosti arheološkimi virom, saj dodatno celo učno enoto (oz. učno uro) posveča arheologom. Učna enota z naslovom *Kaj delajo arheologi* vključuje štiri podnaslove: *Kaj zanima arheologe*, *Kako se arheolog loti dela*, *Kako potekajo izkopavanja*, *Kaj storijo z izkopanimi*.⁶⁴ Učbenik natančno opisuje, kako se arheologi pripravljajo na izkopavanja, kako si pomagajo z računalniki, satelitskimi ali letalskimi posnetki, kako določajo mesto izkopavanja, zakaj potekajo izkopavanja počasi in natančno, kakšno orodje arheologi uporabljajo, kako fotografirajo in vpisujejo najdišča, kako jih zaščitijo.⁶⁵ »Arheolog mora opraviti veliko dela, preden se loti izkopavanja, zato da ugotovi, kje naj predmete sploh išče.«⁶⁶ Pomembno je, da učbenik poudari, kaj arheologi storijo nato z najdbami: »Izkopane predmete v laboratoriju očistijo in proučijo – določijo

59 Rode, M., Tawitian, E. (2004). Prvi koraki v preteklost. Zgodovina za 6. razred devetletke. Ljubljana: DZS, str. 10–11.

60 Prav tam, str. 11.

61 Prav tam.

62 Rode, M., Tawitian, E., Galonja, T. (2016). Koraki v času 6. Učbenik za zgodovino v 6. razredu osnovne šole. Ljubljana: DZS, str. 13.

63 Prav tam.

64 Prav tam, str. 14–15.

65 Prav tam.

66 Prav tam, str. 14.

*njihov namen, starost ... ter jih na koncu zaščitijo in shranijo. Nekatere predmete in stavbe tudi rekonstruirajo. To lahko traja več mesecev ali celo več let.*⁶⁷

Učbenik za 6. razred druge založbe iz leta 2016 arheologiji ravno tako posveča veliko pozornosti pri učni enoti *Kako spoznavamo preteklost*, in sicer pri prvem podnaslovu *Delo z zgodovinskimi viri*.⁶⁸ Posebnost tega učbenika je, da so v njem priloženi štirje viri in vprašanja na te virov, ki sprašujejo o delu slovenske arheologinje Irene Šinkovec in kako lahko odkritja arheologov pomagajo zgodovinarju pri raziskovanju preteklosti.⁶⁹

Le nekateri učbeniki v osnovni šoli v uvodnem poglavju vključujejo naloge, ki se nanašajo na arheološke virov. Primeri nalog oz. vprašanj so naslednji: Učenci s pomočjo različnih virov ugotovijo, kaj delajo arheologi, kako jim lahko pomagajo letalski posnetki, zakaj izdelujejo skice najdišča in zakaj je pomembno, da arheologi pripravljajo razstave.⁷⁰

Učbeniki imajo več slikovnega gradiva, da si učenci lahko predstavljajo slavne arheologe (Ivan Šprajc,⁷¹ Irena Šinkovec⁷²), npr. pri delu,⁷³ izkopavanju⁷⁴ ali delu v muzeju.⁷⁵ Največ fotografij prikazuje slovenske in svetovne arheološke najdbe ali letalske posnetke arheoloških najdišč.

2.1.3 Vloga in uporaba arheoloških virov v uvodnem poglavju učbenikov za zgodovino v srednjih šolah

V učbenikih za zgodovino v srednjih šolah se opisi materialnih virov pojavijo v učbenikih za 1. letnik srednjih šol (gimnazij in srednjih tehničnih in strokovnih šol) v uvodnem poglavju o vlogi zgodovine (kaj proučuje zgodovina, kakšen je pomen zgodovinskih virov, kdaj in kje se je zgodilo, kako se je zgodovinska misel razvijala).

67 Prav tam, str. 15.

68 Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2016). Zgodovina 6. Učbenik za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 16–18.

69 Prav tam.

70 Rode, M., Tawitian, E., Galonja, T. (2016). Koraki v času 6. Učbenik za zgodovino v 6. razredu osnovne šole. Ljubljana: DZS, str. 15.

71 Prav tam, str. 13.

72 Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2016). Zgodovina 6. Učbenik za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 16.

73 Primeri so v: Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2016). Zgodovina 6. Učbenik za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 16; Rode, M., Tawitian, E., Galonja, T. (2016). Koraki v času 6. Učbenik za zgodovino v 6. razredu osnovne šole. Ljubljana: DZS, str. 14.

74 Verdev, H. (2016). Raziskujem preteklost 6. Učbenik za zgodovino za 6. razred osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett, str. 10; Verdev, H. (2008). Raziskujem preteklost 6. Učbenik za zgodovino za 6. razred osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett, str. 4; Janša-Zorn, O., Kastelic, A., Škraba, G. (2004). Spoznavajmo zgodovino. Zgodovina za 6. razred devetletne osnovne šole. Ljubljana: Modrijan, str. 9. Isto v: Janša-Zorn, O. (2003). Spoznavajmo zgodovino. Dodatek k učbeniku Stari svet. Zgodovina za 7. razred devetletne osnovne šole. Ljubljana: Modrijan, str. 3; Rode, M., Tawitian, E., Galonja, T. (2016). Koraki v času 6. Učbenik za zgodovino v 6. razredu osnovne šole. Ljubljana: DZS, str. 14; Janša-Zorn, O., Mihelič, D. (2001). Stari in srednji vek. Zgodovina za 6. razred osnovne šole. (Koraki v času). Ljubljana: DZS, str. 4.

75 Otič, M. (2006). Zgodovina 6. Svet skozi čas. Učbenik za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 8.

Učbeniki za gimnazije navajajo, da so materialni viri edine priče človekovega delovanja in življenja za obdobje prazgodovine, za druga obdobja pa so pomembni pisni in ustni viri.⁷⁶ V učbenikih je kratko pojasnilo, da so materialni viri različni ostanki, ki jih je človek ustvaril in uporabljal v vsakdanjem življenju. Navajajo stavbe, orodja, orožje, kosti, nakit, obleko, posodo, pohištvo, denar, glasbila ipd.⁷⁷

Nekateri srednješolski učbeniki uvrščajo arheologijo med pomožne zgodovinske vede,⁷⁸ drugi pa med samostojne vede o izkopaninah, ki pomagajo pri spoznavanju preteklosti.⁷⁹ Npr. »Razvoj arheologije in jezikoslovja je omogočil spoznavanje tudi bolj oddaljene preteklosti.«⁸⁰

Učbeniki izpostavljajo arheologe, ki so tisti, ki materialne vire odkrivajo, izkopavajo in proučujejo.⁸¹ »Arheologija se enako kot zgodovina ukvarja z življenjem ljudi v preteklosti. Medtem ko zgodovinarji raziskujejo predvsem s pomočjo pisnih virov, arheologi izkopavajo in raziskujejo predvsem materialne vire.«⁸²

V srednješolskih učbenikih v uvodnem poglavju o vlogi zgodovine ni veliko slik, ki bi prikazovale arheološka izkopavanja⁸³ ali najdbe.⁸⁴ Navajamo fotografijo angleškega arheologa Howarda Carterja⁸⁵ in fotografijo, ki prikazuje dobro ohranjene predmete, ki jih je odkril v eni od sob grobnice egipčanskega faraona Tutankamona. Pri tej sliki je dodana naloga, da naj učenci opišejo predmete in razmislijo, kaj lahko te najdbe povedo o življenju in običajih starih Egipčanov.⁸⁶

Učbenik iz leta 2018 poudari, da imajo sodobni zgodovinarji na voljo več različnih vrst zgodovinskih virov: »Pri spoznavanju preteklosti izhajajo iz spoznanj predhodnikov, nova spoznanja o preteklosti pa se odpirajo z napredkom v arheologiji,

76 Brodnik, V., Jernejčič, R., Zgaga, S. (2009). Zgodovina 1. Učbenik za 1. letnik gimnazije. Ljubljana: DZS, str. 12; Berzelak, S. (2002). Stare dobe. Zgodovina za 1. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan, str. 9; Cedilnik, A., Popovič Lozar, G., Škrjč Počkaj, S., Vičič Krabonja, M., Oblak, M., Paradžik Kovačič, I., Kukanja Gabrijelčič, M. (2018). Zgodovina 1. Prazgodovina in stari vek. Učbenik za zgodovino v 1. letniku gimnazij. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 12.

77 Brodnik, V., Jernejčič, R., Zgaga, S. (2009). Zgodovina 1. Učbenik za 1. letnik gimnazije. Ljubljana: DZS, str. 12. Isto v: Brodnik, V., Jernejčič, A. R., Radonjič, Z., Urankar-Dornik, T. (1997). Zgodovina 1. Učbenik za prvi letnik gimnazije. Ljubljana: DZS, str. 17; Berzelak, S. (2002). Stare dobe. Zgodovina za 1. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan, str. 9. Isto v: Berzelak, S. (2006). Zgodovina 1 za tehniške in druge strokovne šole. Ljubljana: Modrijan, str. 9–10.

78 Berzelak, S. (2002). Stare dobe. Zgodovina za 1. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan, str. 14. Isto v: Berzelak, S. (2006). Zgodovina 1 za tehniške in druge strokovne šole. Ljubljana: Modrijan, str. 11.

79 Cedilnik, A., Popovič Lozar, G., Škrjč Počkaj, S., Vičič Krabonja, M., Oblak, M., Paradžik Kovačič, I., Kukanja Gabrijelčič, M. (2018). Zgodovina 1. Prazgodovina in stari vek. Učbenik za zgodovino v 1. letniku gimnazij. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 11.

80 Prav tam, str. 19.

81 Brodnik, V., Jernejčič, R., Zgaga, S. (2009). Zgodovina 1. Učbenik za 1. letnik gimnazije. Ljubljana: DZS, str. 12; Brodnik, V., Jernejčič, A. R., Radonjič, Z., Urankar-Dornik, T. (1997). Zgodovina 1. Učbenik za prvi letnik gimnazije. Ljubljana: DZS, str. 17.

82 Cedilnik, A., Popovič Lozar, G., Škrjč Počkaj, S., Vičič Krabonja, M., Oblak, M., Paradžik Kovačič, I., Kukanja Gabrijelčič, M. (2018). Zgodovina 1. Prazgodovina in stari vek. Učbenik za zgodovino v 1. letniku gimnazij. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 12.

83 Prav tam.

84 Berzelak, S. (2002). Stare dobe. Zgodovina za 1. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan, str. 9; Cedilnik, A., Popovič Lozar, G., Škrjč Počkaj, S., Vičič Krabonja, M., Oblak, M., Paradžik Kovačič, I., Kukanja Gabrijelčič, M. (2018). Zgodovina 1. Prazgodovina in stari vek. Učbenik za zgodovino v 1. letniku gimnazij. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 9.

85 Brodnik, V., Jernejčič, A. R., Radonjič, Z., Urankar-Dornik, T. (1997). Zgodovina 1. Učbenik za prvi letnik gimnazije. Ljubljana: DZS, str. 17.

86 Prav tam.

zgodovini in drugih vedah (npr. s pomočjo astronomije, radiokarbonske metode za določanje starosti vira) in z novimi najdbami (npr. vesoljska arheologija).⁸⁷ Tako je zanimiva aktivna naloga za učence, ki jo ponuja učbenik: »S pomočjo satelitskih posnetkov na spletni strani GlobalXplorer lahko kot vesoljski arheolog raziskuješ pokrajino in tako pomagaš ohraniti dediščino Peruja.«⁸⁸

Drugih opisov materialnih in arheoloških virov srednješolski učbeniki za zgodovino v uvodnem poglavju nimajo.

2.2 Vloga arheoloških virov kot materialnih virov v uvodnem delu delovnih zvezkov za zgodovino v osnovnih in srednjih šolah

2.2.1 Vloga arheoloških virov kot materialnih virov v uvodnem delu delovnih zvezkov za zgodovino v osnovnih šolah

Tako kot v učbenikih tudi delovni zvezki za zgodovino v uvodnem delu vključujejo naloge, ki se najpogosteje bolj nanašajo na materialne vire kot na arheološke vire.

V delovnih zvezkih za 6. razred so te naloge najpogosteje v povezavi z vrstami zgodovinskih virov. Npr. naloge, pri katerih morajo učenci prepoznati materialne vire s pomočjo slikovnega gradiva, ki so vključeni med različne vrste zgodovinskih virov (materialni, pisni, ustni ali avdiovizualni),⁸⁹ napisati, katera ustanova hrani določene vrste virov,⁹⁰ imenovati strokovnjake, ki skrbijo za posamezne vrste virov,⁹¹ ali pa vire razvrstijo v štiri skupine.⁹²

Le nekatere naloge ali vprašanja se konkretno nanašajo na arheološke vire.

Prvi primer naloge:

Učenci poiščejo najdbe za Egipt, Mezopotamijo, staro Indijo in staro Kitajsko. »Arheologi so strokovnjaki, ki raziskujejo materialne vire. Sposodi si knjigo Cankarjeve založbe *Razkrita preteklost*, Ljubljana, 1981, in izpiši vsaj eno pomembno najdbo v prvih državah.«⁹³

87 Cedilnik, A., Popovič Lozar, G., Škrjaj Počkaj, S., Vičič Krabonja, M., Oblak, M., Paradžik Kovačič, I., Kukanja Gabrijelčič, M. (2018). Zgodovina 1. Prazgodovina in stari vek. Učbenik za zgodovino v 1. letniku gimnazij. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 19–20.

88 Prav tam, str. 12.

89 Otič, M. (2006). Zgodovina 6. Svet skozi čas. Delovni zvezek za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 6 in Kastelic, A., Škraba, G. (2004). Spoznavajmo zgodovino. Zgodovina za 6. razred devetletne osnovne šole. Delovni zvezek. Ljubljana: Modrijan, str. 1. Tudi v: Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2016). Zgodovina 6. Samostojni delovni zvezek za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 29.

90 Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2016). Zgodovina 6. Samostojni delovni zvezek za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 29 in Otič, M. (2006). Zgodovina 6. Svet skozi čas. Delovni zvezek za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 6.

91 Otič, M. (2006). Zgodovina 6. Svet skozi čas. Delovni zvezek za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 6.

92 Verdev, H. (2016). Raziskujem preteklost 6. Samostojni delovni zvezek za zgodovino v 6. razredu osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett, str. 11.

93 Otič, M. (2006). Zgodovina 6. Svet skozi čas. Delovni zvezek za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 8.

Drugi primer naloge:

»Pazljivo preberi dano besedilo in odgovori na vprašanja.

/.../ izkazalo se je, da je ležala izba s krsto kakšen meter globlje kot prednja izba. Carter je vzel svetilko in se spustil vanj. Res je stal pred mrliško skrinjo. Bila je tako velika, da je napolnjevala vso izbo. Med skrinjo in zidom je bil le kakih 65 cm širok hodnik, ki ga je moral prekoračiti. Premikati se je moral previdno, ker so bili povsod po ozkem hodniku postavljeni mrliški darovi. Prva sta smela iti z njim lord Carnarvon in Lacau. Bila sta brez besed. Nato so precenili velikost skrinje. Natančno so jo izmerili pozneje. Merila je 5,20 x 3,25 x 2,75 m. Res je bila od vrha do tal prevlečena z zlatom, v stranice so bila vdolana polnila iz svetlomodre kamnine, pokrita pa je bila s čarovnimi znamenji, ki naj bi varovala mrtvega. /.../

(C. W. Ceram: *Pokopane kulture*, prev. M. Bregant, Ljubljana 1998, str. 185–186.)

a. Kaj opisuje besedilo?

b. Kaj je odkril Carter?

c. Opiši njegove občutke ob odkritju grobnice.

č. Postavi se v vlogo arheologa Carterja, ko se mu je po petletnem iskanju posrečilo odkriti grob faraona Tutankamona. Napiši poročilo o napetih trenutkih, ki jih je doživel.«⁹⁴

V delovnem zvezku so tudi naloge, pri katerih učenci s pomočjo različnega slikovnega gradiva, ki se nanašajo na delo arheologa (lopatica, rokavice, čopič, ščetka za zobe, merilo, šestilo, kartotečni listki idr.), poskušajo pojasniti, »na kaj vse se mora arheolog spoznati pri svojem delu.«⁹⁵

Naloge na materialne vire se pojavijo tudi v delovnih zvezkih za 7. razred tam, kjer se zahteva ponovitev učne snovi iz 6. razreda.

Navajamo tri primere takšnih nalog. Prva naloga zahteva od učencev, da navedejo vrsto zgodovinskih virov (ustni, materialni, pisni ali avdiovizualni) in napišejo, kje se jih hrani. Druga naloga pa zahteva, da učenci napišejo, katera veda proučuje materialne ostanke človeške preteklosti (arheologija), katere ustanove hranijo predvsem materialne vire (muzeji) ipd.⁹⁶ Obe nalogi spadata v uvodni del nalog, ki zahtevajo ponovitev pojmov iz 6. razreda. Tretji primer je naloga, pri kateri učenci s pomočjo slikovnih virov določijo vrsto virov ali pa s pomočjo slik določijo posamezno zgodovinsko obdobje. Materialni vir (izdelovanje pestnjaka) je primer za prazgodovino.⁹⁷

94 Prav tam, str. 8–9.

95 Rode, M., Tawitian, E. (2004). Prvi koraki v preteklost. Delovni zvezek za 6. razred devetletke. Ljubljana: DZS, str. 9–10.

96 Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2017). Zgodovina 7. Samostojni delovni zvezek za zgodovino v sedmem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 4.

97 Razpotnik, J., Snoj, D., Verdev, H. (2016). Raziskujem preteklost 7. Samostojni delovni zvezek za zgodovino v 7. razredu osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett, str. 4–7.

2.2.2 Vloga arheoloških virov kot materialnih virov v uvodnem delu delovnih zvezkov za zgodovino v srednjih šolah

Tudi v delovnih zvezkih za srednjo šolo se naloge ali vprašanja nanašajo na materialne vire na splošno, ravno tako pa tudi na arheološke vire. Takšne naloge se pojavijo v delovnih zvezkih za 1. letnik gimnazij in srednjih strokovno-tehniških šol.

V uvodnem delu delovnih zvezkov za 1. letnik so te naloge najpogosteje v povezavi z vrstami zgodovinskih virov. Npr. naloga, ki zahteva dopolnitev tabele oz. razvrstitev različnih navedenih virov v tri vrste (materialni, pisni ali ustni viri),⁹⁸ in naloga, ki zahteva razvrstitev enega materialnega, enega pisnega in enega ustnega vira glede na njihovo zanesljivost.⁹⁹ »S katerimi viri bi proučeval zgodovino poznega srednjega veka (od 13. do 15. stol.) in s katerimi zgodovino druge svetovne vojne (1939–1945)? Pri vsaki skupini virov naštej štiri konkretne primere.«¹⁰⁰ Pri tej nalogi morajo učenci konkretne primere navesti za materialne vire, nematerialne vire, pisne vire in avdiovizualne vire.

V delovnih zvezkih pa so tudi vprašanja, ki se nanašajo na arheološke vire. V nadaljevanju so podani trije primeri takšnih nalog.

Prvi primer naloge:

»Na slikah so arheološke najdbe iz različnih časov. Na črte pod slikami zapiši, za katero najdbo gre in v katero obdobje sodi, v okenca pa jih po času njihovega nastanka razvrsti od 1 do 6.«¹⁰¹

Drugi primer naloge:

»Pri vsakem našem stiku z zgodovinsko preteklostjo je zelo pomembna kritičnost. Preberi zgodbo in odkrito odgovori na vprašanja.

Dijaki so pomagali pri urejanju šolskega parka. Ko so kopali jame, da bi posadili mlada drevesa, so odkrili nekaj nadvse zanimivih predmetov, a nihče ni pomislil, da bi poklical Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine. Njeca so nekateri predmeti še posebej pritegnili, npr. več kot 50 let stara steklenica kokakole, kovancec iz časa tik pred drugo svetovno vojno, zarjavela čelada (ali morda nočna posoda), zato je nadaljeval kopanje tudi po končanem "pouku".

In glej! Ko je na povsem mehkem zemljišču globino previdno povečal za pol metra, je bil njegov trud poplačan. Lončena posoda (najverjetneje majhna rimska amfora), ohranjena tako dobro, kot bi bila pravkar kupljena v trgovini s spominki! V njej je našel močno porumenel list papirja, popisan s komaj berljivim rokopisom, a močno podoben tistim, ki jih je pri pouku zgodovine pokazal profesor in trdil, da so iz antičnega Rima. Na spodnjem robu je pisalo: CAIUS IULIUS CAESAR. "Oooooo, ko bi me zdajle videl Heinrich Schliemann!" je navdušeno vzkliknil.

98 Pastar, Z., Sobotkiewicz, J. (1998). Zgodovina 1. Delovni zvezek za prvi letnik. Ljubljana: DZS, str. 11.

99 Prav tam, str. 10.

100 Berzelak, S., Rozman, T., Valič Zupan, A. (2006). Stare dobe. Zgodovina za 1. letnik gimnazij. Delovni zvezek. Ljubljana: Modrijan, str. 8.

101 Prav tam, str. 10.

- a) Koga bi obvestil o najdbi, če bi bil na Nejcčevem mestu?
 b) Ali bi zahteval nagrado? Če bi, koliko?
 c) Kje bi skušal izvedeti, koliko je najdba dejansko vredna?
 č) Kako visoko ceno bi postavil, če bi se odločil za prodajo?
 d) Kako bi vedel, da je cena primerna?
 e) Še enkrat dobro preberi zgodbo in ugotovi, zakaj bi se poznavalec ob takšni najdbi samo nasmehnil. Odgovore primerjal s sošolci in se pogovori s profesorjem.«¹⁰²

Tretji primer naloge:

»Samostojno preišči, katere vrste zgodovinskih virov so ohranjene za raziskovanje zgodovine vajinega domačega kraja v posameznem zgodovinskem obdobju in katere ustanove jih hranijo. Pri vrstah zgodovinskih virov zapišita najznačilnejše in jih na kratko opišita. Ni dovolj, če le napišeta, da so npr. za prazgodovino ohranjeni materialni viri, ampak najznačilnejše tudi poimenujta in opišita njihove značilnosti.«¹⁰³

Preglednica 1: Vrste virov po zgodovinskih obdobjih¹⁰⁴

	Materialni viri	Pisni viri	Ustni viri
Prazgodovina			
Stari vek			
Srednji vek			
Novi vek			
Najnovejše obdobje			

102 Prav tam, str. 12–13. Podobno v: Berzelak, S. (1997). Zgodovina 1 za tehniške in druge strokovne šole. Delovni zvezek. Ljubljana: Modrijan, str. 4–5.

103 Brodnik, V. (2002). Zgodovina 1. Priročnik za učitelje. Ljubljana: DZS, str. 25.

104 Preglednica je v celoti iz: Brodnik, V. (2002). Zgodovina 1. Priročnik za učitelje. Ljubljana: DZS, str. 25.

3 VLOGA ARHEOLOŠKIH VIROV PRI POUKU ZGODOVINE V OSNOVNIH IN SREDNJIH ŠOLAH V SLOVENIJI

3.1 Predstavitev krajše raziskave

V Sloveniji je zabeleženih več kot 3000 enot arheološke dediščine, do leta 2016 pa je bilo urejenih 44 arheoloških parkov.¹⁰⁵

Da bi ugotovili, kakšen poudarek dajejo učitelji zgodovine arheološkim virom in katere arheološke parke v Sloveniji obiskujejo, smo sestavili krajši spletni anketni vprašalnik. Želeli smo ugotoviti:

- ali so učitelji z učenci že obiskali muzej z arheološko zbirko in katere muzeje;
- ali so učitelji z učenci že obiskali arheološki park in katere parke;
- ali so si učitelji in učenci že ogledali, kako potekajo arheološka izkopavanja in tudi kje.

Prošnjo za reševanje anketnega vprašalnika smo poslali vsem učiteljem zgodovine, ki so sodelovali s Filozofsko fakulteto Univerze v Ljubljani pri praktičnem usposabljanju študentov v letu 2019. Teh je bilo 150. Odgovorilo je 63 učiteljev, in sicer 24 srednješolskih učiteljev in 39 osnovnošolskih učiteljev zgodovine. Ker je število učiteljev zgodovine majhno, dobljene rezultate ne moremo posplošiti za vse učitelje zgodovine v Sloveniji.

Pri pouku zgodovine lahko učitelji arheološke vire in arheološke parke obravnavajo ali prikazujejo s pomočjo slikovnega gradiva, 3D tiska, videoposnetkov, pisnega gradiva (znanstveno-strokovna literatura, književna dela idr.).

3.2 Rezultati in interpretacija

V nadaljevanju podajamo odgovore učiteljev zgodovine s primerjavo odgovorov za osnovno in srednjo šolo ter ugotovitvami.

Tabela 1: Število učiteljev zgodovine, ki skupaj z učenci obiščejo muzej z arheološko zbirko

Odgovori	Frekvenca/ Odstotek	Osnovne šole	Srednje šole
DA	f %	32 82 %	16 67 %
NE	f %	7 18 %	8 33 %
Skupaj	f %	39 100 %	24 100 %

105 Breznik, A. (2016). Po poteh skozi čas. Vodnik po arheoloških parkih Slovenije. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 6.

Iz anketnih odgovorov (tabela 1) izvemo, da v osnovnih šolah anketirani učitelji in učenci najpogosteje obiščejo Narodni muzej Slovenije v Ljubljani, Mestni muzej v Ljubljani, Dolenjski muzej v Novem mestu ter druge večje muzeje po Sloveniji (Ptuj, Celje, Maribor). V srednji šoli pa učitelji in učenci obiskujejo manj muzejev kot v osnovni šoli, vendar pa izberejo muzeje v večjih slovenskih mestih, najpogosteje Mestni muzej v Ljubljani,¹⁰⁶ Narodni muzej Slovenije v Ljubljani in Dolenjski muzej v Novem mestu.

Tabela 2: Število učiteljev zgodovine, ki skupaj z učenci obiščejo arheološke parke

Odgovori	Frekvenca/ Odstotek	Osnovne šole	Srednje šole
DA	f %	18 46 %	11 46 %
NE	f %	21 54 %	13 54 %
Skupaj	f %	39 100 %	24 100 %

Anketni odgovori učiteljev (tabela 2) so pokazali, da ni statističnih razlik med osnovno in srednjo šolo. Osnovnošolski učitelji in učenci obiskujejo predvsem arheološke parke, ki so najbližje njihovim šolah, najpogosteje pa dva arheološka parka, rimsko Emono v Ljubljani in rimsko nekropolo v Šempetru v Savinjski dolini. Srednješolci pa obiščejo najpogosteje Šempeter v Savinjski dolini.

Tabela 3: Število učiteljev zgodovine, ki si skupaj z učenci ogledajo arheološka izkopavanja

Odgovori	Frekvenca/ Odstotek	Osnovne šole	Srednje šole
DA	f %	7 18 %	4 17 %
NE	f %	32 82 %	20 83 %
Skupaj	f %	39 100 %	24 100 %

V Sloveniji so arheološka izkopavanja pogosta, vendar pa so anketni odgovori učiteljev zgodovine (tabela 3) pokazali, da si zelo malo učiteljev skupaj z učenci ogleda arheološka izkopavanja. Anketni odgovori učiteljev so tudi pokazali, da ni razlik med osnovno in srednjo šolo. Iz odgovorov učiteljev smo ugotovili, da so si učenci ogledali izkopavanja v Ajdovščini, Kranju in Novem mestu.

¹⁰⁶ Muzej in galerije mesta Ljubljane.

3.3 Glavna ugotovitev

Anketni odgovori kažejo, da učitelji zgodovine skupaj z učenci bistveno bolj obiskujejo muzeje z arheološkimi zbirkami kot arheološke parke. Bistvenih razlik med osnovno in srednjo šolo ni. Najpogosteje učitelji z učenci obiščejo muzeje z arheološkimi zbirkami in arheološke parke v glavnem mestu Ljubljana, pomembna pa sta še arheološki park Šempeter v Savinjski dolini in Dolenjski muzej v Novem mestu.

Ugotovitve so sicer podane za majhno število učiteljev zgodovine v Sloveniji, vendar pa lahko predvidevamo, da učitelji zgodovine dovolj poudarjajo arheološke vire, zlasti najdbe pri prazgodovini in starem veku s poudarkom na ozemlju današnje Slovenije.

4 VLOGA MATERIALNIH VIROV PRI IZOBRAŽEVANJU ŠTUDENTOV – BODOČIH UČITELJEV ZGODOVINE NA FAKULTETAH V SLOVENIJI

Študentje zgodovine se na fakultetah v Sloveniji na magistrski stopnji pri pedagoških študijskih programih tudi izobražujejo, kako uporabljati različne zgodovinske vire pri pouku zgodovine in kakšne naloge pripraviti za učence. Pedagoške študijske programe imajo tri fakultete: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani,¹⁰⁷ Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru¹⁰⁸ in Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem.¹⁰⁹

V nadaljevanju je podan primer za Filozofsko fakulteto Univerze v Ljubljani pri predmetih Didaktika zgodovine I, Didaktika zgodovine II in Pedagoška praksa iz zgodovine v okviru magistrskega pedagoškega študijskega programa Zgodovina (enopredmetna in dvopredmetna smer), pri katerem se študentje srečujejo tudi z materialnimi viri, saj bi morali kot bodoči učitelji zgodovine znati pripraviti različne naloge in vprašanja, ki se nanašajo na različne zgodovinske vire.

Pri zgoraj omenjenih predmetih se študentje najprej seznanijo z različnimi specifičnimi učnimi metodami pri pouku zgodovine, ki se nanašajo tudi na različne vire, kasneje pa se jih učijo uporabljati pri pisnih pripravah na izvedbo učnih ur. Ker se materialni viri nahajajo v učbenikih, delovnih zvezkih, samostojnih delovnih zvezkih, strokovnih knjigah, zbirkah virov, na spletu itn., se študentje naučijo, kakšna vprašanja se postavljajo na materialne vire in kako se uporabijo v razredu pri pouku zgodovine. Pri proučevanju opisov materialnih virov sledijo fazam metode dela s pisnimi viri, pri proučevanju materialnih virov na slikah pa sledijo fazam metode dela s slikovnimi viri. Ker so na spletu objavljeni tudi videoposnetki, ki se nanašajo na materialne vire, pa študentje sledijo fazam metode dela z gibljivimi slikami. Pri vseh treh učnih metodah pa se lahko dodatno uporabijo vprašanja, ki se sicer nanašajo na proučevanje predmetov. Posebna metoda je torej metoda dela s predmeti. Učitelj lahko predmete prinese v razred ali pa si muzejske predmete ogledajo v muzejih.¹¹⁰ V to metodo so vključeni tudi arheološki predmeti.¹¹¹

107 Več o magistrskem pedagoškem študijskem programu Zgodovina (enopredmetna in dvopredmetna smer) na Filozofski fakulteti Univerzi v Ljubljani na spletni strani <https://www.ff.uni-lj.si/studij/magistrski-studij-2-stopnja/predstavitev-programov-2-stopnje> (3. 1. 2022).

108 Več o magistrskem dvopredmetnem pedagoškem študijskem programu Zgodovina na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru na spletni strani <https://ff.um.si/studij/podiplomski-studij-2-stopnja/studijski-programi-2/zgodovina-dvopredmetni-pedagoski/> (3. 1. 2022). Gre za predmete Didaktika zgodovine 1, 2 in 3, Pedagoški praktikum Zgodovina 1 in 2: https://ff.um.si/wp-content/uploads/Predmetnik_ZGO_DP_21_22.pdf (3. 1. 2022).

109 Več o magistrskem dvopredmetnem pedagoškem študijskem programu Zgodovina na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem na spletni strani <https://www.fhs.upr.si/sl/studij/2-stopnja/zgodovina-dvopredmetna> (27. 12. 2021). Gre za predmete Didaktika zgodovine I in II in Pedagoška praksa: <https://www.fhs.upr.si/sl/studij/2-stopnja/zgodovina-dvopredmetna/predmetnik> (3. 1. 2022).

110 Učne metode je poimenovala Danijela Trškan. Vzete so iz: Trškan, D. (2021). Elektronski učbenik za Didaktiko zgodovine I (2020/21). Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, str. 81–154. Metoda dela s predmeti je na str. 127.

111 Posebnih priprav za delo z arheološkimi predmeti, najdbami, ostalinami ali najdišči študentje še nimajo, tako da znanje o različnih metodah, ki se nanašajo na zgodovinske vire, uporabljajo tudi za arheološke vire.

Študentje metodo dela s predmeti aktivno uporabljajo pri predmetu Didaktika zgodovine II, pri katerem imajo tudi enomesečne terenske naloge oz. vaje. Pri teh vajah morajo obiskati vsaj en muzej ter pripraviti vprašanja oz. naloge, ki se nanašajo na predmete v muzeju. Ker študentje pogosto obiščejo muzeje, ki imajo arheološke zbirke, se učijo pripravljati vprašanja, delovne liste, učno-delovne liste, delavnice idr. na raznovrstne materialne vire, ki jih imajo muzeji, med drugim tudi na arheološke vire. Pri tem predmetu imajo tudi obveznost, da pripravijo krajši članek na temo o muzejih, v katerem se izpopolnijo v pripravi različnih nalog, vprašanj in dejavnosti za delo s predmeti v izbranih muzejih.

V študijskem letu 2018/19 smo 26 študentov povprašali o mnenju glede materialnih virov pri pouku zgodovine, saj jih je med vsemi viri (pisnimi, slikovnimi, avdiovizualnimi) najtežje tudi obravnavati v razredu (učitelj jih mora prinesiti v šolo), lažje pa jih je obravnavati v muzejih.¹¹²

Mnenje študentov o pomenu materialnih virov pri pouku zgodovine v osnovnih in srednjih šolah je, da je uporaba materialnih virov zelo pomembna, saj gre za neposredno izkušnjo preteklosti, prvi stik z zgodovino oz. se jim zgodovina tako približa. Menijo, da je bolj pomembna uporaba v osnovni šoli kot v srednji šoli, saj osnovnošolci še nimajo tako razvitega abstraktnega mišljenja. Menijo, da materialni viri popestrijo pouk, pritegnejo učence k učni snovi, kar pomeni, da jih tudi motivirajo za učenje zgodovine na eni strani, na drugi strani pa jim pomagajo, da si lažje predstavljajo določeno zgodovinsko obdobje, preteklost si lahko поближе ogledajo, v nekaterih primerih se jih lahko tudi dotaknejo in se življeje ljudi, ki jim je ta materialni vir pripadal. Menijo tudi, da te vire učitelji ne bi le pokazali ali predstavili, temveč bi učencem zastavili ustrezna vprašanja, da bi učence naučili, kako pozorno opazovati, izluščiti čim več informacij ter kritično razmišljati.

V nadaljevanju podajamo nekatera mnenja študentov.

Mnenje 1:

»Menim, da so materialni viri pri zgodovini v šoli zelo pomembni. S pomočjo materialnih virov lahko učencem na povsem drugačen način predstavimo zgodovino posameznega obdobja, kraja ali posameznika. Materialni viri pri pouku nam lahko služijo kot dodatek k razlagi, poleg tega pa učno uro nekoliko popestrijo. Menim, da s pomočjo materialnih virov učence bolj pritegnemo k pouku, saj se nečesa lahko dotaknejo in imajo pred seboj konkreten predmet, ne samo nekih pojmov in predstav skozi zgodovinsko razlago, ki pa seveda prav tako mora biti. Materialni viri kot učni

112 Učitelji najpogosteje prinesejo v razred tiste predmete, ki so manjši, jih imajo sami doma ali jih prinesejo z različnih potovanj. Šole, ki imajo v bližini kakšen muzej, so v prednosti, saj lahko učitelji učencem za domačo, projektno, seminarsko nalogo dajo naloge, ki se nanašajo na različne materialne vire v muzejih. V šoli učitelji uporabljajo slikovno ali avdiovizualno gradivo za prikaz in obravnavo materialnih virov. Najlažje pa se učenci seznanijo z materialnimi viri na ekskurzijah in krajših obiskih muzejev ali pa tako, da sami prinesejo v šolo starejše predmete, ki jih hranijo doma, in pripravijo manjšo razstavo.

pripomočki učencem pomagajo tudi pri lastnem razmišljanju, vprašamo jih namreč lahko precej vprašanj v povezavi s predmetom, ki smo ga izbrali. Zanima nas lahko njihovo mnenje, npr. kaj mislijo, da ta predmet je, iz katerih materialov je sestavljen, za kaj se ga uporablja ipd. /.../ Poleg dodatne vrednosti, ki jo materialni viri prinesejo učni snovi, je tukaj tudi motivacija učencev. Menim, da s pomočjo materialnih virov razbijemo monotonost učnih ur in povečamo koncentracijo ter morda tudi sodelovanje učencev. Poleg tega tudi skušamo doseči VAKOG. Razumljivo je tudi, da morajo biti materialni viri ustrezno izbrani, saj drugače niti nima smisla, da predmete nosimo v razred, npr. da ustrezajo obravnavanemu časovnemu obdobju, učni temi ipd. Je pa tudi razlika med uporabo materialnih virov v osnovni šoli in srednji šoli. Menim, da je v osnovni šoli uporaba materialnih virov skorajda obvezna. Še posebej imam tukaj v mislih šesti in sedmi razred, ko se učenci s predmetom zgodovina še spoznavajo. Menim, da si tudi abstraktne pojme, ki jih nudi zgodovina, posamezna obdobja ali življenja posameznikov lažje predstavljamo, če v roki držimo kakšen predmet, ki nam pomaga razumeti zgodovinski kontekst. Poleg pomoči pri razumevanju zgodovinske vsebine so materialni viri pomembni pri učenju spoštovanja do teh predmetov. Učenci se naučijo, kako pomembni so ti ostanki zgodovine, kako moramo z njimi previdno rokovati in na njih seveda paziti.«¹¹³

Mnenje 2:

»Materialni viri bi vsekakor morali biti del pouka zgodovine tako v osnovnih kot v srednjih šolah. Ker niso vsi učenci v razredu zgolj vizualnega tipa, ampak si stvar veliko bolj zapomnijo, vtisnejo v spomin, če se je dotaknejo, jo primejo – so kinestetičnega tipa, materialni viri pripomorejo, da zadostimo tudi tem tipom učencev. Ravno tako je učna ura, pri kateri so prisotni materialni viri, za učence popostritev, nekaj nevsakdanjega, zato si bodo to uro in s tem tudi tisto učno snov bolje zapomnili, saj jo bodo asociirali z materialnim virom, ki so ga spoznali tisto uro. /.../. Učitelj oz. učenec pove njegovo namembnost, potem pa si ga učenci, med učiteljevo nadaljnjo razlago, ogledujejo in si ga podajajo med učenci. S tem, ko učenci konkretno in neposredno vidijo nek materialni vir, si vse to lažje in bolje predstavljajo, posledično pa si tisto snov, situacijo oz. namembnost predstavljenega materialnega vira bolje zapomnijo. Uporaba materialnih virov znotraj razreda je sigurno pozitivna stvar, s pomočjo katere lahko učitelj bistveno pripomore k obravnavanju nove učne snovi.«¹¹⁴

Mnenje 3:

»Materialni viri so vsekakor izredno pomembni tako pri učenju kot poučevanju zgodovine, saj lahko učencem omogočimo konkreten stik s predmeti, kar pa jim da boljšo predstavo o preteklosti oz. jim preteklost približa, naredi manj abstraktno. Z materialnimi viri lahko podkrepimo našo razlago, naredimo pouk bolj zanimiv in atraktiven. So dober učni pripomoček, učenci lahko z njihovo pomočjo razvijajo

113 M. L. Štud. leto 2018/19. Interno gradivo hrani D. Trškan.

114 M. P. Štud. leto 2018/19. Interno gradivo hrani D. Trškan.

lastne sposobnosti razmišljanja in sklepanja, ko na primer sklepajo o nastanku, času, namenu in uporabi določenega materialnega vira. Mislim, da so materialni viri ključnega pomena pri pouku zgodovine in ga obogatijo. Prav tako sklepam, da imajo lahko veliko motivacijsko moč in da učenci radi delajo z njimi. Zdi se mi tudi dobro, da učenci sami prinesejo kaj pokazat, če imajo slučajno doma, in jih še iz tega vidika vključimo v učni proces. Pri tem ne smemo pozabiti, /.../ da se bolj dragocenih virov mogoče ne prinese v razred, ker se lahko poškodujejo ali uničijo, in da se namesto predmeta morda prinese fotografija. S tem jih mimogrede učimo, kako spoštljivo ravnati z materialnimi viri.»¹¹⁵

Študentje predlagajo naslednje načine, kako bi učenci lahko uporabljali materialne vire pri rednem in izvenšolskem pouku.

Pri rednem pouku bi učitelji prinesli starejše predmete ali replike arheoloških predmetov v razred, učencem bi predmet pojasnili v zgodovinskem kontekstu. Učencem bi lahko dali različne naloge. Npr. podatke in slike bi iskali na spletu za določene materialne vire, teoretično bi načrtovali ekskurzijo, ki bi vključevala ogled materialnih virov. Od učencev bi zahtevali, da bi prinesli od doma starejši predmet, ki bi ga predstavili (za kaj so ga uporabljali, kje so ga dobili, od koga je ipd.), ta predmet bi potoval po razredu, da bi si ga vsi učenci ogledali. Za nalogo bi lahko imeli izdelavo replike kakšnega pomembnega zgodovinskega predmeta oz. pomembnega za učno snov, ki jo obravnavajo. O tem predmetu bi morali raziskati, za kaj se je uporabljal, kakšna je bila njegova funkcija, nato pa bi samostojno ali v paru izdelali ta predmet in ga nato v razredu predstavili. Lahko bi pripravili manjšo razstavo replik predmetov.

Pri izvenšolskem pouku pa menijo, da bi bila uporaba materialnih virov bistveno bolj v ospredju, saj bi učenci pri obisku kake ustanove (npr. muzeja, knjižnice, galerije, spominske hiše), na sprehodu po mestu, učni poti, terenskem delu, ekskurziji ali strokovnem izletu videli številne različne materialne vire. To bi bilo lahko po njihovem mnenju najboljše v okviru zgodovinskega krožka. S stikom z materialnimi viri oz. predmeti bi učenci pridobili neko novo zgodovinsko doživetje in izkušnjo, materialni viri bi jih spodbudili k razmišljanju o preteklosti na drugačen način kot pouk zgodovine v učilnici.

V nadaljevanju podajamo nekatere predloge študentov.

Predlog 1:

»Učenci bi lahko pri rednem pouku materialne vire uporabljali pri uvodni motivaciji. Učiteljica v razred prinese nek predmet, ki se navezuje na učno snov ure in učence s pomočjo predmeta pripravi do razmišljanja, o čem bo tekla beseda učne

115 L. K. Štud. leto 2018/19. Interno gradivo hrani D. Trškan.

ure. Na nek način se lahko učiteljica s pomočjo materialnih virov v uvodu učne ure seznanila s predznanjem učencev (ali predmet poznajo, ga znajo umestiti v ustrezno časovno obdobje, ali vedo, za kaj se je predmet uporabljal ipd.). Poleg uporabe materialnih virov pri uvodni motivaciji lahko učitelj materialne vire demonstrira ali o njih razpravlja med samo učno uro v sklopu katerega od vsebinskih poudarkov. Učenci lahko materialni vir opisujejo, se ga dotikajo, ga tudi povohajo, se torej z njim seznanijo. Poleg seznanitve pa pripravimo še vprašanja, ki učence spodbudijo k razmišljanju o izbranem materialnem viru. Pri rednem pouku lahko materialne vire uporabimo tudi pri izvajanju parnih ali skupinskih nalog, npr. učenci v skupinah opišejo dani predmet (kako izgleda, iz česa je sestavljen, ali ima vonj, za kaj se je uporabljal, naredijo skico predmeta, določijo, v katero časovno obdobje spada ipd.). Ni nujno, da materialne vire predstavimo zgolj kot del naše razlage. Izvenšolski pouk omogoča večje število dejavnosti, pri katerih lahko uporabljamo materialne vire. Med primere takega izvenšolskega pouka spadajo različne ekskurzije, ki zajemajo tudi vodstva po muzejih ali galerijah, kjer materialni viri pridejo še posebej do izraza. Tudi pri delu na terenu so nam lahko v veliko pomoč materialni viri. Zdi se mi, da še posebej pridejo do izraza, ker so v muzejih, galerijah ali na terenu učenci že v drugačnem prostoru, kot je učilnica, okoli sebe imajo različne namige o podatkih v povezavi s posameznim predmetom. Pomembno ni samo, da učenci predmete opazujejo, temveč da se jih lahko tudi dotikajo. Po mojem mnenju si dotike učenci zapomnijo bolj kot samo opazovanje, ki lahko kmalu preraste v zehanje in zdolgočasnost. Pomembno je, da pri rednem pouku v učilnici ali izvenšolskem pouku delamo z materialnimi viri in tako popestrimo obravnavano učno temo ter pri učencih pustimo drugačen vtis in pogled na zgodovino kot pri goli frontalni razlagi in zgolj s slikami posameznih predmetov.¹¹⁶

Predlog 2:

»Učenci lahko pri rednem pouku uporabljajo materialne vire v obliki uvodne motivacije, kadar se jim prinese pokazati določen predmet ali pokaže kakšna fotografija, o kateri se potem skupaj pogovarjamo in iščemo odgovore. Prav tako se lahko z materialnimi viri podkrepimo in popestri razlaga med samo učno uro, kadar se določen predmet prinese k pouku in si ga lahko učenci ogledajo ter se ga dotikajo. Dobro je, da prinesemo kakšno repliko (npr. stare posode, orodje), kadar nam original ni na voljo ali pa je preveč dragocen. Organizirali bi lahko tudi kakšno skupinsko delo pri učni uri, pri katerem vsaka skupina dobi svoj predmet in ga predstavi sošolcem (primer: razvoj orodja v prazgodovini, ena skupina dobi orodje iz kamna, druga iz kovine itn., potem pa primerjajo materiale, ugotavljajo, katero orodje je bilo prvo ...). Lahko se uporabljajo tudi pri kakšni igri vlog. Prav tako lahko z materialnimi viri delamo izven razreda, organiziramo kakšno ekskurzijo, obisk muzeja in delo na terenu. Dobro se mi zdi, da učencem omogočimo čim več fizične interakcije s samimi predmeti, ne da jih peljemo določene stvari samo opazovat. V srednjih šolah oz. gimnazijah bi bilo

116 M. L. Štud. leto 2018/19. Interno gradivo hrani D. Trškan.

prav tako smiselno delati z materialnimi viri, organizirati ekskurzije in obiske muzejev. Tudi v srednjih poklicnih šolah materialni viri pripomorejo h kakovosti pouka zgodovine; na primer pri gostincih lahko v razred prinesemo stare posode in nato imitiramo stare recepte in jedi. Pri mehanikah lahko gremo v muzej starih avtomobilov itn. Z materialnimi viri obogatimo pouk, ni pomembno, na kateri stopnji in na kateri šoli, samo da imamo veselje do tovrstnega dela.»¹¹⁷

Predlog 3:

»Pri rednem pouku bi učenci lahko materialne vire uporabljali, kadar obravnavajo kakšno zanimivo temo, ki je povezana tudi z materialnimi viri. Lahko bi skupaj z učiteljem pripravili posebno učno uro, pri kateri bi se posvetili analizi denarja na slovenskem ozemlju iz različnih obdobij. Učitelj bi učence vprašal, če imajo kakšne take kovance doma, in jih spodbudil k temu, da bi jih prinesli v šolo, da bi z njimi lahko delali. Ko bi učitelj ugotovil, katerih kosov materialnih virov učenci nimajo doma, bi ostale priskrbel sam. Učna ura bi bila zasnovana na skupinskem delu in analizi denarja iz različnih obdobij, iskali bi predvsem podobnosti in razlike. V primeru, da učitelj ugotovi, da nima dovolj materialnih virov, da bi načrtovano učno uro izvedel v šoli, bi lahko načrtoval učno uro v muzeju, ki takšne vire ponuja. Učenci bi morali po učni uri v šoli ali muzeju svoje znanje izkazati tudi z določenim izdelkom. Doma bi morali iz materiala po njihovi izbiri oblikovati kovanec, ki se jim je najbolj vtisnil v spomin. Tega bi morali do določenega datuma prinesiti v šolo in pojasniti, zakaj so izbrali posamezen kovanec in iz kakšnega materiala so pripravili repliko. Tako bi vsi učenci ponovili to, kar so videli v muzeju ali se naučili pri učni uri v šoli. S pripravljenimi replikami kovancev bi lahko pripravili celotno zbirko in razstavo. Učitelj bi se lahko odločil projekt tudi oceniti ali točkovati z bonus točkami, ki bi lahko ob koncu šolskega leta vplivale na zaključno oceno.»¹¹⁸

Iz zgornjih mnenj in predlogov študentov lahko ugotovimo, da se študentje zavedajo, da je materialne vire težko prinesiti v šolo, zato se jim zdi, da je več možnosti za seznanjanje z materialnimi viri na ekskurzijah ali z obiski muzejev. Pri obiskih muzejev predlagajo, da se učencem predstavi tudi vsebinski kontekst materialnih virov. V razredu pa predlagajo zanimive naloge na replike ali slike materialnih virov.

117 L. K. Štud. leto 2018/19. Interno gradivo hrani D. Trškan.

118 N. B. Štud. leto 2018/19. Interno gradivo hrani D. Trškan.

5 VLOGA ARHEOLOŠKIH VIROV KOT DEL KULTURNE DEDIŠČINE PRI IZOBRAŽEVANJU MLADIH

»Kulturna dediščina je celota vseh materialnih pridobitev človeštva na določeni razvojni stopnji. To so predmeti ali skupine predmetov zgodovinskega ali arheološkega pomena, ki zapisujejo zgodovinska dogajanja v določenem prostoru. Lahko so: predmeti, stavbe, ki so v tesni zvezi s pomembnimi osebnostmi naše politične ali kulturne zgodovine, arhivska gradiva, arheološka najdišča, najdbe, izdelki, etnološki predmeti (stara orodja, orožja, idr.). Med kulturno dediščino štejemo predmete, ki so plod človeške ustvarjalnosti, od daljne preteklosti, vse do današnjih dni. To so: stavbe, vasi, mesta, mostovi, obzidja in najrazličnejši predmeti, knjige, listine.«¹¹⁹

Kulturna dediščina se deli na snovno (materialno) in nesnovno (nematerialno dediščino). Materialno dediščino sestavljata premična in nepremična dediščina.¹²⁰ Med materialno dediščino pa spadajo tudi arheološki viri.

Zakon o varstvu kulturne dediščine v Republiki Sloveniji uporablja štiri izraze, ki so povezani z arheološkimi viri: arheološka najdba, arheološke ostaline, arheološko najdišče in arhiv arheološkega najdišča.¹²¹

Arheološka najdba »je premična arheološka ostalina, ki je bila pod zemljo ali pod vodo vsaj 100 let. Arheološke najdbe so tudi orožje, strelivo, drug vojaški material, vojaška vozila in plovila ali njihovi deli, ki so bili pod zemljo ali pod vodo vsaj 50 let.«¹²² »Večino arheoloških najdb naj bi hranili muzeji, ki so zanje sposobni primerno skrbeti in so jih dolžni proučevati tudi z namenom, da so na stalnih in občasnih razstavah predstavljeni javnosti. Tudi predmeti, ki niso razstavljeni, morajo biti dostopni zainteresiranim posameznikom. Sicer pa lahko arheološko najdbo ali zbirko najdb hrani tudi kdo drug, vendar mora imeti dokazilo o izvoru.«¹²³

Arheološke ostaline »so vse stvari in vsakršni sledovi človekovega delovanja iz preteklih obdobij na površju, v zemlji in vodi, katerih ohranitev in proučevanje prispevata k odkrivanju zgodovinskega razvoja človeštva in njegove povezanosti z naravnim okoljem, za katere sta glavni vir informacij arheološko raziskovanje ali odkritja in za katere je mogoče domnevati, da so pod zemljo ali pod vodo vsaj 100 let in da imajo lastnosti dediščine. Arheološke ostaline so tudi stvari, povezane z grobišči, določenimi na podlagi predpisov o vojnih grobiščih, in z vojno, skupaj z arheološkim in naravnim kontekstom, ki so bile pod zemljo ali pod vodo vsaj 50 let. Strokovno identificirane in registrirane arheološke ostaline postanejo dediščina.«¹²⁴ »Pojem arheološka ostalina

119 Otič, M. (2006). Zgodovina 6. Svet skozi čas. Učbenik za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 52.

120 Zakon o varstvu kulturne dediščine (2016). 1. člen: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4144> (30. 12. 2019).

121 Zakon o varstvu kulturne dediščine (2016). 3. člen: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4144> (30. 12. 2019).

122 Prav tam.

123 Arheološka najdba: <https://arheoportalsi/arheologija/arheoloska-najdba/> (21. 7. 2021).

124 Zakon o varstvu kulturne dediščine (2016). 3. člen: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4144> (30. 12. 2019).

tako poleg arheoloških najdb zajema tudi ostale sledove, ki jih je človek pustil v okolju. To so lahko ostanki nekdanjih bivališč in drugih stavb ter objektov, povezanih s prostori, kjer so ljudje bivali. Sem sodijo tudi vse odpadne in druge pomožne jame, jarki in podobne strukture, ki jih najdemo v povezavi z bivališči. Pa tudi sledovi, ki so nastali kot posledica drugih človekovih dejavnosti, kot so obdelovanje zemljišč (na primer sledovi starih razmejitvenih struktur, sledovi oranja...), transporta (sledovi starih poti, cest, mostov, ostanki pristanišč, ki nakazujejo nekdanje vodne poti...). In nenazadnje sodijo med najbolj zanimive in eminentne ostaline, ki jih je človek v preteklosti ustvaril v povezavi z religijo in pokopi umrlih (grobišča, svetišča...).«¹²⁵

Arheološko najdišče »je originalni kraj deponiranja in odkrivanja arheoloških ostalin.«¹²⁶ »Ko govorimo o arheološkem najdišču, imamo v mislih določen kraj v pokrajini, kjer so ohranjeni sledovi preteklih človekovih aktivnosti.«¹²⁷ »Arheološko najdišče je prostor, kraj, področje, kjer so v zemeljskih plasteh na kopnem ali na morskem, jezerskem ali rečnem dnu (podvodna arheologija) ohranjeni materialni odtisi in v njih skriti duh človekove dejavnosti: njegovo orodje, orožje, grobovi, naselja, stavbe in palače, utrdbe in obrambni sistemi, ceste ... Torej vse tiste ostaline, s pomočjo katerih je možna rekonstrukcija načina življenja družbenih odnosov in gospodarskega razvoja, umetnosti, verovanja v različnih časovnih obdobjih človeške zgodovine, posebej tisti, iz katerih ni pisnih virov ali pa ti niso dovolj popolni.«¹²⁸

Arhiv arheološkega najdišča »je rezultat raziskave posameznega arheološkega najdišča skupaj z vsemi arheološkimi najdbami, vzorci in celotno dokumentacijo, ki spremlja arheološko raziskavo in poizkopavalno oziroma poterensko obdelavo, in mora biti trajno hranjen kot celota tako, da se omogoča dostop strokovni in širši javnosti.«¹²⁹

Predmet zgodovina ima velik vpliv na ljudi: »Zgodovinska znanost proučuje različne čase in svetove. Na podlagi njenih spoznanj si lahko ustvarjamo predstave o razvoju človeštva, o njegovih vzponih in padcih. Zgodovina je s tem izjemno orodje spoznavanja in raziskovanja. Spoznavanje in ustvarjanje pravilnega odnosa do preteklosti pa vsakemu od nas pomaga tudi pri oblikovanju odnosa do vsakdanjega življenja.«¹³⁰ Tudi kulturna dediščina govori o načinu življenja in dela ljudi v preteklosti. »Bolje ko je ohranjena in več ko vemo o svoji preteklosti, lažje gledamo v prihodnost.«¹³¹

125 Arheološke ostaline: <https://arheoport.si/arheologija/arheoloske-ostaline/> (21. 7. 2021).

126 Zakon o varstvu kulturne dediščine (2016). 3. člen: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4144> (30. 12. 2019).

127 Arheološko najdišče: <https://arheoport.si/arheologija/arheolosko-najdisce/> (21. 7. 2021).

128 Knific, T., Svoljšak, D. (1991). Arheološka najdišča. Zbirka Slovenska dediščina. Ljubljana: Cankarjeva založba, str. 2.

129 Zakon o varstvu kulturne dediščine (2016). 3. člen: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4144> (30. 12. 2019).

130 Berzelak, S. (2002). Stare dobe. Zgodovina za 1. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan, str. 19.

131 Rode, M., Tawitian, E. (2004). Prvi koraki v preteklost. Zgodovina za 6. razred devetletke. Ljubljana: DZS, str. 67.

Zgodovina temelji na sledovih oz. zgodovinskih virih.¹³² Med njimi so pomembni materialni viri. Pri tem se zgodovina opira na arheologijo, vedo, ki raziskuje materialne vire, še posebej tiste iz najstarejših obdobj.

»Arheologija je torej veda, ki raziskuje najstarejšo zgodovino nekega prostora in vsa obdobja, iz katerih ni pisanih virov ali pa so ti zelo redki. Pri tem ne odgovarja samo na vprašanja o "klasičnih" arheoloških dobah – te so pri nas prazgodovina, ki jo podrobneje delimo v kameno, bronasto in železno dobo, rimska doba in zgodnji srednji vek (približno do leta 1000), ampak s svojim načinom raziskovanja vse bolj pogosto pomaga pojasniti tudi nekatera vprašanja iz mlajše kulturne in gospodarske zgodovine, na katera pisani viri ne vedo odgovora.«¹³³

Obe vedi, zgodovina in arheologija, sta zelo povezani, saj obe zanima življenje ljudi v preteklosti. Če zgodovinarji bolj raziskujejo s pomočjo pisnih virov, pa arheologi raziskujejo predvsem materialne vire.¹³⁴ Obe vedi poskušata s pomočjo virov sestaviti kar najbolj popolno sliko preteklosti oz. opisati vsakdanje življenje, običaje, opravila, vrednote, verovanje in medsebojne odnose ljudi v preteklosti.¹³⁵

»Danes se mnogi sprašujemo o preteklosti človeštva. To je naša dediščina – tako kot bodo naša dejanja del dediščine prihodnjih rodov. Vendar naši predniki in njihova dejanja ostajajo skriti v senci časa – senci, ki je toliko temnejša, kolikor dlje v preteklost sežemo. Kdo so bili ti ljudje? Kakšni so bili? Kaj so počeli? Kaj so jedli? So bili zelo drugačni od nas?«¹³⁶ To so samo nekatera od vprašanj, ki si jih zastavljajo arheologi.

»Arheologija kot področje strokovne prakse je tesno povezana z upravljanjem in interpretacijo dediščine, vse bolj pa se akademska arheologija ukvarja tudi s preteklostjo kot dediščino. Da bi razumeli odnos med arheologijo (proučevanje preteklosti) in dediščino (uporaba preteklosti), moramo razumeti, zakaj ljudi zanima preteklost. /.../ Za večino arheologov so njihovi glavni motivi fascinacija z drugimi svetovi v preteklosti in navdušenje nad odkritjem. Nekateri arheologi prav tako razumejo, da je treba najdbe, ki jih proučujemo, obravnavati kot dediščino, kot predmete, ki se na različne načine lahko uporabijo v sedanjosti. Popolnoma je mogoče reči, da je arheologija del širšega področja študija in prakse, ki je študij dediščine.«¹³⁷

132 Svetovna zgodovina: Od začetkov do danes (1981). Druga dopolnjena izdaja. Ljubljana: Cankarjeva založba, str. XXXIII.

133 Curk, I. (1973). Vodnik za ljubitelje arheologije. 42. zvezek Zbirke vodnikov Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. Ljubljana: Zavod za spomeniško varstvo SR Slovenije; Maribor: Založba obzorja v Mariboru, str. 3–4.

134 Cedilnik, A., Popovič Lozar, G., Škrjč Počkaj, S., Vičič Krabonja, M., Oblak, M., Paradžik Kovačič, I., Kukanja Gabrijelčič, M. (2018). Zgodovina 1. Prazgodovina in stari vek. Učbenik za zgodovino v 1. letniku gimnazij. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 12.

135 Rode, M., Tawitian, E., Galonja, T. (2016). Koraki v času 6. Učbenik za zgodovino v 6. razredu osnovne šole. Ljubljana: DZS, str. 13.

136 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 6.

137 Henson, D. (2012). Doing Archaeology. A Subject Guide for Students. London, New York: Routledge, str. 121.

Zato je treba poskrbeti za arheološko dediščino. To je tudi glavna naloga *Zavoda za varstvo kulturne dediščine* v Republiki Slovenije, ki opravlja upravne in strokovne naloge na področju varstva nepremične in z njo povezane premične in žive dediščine ter osvešča javnost o pomenu ohranjanja kulturne dediščine. Zavod sestavljata *Služba za kulturno dediščino* in *Center za konservatorstvo*. Med nalogami *Službe za kulturno dediščino* spada tudi »identificiranje, dokumentiranje, proučevanje, vrednotenje in interpretiranje nepremične dediščine ter premične in žive dediščine ter njeno predstavljanje javnosti v okviru varstva nepremične dediščine.«¹³⁸ *Center za konservatorstvo* pa v glavnem skrbi za razvoj konservatorsko-restavratorske stroke na eni strani, na drugi pa za preventivno arheologijo.¹³⁹

»Arheologija ima pomembno mesto v sodobni družbi. Poleg njenega prispevka znanju o človeku nam pomaga vrednotiti in varovati kulturno dediščino in jo vključevati v programe trajnostnega razvoja, s čimer dviguje kvaliteto našega življenja. Arheološka dediščina je med največjimi generatorji sodobnega turizma, ima velik pomen v prostorskem planiranju in bistveno prispeva k razvoju lokalnih in drugih kulturnih identitet.«¹⁴⁰

Predmeti, ki jih izkopljejo arheologi, spadajo med materialne vire in predstavljajo neprecenljivo kulturo dediščino, s katero je treba seznanjati mlade v osnovnih in srednjih šolah pri predmetu zgodovina.

»Preteklost je tisto, kar človek ustvarja z vsakim trenutkom svojega obstoja skozi tisočletja in s čimer je neločljivo povezan. Vede ali nevede se na svojih poteh ves čas srečujemo z ustvarjalnostjo nekoga pred nami, to skušamo razumeti, raziskati, včasih pozabiti ali celo uničiti. Gradimo na ostankih civilizacij, ki so v našem življenjskem prostoru živele pred nami.«¹⁴¹

138 Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije: <http://arheoportalsi/zavod-za-varstvo-kulturne-dediscine-slovenije/> (21. 7. 2021).

139 Prav tam.

140 Študij arheologije. Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani: <https://www.studij-arheologije.net/> (29. 7. 2021).

141 Vir: <http://www.mgml.si/emon-a-2000/ostanki-mesta/>. V: Verdev, H. (2016). Raziskujem preteklost 6. Samostojni delovni zvezek za zgodovino v 6. razredu osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett, str. 11.

DRUGO POGLAVJE: MNENJE ŠTUDENTOV IN UČITELJEV ZGODOVINE O UPORABI ARHEOLOŠKIH VIROV PRI POUKU ZGODOVINE

1 PREDSTAVITEV RAZISKAVE

1.1 Namen in cilji raziskave

1.2 Metode, tehnike in instrumenti zbiranja podatkov

1.3 Postopek zbiranja podatkov

1.4 Vzorec

1.5 Postopek obdelave podatkov

2 MNENJE ŠTUDENTOV – BODOČIH UČITELJEV ZGODOVINE

3 MNENJE UČITELJEV ZGODOVINE – MENTORJEV ŠTUDENTOV NA PEDAGOŠKI PRAKSI

3.1 Mnenje učiteljev zgodovine v osnovnih šolah

3.2 Mnenje učiteljev zgodovine v srednjih šolah

4 ZAKLJUČNE UGOTOVITVE IN PREDLOGI

4.1 Zaključne ugotovitve

4.2 Predlogi

Mnenje študentov in učiteljev zgodovine o uporabi arheoloških virov pri pouku zgodovine

1 PREDSTAVITEV RAZISKAVE

1.1 Namen in cilji raziskave

Ker v Sloveniji še ni bilo raziskave, v kolikšni meri so poudarjeni arheološki viri pri predmetu zgodovina v osnovnih in srednjih šolah, smo v raziskavi želeli pridobiti mnenja učiteljev zgodovine v osnovnih in srednjih šolah ter študentov – bodočih učiteljev zgodovine o vlogi arheoloških virov pri predmetu zgodovina.

Glavni namen raziskave je bil ugotoviti, na kakšen način lahko učenci spoznajo arheološke vire v osnovnih in srednjih šolah pri pouku zgodovine.

V tam namen smo si postavili več raziskovalnih vprašanj, na katere smo poskušali dobiti odgovore. Zanimalo nas je:

- kakšno je mnenje študentov zgodovine o pomenu arheoloških virov pri zgodovini v osnovnih in srednjih šolah;
- kaj menijo študentje zgodovine, na kakšen način bi učenci lahko uporabljali arheološke vire pri rednem in izvenšolskem pouku;
- v kolikšni meri in na kakšen način učitelji zgodovine v osnovnih in srednjih šolah pri pouku zgodovine poudarjajo arheološke vire;
- kaj menijo učitelji zgodovine v osnovnih in srednjih šolah o tem, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire.

Predvidevali smo, da učitelji zgodovine in študentje zgodovine dajejo pomen vsem zgodovinskim virom, arheološkim pa še posebej za zgodovinska obdobja, ki temeljijo na materialnih virih. Učitelji zgodovine podarjajo arheološke vire zlasti pri prazgodovini in starem veku, saj ti dve obdobji temeljita na materialnih virih, prazgodovina pa še posebej na arheoloških virih. Predvidevali smo, da učitelji zgodovine seznanjajo učence z arheološkimi viri pri rednem pouku s slikovnim gradivom, pri izvenšolskem pouku pa na ekskurzijah oz. ogledu arheoloških zbirk v muzejih.

1.2 Metode, tehnike in instrumenti zbiranja podatkov

Uporabili smo deskriptivno in eksplikativno metodo pedagoškega raziskovanja ter dve tehniki za zbiranje podatkov: anketiranje in intervjuje. Anketirali smo študente zgodovine, intervjuje pa so opravili študentje zgodovine z učitelji, ki so bili njihovi mentorji na pedagoški praksi.

Za neanonimno anketiranje študentov – bodočih učiteljev zgodovine smo uporabili dve odprti vprašanji:

- Kakšno je mnenje študentov zgodovine o pomenu arheoloških virov pri zgodovini v osnovnih in srednjih šolah?
- Kaj menijo študentje zgodovine, na kakšen način bi učenci lahko uporabljali arheološke vire pri rednem in izvenšolskem pouku?

Intervju z učitelji je vključeval dve vprašanji z odprtim tipom odgovorov:

- V kolikšni meri in na kakšen način učitelji zgodovine v osnovnih in srednjih šolah pri pouku zgodovine poudarjajo arheološke vire?
- Kaj menijo učitelji zgodovine v osnovnih in srednjih šolah o tem, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire?

1.3 Postopek zbiranja podatkov

Odločili smo se, da bomo podatke pridobili s pomočjo študentov zgodovine – bodočih učiteljev zgodovine na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani in s pomočjo učiteljev zgodovine v osnovnih in srednjih šolah v Sloveniji.

Študentje zgodovine so morali v okviru predmeta Didaktika zgodovine II (magistrski pedagoški študijski program Zgodovina na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani) v štud. letih 2019/20 in 2020/21 odgovoriti na dve anketni vprašanji, ki sta se nanašali na arheološke vire. Tako je v štud. letu 2019/20 (november 2019) oddalo odgovore 13 študentov, v štud. letu 2020/21 (november 2020) pa 26 študentov. Tako smo v raziskavo vključili odgovore 39 študentov zgodovine.

Študentje zgodovine so morali v okviru predmeta Didaktika zgodovine II (magistrski pedagoški študijski program Zgodovina na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani) v štud. letih 2019/20 in 2020/21 opraviti krajši intervju z učiteljem zgodovine, ki je bil nato njihov mentor na pedagoški praksi. V intervjuju so morali učiteljem postaviti tudi dve anketni vprašanji, ki smo ju vključili v raziskavo. V novembru 2019 so študentje opravili 15 intervjujev (s sedmimi učitelji v osnovnih šolah in osmimi učitelji v srednjih šolah), v novembru 2020 pa 32 intervjujev (s 13 učitelji v osnovnih šolah in 19 učitelji v srednjih šolah). Tako smo pridobili

odgovore 47 mentorjev oz. učiteljev zgodovine, od tega 20 učiteljev zgodovine v osnovnih šolah in 27 učiteljev zgodovine v srednjih šolah.

1.4 Vzorec

Pri neanonimnem anketiranju študentov vzorec vključuje 39 študentov zgodovine 2. letnika magistrskega pedagoškega (enopredmetnega in dvopredmetnega) študijskega programa, in sicer 13 študentov iz štud. leta 2019/20 in 26 študentov iz štud. leta 2020/21.

Pri intervjujih vzorec vključuje 47 učiteljev zgodovine, 20 osnovnošolskih in 27 srednješolskih učiteljev zgodovine, ki so bili mentorji študentom na pedagoški praksi v štud. letih 2019/20 in 2020/21.

1.5 Postopek obdelave podatkov

Pri obdelavi kvalitativnih podatkov, zbranih z odprtimi vprašanji pri anketiranju študentov in intervjuji z učitelji, smo uporabili postopek kategorizacije oz. združevanja v sorodne kategorije. Podatke smo prikazali v obliki preglednic in frekvenčnih tabel.

2 MNENJE ŠTUDENTOV – BODOČIH UČITELJEV ZGODOVINE

Najprej podajamo mnenje študentov o pomenu arheoloških virov pri zgodovini v osnovnih in srednjih šolah.

Tabela 4: Mnenje študentov o pomenu arheoloških virov pri zgodovini v osnovnih in srednjih šolah

Mnenje študentov o pomenu arheoloških virov pri zgodovini v osnovnih in srednjih šolah	Frekvenca/ Odstotek	Velik pomen	Srednji pomen	Manjši pomen
Skupaj: 39 študentov	f %	23 59%	16 41%	0 0%

Iz odgovorov študentov (tabela 4) ugotavljamo, da 59 % študentom meni, da imajo arheološki viri pri zgodovini velik pomen, 41 % študentov pa meni, da imajo srednji, nihče pa ni mnenja, da imajo manjši pomen.

V nadaljevanju predstavljamo pojasnilo 23 študentov, zakaj imajo arheološki viri po njihovem mnenju velik pomen pri zgodovini v osnovnih in srednjih šolah.

Tabela 5: Razlogi za velik pomen arheoloških virov pri zgodovini v osnovnih in srednjih šolah

Razlogi za velik pomen arheoloških virov pri zgodovini v osnovnih in srednjih šolah	Število odgovorov
Boljša predstava preteklosti, boljša predstava predmetov	9
Motivacija za učenje zgodovine	7
Boljše razumevanje zgodovine	4
Spoznavanje lokalne zgodovine	3
Zanimivost teh predmetov	3
Pomembnost vseh virov	3
Lažja zapomnitev učne snovi	3
Analiziranje predmeta	1
V okviru obiskov muzejev	1

Študentje menijo, da ima uporaba arheoloških virov več prednosti (tabela 5), saj učenci bolje razumejo in si predstavljajo dogajanje v preteklosti, stik z arheološkimi viri spodbuja tudi motivacijo za učenje. Seveda je še več drugih pozitivnih vidikov, med katerimi je treba omeniti zanimanje za lokalno zgodovino in zanimivost arheoloških virov. Študentje menijo, da je pri zgodovini pomembna uporaba vseh zgodovinskih virov, ne le materialnih, kamor spadajo arheološki viri.

V nadaljevanju predstavljamo pojasnilo 16 študentov, zakaj imajo arheološki viri po njihovem mnenju srednji pomen pri zgodovini v osnovnih in srednjih šolah.

Tabela 6: Razlogi za srednji pomen arheoloških virov pri zgodovini v osnovnih in srednjih šolah

Razlogi za srednji pomen arheoloških virov pri zgodovini v osnovnih in srednjih šolah	Število odgovorov
Večja pozornost je pri prazgodovini in starem veku, nato manjša, saj se vključuje druge vrste virov.	2
Težja je vključitev v učilnice.	2
Vstopnino za muzeje je treba plačati.	2
Bolj prevladujejo pisni in slikovni viri.	1
Lažja je vključitev ob obisku muzejev.	1

Študentje menijo, da so arheološki viri srednje pomembni (tabela 6), večja pozornost je le pri starejših obdobjih (prazgodovina, stari vek). Menijo tudi, da je težja uporaba arheoloških virov v razredu, lažja pa izven šole v muzejih, kjer je treba upoštevati tudi plačilo vstopnine.

V nadaljevanju podajamo nekatere refleksije študentov oz. njihova mnenja o vlogi arheoloških virov pri predmetu zgodovina v osnovnih in srednjih šolah.

Mnenje 1:

»Poučevanje s pomočjo arheoloških virov se mi zdi smiselno, saj na ta način učenci oz. dijaki pobližje spoznajo nek arheološki vir. Še tako dober opis nekega arheološkega vira namreč ne more nadomestiti slikovnega gradiva ali celo pravega artefakta. Pregovor, da slika pove več kot tisoč besed, je za potrditev te teze še kako primeren. Njihova uporaba se mi zdi smiselna tudi v uvodni motivaciji, saj bi verjetno s prikazom nekega vira in postavljanjem vprašanj, povezanih z njimi, lahko aktivirali njihovo morebitno predznanje ali pa jih vsaj motivirali za nadaljnje delo v tej smeri. Pri izbiri arheoloških virov mora učitelj svojo pozornost nameniti tudi starostni skupini. Če se odloči za njihovo aplikacijo v pouk, morajo biti prilagojeni starostni skupini: razumevanje in dobra interpretacija vira sta zame namreč temelj dobrega pouka.«¹⁴²

Mnenje 2:

»Menim, da je zelo pomembno v pedagoškem delu učitelja zgodovine, da učence seznanimo z arheološkimi viri in jih poskuša vključiti tudi v samo obravnavo učne snovi. Kot učenka pri pouku nisem bila neposredno velikokrat seznanjena z arheološkimi viri. Največkrat smo si za določene vire pogledali zgolj slikovno gradivo, čeprav imajo prav dotične vire razstavljen v bližnjem muzeju. Pridružujem se mnenju, da je treba

142 Ž. G. Štud. leto 2019/20. Interno gradivo hrani D. Trškan.

učence in dijake navajati na prepoznavanje arheoloških virov in jim osvetliti pomen njihovega razumevanja.«¹⁴³

Mnenje 3:

»Verjamem, da so lahko arheološki viri oziroma arheološki ostanki super stvar tako pri rednih urah kot tudi pri krožkih, raziskovalnih nalogah, pripravah na maturo, vendar jih je treba ustrezno vključiti v uro, smiselno povezati s tematiko. Učenci naj sami ugotovijo določene značilnosti, pomembnost vira oziroma ostanka. In kar je najpomembnejše, naj se dejansko ukvarjajo z njim, ne samo da si ga pogledajo in je to to. Verjetno jim bodo takšne stvari tudi zelo zanimive. Jih je pa treba ustrezno motivirati, prikazati predmet na zanimiv način. Tudi izbira arheološkega vira oziroma ostanka je zelo pomembna, izbrati moramo res zanimive, atraktivne, posebne in jih na atraktiven način tudi predstaviti.«¹⁴⁴

Mnenje 4:

»Menim, da so arheološki viri zelo pomembni in jim je pri pouku zgodovine treba dati ustrezno pozornost. Arheološki viri se obravnavajo predvsem pri obravnavanju prazgodovine, antike in srednjega veka, zatem njihov pomen vedno bolj pada. Menim, da bi se v šoli morali poudarjati predvsem ostanki domačega kraja, seveda tudi poleg tistih na državni in svetovni ravni, ki so pomembnejši. Učenec bi moral prvenstveno zelo dobro poznati zgodovino domačega kraja, na tem mestu mislim, da bi bilo raziskovanje arheoloških virov v domačem kraju zelo na mestu.«¹⁴⁵

Mnenje 5:

»Arheološki viri so po mojem mnenju izredno pomembni za globlji razvoj razumevanja zgodovine kot znanosti. Ne le, da so mnogokrat osnova za razumevanje določenih zgodovinskih obdobj (prazgodovine, v veliki meri tudi antike), brez njih tudi naša slika o kasnejših obdobjih ne bi bila tako polna, kot je. Na podlagi obravnave teh virov lahko učenci pridobivajo zavedanje o pomenu dela arheologov, pa tudi o tem, da njihovo delo nikoli ne bo zares končano. Na podlagi virov se lahko sprašujejo o tem, kaj nam že nekaj majhnega, kot je le kos mozaika, lahko pove o zgodovini določenega kraja, za katerega morda niti nismo prej vedeli, da je premožljiv dovolj bogate prebivalce, ki so si lahko mozaike privoščili. Prav tako se mi zdi, da bi morali učenci v osnovnih in srednjih šolah spoznavati arheološke vire lastnih krajev, če je to le mogoče. Tako lahko namreč dobijo bolj realen občutek o tem, kako velika je bila na primer naselbina, ki je v antiki stala tam, točno od kje do kje se je raztezala, v kakšnem razmerju je bila do vodnih virov, kako je bila vezana na cestno omrežje ipd. Prav tako se skozi obravnavo teh virov lažje živijo v preteklost, zgodovina lastnega kraja, še posebno tako otipljiva, ohranjena in situ, pa lahko po mojem mnenju tudi motivira. /.../ Velikokrat so takšni viri precej nedostopni. Seveda si jih lahko

143 T. P. Štud. leto 2019/20. Interno gradivo hrani D. Trškan.

144 A. D. Štud. leto 2019/20. Interno gradivo hrani D. Trškan.

145 T. J. Štud. leto 2020/21. Interno gradivo hrani D. Trškan.

učenci ogledajo v okviru obiskov muzejev ali arheoloških parkov, a že slednji so po navadi vsaj pol leta zaprti. Imajo tudi možnost, da se prijavijo na aktualna vodstva po aktivnih območjih izkopavanja, a tudi ta so dostopna le v določenih terminih in se lahko hitro zapolnijo. Tu je seveda tudi dejstvo, da so mnoge šole lahko od arheoloških ostankov zelo oddaljene, posledično pa tudi družine otrok, kar pomeni, da učenci nimajo nujno opcije prevoza, družina nima nujno interesa, pa tudi denarja ne. Zato menim, da so izredno dobrodošle seveda takšne naloge, tudi projektne, ki jih lahko izvajajo v okviru šolske organizacije. Če pa se kje blizu šole odpre najdišče, ki je aktivno in sprejema obiskovalce, pa seveda ne vidim problema v tem, da učitelj učence tudi neodvisno od vodenega projektne dela povabi na ogled.«¹⁴⁶

Tabela 7: Predlogi študentov za uporabo arheoloških virov pri rednem pouku zgodovine

Predlogi študentov za uporabo arheoloških virov pri rednem pouku zgodovine	Število odgovorov
Gledanje slikovnega gradiva	5
Učitelj prinese predmet oz. arheološki vir v razred, učenci si ga ogledajo ali dotaknejo.	3
Učitelj uporabi vire pri svoji razlagi.	3
Avtentične naloge, npr. poročilo o izgubljenih predmetih, članek o arheološkem viru, maketa ali replika, biti arheolog	3
Učenci predmet opišejo, ugotovijo pomen in uporabo tega predmeta.	2
Ogled 3D animacije o virih	2
Ogled videoposnetkov o virih	2
Učitelj prinese replike v razred in jih pokaže učencem.	2
Seminarska, projektna naloga ali raziskovalna naloga	2
Vsaj ena ura več za naloge na vir	2
Gledanje z očmi, ne dotikanje, primer spoštovanja do virov	1
Učenci naredijo replike arheoloških virov, ki služijo za obravnavanje učne snovi.	1
V razred učitelj povabi koga, ki se ukvarja z arheologijo.	1
Arheološki viri domačega kraja	1

Študentje imajo več predlogov, kako bi lahko uporabljali arheološke vire pri rednem pouku zgodovine v osnovnih in srednjih šolah (tabela 7). Učitelji naj pokažejo slikovno gradivo o arheoloških virih, prinesejo v razred kakšen arheološki predmet, da ga učenci lahko vidijo in se ga dotaknejo, arheološke vire naj učitelj uporabi pri svoji razlagi. Učenci lahko pripravijo krajše avtentične naloge, npr. poročilo o arheoloških najdbah, delu arheologov ipd.

146 A. K. Štud. leto 2020/21. Interno gradivo hrani D. Trškan.

Tabela 8: Predlogi študentov za uporabo arheoloških virov pri izvenšolskem pouku

Predlogi študentov za uporabo arheoloških virov pri izvenšolskem pouku	Število odgovorov
Muzej	19
Arheološke najdbe, arheološki parki	11
Ekскурzija	9
Stara mesta: Ptuj, Ljubljana, Celje, Oglej	5
Opazovanje dela arheologov na terenu in izkopavanje	2
Arheološka delavnica	2
Učenci sami obišejo kraj, kjer se nahajajo arheološki viri, npr. blizu domačega doma.	1
Pogovor/intervju z arheologom	1
Za tiste, ki se zanimajo, npr. raziskovalna naloga.	1

Študentje tudi predlagajo, na kakšen način bi se lahko učenci v osnovnih in srednjih šolah seznanili z arheološkimi viri pri izvenšolskem pouku (tabela 8). Menijo, da naj bi učitelji skupaj z učenci obiskali muzeje, v katerih si lahko ogledajo arheološke vire oz. zbirke, ogledali bi si lahko arheološke parke oz. arheološke najdbe. Tudi v okviru ekskurzij se jim zdi najlažje vključiti ogled arheoloških virov, zlasti če gre za ogled starejših mest v Sloveniji in sosednjih državah.

V nadaljevanju podajamo nekatere predloge študentov o uporabi arheoloških virov pri predmetu zgodovina v osnovnih in srednjih šolah.

Predlog 1:

»Vsekakor so arheološki viri lahko temelji za obdobje prazgodovine in starega veka, v nadaljevanju pa vedno bolj dobivajo prednost drugi viri. Zdi se mi tudi pomembno, da se o arheoloških virih z učenci oziroma dijaki pogovorimo – jim ne podamo takoj informacij o samem predmetu, ampak jih spodbujamo k temu, da si na podlagi videnega sami ustvarijo zgodbo o namenu predmeta. Sama vidim priložnost za uporabo arheoloških virov pri ekskurzijah, kjer lahko učence in dijake peljemo v različne muzeje, jim predstavimo arheološke vire, povežemo s snovjo, ki smo jo predelali pri pouku ter le-to še dodatno nadgradimo z videnim. Vsekakor je dobro, da učenci in dijaki predmete vidijo sami in da učitelj ne pretirava s kazanjem fotografij, ki jih je napravil sam. Sicer so lahko te dober dodatek oziroma popestritev naših učnih ur, vendar z njimi ne smemo pretiravati. Če poučujemo na področju, kjer potekajo arheološka izkopavanja oziroma so določeni arheološki viri pomembni za lokalno območje, jih je treba pri pouku posebej omeniti oziroma vključiti. Kot je tudi omenila učiteljica iz osnovne šole, bi se mi zdelo izjemno zanimivo, da bi učence in tudi dijake

po predhodnem dogovoru s tamkajšnjimi zaposlenimi peljali na arheološko najdišče, kjer bi lahko opazovali pri delu arheologe.«¹⁴⁷

Predlog 2:

»Pri rednem pouku se mi zdi, da bi lahko naloge temeljile na fotografijah različnih izkopavanj, na kratkih posnetkih, na primer arheologov pri delu. Vključi se jih lahko tudi v avtentične naloge, saj se lahko sami prelevijo v arheologe in na podlagi različnih fotografij s terena poročajo o določenem zgodovinskem času. Posredno lahko vključimo tudi delo z dokumentarci, ki prikazujejo arheološke vire. Medpredmetne povezave so prav tako zanimive, še posebno z geografijo in v okviru kakšnih terenskih vaj in ekskurzij. Slednje so kot nalašč za obisk arheoloških parkov ali pa muzejev, ki razpolagajo z obilico virov, ki so nam drugače dostopni le na fotografijah posredno. Idealni so na primer obisk AP Ad Pirum v okviru Narodnega muzeja Slovenije, v Ljubljani AP Emona v okviru Mestnega muzeja Ljubljana in v Celju arheološke izkopanine v okviru Pokrajinskega muzeja Celje. Ob obiskih arheoloških parkov bi si lahko učenci podrobneje ogledali mozaike, freske, rekonstrukcije oziroma predvidevanja o tem, kako so objekti izgledali nekoč, analizirali bi lahko gradbeni material, geografsko lego in opažanja povezali z znanjem, ki so ga že pridobili o določenem obdobju v okviru šolskih ur. To pomeni navezavo na vsakdanje življenje, na vojaško ureditev, urbanizem, gradbene dosežke, ipd. O virih bi si lahko zastavljali najrazličnejša vprašanja, npr.: kdo je dal določeno stavbo postaviti, kdaj, čemu je služila, je bila odraz bogastva ali revščine, kje je stala, zakaj ravno tam, zakaj še danes rimske grobove odkrivamo ob cestah, kaj lahko izvemo iz ostanka in o čem lahko le ugibamo, na podlagi česa lahko ugibamo, s kakšnimi podobnimi najdbami si lahko pomagamo, kdo bi lahko tak predmet uporabljal itd. Pri odgovarjanju pa so jim seveda na razpolago tako viri kot razne table z dodatnimi informacijami ali pa zaposleni in strokovnjaki, ki ponavadi v parkih delajo. Še posebno zanimiva so tudi vodstva z arheologi po aktivnih najdiščih, saj tam učenci neposredno spoznajo tudi delo arheologov in pridobijo na zavedanju o tem, kako natančno je njihovo delo in kako občutljivi so lahko ostanki. Prav tako lahko ugotavljajo, kako se je odnos do arheoloških ostankov skozi leta spreminjal – tudi to je del zgodovine – saj to eksplicitno vidijo v obliki cevi iz 50-tih ali 60-tih, ki teče neposredno skozi zgodnjekrščanski rimski sarkofag.«¹⁴⁸

Predlog 3:

»Do neke mere bi jih lahko uporabljali kot do sedaj, torej bi jih spoznavali z obiski muzejev in na ekskurzijah, lahko pa bi jih spoznavali tudi v učilnici s pomočjo slik, preostalih virov, predvsem pa bi bilo pomembno, da učenci ne bi samo pasivno sprejemali virov, temveč bi se morali v spoznavanje bolj vživeti, na primer tako, da bi učitelj tudi pripravil dodatna vprašanja, na katera morajo tudi odgovoriti, ali pa deliti svoje mnenje. Pri obisku v muzejih bi se lahko učitelji tudi organizirali tako,

147 K. G. Štud. leto 2020/21. Interno gradivo hrani D. Trškan.

148 A. K. Štud. leto 2020/21. Interno gradivo hrani D. Trškan.

da bi učencem predhodno dodelili naloge, ki jih morajo v muzeju izpolniti, in potlej o njih tudi poročati. Skratka, menim, da bi se učenci lahko še bolj zavedali pomena arheoloških virov, če se jim to tudi poudari. Sama sem bila najbolj navdušena ob samostojnem obisku Pokrajinskega muzeja Celje, kjer imajo razstavo Mesto pod mestom. Na tej razstavi so ohranjeni ostanki iz rimske Celeje, največjo zaslugo za ta dosežek pa nosi Friderik II. Celjski, ki je pod samo hišo, kjer so grofje Celjski prebivali, sam prispeval k ohranitvi ostankov. Ker so bili viri postavljeni v nek kontekst, se mi je zgodba še toliko bolj približala in na tak način bi rada uporabo virov uporabila tudi sama. Ker učenci sami velikokrat nimajo dostopa da arheoloških virov, se mi zdi, da je naša naloga, da jim dostop omogočimo v takšni ali drugačni obliki.«¹⁴⁹

Primer 4:

»Obisk muzeja je lep primer, kako lahko popestrimo in približamo določeno zgodovinsko snov učencem. Še posebej obdobje prazgodovine je učencem težko približati in jim predstaviti na zanimiv način, če o tem le govorimo v razredu, saj si učenci težko predstavljajo situlo, če jo vidijo samo na sliki. Z uporabo arheoloških virov ali vsaj obiska muzeja pa zagotovimo, da imajo učenci direkten stik z nekim predmetom, si ga ogledajo, morda celo držijo v rokah in to zagotovo učencem pomaga, da se poistovetijo z obravnavano snovjo.«¹⁵⁰

---

149 U. S. Štud. leto 2020/21. Interno gradivo hrani D. Trškan.

150 B. L. Štud. leto 2020/21. Interno gradivo hrani D. Trškan.

3 MNENJE UČITELJEV ZGODOVINE – MENTORJEV ŠTUDENTOV NA PEDAGOŠKI PRAKSI

3.1 Mnenje učiteljev zgodovine v osnovnih šolah

V nadaljevanju predstavljamo odgovore 20 osnovnošolskih učiteljev zgodovine, ki so bili mentorji študentom na pedagoški praksi v osnovni šoli in so odgovorili na dve vprašanji (v intervjuju):

- V kolikšni meri in na kakšen način pri pouku zgodovine poudarjajo arheološke vire?
- Kaj menijo o tem, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire?

Tabela 9: V kolikšni meri učitelji zgodovine v osnovnih šolah pri pouku zgodovine poudarjajo arheološke vire?

V kolikšni meri učitelji zgodovine v osnovnih šolah pri pouku zgodovine poudarjajo arheološke vire?	Frekvenca/ Odstotek	Zelo veliko	Srednje	Zelo malo
Število osnovnošolskih učiteljev: 20	f %	8 40 %	9 45 %	3 15 %

Tabela 9 prikazuje, da 40 % osnovnošolskih učiteljev vire zelo poudarja, 45 % srednje, 15 % pa zelo malo poudarja arheološke vire pri predmetu zgodovina. Najpogosteje poudarjajo te vire v 6. in 7. razredu, in sicer pri prazgodovini, prvih civilizacijah (Egipt, Mezopotamija ...) in starem veku (Grki, Rimljani).

Primer odgovora:

»Najbolj se arheološki viri zlasti poudarjajo v prazgodovini in prvih civilizacijah. Tam izjemno poudarjam – od raznih odkritij, grobnic, Egipt, Mezopotamija, Sumerci. /.../ Iz teh dveh obdobjev pa je dostopen samo materialni vir. Seveda se začne pisava, ampak še vedno je izkapanina tista, ki je najbolj povedna. Vedno bolj pa arheološki viri s sodobnostjo izgubljajo, ker potem imamo še druge vire, ne zgolj in samo arheoloških. Tu kjer so, torej v teh prvih zgodovinskih obdobjih, tam pa zago-tovo jih zelo poudarjam.«¹⁵¹

151 28. 11. 2020 je intervju opravila K. G. Interno gradivo. Objavljeno z dovoljenjem učiteljice E. Š.

Tabela 10: Na kakšen način učitelji zgodovine v osnovnih šolah pri pouku zgodovine poudarjajo arheološke vire?

Na kakšen način učitelji zgodovine v osnovnih šolah pri pouku zgodovine poudarjajo arheološke vire?	Število odgovorov
Obisk muzeja in arheoloških zbirk	5
Slikovni viri	2
Pisni viri	2
Terensko delo (npr. ogled rimske Emone)	2
V okviru kulturnega dneva: predstavitev arheologije	2
Spletni viri	1
Iskalnik Google Earth za arheološke ostanke	1
Videoposnetek arheološke najdbe	1
Učenci v šolo prinesejo en starejši predmet, ga pokažejo, opišejo, pojasnijo, kako se uporablja ipd.	1
Razstava v šoli o arheoloških ostalinah zaradi gradnje šole na mestu nekdanje rimske naselbine	1
V okviru ekskurzije (npr. Krapina)	1
Tekmovanje iz zgodovine iz prazgodovine	1
Omemba arheoloških ostankov lokalnega okolja	1
Zgodovinski krožek: Arheolog na obisku	1
Pomoč hišnika (ljubitelskega arheologa/arheologa v prostem času) v 6. in 7. razredu pri rimskem obdobju	1

Tabela 10 prikazuje, da so učitelji podali zelo različne odgovore, saj se učenci lahko seznanijo z arheološkimi viri z obiskom muzejev in njihovih zbirk, na ogledu arheoloških najdb in ostalin na terenu na eni strani, na drugi strani pa z ogledom pisnih, slikovnih, spletnih virov, ki se nanašajo na arheološke vire.

Primer enega odgovora:

»Na zelo različne načine. Pred leti smo imeli celo kulturni dan na temo arheologije. Takrat smo sodelovali [z muzejem]. Prišli so na šolo in nam predstavili arheologijo kot znanost in njihovo dejavnost. Zadnje dve leti žal tega kulturnega dneva nimamo več. Pomen arheoloških virov seveda tudi izpostavljam in poudarjam pri urah, predvsem pomembna je ta tematika v šestem razredu, precej pa tudi v sedmem, ko se govori v antiki in srednjem veku. Arheološki viri imajo na naši šoli kar velik pomen, saj naša šola dejansko stoji na mestu nekdanje rimske naselbine. Pred nekaj leti smo šolo dogradili, tedaj je bilo izkopanih kar nekaj ostankov, ki jih sedaj razstavljamo v manjši šolski razstavi, ki si jo z učenci, ko tematiko obravnavamo, tudi ogledamo. Tako morajo v sklopu pouka poznati tudi najpomembnejše najdbe z območja domače

občine. Učencem pa ponujamo tudi obogatitveno dejavnost v obliki ekskurzije v Krapino, kjer je tudi zelo zanimiv program, s pomočjo katerega [se seznanijo] z določenimi prazgodovinskimi viri.«¹⁵²

V nadaljevanju podajamo odgovore učiteljev na vprašanje, kaj menijo o tem, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire.

Tabela 11: Strinjanje s trditvijo, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire pri predmetu zgodovina

Strinjanje s trditvijo, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire pri predmetu zgodovina	Frekvenca/ Odstotek	Se popolnoma strinjajo.	Se strinjajo, vendar z zadržkom.	Se ne strinjajo.
Število osnovnošolskih učiteljev: 20	f %	5 25 %	13 65 %	2 10 %

Tabela 11 prikazuje, da se 25 % osnovnošolskih učiteljev popolnoma strinja s to trditvijo, 63 % z zadržkom, 10 % pa se ne strinja.

Tabela 12: Pojasnilo tistih, ki se popolnoma strinjajo s trditvijo, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire

Pojasnilo tistih, ki se popolnoma strinjajo, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire	Število odgovorov
Zanimiva in drugačna zaposlitev učencev	3
Osebno navdušenje učitelja zgodovine za arheologijo	1
Pomembno delo z vsemi viri in ravno tako uporaba različnih nalog za vire	1

Tisti, ki se popolnoma strinjajo s to trditvijo (tabela 12), menijo, da če učenci vidijo predmet oz. arheološki vir, se v njih vzbudi zanimanje in pritegne njihovo pozornost.

152 25. 11. 2020 je intervju opravil T. J. Interno gradivo. Objavljeno z dovoljenjem učiteljice T. C. D.

Tabela 13: Pojasnilo tistih, ki se strinjajo s trditvijo, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire, vendar z zadržkom

Pojasnilo tistih, ki se strinjajo s trditvijo, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire, vendar z zadržkom	Število odgovorov
Da, vendar le v okviru izvenšolskega dela (projektno delo, terensko delo, tekmovanje, raziskovalno delo) in ne kot domača naloga.	6
Da, vendar ne daljše oz. zahtevne projektne naloge, temveč krajše in enostavne projektne naloge.	2
Le z določenimi razredi, ki so bolj sposobni.	2
Le v okviru krožka oz. s tistimi učenci, ki kažejo zanimanje.	2
Da, vendar sprememba in vključenost tudi v učni načrt.	1
Da, vendar razmisliti v kakšni meri in kako (nekateri šole so v krajih, kjer ni toliko lokalnih arheoloških virov).	1
Ne kot domače naloge, jih je preveč.	1
Le skupinski ogledi muzejev in arheoloških virov. Starši se ne bi strinjali, da bi morali učenci sami obiskovati muzeje.	1

Tabela 13 prikazuje, da je eden glavnih zadržkov ta, da je domačih nalog že preveč ali pa da bi bile takšne naloge prezahtevne za vse učence. Zato predlagajo, da bi arheološke vire lahko proučevali tisti učenci, ki jih taki viri zanimajo, v okviru projektne ali raziskovalne dela, krožka ali tekmovanja.

Primer enega pojasnila:

»To je zopet pogojeno z obiskom institucij in starši se na naši šoli zagotovo ne bi strinjali s tem. Če bi dala učencem za domačo nalogo, da morajo obiskati arheološke ostanke oziroma muzej, bi takoj imela starše v šoli. Pri projektne oziroma raziskovalnih nalogah in tudi pri zgodovinskem krožku pa obiskujemo institucije in si ogledamo različne arheološke vire in ostanke. Učenci imajo to tudi zelo radi in se jim zdi zanimivo. Presenetljivo je, da si na ta način tudi zapomnijo ogromno.«¹⁵³

Tabela 14: Pojasnilo tistih, ki se ne strinjajo s trditvijo, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire

Pojasnilo tistih, ki se ne strinjajo s trditvijo, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire	Število odgovorov
V 6. razredu so učenci premladi in imajo premalo znanja.	1
Šola ni v bližini arheoloških najdišč.	1
Je že dovolj nalog pri zgodovini.	1

153 11. 11. 2019 je intervju opravila A. D. Objavljeno z dovoljenjem učiteljice S. S.

Tisti, ki se niso strinjali s to trditvijo (tabela 14), pa so mnenja, da imajo učenci že dovolj nalog pri zgodovini in da bi jih težko uporabili pri osnovnošolcih.

3.2 Mnenje učiteljev zgodovine v srednjih šolah

V nadaljevanju predstavljamo odgovore 27 učiteljev zgodovine, ki so bili mentorji študentom na pedagoški praksi v srednji šoli in so ravno tako odgovorili na dve vprašanji (v intervjuju):

- V kolikšni meri in na kakšen način pri pouku zgodovine poudarjajo arheološke vire?
- Kaj menijo tem, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire?

Tabela 15: V kolikšni meri učitelji zgodovine v srednjih šolah pri pouku zgodovine poudarjajo arheološke vire?

V kolikšni meri učitelji zgodovine v srednjih šolah pri pouku zgodovine poudarjajo arheološke vire?	Frekvenca/ Odstotek	Zelo veliko	Srednje	Zelo malo
Število srednješolskih učiteljev: 27	f %	11 41 %	12 44 %	4 15 %

Tabela 15 prikazuje, da 41 % srednješolskih učiteljev arheološke vire pri predmetu zgodovina zelo poudarja, 44 % srednje, 15 % pa zelo malo. Bistveno več jih poudarjajo v prvem letniku, manj v drugem letniku, v naslednjih (3. in 4.) pa skoraj nič, razen v 4. letniku za 1. svetovno vojno (v gimnazijah), kar je v skladu z učnimi vsebinami v učnem načrtu. Najpogosteje poudarjajo te vire pri prazgodovini, starih civilizacijah, Grkih in Rimljanih ter pri soški fronti.

Tabela 16: Na kakšen način učitelji zgodovine v srednjih šolah pri pouku zgodovine poudarjajo arheološke vire?

Na kakšen način učitelji zgodovine v srednjih šolah pri pouku zgodovine poudarjajo arheološke vire?	Število odgovorov
Slikovni viri	9
Ogledi starih mest (Celje, Ljubljana: Emona) in arheoloških parkov (Šempeter v Savinjski dolini)	5
Pisni viri	3
Ekскурzija	3
Videoposnetki	2
Muzeji	2
Replike arheološkega vira prinese učitelj v razred.	1

Na kakšen način učitelji zgodovine v srednjih šolah pri pouku zgodovine poudarjajo arheološke vire?	Število odgovorov
Replike arheološkega vira naredijo učenci.	1
Predavanje arheologa	1
Ogled arheološkega najdišča	1
Delavnica Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani	1
Domača naloga: Predstavitve arheološkega vira iz prazgodovine v domačem kraju ali neposredni okolici domačega kraja	1

Tabela 16 prikazuje, da so srednješolski učitelji podali zelo različne odgovore. Najpogosteje se učenci seznanijo z arheološkimi viri v razredu s pomočjo slikovnega gradiva in videoposnetkov, izven šole pa v okviru ekskurzij ter krajših ogledov starih mest in arheoloških parkov.

Primer odgovora 1:

»V prvi vrsti se opiram na slikovno gradivo v učbeniku ali kje drugje (internet ...). Brez tega res ne gre. Delo z arheološkimi viri v živo pa precej težko izvajam, saj skorajda nimamo primernih ekskurzij. To se da delno kompenzirati z videi na YouTube.«¹⁵⁴

Primer odgovora 2:

»Recimo, da bolj v prvem letniku, kadar se obravnava prazgodovina, saj so materialni viri edini ostanek in ni pisnih. Potem tudi antična zgodovina in srednjeveška, no mogoče je tu še prva svetovna vojna. No, predvsem v prvem letniku, kolikor jih dobiš iz literature. Fizično se pa predvsem soočamo z njimi na ekskurzijah, sploh na enodnevnih. Na primer se ustavimo v Šempetru v Savinjski dolini, kjer so ti rimski nagrobniki celjskih meščanov, in potem si ogledamo tudi staro Celje oziroma celjski dvor in njegove kleti. V teh kletih so odkrili ostanke rimske Celeje – ostanke tlakovane rimske ceste, nekaj kipov, tako da v okviru ekskurzije. Tam potem kar podrobno obravnavamo arheološke ostanke.«¹⁵⁵

V nadaljevanju podajamo odgovore učiteljev na vprašanje, kaj menijo o tem, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire.

154 19. 11. 2020 je intervju opravil N. K. Objavljeno z dovoljenjem učiteljice A. S.

155 20. 11. 2020 je intervju opravil M. Š. Objavljeno z dovoljenjem učitelja J. V.

Tabela 17: Strinjanje s trditvijo, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire pri predmetu zgodovina

Strinjanje s trditvijo, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire pri predmetu zgodovina	Frekvenca/ Odstotek	Se popolnoma strinjajo.	Se strinjajo, vendar z zadržkom.	Se ne strinjajo.
Število srednješolskih učiteljev: 27	f %	8 30 %	13 48 %	6 22 %

Tabela 17 prikazuje, da se 30 % srednješolskih učiteljev popolnoma strinja s to trditvijo, 48 % z zadržkom, 22 % pa se ne strinja.

Tabela 18: Pojasnilo tistih, ki se popolnoma strinjajo s trditvijo, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire

Pojasnilo tistih, ki se popolnoma strinjajo, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire	Število odgovorov
Pomembno za spoznavanje arheoloških virov iz lokalnega okolja	3
Obiski muzejev	2
Zlasti v okviru ekskurzij in ogledov arheoloških parkov	2
Predlog, da bi imeli naloge v sklopu mature (od 10 do 20 točk od 100)	1

Tisti, ki se popolnoma strinjajo s to trditvijo (tabela 18), menijo, da so take naloge pomembne in zanimive za spoznavanje lokalne zgodovine, da je pomembno, da učenci obiskujejo muzeje ali pa se v okviru ekskurzij seznanjajo z arheološkimi viri.

Tabela 19: Pojasnilo tistih, ki se strinjajo s trditvijo, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire, vendar z zadržkom

Pojasnilo tistih, ki se strinjajo s trditvijo, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire, vendar z zadržkom	Število odgovorov
Da, vendar ne kot domača naloga (obremenitev vseh predmetov) pri rednem pouku, temveč pri raziskovalnem oz. projektne delu (z obiski muzejev).	3
Le če bi dijake zanimalo.	2
Smiselno za dijake 1. letnikov, vendar lažje naloge.	2
Primerno le za nekatere letnike z učno vsebino, ki se navezuje na arheološke vire.	1
Premalo je časa (obravnavanje učne snovi, ustno in pisno ocenjevanje, obvezna ekskurzija) za takšne naloge.	1

Pojasnilo tistih, ki se strinjajo s trditvijo, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire, vendar z zadržkom	Število odgovorov
Na podlagi izkušenj gimnazijcev ne zanimajo arheološki viri, temveč bolj drugi materialni in zgodovinski viri.	1
Da, vendar le krajše naloge za delo z arheološkimi viri na slikah.	1
Ni enakih možnosti za dijake, saj so iz različnih krajev in imajo različno možnost dostopa do muzejev.	1
Biti moraš strokovnjak za arheologijo.	1

Tabela 19 prikazuje, da so zadržki pri srednješolskih učiteljih različni. Prevladuje mnenje, da ne bi imeli nalog za domačo nalogo, saj jih imajo že preveč v srednji šoli, temveč za tiste učence, ki bi jih to dodatno zanimalo, še posebej za učence nižjih letnikov, v katerih se vsebina tudi navezuje na arheološke vire. Naloge pa bi bile krajše in enostavne. En učitelj ima zadržek, saj meni, da bi moral biti učitelj zgodovine tudi strokovnjak za arheologijo.

Primer odgovora 1:

»Projektne naloge sigurno ja, kar se pa tiče domačih nalog, pa se mi zdi, da so učencem arheološki viri za samostojno delo dokaj nedostopni. Absolutno jim dam nalogo iskanja določenih virov, predvsem v prvem letniku, a konkretno na arheoloških ni nekega poudarka. Naloge na arheološke vire so bolj teoretične, v smislu iskanja primerov po internetu ali v učbeniku.«¹⁵⁶

Primer odgovora 2:

»To je seveda čisto na mestu, to je pri pouku zgodovine tudi priporočljivo. Vendar kot sem že prej povedal, je to zelo težko nekam stisniti v učni načrt. Tisto, kar se na gimnaziji ali pa na splošno na takšnih šolah lahko najboljše uporabi, so seveda ekskurzije. Tam se lahko vnaprej pripravijo kakšni delovni listi, kjer potem dijaki samostojno kaj odkrivajo na kakšni od lokacij, kjer se ustavimo. V oktobru smo ujeli še priložnost za ekskurzijo in smo obiskali nekropolo v Šempetru, pa mesto pod mestom v Celju, muzej o antični Celeji. Seveda, če imajo dijaki vnaprej pripravljene te naloge in jih rešujejo na licu mesta, je to nekaj čisto drugega početi, kot če bi recimo to naredili pri uri takoj po vrnitvi v šolo. Namreč vsako ekskurzijo potem tudi ovrednotimo takoj prvo uro, ko se vrnemo, napovem jim, kdaj in kje jim bo to prišlo prav, da časovno ne prehitavamo nekaterih stvari. V vsakem primeru so pomembne stvari, ki jih dijaki vidijo – ne da bi to bile neke stvari, ki sem jih videl samo jaz, ampak da je povezano z nečim, kar poznajo, kar pa je dejansko seveda najboljše uporabiti s takšnimi ekskurzijami.«¹⁵⁷

156 15. 11. 2020 je intervju opravila A. K. Objavljeno z dovoljenjem učiteljice T. R. V.

157 19. 11. 2020 je intervju opravila K. G. Objavljeno z dovoljenjem učitelja B. F.

Tabela 20: Pojasnilo tistih, ki se ne strinjajo s trditvijo, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire

Pojasnilo tistih, ki se ne strinjajo s trditvijo, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire	Število odgovorov
Ker imajo vsi predmeti veliko nalog, ne bi obremenjevali še z dodatnimi nalogami.	3
Izkušnje kažejo, da ni bilo zanimanja za arheološke vire ob obiskih muzejev.	1
Arheologija je nezanimiva za srednješolce.	1
Arheologija bi bila lahko izbirni samostojen predmet v gimnaziji.	1

Tisti, ki se niso strinjali s to trditvijo (tabela 20), so mnenja, da imajo učenci že dovolj nalog pri vseh predmetih, da po izkušnjah učiteljev srednješolcev ne zanimajo toliko arheološki viri. En učitelj je predlagal, da bi bile takšne naloge možne, če bi bil predmet arheologija npr. izbirni predmet.

4 ZAKLJUČNE UGOTOVITVE IN PREDLOGI

4.1 Zaključne ugotovitve

Vsi anketirani študentje menijo, da je smiselno, da se arheološki viri pri zgodovini tako v osnovnih kot v srednjih šolah poudarijo. Menijo, da viri pomagajo pri učenju zgodovine, saj si učenci lažje predstavljajo dogajanje v preteklosti, ravno tako pa jih tudi motivirajo za učenje zgodovine, saj si hitreje zapomnijo učno snov.

Študentje se zavedajo, da učitelji lahko v učilnici pokažejo slikovno gradivo ali opišejo arheološke vire, zato predlagajo, da si učenci ogledajo arheološka najdišča v bližnji okolici šol ali arheološke eksponate v muzejih, nato pa jih skupaj z učiteljem tudi natančno proučijo.

Predlagajo, da bi pri rednem pouku (v učilnicah) učitelji lahko povabili arheologe ali tiste, ki zbirajo arheološke predmete, učitelji bi prinesli replike manjših arheoloških predmetov, da bi se jih učenci lahko tudi dotikali. Pomembno pa je, da bi učitelji arheološke vire pokazali vsaj na slikah. Učenci bi lahko proučevali arheološke vire in izdelali seminarske, projektne ali raziskovalne naloge, poročila, članke, replike idr. avtentične naloge.

Pri izvenšolskem pouku (izven učilnice oz. šole) pa predlagajo obiske muzejev, arheoloških parkov in ogledov arheoloških virov v okviru ekskurzij. Predlagajo ogled arheoloških ostalin v starih slovenskih mestih, opazovanje dela arheologov in izkopavanj ter udeležbo na arheoloških delavnicah.

Tabela 21: V kolikšni meri učitelji zgodovine v osnovnih in srednjih šolah pri pouku zgodovine poudarjajo arheološke vire?

V kolikšni meri učitelji zgodovine v osnovnih in srednjih šolah pri pouku zgodovine poudarjajo arheološke vire?	Frekvenca/ Odstotek	Zelo veliko	Srednje	Zelo malo
Število osnovnošolskih učiteljev: 20	f %	8 40 %	9 45 %	3 15 %
Število srednješolskih učiteljev: 27	f %	11 41 %	12 44 %	4 15 %
Skupaj učiteljev: 47	f %	19 40 %	21 45 %	7 15 %

Odgovori učiteljev zgodovine v intervjujih so pokazali (primerjalna tabela 21), da je malo učiteljev v osnovnih in tudi v srednjih šolah, ki ne poudarjajo pomena arheoloških virov pri zgodovini (15 %). Po učnem načrtu osnovnošolski učitelji

najbolj poudarjajo arheološke vire v 6. in 7. razredu, srednješolski učitelji pa v 1. letniku pri prazgodovini in starem veku, kar smo tudi predvidevali.

Osnovnošolci se z arheološkimi viri seznanijo predvsem z obiski muzejev, ogledi arheoloških najdb in ostalin na terenu ter s pomočjo spletnih, slikovnih in pisnih virov, ki se nanašajo na arheološke vire. Srednješolci pa predvsem s pomočjo slikovnega gradiva in videoposnetkov, izven šole pa v okviru ekskurzij ter krajših ogledov starih mest in arheoloških parkov.

Zanimivo je, da sta vprašanji, ki sta bili postavljeni učiteljem v intervjuju, spodbudili njihovo nadaljnje razmišljanje o možnih načinih vključevanja arheoloških virov v pouk zgodovine, in sicer na ta način, da bi bili učenci aktivnejši raziskovalci in bi se preizkusili tudi v praksi.

Tabela 22: Strinjanje s trditvijo, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire pri predmetu zgodovina

Strinjanje s trditvijo, da bi imeli učenci več nalog (za domačo ali projektno nalogo), ki bi se nanašale na arheološke vire pri predmetu zgodovina	Frekvenca/ Odstotek	Se popolnoma strinjajo.	Se strinjajo, vendar z zadržkom.	Se ne strinjajo.
Število osnovnošolskih učiteljev: 20	f %	5 25 %	13 65 %	2 10 %
Število srednješolskih učiteljev: 27	f %	8 30 %	13 48 %	6 22 %
Skupaj učiteljev: 47	f %	13 28 %	26 55 %	8 17 %

Iz primerjalne tabele 22 lahko ugotovimo, da je več srednješolskih učiteljev kot osnovnošolskih učiteljev, ki se s trditvijo popolnoma strinjajo ali pa se ne strinjajo. Večina osnovnošolskih učiteljev se sicer strinja, vendar z zadržki, saj menijo, da bi bila ta obveznost prezahtevna za vse učence kot del domače naloge (teh je že veliko v osnovni šoli). Naloge bi bile zanimivejše za sposobnejše učence v okviru projektnega ali raziskovalnega dela, krožka ali tekmovanja. Podobne zadržke imajo tudi srednješolski učitelji, ki pa še posebej poudarjajo, da srednješolcem po njihovih izkušnjah arheološki viri ne zanimajo toliko ter da dodatnih nalog učencem ne bi dajali, ker jih imajo v srednjih šolah že preveč. Iz odgovorov učiteljev ugotavljamo, da redki osnovnošolski in srednješolski učitelji pripravijo vprašanja oz. naloge, ki se nanašajo na arheološke vire za delo v razredu ali muzejih.

4.2 Predlogi

V nadaljevanju so podani predlogi, kako bi lahko učitelji zgodovine v osnovnih in srednjih šolah uporabili arheološke vire pri rednem pouku zgodovine in pri izvenšolskih dejavnostih.

Predlogi za delo z arheološkimi viri v razredu pri predmetu zgodovina so naslednji:

- Pri pouku zgodovine se lahko pokažejo arheološki viri na fotografijah oz. slikah in kot avdio-video gradivo.
- Iz strokovne literature se lahko uporabijo opisi arheoloških virov, opisi izkopavanj, opisi dela arheologov ipd.
- Učitelji bi lahko prinesli v razred dostopne replike arheoloških virov, da bi jih učenci lahko opazovali in se jih dotikali ter poskušali odgovoriti na različna vprašanja.
- Tudi na pisno, slikovno ali avdiovizualno gradivo, ki se nanaša na arheološke vire, se lahko pripravijo različna vprašanja in naloge, s katerimi bi učence spodbudili k razmišljanju o vlogi, uporabi in pomenu arheoloških virov za zgodovino.
- Učitelji lahko pripravijo različne avtentične naloge za učence, ki se nanašajo na arheološke vire.

Primeri različnih nalog, ki se nanašajo na arheološke vire, so navedeni v 3. poglavju: *Proučevanje arheoloških virov pri pouku zgodovine*.

Predlogi za delo z arheološkimi viri pri izvenšolskih dejavnostih so naslednji:

- Delo z arheološkimi viri lahko poteka v muzejih, ki imajo arheološke zbirke, v arheoloških parkih ali na terenu, kjer so arheološke učne poti ali muzeji na prostem.
- Učitelji lahko pripravijo različne naloge, ki se nanašajo na razumevanje časa, prostora in materialnih virov.
- Učitelji lahko pripravijo zahtevnejše naloge, ki jih učenci samostojno, parno ali skupinsko opravijo v okviru izvenšolskih dejavnosti v osnovnih in srednjih šolah.

Primeri nalog s sezname slovenskih muzejev, arheoloških parkov in učnih poti so navedeni v 4. poglavju: *Priprava učencev na učno delo z arheološkimi viri v osnovnih in srednjih šolah*.

Predlogi za aktivnejši pristop k arheologiji v okviru izvenšolskih dejavnosti pa so naslednji:

- Učenci se seznanijo ali sami raziskujejo, kakšna je vloga arheologije.
- Učenci se seznanijo ali sami raziskujejo, kakšno je delo arheologov.
- Učenci se udeležijo arheoloških delavnic.

- Učenci se udeležijo arheoloških izkopavanj.
- Učenci se seznanijo z univerzitetnim študijem arheologije.
- Učenci se seznanijo ali sami raziskujejo, kakšen poklic je poklic arheologa.

Primeri nalog z opisi, kaj je arheologija, kako poteka arheološko izkopavanje, katere so možnosti za udeležbo na arheoloških delavnicah in izkopavanjih in kako poteka študij arheologije v Sloveniji z izbranim seznamom slovenskih in tujih arheologov, so predstavljeni v 5. poglavju: *Aktiven pristop k arheologiji pri izvenšolskih dejavnostih v osnovnih in srednjih šolah.*

TRETJE POGLAVJE: PROUČEVANJE ARHEOLOŠKIH VIROV PRI POUKU ZGODOVINE

1 UVOD V ARHEOLOŠKE VIRE PRI POUKU ZGODOVINE

2 PROUČEVANJE ARHEOLOŠKIH VIROV S POMOČJO RAZISKOVALNIH VPRAŠANJ

2.1 Splošna vprašanja in naloge

2.2 Specifična vprašanja in naloge

3 UČENJE Z ODKRIVANJEM ARHEOLOŠKIH VIROV

4 AVTENTIČNO PROUČEVANJE ARHEOLOŠKIH VIROV

Proučevanje arheoloških virov pri pouku zgodovine

1 UVOD V ARHEOLOŠKE VIRE PRI POUKU ZGODOVINE

Izraz arheološki viri se nanaša na *arheološke objekte (material)*, *arheološke ostaline*, *arheološke spomenike*, *arheološke najdbe*, *arheološke eksponate*.¹⁵⁸

Arheološki viri so vključeni pri pouku zgodovine, saj opise in slike le-teh najdemo v učbenikih, samostojnih delovnih zvezkih in delovnih zvezkih ter drugih šolskih učilih.

Poznamo različne pristope pri proučevanju arheoloških virov. Pri pouku zgodovine lahko učitelji uporabljajo različne učne metode, med katerimi spada tudi metoda dela z zgodovinskimi viri. To metodo lahko razdelimo na več specifičnih metod zaradi narave vira, in sicer so te metode lahko: metoda dela s pisnimi viri, metoda dela z zvočnimi posnetki, metoda dela z gibljivimi slikami, metoda dela s slikovnimi viri ali metoda dela s predmeti.¹⁵⁹

Ker so arheološki viri lahko opisani in predstavljeni v pisni obliki (v učbenikih, delovnih zvezkih, samostojnih delovnih zvezkih, strokovnih knjigah, atlasih, zbirkah virov ipd.), zvočni obliki (npr. na radiu, spletu ipd.) ali v avdiovizualni obliki (kot videoposnetki na televiziji, DVD-jih, spletu), se tudi pristopi pri proučevanju arheoloških virov lahko razlikujejo.

Tako se za zabeležene opise arheoloških virov uporabljajo postopki metode dela s pisnimi viri, za avdio oz. zvočno predstavljene arheološke vire postopki metode dela z zvočnimi posnetki, pri videoposnetkih postopki metode dela z gibljivimi slikami, pri arheoloških virih na slikovnem gradivu pa se uporabljajo postopki metode dela s slikovnimi viri.

Če učitelji prinesejo v razred različne predmete, med njimi so lahko tudi arheološki predmeti iz lastnih zbirk ali šolske zbirke, učitelji lahko uporabijo metodo dela s predmeti. To učno metodo lahko učitelji uporabijo tudi za razstavljene predmete in arheološke zbirke v različnih muzejih in drugih institucijah.

V tem poglavju se bomo posvetili različnim nalogam in raziskovalnim vprašanjem, ki jih lahko učitelji ali učenci pripravijo za proučevanje arheoloških virov pri pouku zgodovine. Tako kot arheologi bi lahko tudi učenci samostojno in vodeno s strani učitelja ugotavljali značilnosti življenja ljudi v preteklosti s pomočjo materialnih virov.

---

¹⁵⁸ Izraz *arheološki vir* in primeri so vzeti iz: Klejn, L. S. (1987). Arheološki viri: Ljubljana: ŠKUC, str. 125–130.

¹⁵⁹ Učne metode je poimenovala Danijela Trškan. Vzete so iz: Trškan, D. (2021). Elektronski učbenik za Didaktiko zgodovine I (2020/21). Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, str. 81–154.

2 PROUČEVANJE ARHEOLOŠKIH VIROV S POMOČJO RAZISKOVALNIH VPRAŠANJ

2.1 Splošna vprašanja in naloge

Ne glede na objavo arheoloških virov (v pisni, slikovni, zvočni, video ali materialni obliki) so najpogostejša vprašanja in naloge, ki jih učitelji ali učenci pripravijo za proučevanje arheoloških virov, na sam vir, njegovo uporabo ali zgodovinsko ozadje.

Vprašanja, ki se nanašajo na arheološki vir:

- Kaj je ta arheološki vir?
- Iz česa je narejen?
- Kako je velik?
- Kako je okrašen?
- Kakšna je bila njegova funkcija?
- Kako je deloval?
- Koliko je star?
- Kdaj je bil narejen?
- Kje je bil narejen?
- Kdo ga je naredil?
- Kako ga je naredil?
- Zakaj je bil narejen?¹⁶⁰

Vprašanja na uporabo:

- Kdo ga je uporabljal?
- Kdo ga je izdelal?
- Kje se je uporabljal?
- Zakaj se je uporabljal?
- Za kaj se je uporabljal?
- Ali se je njegova uporaba spreminjala?¹⁶¹

Vprašanja na zgodovinsko ozadje:

- Kaj vir pove o osebi ali družbi?
- Kaj vir pove o vsakdanjem življenju ljudi v preteklosti?¹⁶²

160 Prirejeno po: Kerrigan, S. (2001). Creating a Community School Museum: Theory into Practice. *International Journal of Historical Learning, Teaching and Research*, letnik 2, št. 1, str. 31: <http://www.ex.ac.uk/historyresource/journalstart.htm> (4. 9. 2004). Objavljeno tudi za ustne vire v: Trškan, D. (2018). *Ustni viri kot del kulturne dediščine: Aktivna ustna zgodovina*. Ljubljana: Slovenska nacionalna komisija za UNESCO, str. 114.

161 Prirejeno po: Fines, J., Nichol, J. (1997). *Teaching Primary History*. Oxford: Heinemann, str. 163–164. Objavljeno tudi za ustne vire v: Trškan, D. (2018). *Ustni viri kot del kulturne dediščine: Aktivna ustna zgodovina*. Ljubljana: Slovenska nacionalna komisija za UNESCO, str. 115.

162 Prirejeno po: Kerrigan, S. (2001). Creating a Community School Museum: Theory into Practice. *International Journal of Historical Learning, Teaching and Research*, letnik 2, št. 1, str. 31: <http://www.ex.ac.uk/historyresource/journalstart.htm> (4. 9. 2004). Objavljeno tudi za ustne vire v: Trškan, D. (2018). *Ustni viri kot del kulturne dediščine: Aktivna ustna zgodovina*. Ljubljana: Slovenska nacionalna komisija za UNESCO, str. 115.

Če so arheološki viri (v pisni, slikovni, zvočni ali video obliki) objavljeni na spletni strani, pa so pomembna tudi vprašanja na verodostojnost:

- »Kdo je avtor oz. skrbnik spletne strani?
- Kdo je avtor objavljenega gradiva?
- Ali so navedeni viri in literatura, iz katerih avtor gradiva črpa informacije?
- Kakšno je razmerje med dejstvi, dokazi, mnenji in interpretacijami?
- Ali so mnenja in interpretacije podprti z objektivnimi dejstvi?«¹⁶³

V preglednici 2 so predstavljena vprašanja, ki se nanašajo na pomembne zgodovinske koncepte, prilagojene za materialne vire in s tem tudi arheološke vire.

Preglednica 2: Vprašanja na zgodovinske koncepte¹⁶⁴

Zgodovinski koncepti	Vprašanja
Dokazi	Na kaj lahko odgovorim in česa ne s proučevanjem materialnih virov?
Pomembnost	Kakšen pomen imajo ti materialni viri glede na njihovo zgodovinsko ozadje?
Neprekinjenost in spremembe	Kakšne so razlike v pomembnosti/porabi teh materialnih virov skozi čas? Kaj se je skozi čas spremenilo in kaj je ostalo enako?
Vzrok in posledica	Kateri motivi, nameni, vzroki in posledice so lahko povezani s tem materialnim virom?
Koncept zgodovinske perspektive in zgodovinska empatija	Napišite pismo, koledarsko stran ali izdelajte plakat na podlagi proučevanja materialnih virov, ki ste jih že raziskali.
Etična razsežnost interpretacij preteklosti	Katere ideje se nanašajo na materialne vire iz preteklosti in kakšni so pogledi v sedanjosti?

Naloge ali vprašanja lahko postavimo za premične materialne vire (orodja, posodje, orožje, pohištvo, prevozna sredstva, kosti človeka ...) ali za nepremične materialne vire (različni objekti: spomeniki, obzidja, stavbe ...).

Primer naloge: Učenci izpolnijo preglednico 3 na ta način, da vpišejo primere za materialno kulturno dediščino. Dodajo krajši opis z navedbo, kje so našli podatke.¹⁶⁵

163 Brodnik, V., Babič, D. (2015). Zgodovina 1. Delovni zvezek za prvi letnik gimnazije. Ljubljana: DZS, str. 9. Objavljeno tudi za ustne vire v: Trškan, D. (2018). Ustni viri kot del kulturne dediščine: Aktivna ustna zgodovina. Ljubljana: Slovenska nacionalna komisija za UNESCO, str. 98.

164 Preglednica je v celoti iz: Kouser, G. (2020). What "Remains" of the Past? Historical Thinking through History Enquiry. V: D. Trškan, Š. Bežjak (ur.). Archaeological Heritage and Education: An International Perspective on History Education. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, str. 157.

165 Ideja je iz: Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2016). Zgodovina 6. Samostojni delovni zvezek za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 140.

Preglednica 3: Naloga za premično in nepremično materialno kulturno dediščino

Materialna kulturna dediščina			
Premična dediščina		Nepremična dediščina	
Primer	Krajši opis	Primer	Krajši opis
Iz domačega kraja		Iz domačega kraja	
Iz Slovenije		Iz Slovenije	
Iz Evrope		Iz Evrope	

Za nepremične materialne vire učenci dodatno lahko odgovorijo na naslednja vprašanja:

- Kateri materialni ostanek lahko vidijo danes?
- Ali lahko s pomočjo materialnih ostankov potrdijo, za kateri del objekta gre?
- Ali lahko s pomočjo materialnih ostankov potrdijo, kakšno funkcijo je imel objekt?
- Kako je najdišče urejeno in zavarovano?¹⁶⁶

Zgodovinsko razmišljanje o stavbah lahko poteka na petih področjih s pomočjo vprašanj, ki jih prikazuje preglednica 4.¹⁶⁷

Preglednica 4: Vprašanja za proučevanje stavb¹⁶⁸

<i>Umestitev dokazov o stavbi v ustrezne časovne in družbene razmere</i>	<i>Ali ima ta stavba dokaze (namige), ki pripadajo različnim zgodovinskim slojem, in kaj nam povedo o ljudeh v preteklosti?</i>
<i>Postavitev stavbe v vrsto zgodovinskih kontekstov (gospodarski, družbeni, verski, geografski)</i>	<i>Zakaj je bila ta stavba zgrajena na tej lokaciji? Za koga? Za kakšen namen? Kako je bila zgrajena? Kateri materiali so bili uporabljeni? Od kod materiali?</i>
<i>Primerjava arhitekture in funkcij stavbe s predhodnim razumevanjem sorodnih stavb istega obdobja</i>	<i>Ali je ta stavba podobna drugim stavbam iz istega obdobja ali drugega obdobja?</i>
<i>Domišljija ali domneva: predlagati verjetne zgodovinske hipoteze</i>	<i>Če ni natančnih informacij, kakšno je bilo po vašem mnenju življenje ljudi v tem obdobju?</i>
<i>Empatija: postaviti se v kožo ljudi, ki so takrat živeli in so bili v povezavi s stavbo</i>	<i>Kako so ljudje doživljali dogodke ali živeli v tej stavbi?</i>

166 Prirejeno po: Zgodovina 6 (-). Priročnik za učitelje. Ljubljana: Rokus Klett, str. 6.

167 Baron, C., Dobbs, C. (2015). Expanding the Notion of Historical Text through Historic Building Analysis. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, letnik 58, str. 462–471. V: Péloquin, K., Éthier, M.-A., Lefrançois, D. (2020). *Developing Historical Thinking in a High School at an Archaeological Site*. V: D. Trškan, Š. Bezjak (ur.). *Archaeological Heritage and Education: An International Perspective on History Education*. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, str. 38.

168 Vzeto in delno prirejeno za preglednico po: Baron, C., Dobbs, C. (2015). Expanding the Notion of Historical Text through Historic Building Analysis. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, letnik 58, str. 462–471. V: Péloquin, K., Éthier, M.-A., Lefrançois, D. (2020). *Developing Historical Thinking in a High School at an Archaeological Site*. V: D. Trškan, Š. Bezjak (ur.). *Archaeological Heritage and Education: An International Perspective on History Education*. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, str. 38.

Za premične materialne vire lahko učenci odgovorijo na vprašanja, ki se nanašajo na specifične premične arheološke vire. Nekaj primerov osnovnih vprašanj za proučevanje artefaktov oz. predmetov je podanih v nadaljevanju.

Preglednica 5: Vprašanja za proučevanje predmetov¹⁶⁹

<i>Osnoven opis</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kakšne barve je predmet? 2. Ali je videti kot nov? Ali so deli popravljeni, polomljeni ali obrabljeni? 3. Izmerite predmet. 4. Tehtajte ga.
<i>Kako je nastal?</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Iz česa je predmet? (Navedite materiale.) 2. Ali je predmet ročno ali strojno izdelan? 3. Ali ga je bilo enostavno ali težko narediti? 4. Ali menite, da jih je bilo narejenih veliko?
<i>Za kaj se je uporabljal?</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kdo je po vašem mnenju uporabljal ta predmet? 2. Ali je bil narejen posebej za moške, ženske ali otroke? 3. Ali je bil predmet uporabljen sam ali s čim drugim? 4. Ali ga je mogoče uporabiti samo za eno ali več različnih opravil?
<i>Ali je kaj vreden?</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ali menite, da je predmet koristil lastniku? 2. Ali mislite, da je lastnik zapravil veliko denarja zanj? 3. Ali mislite, da je lastnik predmet oboževal? 4. Ali bi muzej ocenil njegovo vrednost?
<i>Sedaj in potem</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ali je ta predmet še danes uporaben? 2. Ali bi radi imeli ta predmet in ga uporabljali? 3. Ali obstaja sodoben dizajn? 4. Narišite ta predmet.

2.2 Specifična vprašanja in naloge

2.2.1 Specifična vprašanja, ki se lahko dodatno pripravijo za proučevanje arheoloških virov, predstavljenih v pisni obliki

Specifična vprašanja, ki se lahko dodatno pripravijo za proučevanje arheoloških virov, predstavljenih v pisni obliki, se lahko nanašajo na vsebino ali zanesljivost.

Prva vrsta vprašanj se nanaša na vsebino vira, pri katerih se učenci učijo o podatkih, ki jih vključuje vir:

- O čem govori besedilo?
- Kateri so glavni podatki (kraj, čas, osebe, dogodki, vir), ki jih prinaša?
- Kako je opisan arheološki vir (objekt, spomenik, najdba, ostalina, eksponat)?
- Kako je opisano arheološko izkopavanje?

¹⁶⁹ Vprašanja so prevedena in prirejena za preglednico iz: Would you Make a Good Archaeologist? Archaeology for Schools (2010). The National Trust for Scotland. A Place for Everyone, str. 18: https://www.nts.org.uk/learn/downloads/archaeology/Would_You_Make_a_Good_Archaeologist_0611.pdf (6. 5. 2020).

- Kakšen je pomen arheološkega vira?

Pri teh vprašanjih je treba paziti, da vprašanja vedno vključujejo tudi vir oz. avtorja, npr.:

- Kateri arheološki vir avtor navaja?
- Katero letnico avtor navaja?
- Kateri kraj avtor navaja?
- Kako avtor opisuje arheološki vir?
- Kako avtor opisuje arheološko izkopavanje?
- Katere druge podatke o arheološkem viru avtor podaja?
- Katere razloge avtor navaja?
- Katere posledice avtor navaja?

Druga vrsta vprašanj pa se nanaša na zanesljivost vira oz. avtorja besedila, pri katerih se učenci naučijo, kako in zakaj nastane določen vir:

- Kdo je napisal to besedilo?
- Kaj je po poklicu ali kakšno vlogo je imel?
- Kaj pove?
- Česa ne pove?
- Kdaj je bilo napisano?
- Kakšno je zgodovinsko ozadje?
- Kaj bi lahko vplivalo na avtorjeve ideje?
- Kje se je zgodilo?
- Zakaj je bilo napisano?
- Ali je bil kakšen poseben namen?
- Za koga je bilo napisano?
- Kako je besedilo sestavljeno?
- Ali gre za pretiravanje, pristranskost ali popačenje podatkov?
- Ali gre za natančnost ali pomanjkljivost navajanja podatkov?¹⁷⁰

V nadaljevanju so navedeni primeri nalog in vprašanj za pisno gradivo, ki opisuje arheološke vire.

Prvi primer:

Učenci preberejo dva odlomka in odgovorijo na vprašanja:

- Kateri so bili razlogi, da je bilo Ljubljansko barje z ostanki prazgodovinskih kolišč uvrščeno na Unescov seznam svetovne dediščine?
- S pomočjo spleta najdi še druge slovenske arheološke vire, ki so uvrščeni na ta seznam.

---

170 History Teaching and the Promotion of Democratic Values and Tolerance (1996). A Handbook for Teachers. Strasbourg: Council for Cultural Co-operation, str. 37. Objavljeno tudi za ustne vire v: Trškan, D. (2018). Ustni viri kot del kulturne dediščine: Aktivna ustna zgodovina. Ljubljana: Slovenska nacionalna komisija za UNESCO, str. 98.

»Pod pojmom kolišča si v arheologiji naprej predstavljamo prazgodovinska naselja, sestavljena iz stavb na kolih, ki so od neolitika do železne dobe stala na bregovih jezer okrog Alp. Ta naselja so tudi najbolj znana in raziskana. Mednje spadajo kolišča z Ljubljanskega barja, ki jih je že pred skoraj osemdesetimi leti z imenitno trilogijo Bobri v zavest slehernega Slovenca vnesel Janez Jalen. Kolišča in bivališča na barjih ter jezerih proučuje posebna veja arheologije, t. i. arheologija mokrih tal. Njeni dejanski začetki segajo v sredino 19. stoletja. Danes je to zelo razvito in razvejeno področje interdisciplinarnih raziskav z izjemno odmevnimi rezultati. To je leta 2011 prepoznal tudi UNESCO in izbor tovrstnih arheoloških spomenikov nagradil z uvrstitvijo na prestižni seznam svetovne kulturne dediščine.«¹⁷¹

»Od junija 2011 je torej tudi Ljubljansko barje z ostanki prazgodovinskih kolišč eno izmed 936 enot, ki so se v 40 letih od sprejetja Konvencije znašle na tem prestižnem seznamu. Dve skupini kolišč pri Igu sta bili v okviru serijske mednarodne nominacije "Prazgodovinska kolišča okoli Alp", v kateri sodelujejo še Švica, Francija, Nemčija, Avstrija in Italija, kot kulturna, arheološka dediščina vpisani na Unesco seznam svetovne dediščine. S svojo izjemno univerzalno vrednostjo prispevata k razumevanju in poznavanju prazgodovinskih koliščarskih civilizacij, ki so se raztezale v zaokroženem geografskem območju več kot 4500 let.«¹⁷²

Drugi primer:

Učenci najprej preberejo besedilo, nato pa odgovorijo na vprašanja:

- »Kje so bila zgrajena koliščarska naselja?
- Iz katerega materiala so bila zgrajena?
- Kje so našli material za gradnjo?«¹⁷³

»Pod je bil iz zbite gline, debele 20 cm, izolirane od ploščadi s plastjo lubja, vejic in drobirja. Stene sob so bile grajene različno, in sicer iz plasti gline in plasti drobirja (mah, listje), na obeh straneh so bile okrašene z lubjem /.../. Le ena hiša je imela stene iz vertikalnih kolov (premera okoli 4 cm), prepletenih s tanjšimi vejami na način pletenja kosar, obmetanih na obeh straneh z glino. /.../. Strešna kritina je bila povsod iz lubja belega topola in breze.«¹⁷⁴

Tretji primer:

Učenci v romanu Janeza Jalna Bobri preberejo opis mostiščarskih naselbin na Ljubljanskem barju in odgovorijo na vprašanje: »Je opisano življenje koliščarjev v romanu lahko verodostojen zgodovinski prikaz?«¹⁷⁵

Četrty primer:

Učenci najprej preberejo besedilo, nato pa odgovorijo na vprašanja:

- »Iz katerega letnega časa je opis?
- Kakšno nevarnost je predstavljalo naraslo jezero?
- Kaj pomeni izraz trdina?

171 Velušček, A. (2020). Vznemirljiva arheologija kolišč. SLO – časi, kraji, ljudje. Slovenski zgodovinski magazin. Dežela kolišč. Posebna izdaja 2020, str. 7.

172 40-letnica Konvencije o Svetovni dediščini UNESCO: <http://www.ljubljanskobarje.si/unesco-na-ljubljanskem-barju/konvencija-o-svetovni-kulturni-in-naravni-dediscini> (20. 4. 2020).

173 Razpotnik, J., Snoj, D., Verdev, H. (2016). Raziskujem preteklost 7. Samostojni delovni zvezek za zgodovino v 7. razredu osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett, str. 22.

174 Pozdravljeni, prednamci! Ljubljana od prazgodovine do srednjega veka. Galerija in Velika sprejemna dvorana Cankarjevega doma, 15. junij–25. oktober 1996. Ljubljana: Cankarjev dom, Mestni muzej, str. 29. Objavljeno v: Razpotnik, J., Snoj, D., Verdev, H. (2016). Raziskujem preteklost 7. Samostojni delovni zvezek za zgodovino v 7. razredu osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett, str. 22.

175 Brodnik, V., Jernejčič, R., Zgaga, S. (2009). Zgodovina 1. Učbenik za 1. letnik gimnazije. Ljubljana: DZS, str. 145.

– *Zakaj danes na Ljubljanskem barju ni več jezera?*¹⁷⁶

»Voda v jezeru je narasla do kolov, na katerih so bile postavljene koče, in je pričela upadati šele, ko je nekatere že skrbelo, da prode skozi tla in jih prežene s suhih ležišč v vlažne drevake, iz enega samega debla tesane in izžgane čolne, ki so se privezani ob kolišča pozibavali na motni vodi. Čez dan pa so tiho drseli po jezeru naokrog in morali dokajkrat po opravih prepluti razdaljo med kolišči in trdino.«¹⁷⁷

Peti primer:

Učenci obišejo spletno stran (<http://www.ljubljanskobarje.si/>) in si ogledajo zgibanko *Koliščarji na Ljubljanskem barju* (http://www.ljubljanskobarje.si/uploads/datoteke/Zgibanka_koliscarji_slo.pdf). Pojasnijo, »kako so koliščarji živeli, kako so premagovali razdalje in kaj so izdelovali.«¹⁷⁸

Šesti primer:

Učenci preberejo odlomek, ki opisuje postojanko iz mlajšega paleolitika pri Zemonu in odgovorijo na vprašanje:

– *»O kakšnem načinu življenja v tej postojanki lahko sklepaš na podlagi najdb?«*¹⁷⁹

»Najdišče leži pod osamelcem Zemono /.../ Gre za praskala, klinice s hrbtom, kline s prečno retušo /.../ Da ne gre za prinesen material, kažejo poleg količine tudi retušerji, številne luske, razbitine in ostanki jeder; to vse dokazuje, da je bilo orodje izdelano na najdišču. Poleg tega so bila odkrita tudi kurišča /.../ Najpomembnejši najdbi pa sta dva, s plitkimi vrezi okrašena kamna. Na kremenovem gomolju prizmatične oblike so opazni s sileksom narejeni plitvi rezi na vseh štirih straneh. Na majhni ploščici iz skrilavca pa je ena stran okrašena z vzporednimi enojnimi valovnicami, ki so na dnu omejene z izbočenim vrezom, na drugi strani pa z vrezi, ki spominjajo na ornament ribje kosti, zraven pa še vodoravni vrezi, ki so omejeni s p dvema navpičnima vrezoma. Kamna sta najstarejša primerka umetnosti v kamnu na slovenskem ozemlju. /.../«¹⁸⁰

Sedmi primer:

Učenci preberejo dva vira, ki prikazujeta različni mnenji arheologov, nato odgovorijo na dve vprašanji:

- *»Zakaj je po mnenju arheologa Matije Turka najdena piščal vzbudila tolikšno pozornost arheologov? /.../*
- *V čem se razlikujeta mnenji arheologov /.../ glede piščali in kako utemeljujeta svoje mnenje?«*¹⁸¹

176 Razpotnik, J., Snoj, D. (2007). Raziskujem preteklost 7. Delovni zvezek za zgodovino v 7. razredu osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett, str. 13.

177 Prav tam.

178 Razpotnik, J., Snoj, D., Verdev, H. (2016). Raziskujem preteklost 7. Samostojni delovni zvezek za zgodovino v 7. razredu osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett, str. 24.

179 Brodnik, V., Jernejčič, R., Zgaga, S. (2009). Zgodovina 1. Učbenik za 1. letnik gimnazije. Ljubljana: DZS, str. 140.

180 Prešeren, D. (ur.) (2003). Zemlja pod vašimi nogami: arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, str. 281–282. V: Brodnik, V., Jernejčič, R., Zgaga, S. (2009). Zgodovina 1. Učbenik za 1. letnik gimnazije. Ljubljana: DZS, str. 140.

181 Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2017). Zgodovina 7. Samostojni delovni zvezek za zgodovino v sedmem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 23. Podobna naloga tudi v: Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2019). Zgodovina 7. Učbenik za zgodovino v sedmem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 19.

»Mnenje in utemeljitev arheologa dr. Matije Turka

Piščal je vzbudila pozornost arheologov zaradi svoje starosti, saj naj bi v primeru umetnega izvora lukenj šlo za prvo neandertalsko in hkrati najstarejšo piščal na svetu. To bi pomenilo, da moramo začetke glasbe premakniti od modernega človeka k neandertalcu ter ga sprejeti kot inovativno in čuteče človeško bitje, zmožno tako prefinjenega umetniškega izražanja, kot je glasba.

Najnovejše časovne določitve /.../ postavljajo plast s piščaljo v čas med 60.000 in 50.000 let pr. n. št. Glede na starost je lahko piščal pripadala samo neandertalcu, saj v tem času v Evropi ni nobenih znakov o prisotnosti kromanjonca. /.../ Pri preluknjani stegenici iz Divjih bab je bilo ključno ugotoviti izvor lukenj. V poštev sta prišla samo neandertalec s svojimi kamnitimi in koščenimi orodji ter zver. Po temeljitem preverjanju možnosti umetnega in naravnega nastanka lukenj je njihov izvor danes pojasnjen: luknje je izdelal neandertalec. Praktični poskusi luknjanja svežih medvedjih stegnenic z bronastimi odlički zverskih zobovij so ovrgli možnost, da bi zveri stegnenico na osrednjem delu uspelo večkrat preluknjati, ne da bi se kost zdrobila.«¹⁸²

»Mnenje in utemeljitev arheologa dr. Mitje Brodarja

Neandertalci v sto tisoč letih niso napredovali in seveda niso prišli do umetnosti. Da bi to dosegli že v fazi izumiranja, samo v Divjih babah in samo delno s piščalko, saj o likovni umetnosti ni sledu, ne pride v poštev. Do preskoka v svet umetnosti ni pripeljal tehnološki napredek, ampak so bili za to potrebni razvitejši možgani. Tudi ta premislek pove, da je piščalko naredil moderni človek.«¹⁸³

Učenci dodatno preberejo še dva odlomka in ugotovijo, kakšno je mnenje arheologov danes.

»Leta 1995 je bila v jami Divje babe I v musterjenski plasti, ki se je odložila v času med 60.000 in 50.000 leti pred sedanjostjo, najdena preluknjana stegnenica mladega jamskega medveda. Nenavadno najdbo v vzdolžno poravnanimi luknjami na osrednjem delu kosti (diafizi) so arheologi glede na podobnost z nekaterimi mlajšepaleolitскими glasbili pojasnili kot možno piščal. Zaradi starosti najdbe je, če je to res glasbilo, kot njen izdelovalec v poštev prišel samo neandertalec. Že sama misel na to možnost se je v času odkritja zdela revolucionarna in najdba je pritegnila veliko pozornost strokovne in laične javnosti. Dolgoletna raziskovanja najdbe niso potrdila teze, da naj bi luknje nastale zaradi ugrizov zveri, ponudile pa so odgovor, da je lahko luknje v kost naredil neandertalec s kamnitim in koščenim orodjem, ki je bilo najdeno v jami.«¹⁸⁴

»Kost je imela prvotno štiri luknje, tri na zadnji in eno na sprednji strani. Rezultati praktičnih preverjanj možnosti zverskega in umetnega nastanka lukenj potrjujejo domnevo, da je luknje izdelal neandertalec. Velikost lukenj, njihovo število in razporeditev niso naključni. Luknje so naredili premišljeno, da bi izdelali glasbilo, kot potrjujejo glasbeni poskusi na rekonstrukciji z ravno odrezanim ustnikom s priostrenim robom.«¹⁸⁵

182 Digitalna enciklopedija Dedi: <http://www.dedi.si/dediscina/278-koscena-piscal-iz-divjih-bab-i>. V: Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2017). Zgodovina 7. Samostojni delovni zvezek za zgodovino v sedmem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 22. Podobna naloga tudi v: Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2019). Zgodovina 7. Učbenik za zgodovino v sedmem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 19.

183 Kost z luknjami – piščal ali ne? Delo, 6. 10. 2008: <http://www.delo.si/druzba/znanost/kost-z-luknjami-piscal-ali-ne-html>. V: Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2017). Zgodovina 7. Samostojni delovni zvezek za zgodovino v sedmem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 22. Podobna naloga tudi v: Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2019). Zgodovina 7. Učbenik za zgodovino v sedmem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 19.

184 Turk, P., Turk, M. (2019). Najstarejše zgodbe. S stičišča svetov. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, str. 47 in 49.

185 Hreščak, M. (ur.) (2021). Dragocenosti Narodnega muzeja Slovenije = Treasures of the National Museum of Slovenia. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, str. 28.

Osmi primer:

Učenci preberejo besedilo o koliščarjih, nato odgovorijo na naslednja vprašanja:

- »O izdelavi česa pripoveduje besedilo?
- Na katera dva načina so koliščarji najpogosteje obdelovali les?
- Pojasni izvor njihovega poimenovanja.«¹⁸⁶

»Najprej je bilo treba v gozdu najti primerno drevo. Po pripovedovanju starejših prebivalcev iz okolice jezer na Solnograškem v Avstriji so ga negovali iz roda v rod. Nato so ga posekali, pripeljali na obrežje jezera in ga počasi začeli dolbsti z dleti in drugim tesarskim orodjem, v bakreni dobi je bilo to predvsem iz rogovja pa tudi iz drugih materialov. Pomagali so si tudi z izžiganjem. Ob tem so skrbno pazili, da se čoln ni izsušil in počil. Izdelava je ponavadi trajala več tednov.«¹⁸⁷

2.2.2 Specifična vprašanja, ki se lahko dodatno pripravijo za proučevanje arheoloških virov, predstavljenih v zvočni obliki

Specifična vprašanja, ki se lahko pripravijo za proučevanje arheoloških virov, predstavljenih v zvočni obliki, se nanašajo na osebo, ki jo slišijo, ali na vsebino zvočnega posnetka.

Na osebo, ki govori, lahko učenci poskušajo odgovoriti na naslednja vprašanja:

- Kdo je oseba, ki pripoveduje ali govori?
- Kaj že vem o tej osebi?
- Kaj bi želel izvedeti o tej osebi?
- Kje lahko izvem še več o tej osebi, ki govori?
- Kako pripoveduje?
- Ali prepričuje ali pojasnjuje?
- Zakaj tako pripoveduje?¹⁸⁸

Na vsebino zvočnega posnetka učenci lahko odgovorijo na naslednja vprašanja:

- O čem govori oseba?
- Kaj pove?
- Kaj sporoča?
- Katere podatke (kraj, čas, oseba, dogodek, arheološki vir) navaja?
- Kako opisuje arheološki vir (npr. objekt, spomenik, najdbo, ostalino, eksponat)?
- Kako opisuje arheološko izkopavanje?
- Kako je oseba povezana z dogodkom?
- Kakšna čustva izraža?
- Ali gre za njeno osebno mnenje?

186 Krumpak, A. (2015). Stari in srednji vek. Delovni zvezek. Zgodovina za 7. razred osnovne šole. Ljubljana: Modrijan, str. 8.

187 Velušček, A. (2010). Koliščarji. O koliščarjih in koliščarski kulturi Ljubljanskega barja. Ljubljana: Inštitut za arheologijo ZRC SAZU, Založba ZRC. V: Krumpak, A. (2015). Stari in srednji vek. Delovni zvezek. Zgodovina za 7. razred osnovne šole. Ljubljana: Modrijan, str. 8.

188 Prirejeno po: Trškan, D. (2018). Ustni viri kot del kulturne dediščine: Aktivna ustna zgodovina. Ljubljana: Slovenska nacionalna komisija za UNESCO, str. 107.

- Kakšno je njeno mnenje?
- Ali namerno opušta podatke ali jih dodaja?
- Ali prikazuje resnico ali jo prikriva?¹⁸⁹

Pri analizi zvočnih posnetkov je treba učence navaditi na pozorno poslušanje z naslednjimi vprašanji:

- Kdaj je bil zvočni posnetek narejen? Ali so kakšni dokazi?
- Kakšna je glasnost tistih, ki pripovedujejo?
- Kaj se sliši v ozadju?
- Za koga je bil narejen posnetek oz. v kakšen namen?¹⁹⁰
- Koga zvočni posnetek navaja?
- Katero letnico zvočni posnetek podaja?
- Kateri kraj zvočni posnetek navaja?
- Kako zvočni posnetek opisuje arheološki vir?
- Kako zvočni posnetek opisuje arheološko izkopavanje?
- Katere razloge zvočni posnetek navaja in kako pojasnjuje razloge?
- Katere posledice zvočni posnetek navaja in kako pojasnjuje posledice?¹⁹¹

V nadaljevanju so navedeni primeri nalog za zvočne posnetke, ki se nanašajo na arheološke vire.

Prvi primer:

Učenci poslušajo podkast Mestnega muzeja Ljubljana z naslovom *Zgodbe z Gosposvetske ceste. Poznoantična nagrobna plošča* (<https://www.youtube.com/watch?v=K2RwXdVNgTU>).¹⁹² Leta 2018 so med arheološkimi raziskavami v okviru prenove Gosposvetske ceste našli rimsko kamnito ploščo v latinščini. Učenci ob poslušanju podkasta lahko ugotovijo, kaj pove ta napis na plošči, kdo je bil izvajalec arheoloških raziskav, kdo je bil vodja del in vodja raziskave, od kdaj do kdaj so trajale arheološke raziskave in tudi kateri je bil razlog za te arheološke raziskave na Gosposvetski cesti.

»Ploščo sta ob smrti še ne triletnega sina Dagalajfa (morda se je ime glasilo nekoliko drugače, tu je napis težko berljiv) dala izdelati mati Lavrencija in oče Harieton. Vsi trije nosijo samo po eno ime, kot je bila navada v času pozne antike. Ime matere, Lavrencija, je bilo v času vzpona krščanstva izredno priljubljeno tako med kristjani kot med pogani, njegov pomen pa se je okreplil zlasti po smrti diakona Lavrencija, ki je kot mučenik umrl med Valerijanovimi preganjanji kristjanov leta 258. Tako oče kot sin nosita ime germanskega izvora. Ime Dagalailfus se pogosto pojavlja na spomenikih iz 4. stoletja.«¹⁹³

189 Prav tam.

190 National History Day. Teacher Resources. Middle School Level: <https://www.nhd.org/teacher-resources> (6. 5. 2018).

191 Podobna vprašanja se lahko postavijo tudi za videoposnetke. Objavljeno tudi za ustne vire v: Trškan, D. (2018). Ustni viri kot del kulturne dediščine: Aktivna ustna zgodovina. Ljubljana: Slovenska nacionalna komisija za UNESCO, str. 113.

192 Poznoantična nagrobna plošča (objavljeno 17. 12. 2020): <https://www.youtube.com/watch?v=K2RwXdVNgTU> (20. 7. 2021).

193 Poznoantična nagrobna plošča z Gosposvetske ceste: <https://mgml.si/si/mestni-muzej/razstave/541/poznoantična-nagrobna-plošča-z-gosposvetske-cest/> (20. 7. 2021).

Preglednica 6: Napis na plošči in prevod¹⁹⁴

<p><i>Hic iacet innocuus Dagalafus nomine filius Harietonis campidoctoris numeri invictorum seniorum et Laurentia mater eius qui raptus est in aeternum et vixit annos duos et menses sex pii parentes monument) illi fecerunt.</i></p>	<p><i>Tukaj leži nedolžen (otrok) po imenu Dagalajf (?), sin Harietona, učitelja urjenja v enoti invicti seniores, in svoje matere Lavrencije, ki je bil odzvet v večnost in je živel dve leti in 6 mesecev. Vdani starši so mu postavili spomenik.</i></p>
---	---

Drugi primer:

Učenci v razredu s pametnim telefonom poslušajo podkast z naslovom *Doc. dr. Andrej Gaspari, arheologija* (<https://www.podchaser.com/podcasts/podobe-znanja-465201/episodes/doc-dr-andrej-gaspari-arheolog-12925823>), pri katerem se seznanijo s podvodno arheologijo. Učenci opišejo, kako je potekalo podvodno raziskovanje v reki Ljubljani.¹⁹⁵

Tretji primer:

Na spletu lahko učenci poslušajo še druge podkaste, ki se nanašajo na arheologijo, npr. *Arheološki projekt PalaeoDiversiStyria* (<https://cba.fro.at/369263>),¹⁹⁶ ali radijsko oddajo, npr. *Cvinger pri Dolenjskih Toplicah (Prazgodovinsko metalurško središče)* (<https://radioprvi.rtvsllo.si/2021/06/cvinger/>).¹⁹⁷

Četrti primer:

Na spletu lahko učenci poslušajo tudi druge radijske oddaje, ki govorijo o arheologiji, npr. *Arheološki vrt in eksperimentalna arheologija* (<https://radioprvi.rtvsllo.si/2021/09/prvi-na-obisku-303/>)¹⁹⁸ ali *Podobe znanja, kulturnoumetniški program* (<https://www.rtvsllo.si/4d/arhiv/174825528?s=radio>).¹⁹⁹

2.2.3 Specifična vprašanja, ki se lahko dodatno pripravijo za proučevanje arheoloških virov, predstavljenih v video obliki

Specifična vprašanja, ki se lahko pripravijo za proučevanje arheoloških virov, predstavljenih v video obliki, so enaka kot pri zvočnih posnetkih, dodatno pa lahko učenci odgovorijo še na naslednja vprašanja:

- Kakšna je obrazna mimika pričevalca?
- Kakšne so kretnje rok?
- Kakšen je bil namen za pričevanje?
- Na katero vprašanje je z veseljem odgovoril?

¹⁹⁴ Prav tam.

¹⁹⁵ Doc. dr. Andrej Gaspari, arheologija (objavljeno 21. 10. 2016): <https://www.podchaser.com/podcasts/podobe-znanja-465201/episodes/doc-dr-andrej-gaspari-arheolog-12925823> (20. 7. 2021).

¹⁹⁶ Arheološki projekt PalaeoDiversiStyria (objavljeno 24. 2. 2018): <https://cba.fro.at/369263> (27. 12. 2021).

¹⁹⁷ Cvinger pri Dolenjskih Toplicah (Prazgodovinsko metalurško središče) (objavljeno 22. 8. 2021): <https://radioprvi.rtvsllo.si/2021/06/cvinger/> (27. 12. 2021).

¹⁹⁸ Arheološki vrt in eksperimentalna arheologija (objavljeno 6. 10. 2021): <https://radioprvi.rtvsllo.si/2021/09/prvi-na-obisku-303/> (27. 12. 2021).

¹⁹⁹ Podobe znanja, kulturnoumetniški program (objavljeno 26. 11. 2021): <https://www.rtvsllo.si/4d/arhiv/174825528?s=radio> (27. 12. 2021).

- Na katero vprašanje ni želel odgovoriti?
- Kako govori (glasno, tiho, hitro, počasi)?
- Koliko časa govori?
- O čem največ govori?
- Ali pripoveduje, opisuje, pojasnjuje, zagovarja sebe ali zagovarja druge?
- Ali govori resno, ali je v zadregi, ali je zadržan?
- Ali se lahko ugotovi negativni ali pozitiven odnos pričevalca do koga ali nečesa?²⁰⁰

Pri televizijskih oddajah, ki vključujejo poročanja o arheoloških izkopavanjih in virih, pa lahko učenci poskušajo odgovoriti še na naslednja vprašanja:

- Kdo je naredil televizijsko oddajo?
- Zakaj je bila narejena?
- Komu je bila namenjena?
- Kaj želi doseči?
- Kaj sporoča?
- Kakšno razpoloženje skuša ustvariti z dodano glasbo?²⁰¹

V nadaljevanju so navedeni primeri nalog in vprašanj za videoposnetke, ki se nanašajo na arheološke vire.

Prvi primer:

Učenci si ogledajo videoposnetek *Firbcologi: Arheologija* na spletni strani <https://www.youtube.com/watch?v=3hcKfIBxZwQ>. Odgovorijo na vprašanja:

- »Kakšne pripomočke uporabljajo arheologi na posnetku?
- Učenci opišejo prikazano delo arheologov.
- Kaj so arheologi na posnetku našli v zemlji?²⁰²

Drugi primer:

Učenci si ogledajo videoposnetek o rimski vojaški diplomi z Vičave na Ptujju, dostopen na spletni strani <https://www.youtube.com/watch?v=rGDT3TPSC3Q>.²⁰³

Iz posnetka poskušajo ugotoviti, kje so našli ostanke vojaške diplome, za kakšno najdbo gre in kaj zgodovinarji že vedo o takšnih vojaških diplomah. Učenci s pomočjo podatkov, ki jih izvedo o najdbi, pripravijo krajši plakat oz. razstavni pano.

200 Prirejeno po: Trškan, D. (2018). Ustni viri kot del kulturne dediščine: Aktivna ustna zgodovina. Ljubljana: Slovenska nacionalna komisija za UNESCO, str. 107 in 113.

201 Prirejeno po: Stradling, R. (2004). Poučevanje evropske zgodovine 20. stoletja. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 256. Objavljeno tudi za ustne vire v: Trškan, D. (2018). Ustni viri kot del kulturne dediščine: Aktivna ustna zgodovina. Ljubljana: Slovenska nacionalna komisija za UNESCO, str. 98.

202 Zgodovina 6 (-). Priročnik za učitelje. Ljubljana: Rokus Klett, str. 5.

203 01 Evgen Lazar, Milan Lovenjak: Rimski vojaška diploma z Vičave na Ptujju (objavljeno 16. 12. 2019): <https://www.youtube.com/watch?v=rGDT3TPSC3Q> (20. 7. 2021).

Slika 1: Slika iz videoposnetka²⁰⁴

Slika 2: Primer razstavnih panojev²⁰⁵

204 Slika je vzeta iz videoposnetka: 01 Evgen Lazar, Milan Lovenjak: Rimski vojaška diploma z Vičave na Ptuj (objavljeno 16. 12. 2019): <https://www.youtube.com/watch?v=rGDT3TPSC3Q> (20. 7. 2021). Slika je objavljena z ustim in pisnim dovoljenjem Milana Lovenjaka z dne 20. 1. 2020, ki je tudi na likli.

205 Fotografija prikazuje razstavo *Rimska vojaška diploma z Vičave na Ptuj*, ki je bila na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani od 10. 1. 2020 do 20. 2. 2020. Avtorica fotografije: Danijela Trškan, 16. 1. 2020. Fotografija je objavljena z ustim in pisnim dovoljenjem avtorja razstave Milana Lovenjaka z dne 20. 1. 2020.

Tretji primer:

Učenci si ogledajo izbrane videoposnetke (preglednica 7), ki se nanašajo na arheologijo (arheološke vire, arheologe idr.) in ustno predstavijo ugotovitve.

Preglednica 7: Seznam videoposnetkov na YouTube

Naslov videoposnetka (datum objave)	Vir videoposnetka ²⁰⁶
01 Evgen Lazar, Milan Lovenjak: Rimska vojaška diploma z Vičave na Ptuj (objavljeno 16. 12. 2019)	https://www.youtube.com/watch?v=rGDT3TPSC3Q
02 Ivan Tušek: Rimska vojska (objavljeno 16. 12. 2019)	https://www.youtube.com/watch?v=Pwu0Q0lmt4
03 Milan Lovenjak: Rimski nagrobniki s Ptuja (objavljeno 16. 12. 2019)	https://www.youtube.com/watch?v=xAhf12GiFGk
06 Milan Lovenjak: Razstava ob 1950-letnici vojaškega posveta v Petovionii (objavljeno 16. 12. 2019)	https://www.youtube.com/watch?v=-F0pCactuMA
Arheologi bodo še kopali (Črnomelj) (objavljeno 18. 11. 2019)	https://www.youtube.com/watch?v=kJW_eOMcCT8
Arheologija – intervju z dr. Borutom Toškanom (objavljeno 25. 11. 2020)	https://www.youtube.com/watch?v=yYsAvZNZ8x4
Arheološke in arheometalurške raziskave na železnodobnem najdišču Cvinger pri Dolenjskih Toplicah (objavljeno 5. 9. 2020)	https://www.youtube.com/watch?time_continue=23&v=lyt wAi7GfUU&feature=emb_logo
Arheološko najdišče na Muljavi (objavljeno 5. 6. 2016)	https://www.youtube.com/watch?v=-_lobGnY-AdY
Arheološka Podoba Dolenjske: Promocijski film (objavljeno 19. 2. 2014)	https://www.youtube.com/watch?v=PRxVQwWF5pc
Arheološke raziskave na Brinjevi gori pri Zrečah (objavljeno 4. 5. 2020)	https://www.youtube.com/watch?v=Z8YFyT1k7fU&feature=emb_logo
Arheološko izkopavanje na Kapiteljskih njivah (objavljeno 17. 7. 2013)	https://www.youtube.com/watch?v=USAwcJl0jko
Firbcologi: Arheologi (objavljeno 15. 9. 2017)	https://www.youtube.com/watch?v=6l8Vc-EHcrg
Firbcologi: Arheologija (Kako raziskujejo arheologi?) (objavljeno 16. 10. 2018)	https://www.youtube.com/watch?v=3hcKfBxZwQ
Infodrom: Otroška poročevalka Inja na arheološkem najdišču (objavljeno 11. 5. 2018)	https://www.youtube.com/watch?v=EIILPi6H49E
Infodrom: Rimljani na slovenskih tleh (objavljeno 8. 5. 2014)	https://www.youtube.com/watch?v=aemZU26AjTg
Neandertalčeva piščal. Najstarejše glasbilo na svetu (objavljeno 7. 8. 2019)	https://www.youtube.com/watch?v=EqAbtB02_6Q
Potret železnodobne krajine. Sodobne arheološke raziskave Poštele pri Mariboru (objavljeno 24. 3. 2021)	https://www.youtube.com/watch?time_continue=1&v=Gnd v7BgtqKY&feature=emb_logo
Starejša železna doba: Promocijski video (objavljeno 7. 2. 2014)	https://www.youtube.com/watch?v=0l-Wwz0jLno

²⁰⁶ Za vse videoposnetke je datum dostopa 20. 7. 2021.

2.2.4 Specifična vprašanja, ki se lahko dodatno pripravijo za proučevanje arheoloških virov, predstavljenih na fotografijah

Tipična vprašanja, ki se nanašajo na fotografijo ali slikovno gradivo in na katera učenci lahko odgovarjajo, so naslednja:

- »Kdo je avtor?
- Kaj je hotel avtor, da se vidi na fotografiji?
- Za koga je ustvaril fotografijo?
- Kdaj je nastala fotografija?
- Kdo je na fotografiji?
- Kaj je na fotografiji?
- Kje se dogaja?
- Kdaj se dogaja?
- Kaj je v ozadju, v ospredju in v sredini fotografije?
- Kaj na fotografiji se lahko uporabi za opis dogodka?
- Za koga je bila posneta oz. komu je bila namenjena?
- Kakšen učinek naj bi imela fotografija?
- Kako je bil ta učinek dosežen?
- Kako je bila narejena (slučajno ali namerno)?
- Ali je bil fotograf blizu dogodka, ki ga je posnel?
- Kakšna je vrednost fotografije?
- Kaj fotografija sporoča?
- Kakšna je sporočilna vrednost fotografije?
- Kakšen je pomen fotografije?²⁰⁷

Pri letalskih fotografijah pa učenci poskušajo prepoznati arheološke ostaline in jih opisati.

V nadaljevanju so navedeni primeri nalog in vprašanj za fotografije, ki prikazujejo arheološke vire.

Prvi primer:

Učenci si ogledajo fotografijo, ki prikazuje arheološko najdbo (slika 3), nato pa poskušajo opisati prizor na posodi.

207 Sources in History (1990). From Definition to Assessment. London: Longman, str. 32; Deuxième Histoire (1996). Les fondements du monde contemporain. Collection Jacques Marseille. Paris: Nathan, str. 271; Histoire 2e (1993). Collection J. Marseille. Paris: Nathan, str. 300–301 in Histoire 1re (1994). Collection J. Marseille. Paris: Nathan, str. 92. Objavljeno v: Trškan, D. (2007). Lokalna zgodovina – učenje z odkrivanjem. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, str. 210–211 in v: Trškan, D. (2018). Ustni viri kot del kulturne dediščine: Aktivna ustna zgodovina. Ljubljana: Slovenska nacionalna komisija za UNESCO, str. 116–117.

Slika 3: Bronasta posoda²⁰⁸

Primer opisa:

»Dramatičnost boja človeka z živaljo je izredno podana na tretjem prizoru boja s panterjem. Moška podoba, oblečena v hiton, je v padajočem stanju odprta na desno, spodvito nogo. V desnici drži meč, z levo pa okrogel ščit, s katerim si brani glavo in zgornji del telesa. Panther je v naskoku z gobcem zagrabil zgornji del ščita ter s težo telesa spodnesel bojevnika, ki skuša obvladati napad.«²⁰⁹

Drugi primer:

Učenci poskušajo opisati zunanji videz ostanka bronaste plošče in prepoznati latinske besede. Nato preberejo dva odlomka, s pomočjo katerih povzamejo opis.

Slika 4: Ostanki bronaste plošče²¹⁰

208 Plesničar Gec, L. (1982). Antična posoda iz Emone s figuralnim prizorom. Situla. Razprave narodnega muzeja v Ljubljani. 22/2. Ljubljana: Narodni muzej. Fotografija je na str. 14. Fotografija je objavljena s pisnim dovoljenjem Mestnega muzeja in galerij mesta Ljubljane po elektronski pošti z dne 26. 4. 2022. Posodo hrani Mestni muzej Ljubljana.

209 Prav tam, str. 9. »Dne 30. 6. leta 1977 v kvadrantu št. 80 je izkopavalce dela antične hiše 35, na predelu severnega roba današnje Erjavčeve ceste in južnega kompleksa kulturnega doma Ivan Cankar v Ljubljani, presenetila nenavadna bronasta posoda kroglaste oblike, ki je ležala v ruševinskem premetanem sloju najmlajše gradbene faze. Prvemu presenečenju je sledil dvom o izvornosti posode. Izpod naložene plasti gradbenega materiala – peska in ometa, ki se je prilepil na površino posode, je bil viden relief izredne kvalitete, nenavaden za izkopavalce, vajene le izdelkov povprečne umetniške vrednosti.« Plesničar Gec, L. (1982). Antična posoda iz Emone s figuralnim prizorom. Situla. Razprave narodnega muzeja v Ljubljani. 22/2. Ljubljana: Narodni muzej, str. 7.

210 Fotografija je vzeta iz razstavnega panoja razstave *Rimska vojaška diploma z Vičave na Ptujju*, ki je bila na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete

»Plošča je nepravilne romboidne oblike in odlomljena na vseh štirih straneh. Zaradi močne preperelosti so črke razpoznavne le na eni ploskvi, medtem ko jih je na drugi mogoče le slutiti. Stran z ohranjenimi črkami predstavlja bodisi zunanjo stran prve od dveh plošč, ki sta sestavljali diploma, ali pa notranjo stran prve ali druge, saj je tu besedilo potekalo prek obeh. Točnejša opredelitev mesta ohranjenega besedila je odvisna od dolžine predhodnega besedila s titulacijo cesarja, ki je verjetno obsegala dve ali tri vrstice, in imen naštetih enot, ki jih ni mogoče natančneje določiti. Največja širina plošče znaša 4,3 cm, največja višina 3,5 cm, debelina ok. 0,2 cm, teža pa 14 g. Višina črk variira med 0,4 in 0,5 cm.«²¹¹

»Na manjkajočem začetnem delu je bila navedena titulatura cesarja, ki je izdal odlok (constitutio) o podelitvi državljskih in drugih pravic, nato pa imena vojaških enot, katerih pripadnikom so bili istočasno podeljeni ti privilegiji. V prvi ohranjeni vrstici je del imena neke vojaške pomožne enote, ki so jo sestavljali veterani – vojaki, ki so imeli za sabo že več kot 25 let službe. V drugi vrstici je ohranjen del imena namestnika province Zgornje Mezije Julija Kandida, ki je to funkcijo opravljal okvirno v letih 96–100. V tretji vrstici je ohranjen del običajne formule z omembo častnega odpusta (honest missio), v četrti podelitev rimskega državljanstva (civitas), v zadnji pa del obrazca o podelitvi pravice do sklenitve polnopravne zakonske zveze (conubium). V besedilu, ki je sledilo spodaj, so bili navedeni še: datacija z imeni konzulov, ime enote, v kateri je služboval prejemnik diplome, ime njenega poveljnika, osebno ime prejemnika diplome in njegov položaj v vojski, izjava, da je besedilo prepisano z bronaste plošče, pritrjene na zunanji steni neke javne zgradbe v Rimu, in imena sedmih prič, ki so potrjevale, da je prepis istoveten z besedilom izvirne cesarske konstitucije.«²¹²

Tretji primer:

Učenci slike različnih arheoloških virov, ki jih pripravi učitelj, razvrstijo glede na uporabnost, material ali starost.

Četrti primer:

Vsak artefakt oz. predmet je pomemben. Tudi kovanci skrivajo veliko informacij. S pomočjo kovancev (npr. na fotografijah) lahko učenci poskušajo odgovoriti na različna vprašanja:

- Kaj je napisano na njem?
- V katerem jeziku?
- Kakšen je pomen besed, napisanih na njem?
- Opiši sliko.
- Čigava je slika in zakaj?
- Kje se je uporabljal?
- Kateri datum je na kovancu?
- Kdaj naj bi se uporabljal?
- Kakšen je denarni sistem?²¹³

Univerze v Ljubljani od 10. 1. 2020 do 20. 2. 2020. Avtorica fotografije: Danijela Trškan, 16. 1. 2020. Fotografija je objavljena z ustreznim in pisnim dovoljenjem avtorja razstave Milana Lovenjaka z dne 20. 1. 2020. »Ob zaščitnih arheoloških izkopavanjih Centra za preventivno arheologijo (ZVKDS) na prostoru nekdanje vojašnice na Vičavi na Ptuj, v neposredni bližini domnevnega petovionskega foruma, je bil leta 2011 v plasteh, datiranih od konca 1. do sredine 2. stoletja (faza 3, SE 1259), odkrit kos bronaste plošče z ostanki petih vrstic napisa, ki kaže na to, da gre za odlomek rimske vojaške diplome.« Lovenjak, M. (2019). Rimska vojaška diploma z Vičave na Ptuj. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, str. 10. ZVKDS: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije.

211 Lovenjak, M. (2019). Rimska vojaška diploma z Vičave na Ptuj. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, str. 11.

212 Prav tam, str. 13–14.

213 Vprašanja so vzeta in prirejena po: Archaeology in the Classroom. By Teachers for Teachers (1992). The Society for Georgia Archaeology, str. 43: http://thesga.org/wp-content/uploads/1992/03/sga_1992_arch_in_classroom.pdf (31. 12. 2018).

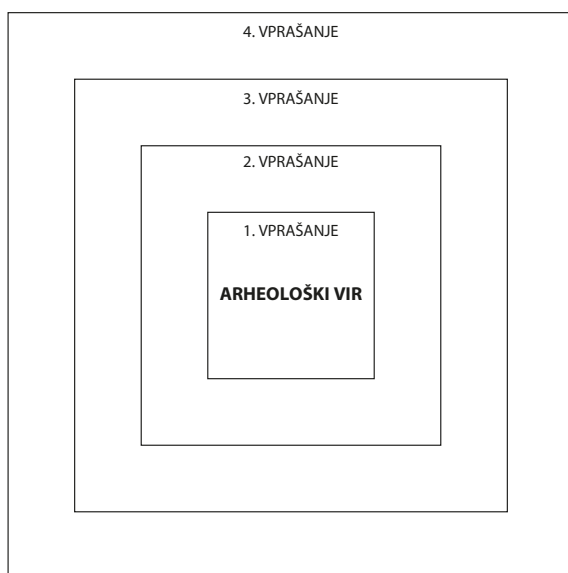
3 UČENJE Z ODKRIVANJEM ARHEOLOŠKIH VIROV

Učenje z odkrivanjem je poseben pristop proučevanja, ki se sicer pri pouku zgodovine lahko uporabi za katero koli vrsto zgodovinskih virov. Glavna značilnost učenja z odkrivanjem je, da učenci po korakih oz. postopoma odgovarjajo na vprašanja, ki jih vodijo k odkrivanju oz. proučevanju vira.

V nadaljevanju predstavljamo dva modela.²¹⁴

Prvi model se najpogosteje uporablja za vse vrste virov. Tako tudi učenje z odkrivanjem arheološkega vira poteka v štirih korakih. Gre za štiri vprašanja, pri katerih vsako vprašanje predstavlja en korak. Učenci lahko na vprašanja odgovarjajo v ustni ali pisni obliki:

- 1. vprašanje: Kaj ti ta vir pove?
- 2. vprašanje: Kaj lahko domnevaš in sklepaš iz vira?
- 3. vprašanje: Česa ti vir ne pove?
- 4. vprašanje: Katera druga vprašanja si moraš postaviti, da lahko odgovoriš na zastavljeno nalogo?²¹⁵

Slika 5: Model učenja z odkrivanjem v štirih korakih²¹⁶

²¹⁴ Modeli so vzeti in prirejani za arheološke vire po: Trškan, D. (2007). Lokalna zgodovina – učenje z odkrivanjem. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, str. 83–85 in Trškan, D. (2018). Ustni viri kot del kulturne dediščine: Aktivna ustna zgodovina. Ljubljana: Slovenska nacionalna komisija za UNESCO, str. 118–121.

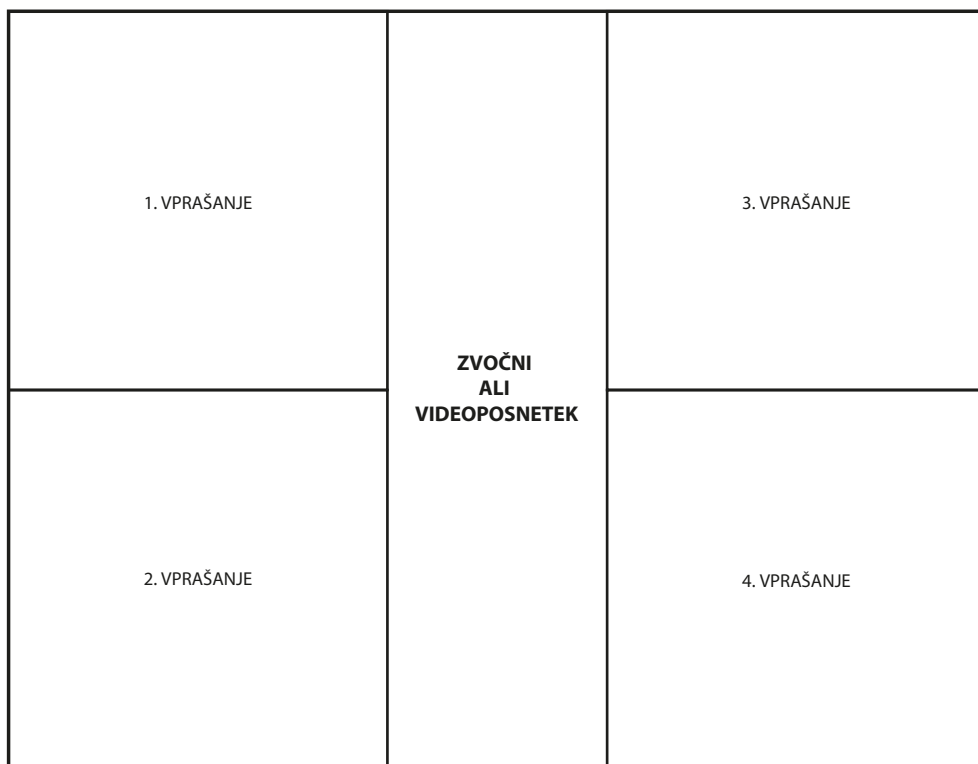
²¹⁵ Davies, P., Lynch, D., Davies, R. (2003). *Enlivening Secondary History. 40 Classroom Activities for Teachers and Pupils*. London, New York: RoutledgeFalmer, str. 55. Objavljeno tudi za ustne vire v: Trškan, D. (2018). Ustni viri kot del kulturne dediščine: Aktivna ustna zgodovina. Ljubljana: Slovenska nacionalna komisija za UNESCO, str. 118.

²¹⁶ Primer se lahko uporablja vodoravno ali navpično. Navpično je v: Davies, P., Lynch, D., Davies, R. (2003). *Enlivening Secondary History. 40 Classroom Activities for Teachers and Pupils*. London, New York: RoutledgeFalmer, str. 55.

Učenje z odkrivanjem poteka po vrsti oz. po korakih, kot si sledijo, to je od opazovanja (učenci opazujejo), odkrivanja (učenci odgovarjajo na vprašanja ali postavljajo vprašanja), domnevanja (učenci sklepajo z opazovanjem) do reševanja naloge (učenci si pomagajo s strokovno literaturo).²¹⁷

Drugi model se uporablja za zvočne ali videoposnetke. Tudi v tem primeru učenci lahko odgovarjajo v pisni ali ustni obliki in v štirih korakih. Vsako vprašanje predstavlja en korak:

- 1. vprašanje: Kaj lahko vidiš in slišiš?
- 2. vprašanje: Kaj domnevaš, da sporoča oseba?
- 3. vprašanje: Kaj bi rad še izvedel?
- 4. vprašanje: Kako lahko še več izveš?²¹⁸

Slika 6: Model učenja z odkrivanjem za zvočni ali videoposnetek

²¹⁷ Smart, D. (2006). Memorials: Linking the Local to the National and the Global. V: D. Smart (ur.). *History at Work: Practical and Theoretical Dimensions of History Teaching*. Euroclio Bulletin 23, str. 38. Objavljeno tudi za ustne vire v: Trškan, D. (2018). *Ustni viri kot del kulturne dediščine: Aktivna ustna zgodovina*. Ljubljana: Slovenska nacionalna komisija za UNESCO, str. 119.

²¹⁸ Prav tam.

Pri učenju z odkrivanjem so pomembna vprašanja, ki spodbujajo razmišljanje pri učencih.

Npr. vprašanje »Kaj misliš, da bi lahko vedel o tem predmetu?« je namenjeno temu, da učenci opazujejo predmete, ugotavljajo materiale in funkcije predmetov, sklepaajo o povezanosti s posamezniki ali dogodki ter načinu izdelave predmetov ter ugotavljanju sprememb.

Vprašanje »Kakšen pomen bi imel za ljudi, ki so ga uporabljali in kakšen pomen za tebe?« je namenjeno analiziranju tega, kako učenci ocenjujejo ustreznost materialnih virov in kako kritično utemeljijo svoje vrednotenje.

Medtem ko vprašanje »Katera vprašanja bi rad zastavil, če želiš izvedeti več o tem predmetu?« spodbuja učence, da oblikujejo vprašanja o opazovanih materialnih virih in razmislijo o možnostih nadaljnega proučevanja virov.²¹⁹

---

219 Vprašanja s pojasnilom so vzeta iz: Pinto, H. (2020). Learning History by Inferring from Archaeological Objects in the Classroom. V: D. Trškan, Š. Bezjak (ur.). *Archaeological Heritage and Education: An International Perspective on History Education*. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, str. 142 (vprašanja) in 145.

4 AVTENTIČNO PROUČEVANJE ARHEOLOŠKIH VIROV

»Pri avtentičnem učenju gre za učenje v resničnih življenjskih situacijah ali njihovih simulacijah. /.../ Izgrajevanje znanja na avtentičen način omogočajo učni pristopi, kot so raziskovanje, reševanje problemov, projektno učno delo, razvijanje veščin kritičnega mišljenja, igre vlog in simulacij, študije primerov, timsko delo ter razmišljanje in vrednotenje lastnega učenja v resničnih življenjskih kontekstih in situacijah. /.../ Pri avtentičnem učenju se učenci soočajo s kompleksnimi problemi iz resničnega življenja in njihovim reševanjem.«²²⁰

Avtentična vprašanja, naloge in dejavnosti učencev naj bi se čim bolj približali delu arheologov.

Pri avtentičnih nalogah se učenci srečujejo s problemom, ki ga morajo rešiti. Reševanje problema pa poteka v več korakih.

- Pri prvem koraku učenci postavljajo vprašanja oz. se sprašujejo.
- Drugi korak je razumevanje naloge, pri kateri učenci izberejo primerno temo, se seznanijo z namenom naloge in kako naj bi bil izdelek predstavljen.
- V tretjem koraku učenci ugotovijo, kaj že znajo, in se pripravijo na novo učenje. To pomeni, da učenci povzamejo tisto, kar že poznajo, opišejo, kaj se morajo naučiti, nato ugotavljajo, kateri viri informacij bi bili potrebni, in naredijo načrt za izdelavo naloge.
- V četrtem koraku učenci raziskujejo izbrano tematiko, uporabljajo različne kakovostne vire informacij ter poskušajo organizirati svoje delo.
- Peti korak je izdelava naloge in priprava izdelka. To so lahko pisni izdelki, ustne predstavitve ali različni vizualni izdelki (risbe, modeli, oglasne deske, zemljevidi, grafikoni itn.).
- Pomemben je zadnji, šesti korak, pri katerem učenci ovrednotijo celoten postopek izdelave naloge. Naprej ugotovijo prednosti in slabosti procesa ter prednosti končnega izdelka. Na koncu pa navedejo tudi možnosti za izboljšanje prihodnjega dela.²²¹

Seveda pa je treba te naloge sestaviti tako, da so prilagojene starosti in sposobnostim učencev v osnovnih in srednjih šolah, učitelji pa morajo učence tudi seznaniti, kakšne standarde morajo doseči pri posameznem izdelku.

²²⁰ Brodnik, V. (2019). Avtentično učenje zgodovine. Zgodovina v šoli, letnik 27, št. 1, str. 3.

²²¹ The American Vision. Modern Times. Authentic Assessment with Rubrics (-). New York, Columbus, Chicago, Woodland Hills: Glencoe/McGraw-Hill, str. 2: http://www.glencoe.com/ebooks/social_studies/9780078775154/anc/tavmtaar.pdf (15. 10. 2018).

Preglednica 8: Avtentični izdelki, ki se lahko nanašajo na arheološke vire

Album s fotografijami	Organizacija in vodenje seminarja ali konference o arheoloških najdbah (vloge: udeleženci, predavatelji, organizatorji ...)
Anketa	Pantomima
Arheološka učna pot	Pesem
Biografija arheologa	Peticija
Brošura	Plakat
Časopis	PowerPoint-predstavitve
Časovni trak	Ples
Članek	Radijska oddaja
Debata	Razprava
Demonstracija kuhanja	Razglednica
Dokumentarec	Razstava
Dramska igra	Reklama
Ekskurzija	Reportaža
Grafit	Revija
Igra vlog (poročanje s kraja izkopavanj, pogovor z arheologom, biti arheolog ...)	Risba
Intervju	Spletna stran
Izmišljena zgodba o odkritju pomembne najdbe	Stenski zemljevid
Javno pismo	Televizijska igra
Kipec	Televizijska oddaja
Knjižno kazalo	Televizijski dnevnik
Kolaž	Tiskovna konferenca
Kratek film	Turistični vodnik
Kuharski recept	Turistična učna pot
Magnet	Vodenje po arheološkem parku
Maketa	Vodenje po arheološki zbirki v muzeju
Model	Zemljevid
Nalepka	Zgibanka
Obesek za ključke	Zgodba
Ocena knjige	Zloženska
Oglas	Znamka
Okrogla miza	Zoom konferenca
	Življenjepis arheologa

Avtentične naloge vključujejo miselne procese, saj gre za:

- »1. Pridobivanje informacij (iskanje, zbiranje, branje, poslušanje, opazovanje).
2. Delo z informacijami (primerjava, razlikovanje, razvrščanje, sklepanje, analiziranje, sintetiziranje, posploševanje, vrednotenje, izdelava modelov in/ali sklepanje).
3. Uporabo informacij za določen namen (informiranje, prepričevanje, motiviranje).
4. Uporabo informacij za izdelavo izdelka/predstavitve (govor, pisanje, oblikovanje, izdelava, demonstracija).
5. Uporabo informacij za komunikacijo s posebno publiko (vrstniki, mlajši, starejši, informirani, različne skupine).«²²²

»Pri pouku zgodovine so možni naslednji tipični avtentični pristopi:

- pristop arheologa – pri obravnavi prazgodovine, prvih visokih civilizacij in drugih zgodovinskih obdobj, bogatih z arheološkimi najdbami, lahko pri učenju uvedemo arheološki pristop, pri katerem učenci v vlogi arheologov sestavljajo sliko o življenju ljudi na gospodarskem, družbenem, kulturnem in drugih področjih na temelju izkopanih arheoloških najdb;
- pristop muzejskega kustosa – po učni uri učence povabimo, da v vlogi kustosov v muzeju pripravijo predstavitev obravnavanega obdobja v obliki muzejske razstave ali zbirke ali kako bi dopolnili obstoječo zbirko z novimi spoznanji in najdbami;
- pristop turističnega vodiča, ki pripravi program turističnih ogledov po poteh prvih visokih civilizacij, antične Grčije ali Rima, srednjeveških novoveških civilizacij ipd. (program vključuje kulturnozgodovinske spomenike in spoznanja, ki so bila obravnavana pri učnih urah);
- pristop nosilca projekta s področja zgodovine, ki na ministrstvo za kulturo naslovi prošnjo za pridobitev sredstev, ki bi omogočala nadaljevanje projekta, ali napiše izjavo za javnost;
- pristop aktivista, ki napiše javno pismo, apel ali članek za časopis, spletni portal ali poda izjavo za televizijo ipd. proti kršenju človekovih pravic v izbranem konkretnem primeru v neki državi oz. nekem območju;
- pristop novinarja, ki napiše časopisni članek ali vest za časopis, spletni portal, televizijo o obravnavani zgodovinski učni temi;
- pristop poslanca v parlamentu, ki pripravi poslansko pobudo za rešitev kakega perečega zgodovinskega problema iz različnih zgodovinskih obdobj;
- pristop kustosa pedagoga, ki za obravnavano zgodovinsko tematiko zasnuje pedagoško delavnico za učence (izbira lahko različne stopnje izobraževanja, npr. za učence v osnovni šoli, za dijake v srednji šoli);
- pristop zgodovinarja, ki neko zgodovinsko temo raziskuje na temelju primarnih zgodovinskih virov, primarne zgodovinske vire kritično presoja in na temelju zbranih informacij in dokazov interpretira in vrednoti zgodovinsko dogajanje idr.«²²³

V nadaljevanju so navedeni nekateri primeri avtentičnih nalog, ki se nanašajo na arheološke vire.

Prvi primer:

Učenci ugotovijo, katero arheološko najdišče iz časa Rimljanov na Slovenskem je bilo v bližini domačega kraja raziskano. Predstavitev tega najdišča naredijo na plakat ali pa pripravijo spletno stran s podatki. Za pomoč lahko uporabijo knjigo: Guštin, M., Novaković, P., Grosman, D., Mušič, B., Lubšina Tušek, M. (1996). *Rimsko podeželje. Roman Countryside*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

223 Brodnik, V. (2019). Avtentično učenje zgodovine. *Zgodovina v šoli*, letnik 27, št. 1, str. 4–5.

Drugi primer:

Učenci izdelajo modele arheoloških najdb domačega kraja ali bližnje okolice ter šolski razred spremenijo v arheološki muzej. Za vsak model pripravijo izkaznico (preglednica 9).

Preglednica 9: Primer arheološke izkaznice najdbe²²⁴

Slika ali skica	
Poimenovanje najdbe	
Najdišče	
Doba/Starost	
Material	
Sedanja hramba	
Namen	
Pomen najdbe	

Tretji primer:

Učenci ugotovijo, ali so pri gradnji avtocest, ki peljejo mimo njihovega domačega ali bližnjega kraja, naleteli na arheološke najdbe. V pomoč jim je knjiga: *Prešeren, D. (ur.) (2003). Zemlja pod vašimi nogami: arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije.*

Četrti primer:

»Učitelj se z učenci pogovori o ravnanju z arheološkimi najdbami s posebnim poudarkom na najdbah v domačem kraju ter najdbah, ki so jih našli ob gradnji avtocest. Pri tem za iztočnico lahko uporabi katerega od časopisnih člankov. Nekaj novic o najnovejših odkritjih je objavljenih tudi na spletni strani RTV Slovenije: www.rtvsl.si *Kultura Drugo Ostale novice, na primer (išče se po datumih objave):*

- *Avtocesta, ki pelje v zgodovino (22. avgusta 2006),*
- *Kranjski arheologi v bran antične vile (4. aprila 2007),*
- *Na Darsu čakajo na vris v načrte (5. aprila 2007),*
- *Nova iskanja rešitev za najdbe v Mošnjah (26. julij 2007) ...*²²⁵

224 Prirejeno po nalogi: Cedilnik, A., Popovič Lozar, G., Škrj Počkaj, S., Vičič Krabonja, M., Oblak, M., Paradžik Kovačič, I., Kukanja Gabrijelčič, M. (2018). *Zgodovina 1. Prazgodovina in stari vek. Učbenik za zgodovino v 1. letniku gimnazij. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 171.*

225 *Zgodovina 6 (-). Priročnik za učitelje. Ljubljana: Rokus Klett, str. 5.*

Peti primer:

Učenci v skupinah ali v paru izdelajo turistični vodnik, pri katerem izberejo nekaj krajev oz. najdišč, ki bi si jih turisti ogledali v Sloveniji. Za vsak kraj oz. izbrano najdišče navedejo, kako bi izgledal načrt ogleda, izberejo poseben simbol, ki ga dodajo k opisu, pripravijo fotografijo in navedejo vire in literaturo, ki so jo uporabili za pripravo. Za zgled si pomagajo s knjigama: *Bousfield, J., Stewart, J. (2018). Svetovni popotnik. Slovenija. Ljubljana: Mladinska knjiga in Bogataj, J. (2018). Slovenija: kulturna dediščina na stičišču Alp, Sredozemlja, Panonske nižine in Balkana. Ljubljana: Hart.*

Šesti primer:

Učenci glede na turistični vodnik in načrt poteka ogleda izvedejo ekskurzijo za mlajše učence. Npr. za ogled arheoloških virov iz prazgodovine pripravijo ekskurzijo na Ljubljanske barje, načrtujejo ogled arheološke zbirke v Narodnem muzeju Slovenije ali si ogledajo arheološke eksponate v Mestnem muzeju Ljubljana.²²⁶

Sedmi primer:

Učenci (v okviru izvenšolskih dejavnosti) pod vodstvom učitelja zgodovine in z medpredmetnim sodelovanjem z drugimi učitelji poskušajo pripraviti jedi iz obdobja železne dobe. V pomoč jim je knjižica: *Črešnar, M., Karo, Š., Vintar, A. (ur.) (2019). Okusimo železno dobo: halštatska kulinaricična delavnica in recepti. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.*

V knjižici so predstavljeni različni recepti, ki predstavljajo jedi halštatskih prebivalcev iz različnih najdišč Avstrije, Hrvaške, Madžarske in Slovenije. Iz Slovenije sta dve najdišči Poštela in Dolenjske Toplice. Pri vseh receptih so navedene sestavine, opis priprave hrane in postopek priprave. Učenci lahko pripravijo jedi iz kotla (ječmenova kaša s koprivami in bobova kaša s prosom, koprivami in slanino), jedi izpod pekve (pšenični kruh z lanenimi semeni in začimbami ter travniški kukmaki s slanino in jajci), dimljene jedi (dimljene postrvi), na kamnu pečene jedi (nekvašeni polnozrnat pšenični kruhki, svinjska jetra z jabolki in svinjska potrebušina z medom) ali na odprtem ognju pečene jedi (svinjska vratovina s slanino na ražnju).²²⁷

226 Primer ekskurzije je prirejen po: Brodnik, V., Jernejčič, R., Zgaga, S. (2009). Zgodovina 1. Učbenik za 1. letnik gimnazije. Ljubljana: DZS, str. 144. Mestni muzej Ljubljana: Muzej in galerije mesta Ljubljane.

227 Črešnar, M., Karo, Š., Vintar, A. (ur.) (2019). Okusimo železno dobo: halštatska kulinaricična delavnica in recepti. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

Primer recepta za jed za obdobje železne dobe na Slovenskem

»Ječmenova kaša s koprivami

Sestavine:

- 1 kg namočenega ješprenja
- 500 g kopriv
- pribl. 3 l vode za blanširanje kopriv
- 2 žlici ovsenih otrobov
- 1 žlica masti
- pest svežega drobnjaka
- pest sveže bazilike
- sol (po okusu)

Čas priprave: približno 1 ura

Za 6–8 oseb

Jed smo pripravili v 3 l kovinskem kotlu, ki smo ga segreti, dodali žlico masti in na hitro prepražili liste bazilike in drobnjaka. Ko so začimbe zadišale, smo primešali ječmenovo kašo in približno 3 l vode, v kateri smo pred tem poparili koprive. Kašo smo kuhali približno 30 minut, dokler se ječmen ni povsem zmečkal. Da bi dosegli primerno gostoto, smo dodali dve žlici ovsenih otrobov. Po približno 15 minutah je bila kaša pripravljena.

Jed je bila zanimiva predvsem zaradi dodatnih divjih kopriv in zato, ker se je kuhala v vodi, v kateri smo koprive predhodno poparili.

Okus so popestrila tudi zelišča, ki so kaši dodala rahlo pikantno, a osvežujočo noto, ki se je odlično podala k močnim okusom na kamnu pečenega mesa in slanine.²²⁸

Osmi primer:

Učenci skupaj z učitelji lahko pripravijo tekmovanje Arheološki MasterChef za pravo najboljše jedi iz prazgodovine. Glavni kriterij za ocenjevanje jedi so lahko pripomočki ali surovine, ki so jih poznali tudi v prazgodovini.²²⁹

Deveti primer:

Učenci izberejo eno od pomembnejših arheoloških najdb v Sloveniji in oblikujejo znamko. V krajšem sestavku (npr. za Pošto Slovenije) navedejo, zakaj je najdba pomembna, da se uvrsti v znamko (vrednost A, B, C ali D).²³⁰ O najdbi poiščejo čim več podatkov (najditelje, čas najdbe, opis najdbe, opis in pomen najdbe) ter navedejo, kdo hrani to najdbo. Za opis si lahko pomagajo s knjižico: Pavlin, P., Turk, M., Velušček, A. (2013). *Arheološke najdbe na znamkah Pošte Slovenije*. Ljubljana: Pošta Slovenije.

228 Prav tam, str. 13.

229 Ideja za tekmovanje Arheo MasterChef je iz: Iz zemlje do mize in nazaj – arheološki eksperiment: <https://noc-raziskovalcev.ff.uni-lj.si/aktivnosti?location=UL,%20Filozofska%20fakulteta&age=10-100%20let&event=Delavnica> (27. 11. 2020).

230 »A – oznaka za vrednost poštnine za standardno pismo v domačem prometu«; »B – oznaka za vrednost poštnine za navadno pismo prvega masnega razreda v domačem prometu ter dopisnic«; »C – oznaka za vrednost poštnine za standardno pismo v mednarodnem prometu«; »D – oznaka za vrednost poštnine za navadno pismo prvega masnega razreda v mednarodnem prometu.« Vzeto iz: Bilten (2021). Poštne znamke, št. 137, september 2021.

Primer znamke Pošte Slovenije iz leta 2011:

»Zlati uhani z najdišča Školarice (konec 3./začetek 4. st. n. št.): Na prisojnem pobočju nad današnjim ankaranskim cestnim vozliščem je ena od premožnejših družin iz tržaškega ali akvilejskega agra sredi prvega stoletja n. št. zgradila rimsko vilo rustiko, ki jo je v sredini petega stoletja uničil požar. /.../ Najdišče z imenom Školarice je bilo odkrito in raziskano v letu 2002, pred gradnjo avtocestnega križišča. Gre za najobsežnejši kompleks rimske vile s pripadajočim grobiščem v slovenskem delu Istre. /.../ Uhana tipa a crotaglia, iz zlate žice, na katero je zatolčena ploščica s kapsulo, vanjo pa vložena jagoda iz rdečega stekla, predstavljata redko najdbo umetelno dovršenega zlatega nakita, najdenega na področju Slovenije.«²³¹

Deseti primer:

Učenci v skupinah ali v dvojicah sestavijo vabilo za strokovni izlet, ki vključuje tudi ogled arheološkega parka. Pomagajo si lahko s knjigo: Breznik, A. (2016). *Po poteh skozi čas. Vodnik po arheoloških parkih Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Primer informacij za arheološki izlet:

»Potočka zijalka je zaščiten kot naravni in kulturni spomenik ter priljubljena pohodniška točka. Izpred nje je lep razgled na Kamniško-Savinjske Alpe in na Logarsko dolino. Za obisk jame in muzeja porabimo dobršen del dneva. Izlet lahko podaljšamo po poteh Solčavske panoramske ceste, ki povezuje naravne in kulturne znamenitosti ter turistične kmetije od Solčave prek Podolševe do Matkovega kota in Logarske doline (www.solcavska-panoramska-cesta.si/si/solcavska-panoramska-cesta). Pot je v celoti prevozna z avtomobilom ter urejena s parkirišči in tablamami.«²³²

»Naslov: Olševa, Potočka zijalka (1630), 3335 Olševa

Izhodišče: 1h 15 min: Turistična kmetija Rogar, Podolševa 24, 3335 Solčava. 2h 30 min: Gostišče in muzej Firšt, Logarska dolina 1a, 3335 Solčava.

Parkirišče: Da

Dostop za gibalno ovirane: Ne

Odpiralni čas: Kadar koli. Muzej: Od 12.00 do 21.30, ponedeljek zaprto.

Trajanje ogleda: Muzej 60 min (ogled filma in zbirke), hoja od 3 do 5 ur, ogled jame od 30 do 60 min.

Kako do tja: Orientacijska točka je vas Luče, do koder lahko pridemo iz več smeri. Od tam zavijemo v Solčavo. Do muzeja sledimo tablam za Logarsko dolino, kjer je izhodišče daljše poti. Krajša pot vodi od Turistične kmetije Rogar, do katere se pripeljemo iz Solčave in sledimo tablam za Podolševa.«²³³

Enajsti primer:

Učenci si predstavljajo, da so arheologi, ki so odkrili pomembno najdbo. Izberejo si eno najdbo iz Aston, M., Taylor, T. (2001). *Arheološki atlas*. Ljubljana: Slovenska knjiga in preberejo informacije. Nato napišejo zgodbo (izmišljeno), pri kateri se živijo v arheologa in opišejo, kako je potekalo odkrivanje in izkopavanje, kaj so občutili, ko so odkrili najdbo, in kakšen pomen ima ta najdba za zgodovino. Da bi učenci zanimivo predstavili in tudi prepričali publiko, naj dobro pripravijo svojo ustno predstavitev. Pri tem naj upoštevajo naslednje nasvete:

- »Zapišite seznam idej – čim več.
- Ideje razvrstite in jih postavite v logično zaporedje.

231 Novšak, M. (2021). Zlati uhani z najdišča Školarice (konec 3./začetek 4. st. n. št.). V: Bilten (2021). Poštne znamke, št. 137, september 2021, str. 8.

232 Breznik, A. (2016). Po poteh skozi čas. Vodnik po arheoloških parkih Slovenije. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 22.

233 Prav tam.

- *K vsaki točki dodajte podrobnosti – primere, statistike, zgodbe.*
- *Svoj govor zapišite v logično in tekočo obliko.*
- *Vadite s karticami z namigi.*²³⁴

Dvanajsti primer:

Učenci preberejo opis, nato pa naredijo piramido, kamor uvrstijo može, ki so upodobljeni na vaški situli.

»Okrašeni plašč situle je razdeljen na tri pasove. Glavno dogajanje je predstavljeno na srednjem frizu, ki ga beremo od leve proti desni. V posameznih prizorih so upodobljeni može različnih družbenih položajev, vidnih iz razlik v njihovih oblačilih, pokrivalih in pripomočkih. Po položaju najvišji je mož s koničastim, t. i. frigijskim pokrivalom in v neokrašenem oblačilu, ki sedi na prestolu in je prikazan z dvoglavim žezlom v roki kot simbolom vladarske oblasti. Po položaju mu je najbližji mož s podobnim pokrivalom in v okrašenem oblačilu. Beretke nosijo spremljevalci, vozniki in konjeniki, strežnik in rokoborca pa so gologlavi. Prizore razumemo kot pripoved o pomembnih vladarjevih dejanjih in dogodkih iz njegovega življenja. Človeške in živalske figure spremljajo ujede, ki skupaj z drugimi živalmi, upodobljenimi na spodnjem frizu, simbolizirajo smrt in pot v onostranstvo.«²³⁵

Trinajsti primer:

Učenci lahko pripravijo 3D animacijo izbranega arheološkega predmeta. Primer je: *Situla – 3D animacija – Ekonomska šola NM – Medijski tehnik* (<https://www.youtube.com/watch?v=-B48DD-kNDM>, objavljeno 22. 6. 2015).²³⁶

Štirinajsti primer:

Učenci lahko sestavijo zgodbo, ki sloni na arheoloških oz. zgodovinskih podatkih. Pomagajo si s knjigo: *Božič, R. (2008). Mesto situl. Arheološko-zgodovinska domišljajska pripoved. Novo mesto: Goga.*

Primer zgodbe:

»Sedel je na debelem tnalu sredi delavnice, zunaj je bil krasen jesenski dan, drevesno listje je dobivalo jantarske odtenke, rjave, rumene, rdeče. Prijetno toplo je bilo. Pravo jantarno poletje, so menili vaščani, on pa je kot kup nesreče tičal sredi delavnice, obkrožen s pomočniki. Kaj naj upodobi, da zadovolji glavarja? /.../ "Poslušaj, kako sem si zamislil," je zjutraj navdušeno dejal neučakanemu pomočniku. Za njim so bili dolgi sprehodi po okopu gradišča, na katerih je ob šumenju drevesnih krošenj in šuštenju padajočega listja iskal navdih. "Se spomniš onega slavnega lova pred leti, ko je naš gospodar z lokom podrl starega jelena z veličastnim rogovjem? Čakal ga je dolgo za debelim hrastom v goščavi, le njegov zvesti pes ga je spremljal," je začel.«²³⁷

234 Learning to Disagree. Priročnik za učitelje (2020). The Hague: EuroClio, str. 55. Angleška verzija je dostopna na: <https://www.euroclio.eu/wp-content/uploads/2020/02/Learning-to-Disagree-Teachers-Guide-2020.pdf> (24. 12. 2021).

235 Hreščak, M. (ur.) (2021). Dragocenosti Narodnega muzeja Slovenije = Treasures of the National Museum of Slovenia. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, str. 54.

236 Situla – 3D animacija – Ekonomska šola NM – Medijski tehnik (objavljeno 22. 6. 2015): <https://www.youtube.com/watch?v=-B48DD-kNDM> (3. 1. 2022).

237 Božič, R. (2008). Mesto situl. Arheološko-zgodovinska-domišljajska pripoved. Novo mesto: Goga, str. 134–135.

ČETRTO POGlavJE: PRIPRAVA UČENCEV NA UČNO DELO Z ARHEOLOŠKIMI VIRI V OSNOVNIH IN SREDNJIH ŠOLAH

1 PRIPRAVA UČENCEV NA RAZUMEVANJE ČASA, PROSTORA IN MATERIALNIH VIROV

1.1 Čas

1.2 Prostor

1.3 Materialni viri

2 SEZNANJANJE IN UČNO DELO Z ARHEOLOŠKIMI VIRI PRI IZVENŠOLSKIH DEJAVNOSTIH

2.1 Uvod v izvenšolske dejavnosti

2.2 Arheološke zbirke v muzejih

2.3 Arheološki parki

2.4 Arheološke učne poti

2.5 Primeri zahtevnejših nalog za izvenšolske dejavnosti

3 INTEGRIRANO VREDNOTENJE IN OCENJEVANJE UČENCEV

3.1 Uvodna predstavitev

3.2 Ocenjevanje procesa

3.3 Ocenjevanje izdelkov in predstavitev

3.4 Ocenjevanje portfolia

Priprava učencev na učno delo z arheološkimi viri v osnovnih in srednjih šolah

1 PRIPRAVA UČENCEV NA RAZUMEVANJE ČASA, PROSTORA IN MATERIALNIH VIROV

1.1 Čas

Pri delu z arheološkimi viri morajo učenci dobro razumeti čas, to je letnice in obdobja ter potek dogodkov oz. kronologijo.

»V arheologiji so v rabi trije pojmi: pred našim štetjem, po našem štetju in pred sedanjostjo. Temeljijo na dveh izhodiščnih točkah v času, od katerih potem leta bodisi prištevamo bodisi odštevamo. Prva izhodiščna točka je leto 1 našega štetja (n. št.). Vse, kar se je zgodilo prej, nosi letnico pred našim štetjem (pr. n. št.), ki se izračunava po sistemu odštevanja od 1; poznejšim dogodkom pa merimo čas po našem štetju, torej normalno od 1 naprej. Na primer: leto 360 pr. n. št. pomeni 360 let pred letom 1, leto 360 n. št. pa pomeni 360 let po letu 1.

Pojem "pred sedanjostjo" (p. s.) se največkrat uporablja v okviru znanstvenih postopkov datiranja. /.../ Ker pa sedanjost ni statična, so znanstveniki postavili za izhodišče leto 1950. Zato je treba takemu datumu prišteti še seštevke let med letom 1950 in letom, v katerem smo.«²³⁸

Preglednica 10: Arheološka obdobja (iz leta 1991)²³⁹

Obdobje prazgodovinske arheologije od ok. 70.000 pr. n. št. do rimske zasedbe	<ul style="list-style-type: none"> – starejša kamena doba ali paleolitik (ok. 70.000–8000) – srednja kamena doba ali mezolitik (8000–4000) – mlajša kamena doba ali neolitik (4000–2700) – bakrena doba (2700–1700) – bronasta doba (1700–800/750) – starejša železna doba ali halštatska doba (800/750–400) – mlajša železna doba ali latenska doba (400 do rimske zasedbe)
Rimska arheologija	<ul style="list-style-type: none"> – zgodnje obdobje – poznorimsko obdobje (od rimske zasedbe do 5. stol.)

²³⁸ Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 27.

²³⁹ Vzeto iz: Knific, T., Svoljšak, D. (1991). Arheološka najdišča. Zbirka Slovenska dediščina. Ljubljana: Cankarjeva založba, str. 5. Objavljeno tudi v: Trškan, D. (2007). Lokalna zgodovina – učenje z odkrivanjem. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, str. 106.

Arheologija zgodnjega srednjega veka	– čas preseljevanja ljudstev (5. in 6. stol.) – staroslovansko obdobje (7.–11. stol.)
Arheologija srednjega veka	– 12.–15. stol.

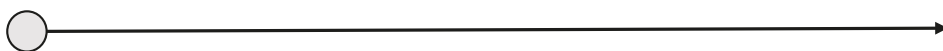
Preglednica 11: Časovna preglednica glavnih arheoloških obdobij (iz leta 1994)²⁴⁰

Prazgodovina	– kamena doba (250.000–3000) – bakrena doba (3000–1700) – bronasta doba (1700–1200) – železna doba (1200–35–33)
Stari vek	– rimska doba (35–33 pred n. št.–600 po n. št.)
Zgodnji srednji vek	– staroslovanska doba (600–1100)

Npr. arheološka obdobja, ki se študirajo in proučujejo na Oddelku za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, so naslednja:

- »Arheologija paleolitika in mezolitika,
- Arheologija neolitika in eneolitika,
- Arheologija bronaste in železne dobe,
- Klasična arheologija,
- Rimska arheologija,
- Arheologija zgodnjega srednjega veka,
- Arheologija novejših obdobij.«²⁴¹

Časovni trak je pomemben pri razumevanju kronologije oz. vrstnega reda dogodkov. Časovni trak lahko kronološko prikazuje dogodke, in sicer od začetne točke naprej ali pa retrogradno prikazuje dogodke, in sicer nazaj od začetne točke.²⁴²

Slika 7: Primer časovnega traku, ki prikazuje dogodke od začetne točke naprej.

240 Valič, A. (1994). Časovna in kulturna preglednica arheoloških najdišč Slovenije. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (Kranj: Gorenjski tisk). Objavljeno tudi v: Trškan, D. (2007). Lokalna zgodovina – učenje z odkrivanjem. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete, str. 106.

241 Arheološka obdobja: <https://www.studij-arheologije.net/video-predmetnik> (24. 12. 2021).

242 Fines, J., Nichol, J. (1997). Teaching Primary History. Oxford: Heinemann Educational Publishers, str. 116.

Slika 8: Primer časovnega traku, ki prikazuje dogodke nazaj od začetne točke.

Časovni trak se lahko uporabi za prikaz starosti arheoloških najdb od najstarejših do najmlajših ali pa za prikaz starosti arheoloških najdb od najmlajših do starejših.

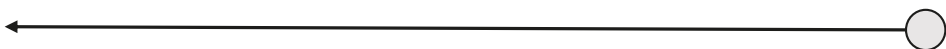
V življenju najpogosteje gledamo od sedanjosti k preteklosti.

Pradedek in prababica

Dedek in babica

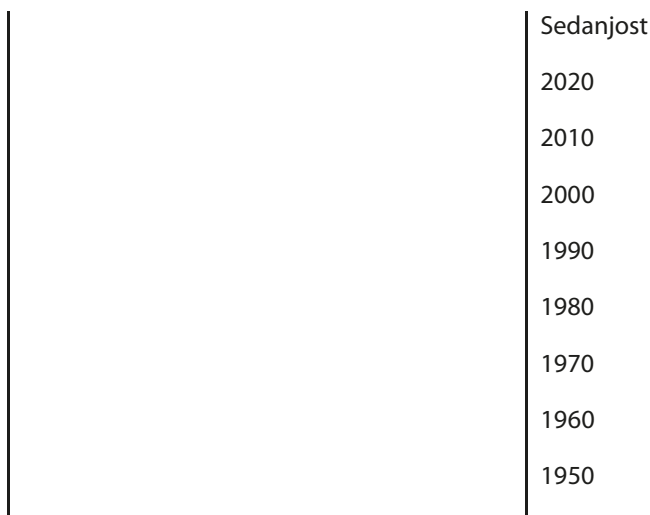
Oči in mami

Jaz

Slika 9: Primer časovnega traku, ki prikazuje dogodke od sedanjosti k preteklosti oz. nazaj od začetne točke.²⁴³

Za razumevanje časa oz. starosti arheoloških najdb se lahko uporabi shematski prikaz arheološkega izkopa (slika 10), pri katerem so najstarejše plasti na dnu, mlajše pa se postopoma nalagajo nanje.²⁴⁴

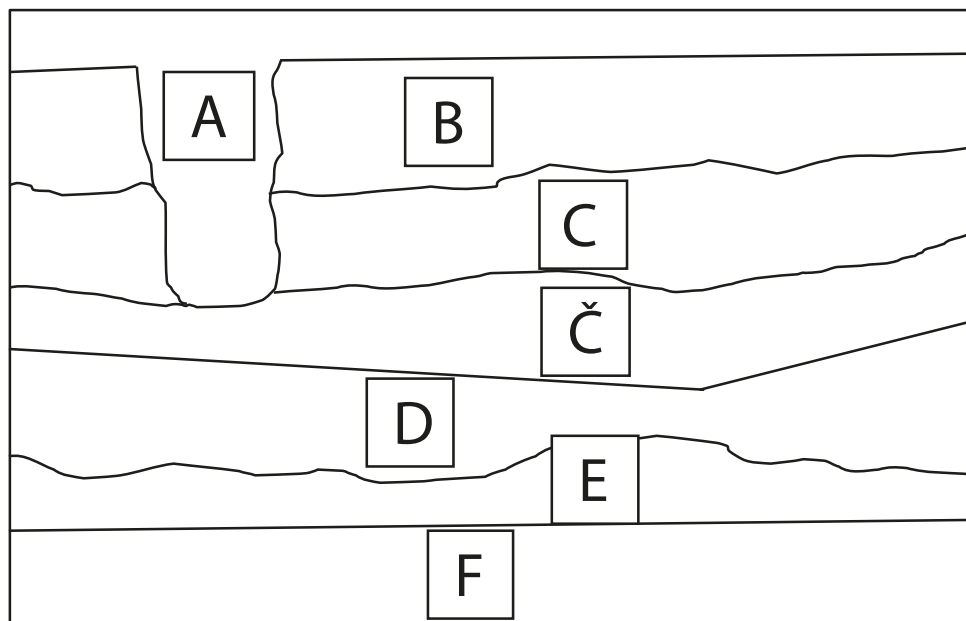
Slika 10: Shematski prikaz arheološkega izkopa²⁴⁵

²⁴³ Primer je iz: Lukežič, D. (2011). Otrokovo razumevanje zgodovinskega časa. Diplomsko delo. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, str. 41.

²⁴⁴ Prav tam.

²⁴⁵ Prirejeno in dopolnjeno po: Fines, J., Nichol, J. (1997). Teaching Primary History. Oxford: Heinemann Educational Publishers, str. 121.

To pomeni, da so arheološke najdbe, najdene v starejših plasteh, praviloma tudi starejše. Torej starejše plasti so globlje od mlajših (slika 11). Iz razmerij med odkritimi plastmi pa arheologi najpogosteje razberejo njihovo časovno zaporedje.²⁴⁶ Veda, ki proučuje posamezne plasti oz. t. i. stratigrafske enote (npr. zemlje, kamnin, stavb), pa se imenuje stratigrafija.²⁴⁷

Slika 11: Shematski prikaz zemeljskih plasti v izkopu²⁴⁸

Primeri nalog

Učenci s pomočjo preglednic 10 in 11 ugotovijo podobnosti in razlike v datiranju arheoloških obdobj.

»Učitelj učencem naroči, da npr. mesec dni spremljajo dnevne časopise in iščejo zapise o najnovejših odkritjih, povezanih s preteklostjo, najdbami na območju Slovenije in sveta ...«²⁴⁹ Te najdbe s pomočjo časovnih preglednic 10 in 11 uvrstijo v ustrezna arheološka obdobja.

246 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 200.

247 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 154.

248 Shemo je naredila Danijela Trškan po: Reichert, S. (2021). Archaeology. CSI: Cultural Scene Investigation. Western Michigan University, str. 25: [https://wmich.edu/sites/default/files/attachments/u2140/2021/Archaeology CSI Cultural Scene Investigation 5th Grade Curriculum February 2021 FINAL.pdf](https://wmich.edu/sites/default/files/attachments/u2140/2021/Archaeology%20CSI%20Cultural%20Scene%20Investigation%205th%20Grade%20Curriculum%20February%202021%20FINAL.pdf) (25. 1. 2022).

249 Zgodovina 6 (-). Priročnik za učitelje. Ljubljana: Rokus Klett, str. 5.

»Učitelj pokaže učencem različne predmete iz preteklosti. Učenci poskušajo ugotoviti, kateri izmed njih je najstarejši oziroma jih razvrstijo po starosti. Hkrati prikazane predmete poimenujejo.«²⁵⁰ Poskušajo jih uvrstiti v arheološko obdobje po preglednici 11. Lahko pa jih uvrstijo v časovni trak, ki poteka od določenega trenutka v času naprej. Časovni trak lahko različno grafično prikažejo.

Učenci lahko prinesejo k pouku zgodovine različne predmete in jih poskušajo uvrstiti v časovni trak, ki poteka od določenega trenutka v času nazaj.

Učenci lahko različne fotografije arheoloških predmetov uvrstijo glede na starost v shemo zemeljskih plasti (slika 11), pri čemer upoštevajo, da najstarejši predmeti sodijo v najnižjo zemeljsko plast.

1.2 Prostor

Pri delu z arheološkimi viri morajo učenci dobro poznati tudi prostor oz. kraj najdišča.

Učenci morajo znati brati različne zemljevide, da lahko določajo npr. lego arheoloških najdišč ali se orientirajo na prostem. Osnovno branje oz. razumevanje zemljevidov vključuje »razumevanje perspektive, merila, kartografskega jezika (znaki, napisi, legenda) ter orientacije in smeri.«²⁵¹ Dodatno razumevanje pa vključuje tudi »uporabo koordinatnih mrež, razumevanje organizacije informacij, zavedanje selekcije informacij, prepoznavanje namena zemljevida, izbor zemljevida, interpretacijo in risanje zemljevida.«²⁵²

Pri zemljevidih oz. kartah se morajo učenci naučiti brati različne sestavine zemljevidov (npr. legendo, simbole oz. znake, naslov, merilo, nadmorsko višino, tloris idr.).

Preglednica 12 prikazuje, da morajo učenci pridobiti izkušnje najprej v konkretnem prostoru, potem pa ta konkretni prostor pretvoriti v dele zemljevida, na koncu pa lahko sledijo abstraktne miselne naloge.²⁵³

250 Prav tam.

251 Umek, M. (2001). Teoretični model kartografskega opismenjevanja v prvem triletju osnovne šole. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, str. 17.

252 Prav tam, str. 17–18.

253 Verhetsel, A. (1994). The World in Our Hands: An Experimental Programme Focusing on Student's Ability to Represent and Structure Spatiality. *Geographic and Environmental Education*, letnik 3, št. 2, str. 45–55. V: Umek, M. (2001). Teoretični model kartografskega opismenjevanja v prvem triletju osnovne šole. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, str. 18.

Preglednica 12: Tristopenjsko pridobivanje temeljnih kartografskih pojmov²⁵⁴

	<i>Perspektiva</i>	<i>Merilo</i>	<i>Orientacija</i>	<i>Znaki</i>	<i>Nivo razumevanja</i>
<i>Materialni (stvarni)</i>	<i>Svet izgleda različno, odvisno od točke gledanja.</i>	<i>Na terenu, zmanjšano merilo.</i>	<i>Orientir je določena nepremakljiva točka.</i>	<i>Skupine podobnih vidnih pojavov.</i>	<i>Pozornost na lego in značilnosti krajev.</i>
<i>Kartografski</i>	<i>Vertikalna perspektiva, pogled od zgoraj.</i>	<i>Zmanjšano na ista razmerja.</i>	<i>Glede na smeri.</i>	<i>Delo z legendo.</i>	<i>Lociranje, iskanje in prepoznavanje.</i>
<i>Abstraktni</i>	<i>Vizualizacija pokrajine na zemljevidu glede na stojišče; prikazati pokrajino iz vertikalne perspektive.</i>	<i>Vpogled v redukcijo zemljevidov – izbira ustrezne konstantne redukcije pri izdelovanju zemljevidov.</i>	<i>Izbor središča (osrednje točke), okoli katerega so pojavi razmeščeni; izbira konstantne orientacije za [lastno] presojo zemljevidov (geografsko lego).</i>	<i>Uporaba abstraktnih znakov, razvrščanje pojavov, tako da so vidnejše prostorske povezave.</i>	<i>Pazljiva predstavitev z značilnostmi zemljevidov.</i>

Učitelj lahko pripravi naloge, ki se nanašajo na zemljevide, v štirih ravneh. Prva raven je branje zemljevidov, vse ostale tri pa so interpretacija zemljevidov:

- »prva raven – branje posameznega podatka (prepoznavanje, imenovanje);
- druga raven – branje dveh ali več podatkov (opisovanje lege, značilnosti, enostavnejše primerjave, npr. velikosti, lege);
- tretja raven – dva ali več podatkov razumeti v soodvisnosti (iskanje soodvisnosti, razlaganje, odgovori na vprašanji "Zakaj? Kako?");
- četrta raven – uporaba posplošitev ali delati posplošitve, kar je osnova za utemeljevanje napovedi, ocenjevanje.«²⁵⁵

Stimpson je ugotovil, »da povprečen 12,7-letnik uporablja zemljevid na drugi ravni, pomemben delež otrok pa še na prvi ravni, torej na ravni posameznih pojavov. 15,0-letniki so na drugi ravni, vendar nekoliko više, mnogo pa jih pričinja kazati stopnjo razumevanja odvisnosti med pojavi. Ugotovil je, da so ob enostavnejše prikazanih podatkih učenci dosegli višje ravni.«²⁵⁶ Abstraktno raven pa naj bi učenci dosegli pri 15 letih.²⁵⁷ To naj bi upoštevali tudi učitelji pri pripravi nalog in vprašanj, ki se nanašajo na zemljevide.

254 Preglednica je v celoti iz: Verhetsel, A. (1994). The World in Our Hands: An Experimental Programme Focusing on Student's Ability to Represent and Structure Spatiality. *Geographic and Environmental Education*, letnik 3, št. 2, str. 45–55. V: Umek, M. (2001). Teoretični model kartografskega opismenjevanja v prvem triletju osnovne šole. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, str. 19.

255 Stimpson, P. (1992). An Evaluation of the Solo Taxonomy. *Empirical Research and Geography Teaching*. *Nederlands Geographische Studies*, str. 157–175. V: Umek, M. (2001). Teoretični model kartografskega opismenjevanja v prvem triletju osnovne šole. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, str. 34.

256 Prav tam.

257 Gerber, R. (1992). *Using Maps and Graphics in Geography Teaching*. Brisbane: International Geographical Union Commission on Geographical Education. V: Umek, M. (2001). Teoretični model kartografskega opismenjevanja v prvem triletju osnovne šole. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, str. 34.

Primeri nalog

Učenci v nemo karto Evrope ali sveta označijo kraje najdb arheoloških virov. Pri izboru arheoloških najdb si pomagajo z enciklopedijo: Murray, T. (ed.) (2001). *Encyclopedia of Archaeology: History and Discoveries. Volume I (A-D), Volume II (E-M), Volume III (N-Z)*. Santa Barbara: ABC-Clío.

Ko gredo učenci s starši na izlet po Sloveniji, naredijo fotografije arheoloških ostalin. V nemo karto Slovenije označijo kraj, kjer so naredili fotografijo, in pa na nemo karto prilepijo fotografijo.

Učenci v nemo karto Slovenije označijo svoj domači kraj in nato posebej označijo arheološke najdbe, ki so jih našli v bližini svojega domačega kraja. Pri tem si pomagajo z zemljevidom: Valič, A. (1994). *Časovna in kulturna preglednica arheoloških najdišč Slovenije*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (Kranj: Gorenjski tisk).

Učenci v nemo karto Slovenije označijo kraj najdbe arheoloških virov. Pri izboru si pomagajo s seznamom arheoloških najdišč: Valič, A. (1994). *Časovna in kulturna preglednica arheoloških najdišč Slovenije*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (Kranj: Gorenjski tisk).

Učenci v nemo karto Slovenije z različnimi znaki ali obarvanimi krogi označijo glavna arheološka najdišča. Pripravijo legendo, pri kateri znaki ali različno obarvani krogi predstavljajo najdišča iz kamene, bakrene, bronaste ali železne dobe.²⁵⁸

V arheološkem atlasu (Aston, M., Taylor, T. (2001). *Arheološki atlas*. Ljubljana: Slovenska knjiga) si učenci na zemljevidu ogledajo najdišča in nato preberejo v seznamu podatke, in sicer ime najdišča, lokacijo najdišča, vrsto in približno ali natančno datacijo najdišča. Izberejo si lahko eno od evropskih arheoloških najdišč (št. 1–192), v seznamu pa nato preberejo osnovne podatke. Na spletnih straneh poiščejo še druge informacije o najdiščih. Npr. za Slovenijo je primer le enega najdišča o Magdalenski gori, pri katerem so navedeni naslednji podatki: 6.–3. st. pr. n. št., vrsta najdišča: utrjeno gradišče; opis pa je naslednji: »Halštatsko središče z raziskanim grobiščem, kjer so odkrili situle, orožje, oklepe ter druge predmete.«²⁵⁹

258 Primer takšnega zemljevida: Poglavitna arheološka najdišča na naših tleh do prihoda Rimljanov v: Trampuš, C. (2000). Obiščimo stari in srednji vek. Delovni zvezek za 7. razred devetletke. Ljubljana: DZS, str. 13.

259 Aston, M., Taylor, T. (2001). *Arheološki atlas*. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 180.

Učenci lahko najdejo znana arheološka najdišča v Sloveniji na spletni strani <http://rkd.situla.org/>. To je register nepremične kulturne dediščine, krajše RNKD, ki vključuje tudi vsa arheološka najdišča, ki so zavarovana z zakonom o varovanju kulturne dediščine. Ima tudi interaktiven zemljevid, tako da učenci vidijo, kje se najdišče v Sloveniji tudi nahaja.

Na spletni strani http://arkas.zrc-sazu.si/arkas_v2.php je ARKAS ali Arheološki kataster Slovenije. ARKAS ali Arheološki kataster Slovenije je »podatkovna zbirka arheoloških najdišč Slovenije, ki so bila objavljena ali zabeležena v topografskih zapisnikih, shranjenih v arhivu Inštituta za arheologijo ZRC SAZU. Osnovni podatki o najdiščih se nanašajo na izvorno lokacijo najdb, ki je definirana krajevno, kartografsko, topografsko ter arheološko (vrsta najdišča in datacija).«²⁶⁰ Vključuje tudi interaktiven zemljevid, na katerem učenci lahko poiščejo, katera najdišča so v njihovem domačem kraju ali bližnji okolici. Najdišča lahko iščejo tudi po obdobjih.

Seznam pomembnejših svetovnih arheoloških najdišč pa učenci najdejo na spletu oz. na spletnih straneh:

- Wikipedija: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_archaeological_sites_by_country;
- Fasti Online: <http://www.fastionline.org/excavation/> (seznam arheoloških najdb od leta 2000 naprej v nekaterih državah).

1.3 Materialni viri

»Najštevilčnejša vrsta zgodovinskih virov so materialni viri. Tako imenujemo vse stvari in predmete, ki jih je izdelal oziroma uporabljal človek. To so različna orodja, ostanki ognjišč, kosti ulovljenih živali, obleke, nakit, posodje, zgradbe pa tudi okostja in drugi ostanki ljudi. Vsi ti ostanki preteklosti nam govorijo o življenju ljudi pred davnimi časi.«²⁶¹

Zato imajo materialni viri velik pomen za zgodovino. Materialni viri pogosto pomagajo osvetliti, kako so ljudje živeli v preteklosti: »Materialni viri so preostanki, ki jih je človek ustvaril in uporabljal v vsakdanjem življenju: najrazličnejše stavbe (od podzemnih jam do nebotičnikov), orodja (od kamna do računalnika), orožje (od kamna do medcelinskih raket), prevozna sredstva (od splava do vesoljskih vozil), obleka, posoda, pohištvo, denar, glasbila idr.«²⁶²

260 ARKAS GIS: spletna GIS-aplikacija za prikaz arheološkega katastra Slovenije: <http://arkas.zrc-sazu.si/index.php> (31. 7. 2021). ZRC SAZU: Znanstveno-raziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

261 Rode, M., Tawitian, E., Galonja, T. (2016). Koraki v času 6. Učbenik za zgodovino v 6. razredu osnovne šole. Ljubljana: DZS, str. 12.

262 Berzelak, S. (2002). Stare dobe. Zgodovina za 1. letnik gimnazij. Ljubljana: Modrijan, str. 9. Isto v: Berzelak, S. (2006). Zgodovina 1 za tehniške in druge strokovne šole. Ljubljana: Modrijan, str. 9–10.

Prvi primer naloge

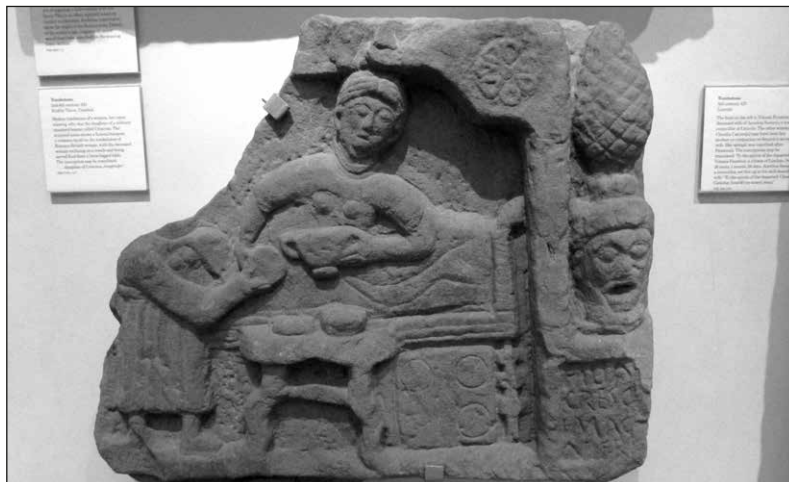
»S pridobivanjem in raziskovanjem materialnih virov arheologi pripomorejo k poznavanju zgodovine in dopolnjujejo zgodovinarjevo delo. To še posebej velja za starejša obdobja. Arheologi izkopane predmete skrbno proučijo, jim določijo starost in jih zaščitijo.«²⁶³

Učenci preberejo dva odlomka in nato sklepajo, kako odkritja arheologov zgodovinarju pomagajo pri proučevanju preteklosti.

Gradnja piramid (Egipt): »Herodot navaja, da je piramido 20 let gradilo 100.000 sužnjev. Arheologi so to trditev preverili z uporabo tehnik gradnje in orodja iz tistega časa. Te podatke so dobili na ohranjenih upodobitvah. Izračunali so, da bi za gradnjo piramide v 10 letih potrebovali 40.000 ljudi.«²⁶⁴

Odkritje in odkopavanje rimskih mest (Pompeji): »Vse do leta prvih izkopanin smo vedeli samo za dejstvo: dvoje mest je bilo zasutih. Sedaj pa smo polagoma spoznali dramatični potek dogodkov in sporočila starih pisateljev so oživila. Spoznali smo grozo nesreče in njeno nenadnost, ki je tako naglo presekala tok vsakdanjega življenja, da niso mogli vzeti niti prašička iz peči niti odstraniti kruha iz pekarnice.«²⁶⁵

Drugi primer naloge

Slika 12: Nagrobnik²⁶⁶

- 263 Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2016). Zgodovina 6. Učbenik za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 17; Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2016). Zgodovina 6. Samostojni delovni zvezek za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 19.
- 264 Povzeto po: Devereux, P. (2003). Arheologija. Ljubljana: Založba Grlca. V: Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2016). Zgodovina 6. Učbenik za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 17; Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2016). Zgodovina 6. Samostojni delovni zvezek za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 19.
- 265 Ceram, C. W. (1956). Pokopane kulture. Ljubljana: DZS. V: Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2016). Zgodovina 6. Učbenik za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 17; Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2016). Zgodovina 6. Samostojni delovni zvezek za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 19.
- 266 British Museum, London. Avtorica fotografije: Danijela Trškan, 9. 9. 2015.

Učenci naj si najprej pozorno ogledajo rimski nagrobnik, nato pa pojasnijo, kako relief prikazuje, da so Rimljani jedli.

Učenci preberejo opis: »Nagrobnik spominja na žensko, ki je živela v rimski Britaniji. Nagrobnik je zlomljen in na žalost ime ženske manjka. V preostalem delu napisa pa piše, da je bila hči rimskega vojaka. Nagrobnik je bil najden v bližini mesta rimske utrdbe v Kirkby Thore, Cumbria (iz 2.–4. stol.).«²⁶⁷

Nato odgovorijo na naslednja vprašanja. Predvideni odgovori so navedeni na desni strani preglednice 13.

Preglednica 13: Vprašanja, ki se nanašajo na rimski nagrobnik, z odgovori²⁶⁸

Kako je ženska prikazana na nagrobniku in kaj sporoča?	<ul style="list-style-type: none"> – Ženska leži na kavču. – Na pogostitvi so Rimljani ležali na boku na dolgem kavču, se naslonili na eno roko in s prosto roko počivali. – Imeli so žlice in nože, vilic pa niso imeli, zato so morali vsak kos hrane pobirati s prsti.
Kaj je pred žensko?	<ul style="list-style-type: none"> – Majhna mizica s hrano. – Ta mizica je bila verjetno narejena iz lesa.
Kaj ženska drži v levi roki?	<ul style="list-style-type: none"> – Skodelica ali pehar z dvema ročajema. – Z levo drži en ročaj, drugi ročaj pa štrli na drugi strani skodelice. – Skodelica je verjetno polna vina.
Nagrobnik prikazuje del druge osebe, ki stoji ob strani ženske. Kdo je in kaj dela?	<ul style="list-style-type: none"> – Suženj, ki podaja ženski hrano z majhne mize.

Tretji primer naloge

O izbrani arheološki najdbi učenci poskušajo najti čim več podatkov s pomočjo spletne strani, knjižnice ali muzeja. Podatke primerjajo med seboj in jih nato povzamejo v krajši sestavek.

Primer za krajši sestavek je za vaško situlo. Učenci lahko iz različnih opisov pripravijo krajši sestavek.

267 British Museum. Activities for Children in the Weston Gallery: Roman Britain (Room 49): http://www.britishmuseum.org/visiting/galleries/europe/room_49_roman_britain.aspx (9. 9. 2015). Pridobljeno na HEIRNET letni konferenci v Londonu 9. 9. 2015 v okviru delavnice za udeležence konference.

268 Prav tam.

Prvi opis:

»Sitalska umetnost je dobila ime po bronastih posodah – situlah (latinsko situla = vedro, žara), na katerih se najpogosteje in najbolj celovito tudi pojavlja. Spretni prazgodovinski mojstri – torevti so vrezali in vtolkli plastične reliefne podobe, ki so vedno v gibanju. Situlska pripoved ni nikoli statična, temveč razgibana, zgovorna in dinamična. /.../ Osnovna zamisel likovne predstavitve je bila predhodno "narisana" na notranji strani pločevine in šele nato z uporabo manjših kovinskih dlet in konic izvedena na zunanji strani. S tolčenjem z notranje strani je tako nastali plitev relief pripoved še dodatno dramaturgiziral in poudaril. Vse figure so praviloma prikazane v profilu, pogosto stilizirane, a z detajli, ki nakazujejo njihova dejanja in opravila, saj so vedno predstavljene v gibanju.«²⁶⁹

Drugi opis:

»Vaško situlo je leta 1882 odkril kmet Janez Grilc v okolici Vač pri Litiji in je bila že istega leta razstavljena v osrednjem muzeju Kranjske, današnjem ljubljanskem Narodnem muzeju. Od takrat velja za največjo slovensko arheološko dragocenost ter je po kakovosti med najopaznejšimi primerki situlske umetnosti v srednjeevropskem in italijanskem prostoru. Hkrati je ena najznamenitejših umetnin slovenskih muzejskih zbirk. Kako pomembna je, kaže to, da njene figure najdemo v slovenskih potnih listih in na osebnih izkaznicah, pa tudi v znaku Narodnega muzeja Slovenije. Konja z Vaške situle je v svojih delih večkrat posnemal slovenski oblikovalec Oskar Kogoj.«²⁷⁰

Tretji opis:

»Vaška situla je izvrsten primer situlske umetnosti, ki je nastala od 7. do 4. st. pr. n. št. v jugovzhodnih Alpah (med porečjem Pada in srednjim tokom Donave) pod vplivom močnih stikov s sredozemskim prostorom. Grška kolonizacija, ki se je začela v 8. st. pr. n. št., je bila eden najpomembnejših vzvodov za širjenje kulturnega vpliva v južni in srednji Evropi. Poleg figuralno okrašenih situl z enim ali več pasovi, nekaterih tudi s pokrovi, spadajo v to umetnost še pasne spine, meči, čelade in uhani. Zaradi figuralnega okrasja se te umetnine razlikujejo od preostalih evropskih v železnodobni umetnosti pozne halštatske dobe (prazgodovinska kultura starejše železne dobe, imenovana po najdišču Hallstatt v Avstriji) in predstavljajo njen vrh. Skupaj je v Sloveniji znanih okoli 70 takih umetnin, od tega približno 20 situl. Delavnice, v katerih so bile narejene, so v 6. in 5. st. pr. n. št. domnevno delovale na Vačah, Magdalenski gori in v Novem mestu, ki mu, ker predstavlja središče te umetnosti, rečemo tudi mesto situl. Ker je Dolenjska znana po najlepših spomenikih situlske umetnosti in bogatih grobovih, so bila tam predvidoma najpomembnejša kulturna in družbena središča ter delavnice. Vaška situla je dokaz, kako pomembna so bila ta središča in da so imela povezave z drugimi sočasnimi kulturami, predvsem z Etruščani, ki so tu kupovali železovo rudo. Situlska umetnost je verjetno nastajala pod vplivom orientalizirajočega sloga etruščanske umetnosti, mogoče pa je tudi, da so se ti vplivi uveljavili brez etruščanskega posredništva – iz neposrednih povezav z grškimi kolonijami na Jadranu.«²⁷¹

269 Križ, B. (2019). Slovenija v starejši železni dobi. Zgodovina v šoli, letnik 27, št. 2, str. 29.

270 Zgonik, N., Starc, A., Mastnak, T., Sotlar, S. (2012). Umetnostna zgodovina. Izbrani temeljni spomeniki za splošno maturo. Ljubljana: Državni izpitni center, str. 9.

271 Prav tam, str. 8.

Četrty primer naloge

Glede na opise posameznih prizorov oz. segmentov z vaške situle učenci izberejo en prizor in ga nato po opisu narišejo.

»Segment 1

Upodobljen je spreved plemičev: dva s konjema na povodcih in dva jezdeca. Nad prvim konjem brez jezdeca je ptič, z nogami in glavo obrnjen navzgor, morda vran; nad drugim konjem brez jezdeca leti orel. Nad jezdecema sta upodobljena dva okraska, morda sredozemskega izvora (rastlinski ornament).

Segment 2

Prizor spreveda voz, ki ga končuje plemič na konju. Na prvem vozu, bojnem na dve kolesi, se vozita dva plemiča, in sicer voznik in sopotnik. Sledi slavnostna kočija, prav tako na dveh kolesih, okrašena z orlovskimi glavami. Kočija je ravno tako pripadnik plemiškega stanu, vozi kneza z značilno koničasto čepico, ki ji strokovno pravimo frigijska. Jezdec na koncu prizora spreveda je nekoliko stisnjen, videti je, da se je umetnik nekoliko uštel pri izrabi prostora (po mnenju nekaterih strokovnjakov naj bi bil ta jezdec sploh mašilo in naj ne bi bil v zvezi s prizorom bojnih in slavnostnih voz).

Segment 3

Na skrajni levi je upodobljen obred darovanja, in sicer se plemiča sklanjata nad visoko daritveno posodo, okrašeno z valovnico in oblikovano z dolgo nogo ali podstavkom z dvema kroglastima upodobitvama. Plemiča imata kot vsi doslej upodobljeni, z izjemo kneza, plosko pokrivalo, podobno baretki. Plemiči so oblečeni v dolge, tunikam podobne obleke, ki segajo daleč pod kolena. Sledi prizor slavnostne gostije; upodobljeni so plemiči s knezom na čelu, ki sedijo v udobnih stolih z naslonjali. Prvi plemič je očitno knez, prvi med enakimi; drugemu plemiču streže ženska, oblečena v dolgo haljo z ogrinjalom, ki prekriva glavo; plemiču nudi keramično skledo, verjetno s pripravljeno jedjo; sledi stoječi plemič, ki gleda na desno, proti prizoru s piskačem, torej ga očitno posluša. Četrty plemič je godec, piska na značilno sredozemsko piščal, povezano iz petih različno dolgih cevčic (strokovno ji pravimo syrinx); godcu streže s pijačo gologlav moški, morda suženj, lahko tudi služabnik; pijačo zajema z zajemalko (simpulum) iz vedrice (situle). Peti plemič si tudi da streči s pijačo, iz sklede mu jo z zajemalko nudi ženska (podobno oblečena kot prva). Vsi plemiči na gostiji nosijo značilne šilaste frigijske čepice, zgovoren dokaz miselne povezanosti z grškim in etruščanskim svetom.«²⁷²

272 Kovačič, K., Nolimal, F. (ur.) (1997). Učenci na raziskovalnih poteh na Vačah in drugje. Priročnik z nalogami in primeri iz prakse za učitelje in učiteljice – mentorje naravoslovnih in družboslovnih dejavnosti v osnovni šoli. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 94. Risbe prizorov so na strani 100.

2 SEZNANJANJE IN UČNO DELO Z ARHEOLOŠKIMI VIRI PRI IZVENŠOLSKIH DEJAVNOSTIH

2.1 Uvod v izvenšolske dejavnosti

Izvenšolske dejavnosti se lahko odvijajo v šolskih prostorih ali izven njih.

Najpogostejše izvenšolske dejavnosti na šoli so lahko:

- zgodovinski krožek,
- priprava na tekmovanja in tekmovanja,
- pisanje in izdajanje zgodovinskega časopisa,
- izdelava raziskovalnih nalog,
- priprava razstav,
- skupni šolski projekti.²⁷³

Najpogostejše izvenšolske dejavnosti izven šole pa so lahko naslednje:

- ekskurzija (strokovni izlet),
- ogled muzeja,
- ogled kulturno-zgodovinskih znamenitosti (npr. domačega kraja),
- učno-zgodovinska pot,
- raziskovalni tabor,
- šola v naravi.²⁷⁴

V okviru zgodovinskega krožka so dejavnosti lahko v šolskih prostorih ali izven šole, zlasti če so vključene tudi naslednje dejavnosti:

- obiski muzejev,
- ogledi kulturno-zgodovinskih znamenitosti,
- strokovne ekskurzije,
- pogovori s strokovnjaki,
- tekmovanja,
- projekti,
- raziskovalne naloge.²⁷⁵

273 Trškan, D. (2020). Elektronski učbenik za Didaktiko zgodovine II (2020/21). Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, str. 80.

274 Prav tam.

275 Prav tam.

2.2 Arheološke zbirke v muzejih

2.2.1 Arheološke zbirke

Materialne vire hranijo muzeji. Arheološke zbirke v muzejih so ena od številnih zbirk, ki jih številni muzeji lahko vključujejo. Arheološke zbirke spadajo med premično dediščino in so državnega pomena. *»Muzej je stalna organizacija v službi družbe in njenega razvoja, ki je odprta za javnost in ki zbira, ohranja, dokumentira, proučuje, interpretira, upravlja in razstavlja dediščino ter posreduje podatke o njej z namenom razvijati zavest o dediščini, širiti vedenje o njenih vrednotah in omogočati uživanje v njej.«*²⁷⁶

V Sloveniji so državni muzeji in muzeji, katerih ustanoviteljica ni država, jim pa je država dala pooblastila. Peter Turk navaja, da je državni muzej s pristojnostmi javne službe za področje arheologije Narodni muzej Slovenije. *»Pokrajinski muzeji s pristojnostmi za področje arheologije, ki izvajajo tudi konservatorsko in restavratsko skrb za premično arheološko dediščino, so: Pokrajinski muzej Celje, Goriški muzej Nova Gorica, Pokrajinski muzej Koper, Gorenjski muzej Kranj, Pokrajinski muzej Maribor, Pomurski muzej Murska Sobota, Dolenjski muzej Novo mesto, Koroški pokrajinski muzej Slovenj Gradec ter Muzej in galerije mesta Ljubljane. /.../ Medobčinski in mestni muzeji, ki v sodelovanju s pristojnimi državnimi in pokrajinskimi muzeji izpolnjujejo pogoje in izvajajo javno službo za področje arheologije, so: Posavski muzej Brežice, Pokrajinski muzej Ptuj, Notranjski muzej Postojna, Medobčinski muzej Kamnik, Loški muzej Škofja Loka, Tolminski muzej in Pomorski muzej Sergej Mašera Piran.«*²⁷⁷

Muzeji z arheološkimi zbirkami so v naslednjih slovenskih krajih: Piran, Koper, Postojna, Nova Gorica, Tolmin, Kranj, Škofja Loka, Kamnik, Mengeš, Ljubljana, Novo mesto, Metlika, Brežice, Celje, Slovenj Gradec, Maribor, Ptuj, Ormož in Murska Sobota. Več na zemljevidu: Arheološke poklicne ustanove in podjetja v Sloveniji: <https://www.studij-arheologije.net/kariere>.

Bezjak je ugotovila, da sta imela največjo ponudbo pedagoških programov z arheološkimi vsebinami v Sloveniji v letu 2020 Narodni muzej Slovenije in Dolenjski muzej Novo mesto. Ostali muzeji pa so bili: Pokrajinski muzej Koper, Koroški pokrajinski muzej, Muzej in galerije mesta Ljubljane, Posavski muzej Brežice, Goriški muzej, Ljubljanski grad, Pomurski muzej Murska Sobota, Belokranjski muzej Metlika, Grad Rajhenburg, Pokrajinski muzej Celje, Pokrajinski muzej Ptuj, Ormož, Loški muzej, Muzej krščanstva na Slovenskem, Pokrajinski muzej Maribor,

²⁷⁶ Arheoportala: <http://arheoportala.si/muzeji/> (21. 7. 2021).

²⁷⁷ Turk, P. (2019). Arheološka dediščina v muzejih. Izhodišča za razmislek. V: B. Djurić, B. Teržan (ur.). Arheološka dediščina Slovenije od osamosvojitve: varovanje in prezentacija. Posvet ob evropskem letu kulturne dediščine 2018, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, I. razred in Slovensko arheološko društvo, 22. november 2018. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, str. 55.

Slovenski šolski muzej, Gorenjski muzej, Notranjski muzej Postojna, Zavod za kulturo Slovenska Bistrica. Ugotovila je tudi, da so muzeji ponujali pedagoške programe, ki so vključevali tudi arheološke vire, najpogosteje iz obdobja prazgodovine, ravno tako pa tudi iz srednjega veka in antike ter uvoda v arheologijo.²⁷⁸

2.2.2 Seznam muzejev v Sloveniji

V nadaljevanju so predstavljeni naslovi in spletne strani muzejev v Sloveniji s spletnega portala Muzeji in galerije Slovenije: <https://muzeji-galerije.si/>.

Nacionalni muzeji:²⁷⁹

- Muzej krščanstva na Slovenskem: <http://www.mks-sticna.si/>
- Muzej novejše zgodovine Slovenije: <http://www.muzej-nz.si/>
- Muzej za arhitekturo in oblikovanje: <http://www.mao.si/>
- Narodni muzej Slovenije: <http://www.nms.si/>
- Prirodoslovni muzej Slovenije: <https://www.pms-lj.si/>
- Tehniški muzej Slovenije: <https://www.tms.si/>
- Slovenska kinoteka: http://www.kinoteka.si/si/508/muzejski_oddelek.aspx
- Slovenski etnografski muzej: <https://www.etno-muzej.si/>
- Slovenski gledališki muzej: <http://www.slogi.si/gledaliski-muzej/>
- Slovenski šolski muzej: <http://www.ssolski-muzej.si/>

Muzeji, člani Skupnosti muzejev Slovenije:²⁸⁰

- Belokranjski muzej Metlika: <http://www.belokranjski-muzej.si/>
- Dolenjski muzej Novo mesto: <https://www.dolenjskimuzej.si/si/>
- Farmacevtsko-medicinska zbirka Bohuslava Lavičke: <https://www.lek.si/sl/o-nas/lavickova-zbirka/>
- Gorenjski muzej Kranj: <http://www.gorenjski-muzej.si/>
- Goriški muzej: <https://www.goriskimuzej.si/>
- Gornjesavski muzej: Jesenice: <https://www.gmj.si/>
- Javni zavod za kulturo Litija: <https://www.muzejlitija.si/>
- Kobariški muzej: <https://www.kobariski-muzej.si/>
- Koroški pokrajinski muzej: <https://www.kpm.si/>
- Kozjanski park: <https://www.kozjanski-park.si/>
- Loški muzej Škofja Loka: <https://www.loski-muzej.si/>
- Medobčinski muzej Kamnik: <https://www.muzej-kamnik-on.net/>

278 Bežjak, Š. (2020). Educational Programmes with Archaeological Contents in Slovenian Museums. V: D. Trškan, Š. Bežjak (ur.). *Archaeological Heritage and Education: An International Perspective on History Education*. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO. str. 364–365. Tudi v: Bežjak, Š. (2022). *Vloga materialnih virov in sodobni učni pristopi k arheološkim virom v osnovnih in srednjih šolah*. *Zgodovinski časopis*, letnik 76, št. 1/2, str. 227.

279 Seznam je z: <https://muzeji-galerije.si/muzeji/>. Datum dostopa za vse spletne strani je 21. 7. 2021.

280 Seznam je z: <https://muzeji-galerije.si/muzeji-clani-skupnosti-muzejev-slovenije/>. 2021). Datum dostopa za vse spletne strani je 21. 7. 2021.

- Mestni muzej Idrija, Muzej za Idrijsko in Cerkljansko: <http://www.muzej-idrija-cerkno.si/>
- Mestni muzej Ljubljana: <https://mgml.si/sl/mestni-muzej/>²⁸¹
- Mestni muzej Mengeš: <https://www.muzej-menges.si/>
- Muzej krščanstva na Slovenskem: <http://www.mks-sticna.si/>
- Muzej na prostem Rogatec: <https://www.rogatec.si/muzej-na-prostem-rogatec/>
- Muzej narodne osvoboditve Maribor: <http://www.muzejno-mb.si/>
- Muzej novejše zgodovine Celje: <https://www.muzej-nz-ce.si/>
- Muzej novejše zgodovine Slovenije: <http://www.muzej-nz.si/>
- Muzej premogovništva Slovenije: <http://www.rlv.si/muzej>
- Muzej Ribnica: <http://www.muzej-ribnica.si/>
- Muzej slovenske policije: <https://www.policija.si/index.php/component/content/article/251-kje-smo/7863-muzej-slovenske-policije>
- Muzej športa: <https://www.muzejsporta.si/>
- Muzej Velenje: <http://www.muzej-velenje.si/>
- Muzej Vrbovec, Muzej gozdarstva in lesarstva: <http://www.muzej-vrbovec.si/>
- Muzej za arhitekturo in oblikovanje: <http://www.mao.si/>
- Muzej Železniki: <http://www.jzr.si/index.php?module=strani&stranid=7>
- Muzeji radovljiške občine: <http://mro.si/>
- Narodni muzej Slovenije: <http://www.nms.si/>
- Notranjski muzej Postojna: <http://www.notranjski-muzej.si/>
- Podzemlje Pece – Turistični rudnik in muzej: <https://www.podzemljepece.com/>
- Pokrajinski muzej Celje: <https://www.pokmuz-ce.si/>
- Pokrajinski muzej Kočevje: <https://www.pmk-kocevje.si/>
- Pokrajinski muzej Koper: <https://www.pokrajinskimuzejkoper.si/>
- Pokrajinski muzej Maribor: <https://www.museum-mb.si/>
- Pokrajinski muzej Ptuj Ormož: <https://www.pmpo.si/>
- Pomorski muzej/Museo del mare Sergej Mašera: <https://pomorskimuzej.si/sl>
- Pomurski muzej Murska Sobota: <http://www.pomurski-muzej.si/>
- Posavski muzej Brežice: <http://www.posavski-muzej.si/>
- Prirodoslovni muzej Slovenije: <https://www.pms-lj.si/>
- Slovenska kinoteka: http://www.kinoteka.si/si/508/muzejski_oddelek.aspx
- Slovenski etnografski muzej: <https://www.etno-muzej.si/>
- Slovenski gasilski muzej dr. Branka Božiča: <http://www.gasilec.net/organizacija/gasilski-muzej>
- Slovenski gledališki muzej: <http://www.slogi.si/gledaliski-muzej/>
- Slovenski šolski muzej: <http://www.ssolski-muzej.si/>
- Splošna knjižnica Ljutomer – OE Muzej: <http://www.knjiznica-ljutomer.si/vsebina-2.html>
- Tehniški muzej Slovenije: <https://www.tms.si/>
- Tolminski muzej: <http://www.tol-muzej.si/>

²⁸¹ Muzej in galerije mesta Ljubljane.

- Tržiški muzej: <http://www.trziski-muzej.si/>
- Vojaški muzej Slovenske vojske: <http://www.vojaskimuzej.si/>
- Zasavski muzej Trbovlje: <http://www.zasavskimuzejtrbovlje.si/>
- Zemljepisni muzej GIAM ZRC SAZU: <https://zrc-sazu.si/giam/muzej>
- Zgodovinski arhiv in muzej Univerze v Ljubljani: <https://giam.zrc-sazu.si/sl/zemljepisni-muzej#v>
- Železniški muzej Slovenskih železnic: <https://www.zelezniskimuzej.si/>

Ostali muzeji in muzejske lokacije:²⁸²

- Alpski botanični vrt Juliana: www.pms-lj.si
- Anin dvor: www.rogaska-tourism.com/si/2039/Anin_dvor.aspx
- Arheološka zbirka Most na Soči: www.tol-muzej.si
- Arheološki park Rifnik: www.turizem-sentjur.com
- Baragova rojstna hiša: www.trebnje.si/144/frederik-baraga
- Baza 20: www.dolenjskimuzej.si
- Blejski grad: www.nms.si
- Bohačev toplar: www.muzej-vrbovec.si
- Cerkljanski muzej: www.muzej-idrija-cerkno.si
- Čebelarški muzej Radovljica: mro.si
- Čebelarški muzej Krapje: cebelarski-muzej.si/tigeli/sl/cebelarski-muzej
- Čevljarski muzej Turnišče: www.kousta-turnisce.si/?stran=23
- Dežela kozolcev: www.dezelakozolcev.si
- Dom Cankarjevega bataljona v Dražgošah: www.loski-muzej.si/drazgose—dom-cankarjevega-bataljona
- Domačija pisatelja Cirila Kosmača: www.tol-muzej.si
- Domačija pisatelja Franceta Bevka: www.muzej-idrija-cerkno.si
- Domačija pisatelja Miška Kranjca: www.velika-polana.si/objava/59999
- Dvorec Strmol Rogatec: www.rogatec.si/kaj-videti/kulturne-znamenitosti/dvorec-strmol
- Ekomuzej hmelarstva in pivovarstva: www.ekomuzej-hmelj.si
- Etnološka zbirka Koper: www.pokrajinskimuzejkoper.si
- Etnološka zbirka Šmid: www.turizem-sentjur.com
- Finžgarjeva rojstna hiša: visitzirovnica.si/finzgarjeva-rojstna-hisa-v-doslovcah
- Fotografski atelje Josipa Pelikana: www.muzej-nz-ce.si
- Fotografski muzej Maribor: mnom.si
- Frančiškov jašek: www.muzej-idrija-cerkno.si
- Grad Khiselstein: www.gorenjski-muzej.si
- Grad Ormož: pmpo.si
- Grad Podsreda: www.kozjanski-park.si
- Grad Rajhenburg: www.gradrajhenburg.si

282 Seznam je z: https://muzeji-galerije.si/muzeji-clani-skupnosti-muzejev-slovenije/?page_id=689. Datum dostopa za vse spletni strani je 21. 7. 2021.

- *Grad Snežnik*: www.nms.si
- *Grad Turjak*: www.trubarjevi-kraji.si
- *Grad Velika Nedelja*: pmpo.si
- *Grad Zaprice*: www.muzej-kamnik-on.net
- *Gregorčičeva rojstna hiša*: www.tol-muzej.si
- *Grilova domačija*: www.muzej-velenje.si
- *Hiša mineralov*: www.muzej-velenje.si
- *Hiša ustanovnega kongresa KPS*: www.zasavskimuzejtrbovlje.si
- *Informacijsko središče TNP Dom Trenta*: www.tnp.si/sl/obiscite
- *Jadrnica Galeb*: www.pomorskimuzej.si
- *Jakčev dom*: www.dolenjskimuzej.si
- *Jezerski hram TGC*: jezerski-hram.si
- *Kajžnkova hiša*: www.gmj.si
- *Kamšt*: www.muzej-idrija-cerkno.si
- *Kasarna*: <https://www.gmj.si>
- *Kavčnikova domačija*: www.muzej-velenje.si/razstave/kavcnik
- *Kosova graščina*: www.gmj.si
- *Kostnica*: www.gorenjski-muzej.si
- *Kovaški muzej v Kropi*: mro.si/
- *Kulturni dom Franca Bernika Domžale*: www.kd-domzale.si
- *Kulturni dom Krško*: www.kd-krsko.si
- *Kulturni dom Predgrad*: www.pmk-kocevje.si
- *Kulturno središče evropskih vesoljskih tehnologij*: noordungcenter.si
- *Kurnikova hiša*: www.trziski-muzej.si
- *Liznjekova domačija*: www.gmj.si
- *Ljubljanski grad*: www.ljubljanskigrad.si
- *Lutkovni muzej*: lutkovnimuzej.si
- *Menačenkova domačija*: www.kd-domzale.si/menacenkova-domacija.html
- *Mestna hiša*: www.gorenjski-muzej.si
- *Mestna muzejska zbirka Črnomelj*: www.muzej-crnomelj.si
- *Mestni muzej Krško*: www.mestnimuzejkrsko.si
- *Mestni muzej Litija*: www.muzejlitija.si
- *Mestni muzej Radovljica*: mro.si
- *Moja Ljubljana/Ljubljana River Exhibition*: www.mojaljubljana.si
- *Muzej 100 frankolovskih žrtev*: www.destinacija-rogla.si/muzejske-zbirke-in-spominske-sobe
- *Muzej baroka*: www.s-je.sik.si
- *Muzej Dravograd*: www.kpm.si
- *Muzej Hrastnik*: krc-hrastnik.si
- *Muzej iluzij*: muzejiluzij.si
- *Muzej južne železnice Šentjur*: www.turizem-sentjur.com/Muzeji-in-galerija/Muzej-juzne-zeleznice
- *Muzej Laško*: lasko.info/muzej-lasko

- Muzej Lendava: www.gml.si
- Muzej Lipicanca – Lipikum: www.lipica.org
- Muzej Ljutomer: www.knjiznica-ljutomer.si
- Muzej Lojzeta Slaka in Toneta Pavčka: www.muzejslakovce.si
- Muzej medicine: www.mf.uni-lj.si/izm/predstavitev
- Muzej mineralov Remšnik: www.kpm.si/razstave/muzej-mineralov-remsnik/
- Muzej motociklov Grom: www.muzej-motociklov.com/
- Muzej na prostem pri Šentjerneju: www.skansen.si/historium2/domov.html
- Muzej podvodnih dejavnosti Piran: www.muzejpodvodnihdejavnosti.si
- Muzej pošte in telekomunikacij: www.tms.si
- Muzej Radlje ob Dravi: www.kpm.si
- Muzej Ralo, Cuber: www.pannon-pleasure.eu/si/skupine-17/muzej-ralo-cuber.html
- Muzej Ravne na Koroškem: www.kpm.si
- Muzej Ribnica: www.muzej-ribnica.si
- Muzej slovenskih filmskih igralcev: www.muzejdivaca.si
- Muzej solinarstva: www.kpss.si
- Muzej školjk in polžev Piran: www.svet-skoljk.si
- Muzej Špital: www.pomurski-muzej.si
- Muzej talcev v Begunjah: mro.si
- Muzej Tomaža Godca: www.gorenjski-muzej.si
- Muzej usnjarstva na Slovenskem: www.muzej-usnjarstva.si
- Muzej zakladi Rifnika: www.turizem-sentjur.com
- Muzej Železniki: www.jzr.si
- Muzej Žiri: muzej-ziri.si
- Muzejska depandansa: www.gml.si
- Muzejska hiša Kongerija: www.belokranjski-muzej.si
- Muzejska zbirka Ajdovščina: www.goriskimuzej.si
- Muzejska zbirka Grad Dobrova: www.goriskimuzej.si
- Muzejska zbirka Kolodvor: www.goriskimuzej.si
- Muzejska zbirka Loka pri Žusmu: www.turizem-sentjur.com
- Muzejska zbirka Miren: www.goriskimuzej.si
- Muzejska zbirka Prem: www.pokrajinskimuzejkoper.si
- Muzejska zbirka Vila Bartolomei: www.goriskimuzej.si
- Oplenova hiša: www.gorenjski-muzej.si
- Orfejev spomenik: www.pmpo.si
- Park vojaške zgodovine Pivka: www.parkvojaskezgodovine.si
- Partizanska bolnica Franja: www.muzej-idrija-cerkno.si
- Partizanska tiskarna Slovenija: www.muzej-idrija-cerkno.si
- Pavčkov dom: www.muzejslakovce.si
- Paviljon za prezentacijo arheologije: www.celje.si/sl/kartica/turisticno-informacijski-center-tic
- Pivovarski muzej: www.union-experience.si
- Planšarski muzej: www.gorenjski-muzej.si

- Plečnikova hiša: www.mgml.si
- Plinarniški muzej: www.energetika-lj.si/o-druzbi/zgodovina/plinarniski-muzej
- Podzemlje Pece – Turistični rudnik in muzej: www.podzemljepece.com
- Potočka zijalka: www.pokmuz-ce.si/sl/razstave/zunanje-razstave/potocka-zijalka-na-olsevi
- Povodnov muzej, Mestni stolp: www.pmpo.si
- Predjamski grad: www.postojnska-jama.eu/sl/predjamski-grad
- Prešernova hiša: www.gorenjski-muzej.si
- Ptujski grad: pmpo.si
- Razstava o Potočki zijalki v Solčavi: www.first-logarska.si
- Rojstna hiša Rudolfa Maistra: www.muzej-kamnik-on.net
- Rudarska hiša: www.muzej-idrija-cerkno.si
- Rudarsko stanovanje: www.zasavskimuzejtrbovlje.si
- Sadnikarjev muzej: www2.arnes.si/~ljsikka3/sadnikar
- Schwentnerjeva hiša, Muzejska zbirka Vransko: www.zkts-vransko.si
- Sinagoga: www.sinagogamaribor.si
- Sinagoga Lendava: sinagoga-lendava.si
- Slovenska geodetska zbirka: www.bogensperk.si
- Slamnikarski muzej: www.kd-domzale.si/slamnikarski-muzej.html
- Slovenski planinski muzej: www.planinskimuzej.si
- Splavarski muzej: www.kpm.si/razstave/splavarski-muzej
- Spominska hiša Alojza Gradnika: www.goriskimuzej.si
- Spominska hiša Otona Župančiča Vinica: www.belokranjski-muzej.si
- Spominska soba Ivana Cankarja: mgml.si/sl/mestni-muzej/razstave/265/spominska-soba-pisatelja-ivana-cankarja
- Spominska soba Levstika in Stritarja: www.trubarjevi-kraji.si
- Spominska soba na Graški Gori: www.muzej-velenje.si
- Spominska soba v Topolščici: www.muzej-velenje.si
- Stari pisker: www.muzej-nz-ce.si
- Stari zapori: www.pmpo.si
- Taborišče Ljubelj – Podružnica taborišča Mauthausen: www.trziski-muzej.si
- Tartinijeva hiša: www.pomorskimuzej.si
- Tonina hiša v Sv. Petru: www.pomorskimuzej.si
- Trubarjeva domačija: www.trubarjeva-domacija.si
- Ulični muzej Izola: www.pomorskimuzej.si
- Virtualni muzej: www.ljubljanskigrad.si
- Vojaški muzej Tabor: www.vojaskimuzejtabor.eu
- Vojaški stražarski stolp: www.goriskimuzej.si
- Vojni muzej Idrija: vojni-muzej-idrija.weebly.com
- Zavod za kulturo Slovenska Bistrica: www.zavod-ksb.si
- Zbirka ladijskega modelarstva: www.pomorskimuzej.si
- Zgodovina zdravstva v Pomurju: www.pomurski-muzej.si

2.2.3 Primeri nalog na arheološke vire v muzejih

Pri delu z arheološkimi viri morajo učenci poznati tudi muzeje, ki imajo arheološke zbirke oz. hranijo arheološke vire. Pri iskanju lokacije muzejev v Sloveniji si pomagajo z zemljevidom na spletni strani https://muzeji-galerije.si/muzeji-claniskupnosti-muzejev-slovenije/?page_id=689, ki je bil ustvarjen s programom Google Moji zemljevidi. Tudi učenci lahko sami ustvarijo svoj zemljevid, na katerega označijo kraje, kjer se nahajajo muzeji, ali pa kraje muzejev, ki so jih že obiskali.

Učenci si lahko ogledajo na spletnih straneh tudi druge arheološke muzeje. Npr. arheološke muzeje v Evropi lahko najdejo na spletni strani <https://travel.syggic.com/en/list/best-archaeological-museums-in-europe-continent:1>. Lahko pa najdejo še druge spletne strani, ki predlagajo sezname svetovnih arheoloških muzejev, npr.: https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Archaeological_museums, <https://www.inexhibit.com/specials/museums-archaeology-archaeological-sites-around-world/>) itn.²⁸³

Učenci ugotovijo, katera arheološka najdišča so v njihovem kraju oz. v najbližji okolici. »Katera arheološka najdišča so v tvoji domači pokrajini? Ali si katero že obiskal in si ogledal tudi najdene predmete, ki jih hrani bližnji muzej? Kaj je nate naredilo največji vtis in zakaj?«²⁸⁴

En učenec izbere en arheološki predmet v muzeju in ne pove drugim učencem, katerega. Opiše ga zelo podrobno, ostali učenci poskušajo vizualizirati ta predmet z zaprtimi očmi. Nato ga ali narišejo ali pa poskušajo uganiti, za kateri razstavljeni predmet gre.²⁸⁵

En učenec izbere predmet iz arheološke zbirke in ne pove drugim učencem, katerega. Učitelj postavlja vprašanja na ta predmet. Ostali učenci pa pozorno poslušajo sošolca, ki odgovarja na sledeča vprašanja: Kako velik je? Kako se občuti (gladek, hrapav, težak, lahek ...)? Kakšne barve je? Kakšne oblike je? Ali je kaj napisano na njem? Ali je kaj narisano na njem? Ostali učenci poskušajo uganiti, za kateri razstavljeni predmet gre.²⁸⁶

Učenci izberejo tri muzejske arheološke predmete. Na podlagi teh predmetov sestavijo zgodbo (v ustni ali pisni obliki), ki povezuje na nek način te predmete. Predstavijo jih svojim sošolcem na tak način, da teh predmetov ne imenujejo.²⁸⁷

283 Za vse spletne strani je datum dostopa 21. 7. 2021.

284 Košak, M., Lavbič Saje, Z. (2003). Družba 5. Delovni zvezek za 5. razred devetletke. Ljubljana: DZS, str. 76.

285 Prirejeno po: Vayne, J. (2010). Wonderful Things. Learning with Museum Objects. Barnstaple: The Museum of Barnstaple and North Devon, str. 22.

286 Prav tam.

287 Prav tam, str. 43.

Učenci izberejo en muzejski arheološki predmet. Naprej poskušajo odgovoriti na vprašanja: Kdo? Kdaj? Kje? Kaj? Kako? Zakaj? S podatki, ki jih navedejo v odgovorih, nato sestavijo zgodbo o tem predmetu, ki se začne s krajem in časom najdbe ter nadaljuje vse do današnjih dni.²⁸⁸

Učenci obiščejo izbrani muzej in napišejo krajši sestavek, kaj vključuje arheološka zbirka tega muzeja.

Učenci ugotovijo, kateri muzeji ali institucije hranijo arheološke vire v domačem ali bližnjem kraju. Poimenujejo jih in tudi na kratko opišejo, katere arheološke najdbe hranijo. Pri tem dodajo tudi najdišče in starost najdbe.

Učenci v preglednico 14 vpišejo muzeje, ki so jih obiskali, in vsaj en primer arheološkega predmeta, čigar fotografijo priložijo.

Preglednica 14: Arheološki predmeti v muzejih

	Muzej 1	Muzej 2	Muzej 3	Muzej 4
Ime ustanove				
Zbirka				
Opis zbirke				
Primer arheološkega predmeta				
Fotografija predmeta				

V Narodnem muzeju Slovenije v Ljubljani se učenci sprehodijo po rimskem lapidariju. Izberejo en kamniti spomenik (npr. miljnik, nagrobnik, oltar) in izpolnijo preglednico 15.

Preglednica 15: Podatki za kamniti spomenik²⁸⁹

<i>Inventarna številka</i>	
<i>Vrsta kamnitega spomenika</i>	
<i>Material, iz katerega je narejen</i>	
<i>Čas nastanka</i>	
<i>Kraj, kjer je bil najden</i>	
<i>Velikost (približna ocena)</i>	

²⁸⁸ Prav tam, str. 36.

²⁸⁹ Elementi v preglednici so vzeti iz: Pirkmajer Slokan, A. (2004). Sprehod po rimskem lapidariju Narodnega muzeja Slovenije. Vodnik za mlade. Ljubljana: Narodni muzej, str. 9.

Velikost črk (približna ocena)	
Okrasje	
Ocena ohranjenosti	

Učenci v Narodnem muzeju Slovenije v Ljubljani izberejo tri arheološke eksponate iz prazgodovinske dobe in izpolnijo preglednico 16.

Preglednica 16: Primer delno izpolnjene preglednice²⁹⁰

Najdba	Prazgodovinska doba	Starost	Material	Namen
Situla	Železna doba	2500 let	Bron	Obredna pivska posoda

Na spletni strani Celjskega muzeja (<https://www.pokmuz-ce.si/sl/>) si učenci ogledajo arheološke predmete oz. najdbe iz prazgodovine, antike, pozne antike, srednjega veka in novega veka ter preberejo informacije o njih. Za vsako najdbo učenci lahko odgovorijo na naslednja vprašanja:

- Kako se imenuje najdba?
- Kje so jo našli?
- Kakšen je pomen najdbe?
- Čemu je bila najdba namenjena?
- Kaj najdba pove o življenju človeka?
- Iz katerega materiala je najdba?
- V katero obdobje se uvršča najdba ali v katerem obdobju je bila izdelana?

Učenci obišejo spletno stran Narodnega muzeja Slovenije (<http://www.narmuz-lj.si>). Kliknejo naj na ikono *Zbirka – Znameniti predmeti*. Preberejo naj zanimivosti o prazgodovinskih najdbah, ki jih hrani Narodni muzej Slovenije. Ogledajo naj si tudi 3D posnetke, npr. neandertalčeve piščali.²⁹¹

²⁹⁰ Podatki za situlo so vzeti iz: Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2019). Zgodovina 7. Učbenik za zgodovino v sedmem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 18.

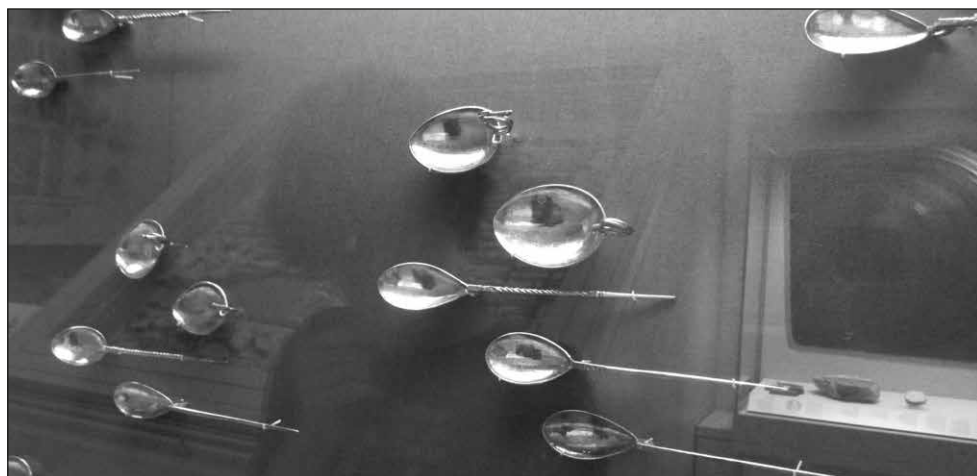
²⁹¹ Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2017). Zgodovina 7. Samostojni delovni zvezek za zgodovino v sedmem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 25. Isto: Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2019). Zgodovina 7. Učbenik za zgodovino v sedmem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 19.

Učenci naj običejeo najbližji arheološki muzej oz. muzej z arheološko zbirko. Iz vsakega obdobja izberejo en arheološki predmet, ga fotografirajo ali narišejo. Nato izpolnijo preglednico 17, v kateri vsako najdbo uvrstijo v ustrezno obdobje. Za vsak arheološki predmet navedejo, kaj predstavlja, iz katerega stoletja je in kje so ga našli. Za svetovne primere najdb oz. predmetov pa navedejo namesto kraja današnje državo. Nato preverijo v učbeniku, ali je v njem kakšna informacija o tem arheološkem predmetu, in prepisejo te podatke. Če jih učbenik nima, pa navedejo, pri kateri učni vsebini in na kateri strani v učbeniku bi lahko bila fotografija tega arheološkega predmeta s podatki.

Preglednica 17: Podatki o arheološkem predmetu

	Arheološki predmet	Podatki o arheološkem predmetu v muzeju	Fotografija ali risba	Podatki o arheološkem predmetu v učbeniku za zgodovino
Kamena doba				
Bakrena doba				
Bronasta doba				
Železna doba				
Antika				
Srednji vek				

Učitelji lahko sestavijo vprašanja na posamezne vitrine, ki so v muzejih. Primer vprašanj je podan za dve vitrini iz Britanskega muzeja v Londonu.

Slika 13: Vitrina 1²⁹²

292 British Museum, London. Avtorica fotografije: Danijela Trškan, 9. 9. 2015.

Primer naloge za vitrino 1 (slika 13):

– V tej vitrini je veliko žlic.

– V čem se te žlice razlikujejo od žlic, ki jih uporabljamo danes?²⁹³

Slika 14: Vitrina 2²⁹⁴

Slika 15: Rimska stenska slika²⁹⁵

293 British Museum. Activities for Children in the Weston Gallery: Roman Britain (Room 49): http://www.britishmuseum.org/visiting/galleries/europe/room_49_roman_britain.aspx (9. 9. 2015). Pridobljeno na HEIRNET letni konferenci v Londonu 9. 9. 2015 v okviru delavnice za udeležence konference.

294 British Museum, London. Avtorica fotografije: Danijela Trškan, 9. 9. 2015.

295 British Museum, London. Avtorica fotografije: Danijela Trškan, 9. 9. 2015.

Primer naloge za vitrino 2 (slika 14) in sliko 15:

- V vitrini 2 je veliko predmetov iz stekla. Za kaj so jih Rimljani uporabljali?
- Poglejte sliko na informativni tabli, ki prikazuje del rimske stenske slike. Katera hrana je prikazana v stekleni posodi?²⁹⁶

Učenci lahko proučujejo tudi postavitve eksponatov v muzejih. To naj poteka postopoma, npr. v petih korakih, ki so predstavljeni v nadaljevanju.

V prvem koraku naj učenci poskušajo prepoznati različne načine postavitve muzejskih eksponatov:

- Kje ste že videli fotografije tega eksponata?
- Koliko knjig ali slik o tem prostoru se lahko najde?
- Kako je ta preteklost predstavljena (v besedah, risbi, kot model)?
- Koliko načinov predstavitev je o tej preteklosti v muzeju ali prostoru (rekonstrukcijski modeli, makete, slike, zgoščanka, vodnik, video, ustni komentar)?²⁹⁷

V drugem koraku naj učenci pojasnijo različne načine predstavljanja muzejskih eksponatov:

- Zakaj se je oseba odločila uporabiti ta način predstavitve?
- Ali je želela opisati (v besedah, slikah), klasificirati (grafikoni, preglednice), primerjati (grafikoni), urediti v čas in vrste (časovni trak, seznam) ali prostor in kraj (zemljevid, načrt, skica), pokazati podobnosti z drugimi dokazi (preglednice, tabele, grafikoni)?
- Zakaj ni uporabila drugega načina predstavitve?²⁹⁸

V tretjem koraku naj učenci ugotavljajo načine interpretiranja v muzejih:

- Kako se ta interpretacija razlikuje od izvirnega vira?
- V čem se interpretacije razlikujejo?
- Ali je bilo kaj izpuščenega ali dodanega izvirnemu viru?
- Kako se informacija v tej predstavitvi razlikuje od informacije v drugih predstavitev?
- V čem se viri informacij ujemajo in v čem se razlikujejo?²⁹⁹

V četrtem koraku učenci pojasnijo različne načine interpretiranja v muzejih:

- Kdo je ustvaril te interpretacije?
- Ali so različne zato, ker so jih ustvarili drugi ljudje?

296 British Museum. Activities for Children in the Weston Gallery: Roman Britain (Room 49): http://www.britishmuseum.org/visiting/galleries/europe/room_49_roman_britain.aspx (9. 9. 2015). Pridobljeno na HEIRNET letni konferenci v Londonu 9. 9. 2015 v okviru delavnice za udeležence konference.

297 Copeland, T. (2004). Interpretations of History: Constructing Pasts. V: D. Henson, P. Stone, M. Corbishley (ur). Education and the Historic Environment. London, New York: Routledge, str. 37–38. Objavljeno tudi v: Trškan, D. (2007). Lokalna zgodovina – učenje z odkrivanjem. Ljubljana: Znanstveno-raziskovalni inštitut Filozofske fakultete, str. 201.

298 Prav tam.

299 Prav tam.

- Ali misliš, da je oseba, ki je ustvarila interpretacijo, obiskala prostor ali zgradbo, da bi videla npr. ročne izdelke ali predmete?
- Ali so interpretacije iste starosti? Naredi časovni trak. Kako so se spremenile?
- Na koliko načinov lahko interpretiramo predmet, prostor ali zgradbo?³⁰⁰

V petem koraku učenci vrednotijo interpretacije:

- Kakšen je učinek interpretacij?
- Kaj je oseba, ki je izdelala (re)konstrukcijo, hotela povedati o prostoru?
- Kakšen učinek je hotela doseči?
- Kateri del interpretacije je predviden, da bi imel vpliv na ljudi?
- Ali je imela oseba, ki je interpretirala, željo po določenem učinku zaradi določenega cilja (npr. političnega, turističnega ...)?³⁰¹

2.3 Arheološki parki

Učitelji in učenci lahko obišejo arheološke parke v Sloveniji. Arheološki parki so »in situ prezentirana in parkovno urejena spomeniška območja«.³⁰² Gre za prikaz arheoloških najdb v njihovi prvotni legi in okolju. Zato so »posebna oblika varovanja in ohranjanja kulturne dediščine ter prikazovanja življenja v preteklosti.«³⁰³

Arheološki park ima naslednje naloge:

- »varovanje in ohranjanje kulturne dediščine;
- prikaz spomenika v prvotni legi in okolju;
- izobraževalne naloge (seznanjanje javnosti z oblikami in vrednotami varovanja dediščine, živo doživetje preteklosti ob in situ ostalinah, info točke za domačine in turiste);
- znanstveno-raziskovalne naloge in dokumentarnost (možnost nadaljnjih raziskav območja);
- vzpodbujanje in krepitev identitetnih vrednot (pripadnost skupnosti, razumevanje kulturne raznolikosti itd.).«³⁰⁴

Učenci naj s pomočjo besedila ugotovijo, kdo najpogosteje upravlja arheološki park in kaj nudi obiskovalcem.

»Upravljalci arheoloških parkov v Sloveniji so najpogosteje danes muzeji in zavodi s področja kulture ali pa različna društva (kulturna, turistična in druga) ob strokovni pomoči muzejev.«³⁰⁵

300 Prav tam.

301 Prav tam.

302 Arheološki parki: <http://arheoport.si/arheoloski-parki/> (21. 7. 2021).

303 Prav tam.

304 Prav tam.

305 Prav tam.

»Arheološki park je sodoben kulturno-turistični produkt, ki ga vodi organizacija. Poglavitna namena sta živa predstavitve preteklega življenja in prikaz vrednot arheološke dediščine za sedanjo družbo na arheološkem najdišču s pomočjo arheoloških ostalin, rekonstruiranih objektov in okolja, drugih dopolnilnih prikazov in "živih" programov. Gre ne samo za predstavitev preteklosti, ampak predvsem za povezave med preteklostjo in sedanjostjo, to pa v obiskovalcih vzbuja zanimanje. Prikazi temeljijo na predhodnih znanstvenih raziskavah. Sestavni del arheoloških parkov je dopolnilna tržna dejavnost, kot so trgovine, gostišča, okrepčevalnice, nočitve, oddaja prostorov.«³⁰⁶

V nadaljevanju je predstavljen seznam pomembnejših arheoloških parkov v Sloveniji, ki je vzet iz knjige: Breznik, A. (2016). *Po poteh skozi čas. Vodnik po arheoloških parkih Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Najdišča iz obdobja kamna, ognja, jam in lovcev:

- *Divje babe I (jamska zibelka svetovne glasbe),*
- *Potočka zijalka (najdišče prašivanke),*
- *Ajdovska jama pri Nemški vasi (jamski pokopi).*

Najdišča iz obdobja mojstrov kovin, kamnitih mest in zemljene grobnice:

- *Debela griža pri Volčjem Gradu (prazgodovinski grad),*
- *Prazgodovinsko gradišče ob Muri (Novine pri Ceršaku),*
- *Cvinger pri Dolenjskih Toplicah (železnodobno gradišče z gomilami),*
- *Podlože pod Ptujsko Goro (grobišče bogatih konjenikov),*
- *Poštela (Staro mesto nad Mariborom),*
- *Vače (najdišče znamenite situle),*
- *Magdalenska gora (slovenska akropola),*
- *Most na Soči (čez most po modrost),*
- *Šafarsko (bakrenodobna vas, v katero lahko vstopimo).*

Najdišča iz obdobja Pax Romana:

- *Bregova (mesto mrtvih v objemu gozda),*
- *Celje (Celeja, keltski opidum z rimskim sijem),*
- *Drnovo (Neviodum, rimsko rečno pristanišče),*
- *Ptuj in Hajdina (največje rimsko mesto v Sloveniji),*
- *Izola (obmorska vila v Simonovem zalivu),*
- *Ljubljana (Emona, rimsko mesto z obzidjem),*
- *Radvanje (podeželski utrip rimskodobnega Maribora),*
- *Miklavž na Dravskem polju (vstopim v rimsko grobnico),*
- *Mošnje pri Radovljici (gorenjski Pompeji),*
- *Podkraj pri Hrastniku (rimski naselbina s svetiščem),*
- *Rožanec (svetišče Mitre v skalnem udoru),*
- *Šempeter v Savinjski dolini (rimsko mesto mrtvih),*
- *Stari trg in Legen pri Slovenj Gradcu (majhna pomnika velike preteklosti).*

³⁰⁶ Breznik, A. (2012). Arheološki park kot oblika muzeja in terminologija muzejskih predstavitev arheološke dediščine na prostem. ARGO. Časopis slovenskih muzejev, letnik 55, št. 2, str. 50.

Claustra Alpium Iuliarum – slovenski kitajski zid:

- Ajdovščina (slovenska Dioklecijanova palača),
- Hrušica pri Colu (trdnjava Ad Pirum),
- Lanišče in Brst (utrdbi druge obrambne črte),
- Vrhnika in Zaplana (ajdovski zid).

Najdišča kot znanilci srednjega veka:

- Ajdovski gradec (gradič velikanov),
- Ajdna nad Potoki (višinska kraljica),
- Rifnik nad Šentjurjem (postojanka Romanov in Germanov),
- Ančnikovo gradišče (budna opazovalnica doline),
- Tonovcov grad (vojaška postojanka nad Sočo).

Opisi arheoloških parkov so ravno tako v knjigi: Breznik, A. (2016). *Po poteh skozi čas. Vodnik po arheoloških parkih Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga. Na 226 straneh je opisanih 34 arheoloških parkov, ki so predstavljeni kot izleti.

Vsak arheološki park je predstavljen tako, da lahko učitelji in učenci pridobijo informacije o lokaciji in pomenu arheološkega parka. Nato sledi zgodovinski oris in opis arheološkega parka s posnetimi barvnimi fotografijami. Opis se zaključi z zemljevidom, ki prikazuje natančno lokacijo. Dodane so tri rubrike. Prva rubrika je *Za neutrudneže*, v kateri vodnik ponuja ogled še drugih arheoloških ostankov v bližini arheološkega parka. Druga rubrika je *Za radovedneže*, v kateri je seznam literature o tem arheološkem parku ali drugih arheoloških najdiščih v bližini predstavljenega parka. Tretja rubrika pa je povzetek vodnika za izbrani arheološki park, v kateri so navedeni: naslov, možnost parkirišča, možnost dostopa za gibalno ovirane, odpiralni čas, trajanje ogleda in kako se z avtom ali peš pride do arheološkega parka.³⁰⁷

Primeri nalog

Učenci izberejo en arheološki park v knjigi Breznik, A. (2016). *Po poteh skozi čas. Vodnik po arheoloških parkih Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga in ga poskušajo na kratko predstaviti.

307 Objavljeno tudi v: Trškan, D. (2019). Breznik Andreja, Po poteh skozi čas, vodnik po arheoloških parkih Slovenije ... Zgodovina v šoli, letnik 27, št. 2, str. 96.

Primer predstavitve:

»Npr. Rožanec (svetišče Mitre v skalnem udoru) je na straneh 153–157 predstavljen na sledeči način. Najprej bralec v uvodu izve, da izlet poteka v Belo krajino in da se svetišče skriva v gozdu, v skalnem udoru, kjer se je ohranil samo relief. Nato sledi pojasnilo o čaščenju sončnega boga Mitre pri Rimljanih ter o skrivnosti Mitreja na Rožancu, saj je o tem mitreju zelo malo podatkov ter opis reliefa, ki se je [edini] ohranil na skalnem previsu. Arheološki park je predstavljen s fotografijami, tako da se svetišče lahko približa bralcu (skalni prehod, pogled na mesto svetišča, skalni previs z vklesanim reliefom). Vodnik dodatno ponuja še ogled drugih arheoloških najdb in ostankov v bližini (npr. učna pot Kolpa–Kučar) in branje dodatne literature o mitrejih ali o arheoloških najdiščih.«³⁰⁸

V preglednico št. 18 učenci vpišejo glavne podatke za arheološki park, ki so si ga ogledali.

Preglednica 18: Podatki o arheološkem parku

	Arheološki park
Kraj oz. lokacija	
Kaj se vidi?	
Primer arheoloških ostalin	
Fotografija ostalin	

Za arheološki park, ki so ga učenci obiskali, izdelajo reklamno gradivo, s katerim bi privabili turiste, izletnike in svoje vrstnike k obisku.

Za obiskani arheološki park učenci sestavijo načrt ogleda oz. kako bi izgledala učna pot ogleda po parku.

Učenci preberejo prispevek o arheoloških najdbah na območju Škocjanskih jam na spletni strani (<http://www.park-skocjanske-jame.si/vsebina/zavarovano-obmocje/arheologija>) in ugotovijo, zakaj je najpomembnejše najdišče Velika jama na Prevali oziroma Mušja jama.³⁰⁹

Za obiskani arheološki park pripravijo fotografije in jih s pomočjo programov za obdelovanje videoposnetkov izdelajo kot videoprojekcijo. Kot primer si ogledajo naslednje videoposnetke o prikazu poteka kraških zapor – limesa v času pozne antike:³¹⁰

- *AJDOVSKI ZID – Claustra Alpium Iuliarum (nad Vrhniko)* (objavljeno 7. 5. 2019): <https://www.youtube.com/watch?v=no8pz1mDdQU>.

308 Trškan, D. (2019). Breznik Andreja, Po poteh skozi čas, vodnik po arheoloških parkih Slovenije . . . Zgodovina v šoli, letnik 27, št. 2, str. 96.

309 Park Škocjanske jame: <http://www.park-skocjanske-jame.si/vsebina/zavarovano-obmocje/arheologija> (29. 7. 2021).

310 Za vse primere je datum dostopa 23. 7. 2021.

- *AD PIRUM – Claustra Alpium Iuliarum* (objavljeno 26. 3. 2019):
https://www.youtube.com/watch?v=c01rKrI4TNw&list=PLkIzctb5v9f3vs-rmzEciPq_LZv9f3BnP&index=1.
- *Claustra Alpium Iuliarum* (objavljeno 18. 10. 2010):
<https://www.youtube.com/watch?v=0If7iRSR-dM>.

Informacije o arheoloških parkih v Sloveniji si učitelji in učenci lahko pridobijo na spletu. V nadaljevanju so navedeni izbrani primeri.

Primeri arheoloških parkov na YouTube:³¹¹

- *Arheološki parki Slovenije* (objavljeno 28. 8. 2013):
https://www.youtube.com/watch?v=zRv_yKPcJDC.
- *Kaj je arheološki park?* (objavljeno 26. 4. 2012):
<https://www.youtube.com/watch?v=yLTSY-4k-Ck>.
- *Arheološki park Rifnik, Šentjur* (objavljeno 20. 11. 2020):
<https://www.youtube.com/watch?v=hopIgi9c4XE>.
- *Arheološki park. Archaeological park. Visit Izola* (objavljeno 5. 5. 2021):
<https://www.youtube.com/watch?v=KP56KTNMkyc>.
- *Arheološki park Marof* (objavljeno 18. 11. 2019):
<https://www.youtube.com/watch?v=ir5KzuxZbQ>.
- *Načrti za Arheološki park Marof* (objavljeno 18. 11. 2019):
<https://www.youtube.com/watch?v=qIXUL64EYdU>.
- *Arheološki park Ad Pirum: Arheološki park* (objavljeno 20. 3. 2018):
https://www.youtube.com/watch?v=IrbV__ekLx0.

Primeri arheoloških parkov na spletnih straneh:³¹²

- *Ajdovska jama pri Nemški vasi*: <http://www.ajdovska-jama.si/>.
- *Celje – Celeja*: <https://www.pokmuz-ce.si/sl/razstave/stalne-razstave/celeia-mesto-pod-mestom-knezji-dvor/>.
- *Debela griža pri Volčjem Gradu*: <http://www.krasenkras.com/>.
- *Divje babe*: <http://www.divje-babe.si/>.
- *Hrušica pri Colu*: http://www.nms.si/index.php?option=com_content&view=article&id=348&Itemid=124&lang=sl.
- *Most na Soči – Čez most po modrost*: <http://www.tol-muzej.si/pot/>.
- *Potočka zijalka*: <https://www.pokmuz-ce.si/sl/razstave/zunanje-razstave/potocka-zijalka-na-olsevi/>.
- *Rifnik nad Šentjurjem*: <https://www.pokmuz-ce.si/sl/razstave/zunanje-razstave/arheoloski-park-rifnik/>.

311 Za vse primere je datum dostopa 23. 7. 2021.

312 Za vse primere je datum dostopa 23. 7. 2021.

2.4 Arheološke učne poti

Učne poti so načrtovani učni ogledi in dejavnosti za učence izven šole, ki jih pripravijo učitelji ali učenci. Arheološke učne poti so namenjene seznanjanju z arheološkimi viri na poti in dejavnostim učencev, ki se nanašajo na različne arheološke ostaline.

Arheološko učno pot naj učenci skupaj z učitelji pripravijo tako, da je enostavna, da nudi možnost opazovanja in odkrivanja arheoloških ostalin. Kot dopolnitev lahko pripravijo zemljevide z označeno potjo, posnamejo fotografije za slikovni zemljevid ali slikovno učno pot ter pripravijo osnutek v pisni obliki, kako bi izgledale informacijske table za posamezno postojanko ali točko ogleda. Za vsako točko ogleda ali postojanko pripravijo glavne informacije, slikovno gradivo, QR kode za dodatne informacije na spletu idr.

Priporočila za pripravo besedila in slik za informacijske table oz. panoje so naslednja:

»Upoštevajmo, kako obiskovalci običajno berejo. Na voljo imamo le nekaj sekund, ko se naš gost odloča, ali si bo pano ogledal ali ne. Naprej bo pogledal naslov in glavno ilustracijo, nato podnaslove in alineje. Zato je naslov izredno pomemben; z njim moram obiskovalca ujeti, zmamiti, da bo bral dalje. /.../ Priporočljivo je, da je na pojasnjevalnem panoju dve tretjini ilustracij in le ena tretjina besedila. Risbe so večinoma primernejše od fotografij. Na njih naj bodo stvari, ki jih obiskovalci ne vidijo že sami. Priljubljene so rekonstrukcije pogledov iz preteklosti in tridimenzionalni prikazi pokrajine. Zemljevidi naj posredujejo le tiste informacije, ki so nujne, in naj bodo dovolj veliki. Slike naj imajo podnaslov.«³¹³

Lahko pa se učenci in učitelji podajo na pot po že pripravljenih arheoloških poteh.

Primeri že postavljenih arheoloških poti so naslednji:³¹⁴

- *Arheološka pot Cvinger*:
<https://www.visitdolenjska.eu/arheoloska-pot-cvinger.html>.
- *Arheološka pot Mošnje*: <https://www.radolca.si/sl/aktivnosti/pohodnistvo/tematske-poti/arheoloska-pot-mosnje>.
- *Arheološka pot Neznana spaha*:
<https://www.kocevsko.com/sl/poti/po-neznani-spahi/>.
- *Arheološka pota Vače*: <http://www2.arnes.si/~zkolen/apv.htm>.
- *Arheološka učna pot Po poteh naših prednikov*:
<https://www.creativeways.si/vecje-skupine-postojna/>.

³¹³ Ogorelec, B. (2004). Naravoslovne (učne) poti – priporočila načrtovalcem. V: A. Gosar (ur.). Zavarovana območja in njihov pomen za turizem: morska učna pot: Mesečev zaliv in njegovi zakladi. Strokovni seminar in terensko delo, 28., 29. november 2003, Strunjan. Koper: Univerza na Primorskem, str. 43.

³¹⁴ Za vse primere je datum dostopa 23. 7. 2021.

- *Gozdna in arheološka učna pot Rakitna (789 m):*
<https://www.visitljubljana.com/sl/obiskovalci/nacrtujte-svoj-obisk/pohodne-poti/gozdna-in-arheoloska-ucna-pot-rakitna-789-m/>.
- *Tematska učna pot – Botanični vrt Univerze v Mariboru:* <http://botanicnivrt.um.si/tematska-ucna-pot/>.
- *Učna pot Rakitna:* <https://www.rakitna.si/ucna-pot/>.

Primeri nalog

Učenci raziščejo domači kraj na ta način, da poiščejo, če ima kraj primere arheoloških ostalin. Če jih najdejo, jih popišejo, fotografirajo in poiščejo podatke o njih. V učilnici ali knjižnici nato pripravijo razstavo z naslovom Arheološka dediščina v domačem kraju.³¹⁵

Primer je za nagrobnik v Ljubljani: »V severovzhodnem vogalu Križniške cerkve je vzdan nagrobnik Kantijev. Najden je bil pri gradbenih delih leta 1714, sodi pa v 1. stol. n. št.«³¹⁶

Slika 16: Nagrobnik – Križanke v Ljubljani³¹⁷

L(ucius) Cantius · L(uci) · f(ilius)
Vel(ina)
Proculus
v(ivus) · f(ecit) · sibi · et
SL(ucio) · Cantio · L(uci) · l(iberto)
Probato patr(i)
Cantiae · L(uci) · l(ibertae)
Cirratae · matr(i)

Napis na nagrobniku³¹⁸

315 Povzeto in prirejeno po: Verdev, H. (2016). Raziskujem preteklost 6. Samostojni delovni zvezek za zgodovino v 6. razredu osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett, str. 121.

316 Vzeto iz: Arheotura: Arheološki sprehod po Ljubljani (objavljeno 19. 5. 2020): https://www.youtube.com/watch?v=y_g5HqP35So (21. 7. 2021).

317 Avtorica fotografije: Danijela Trškan, 14. 10. 2021.

318 Vzeto iz: Arheotura: Arheološki sprehod po Ljubljani (objavljeno 19. 5. 2020): https://www.youtube.com/watch?v=y_g5HqP35So (21. 7. 2021).

Učenci lahko sestavijo arheološko pot po domačem ali bližnjem kraju. Pot naj bo možna peš ali s kolesom. Fotografirajo naj arheološke ostaline, ki so vidne na poti, ali posnamejo video ter sestavijo videoposnetek učne poti. Primer je: Arheotura: Arheološki sprehod po Ljubljani (objavljeno 19. 5. 2020): https://www.youtube.com/watch?v=y_g5HqP35So.³¹⁹

Učenci lahko pripravijo tudi zloženko z zemljevidom za arheološko pot. V uvodu naj sestavijo atraktivno vabilo za tiste, ki bi želeli sami obiskati to pot.

Primer je za Emono oz. krožno arheološko pot po središču današnje Ljubljane:

»Odkrijte starodavne mestne skrivnosti na krožni poti po rimski Ljubljani. Obiščite Emono! Vstopite v hišo iz časa Rimljanov. Poiščite prvo krstilnico. Dotaknite se rimskega obzidja. Spoznajte, kako so živeli prebivalci Emone, kako so se varovali, kako so se greli in kje so se družili, po katerih cestah so potovali in kje so pokopavali svoje bližnje. Pojdite na pot po 10 točkah mesta, kakršno je bilo od 1. do 6. stoletja. Vstopite v arheološka parka Emonska hiša, Zgodnjekrščansko središče in obiščite rimski zid, kjer vas v zeleni oazi sredi mesta čakajo najlepše ostaline rimske Emone.«³²⁰

Arheološko učno pot učenci skupaj z učitelji lahko pripravijo kot označeno pot v domačem ali bližnjem kraju, ki je namenjena najprej raziskovanju arheoloških ostalin, v prihodnosti pa jo lahko uporabljajo naslednje generacije učencev kot primer terenskega dela.

2.5 Primeri zahtevnejših nalog za izvenšolske dejavnosti

Zahtevnejše naloge so vse pisne naloge oz. pisni izdelki, ki jih učenci pripravijo samostojno, parno ali skupinsko. Najpogostejši so referati, seminarske naloge, raziskovalne naloge, projektna poročila, šolski časopisni članki ali krajše brošure. Tudi intervjuji in anketiranje spadajo med zahtevnejše naloge, saj so sestavni del raziskovalnega dela.

Prvi primer: Pisni izdelki

Arheološki viri so zaradi svoje raznolikosti zanimiva vsebina za pisne izdelke v osnovnih in srednjih šolah, saj lahko učenci raziščejo najprej svoj domači kraj, nato pa širšo okolico.

Primer za pisni izdelek o arheoloških najdiščih v okolici domačega kraja je raziskovalna naloga: *Krašavec, N., Novljan, U., Osolnik, S. (2002). Arheološka najdišča v okolici Kamnika, Komende in Domžal. Kamnik: Šolski center Rudolf Maister Kamnik.*

319 Arheotura: Arheološki sprehod po Ljubljani (objavljeno 19. 5. 2020): https://www.youtube.com/watch?v=y_g5HqP35So (21. 7. 2021).

320 Emona: <https://mgml.si/sl/mestni-muzej/razstave/263/arheoloski-park-emona/> (23. 7. 2021).

Preglednica 19: Primer elementov pisnega izdelka o arheoloških virih

Naslovnica
Kratek povzetek: Predstavitev glavnih podatkov in pomembnosti arheoloških virov (najdb, ostalin in najdišč) ali arheologov
Osrednji del: Informacije o najdišču, ostalinah, najdbah, najditeljih, arheologih in ustanovah, ki hranijo ali skrbijo za arheološke vire idr.
Seznam virov in literature
Priloge: Fotografije

Pri poročilu o posameznih arheoloških predmetih naj bi učenci vadili odgovoriti na tri glavna vprašanja, ki bi jih spodbujala k razlikovanju med védenjem (znanjem), ugibanjem in neznanjem. Tako bi se naučili logično povezati in pojasniti vsak predmet.

Preglednica 20: Primer treh glavnih vprašanj za proučevanje arheoloških predmetov³²¹

Kaj zagotovo veš?		
	<i>Torej...</i>	<i>Zaključek</i>
	<i>Torej...</i>	
Kaj lahko ugibaš?		
	<i>Torej...</i>	<i>Zaključek</i>
Kaj želiš vedeti?		
	<i>Zato ker...</i>	<i>Zaključek</i>
	<i>Zato ker...</i>	

V nadaljevanju je predstavljen seznam najdišč v Sloveniji iz stare in mlajše kamene dobe, nato bakrene, bronaste in železne dobe, rimskega obdobja ter iz zgodnjese-dnjeeveške staroslovanske dobe (250.000 pr. n. št.–1100 n. št.). Učenci lahko proučijo posamezna najdišča za raziskovalne naloge.

321 Cooper, H. (2020). Using Artefacts to Teach Historical Thinking Skills to Young Children. V: D. Trškan, Š. Bezjak (ur.). Archaeological Heritage and Education: An International Perspective on History Education. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, str. 99.

Preglednica 21: Seznam arheoloških najdišč v Sloveniji po abecednem vrstnem redu (iz leta 1994)

»Ajdna nad Potoki, Jesenice	Gradišče na Bašljem, Preddvor, Kranj
Ajdovska jama pri Nemški vasi, Krško	Gradišče pri Divači, Sežana
Ajdovski gradec nad Vranjem, Sevnica	Grize, Žalec
Ajdovski gradec, Bohinjska Bistrica	
Ajdovščina	Hrušica, Col, Ajdovščina
Andrenci, Cerkvjenjak, Lenart v Slovenskih goricah	
Aparnjeva jama nad Libojami, Žalec	Idrija pri Bači, Most na Soči, Tolmin
	Ig (Ljubljansko barje): Maharski prekop, Resnikov prekop
Babja jama, Gorjuše, Dob, Domžale	Izola – Simonov zaliv
Batuje, Črniče, Ajdovščina	
Benedikt v Slovenskih goricah, Lenart	Jama v Lozi pri Orehku, Postojna
Betalov spodmol pri Postojni	Jama pod Herkovimi pečmi, Radlje ob Dravi
Bitnje, Bohinjska Bistrica	Jama pod Jamskim gradom, Predjama, Postojna
Blatna Brezovica, Vrhnika	Jama Trhlova pri Divači
Bled	Jama I in Jama II – Mušja jama na Prevalu, Dane pri Divači
Bobovek pri Kranju	Jereka v Zg. Bohinjski dolini, Bohinjska Bistrica
Bodešče, Bled, Radovljica	Judovska hiša, Moverna vas, Črnomelj
Brezje, Oplotnica, Slovenska Bistrica	Jurka vas pri Gotni vasi (Mali Podljuben), Straža pri Novem mestu, Novo mesto
Brezje pri Trebelnem, Trebnje	
Brežec, Divača, Sežana	Kevdrc na Lubniku, Škofja Loka
Brežice	Kobarid
Brinjeva gora – Brezje, Zreče	Koper
Brstje, Ptuj	Korinjski hrib, Veliki Korinj, Zagradec, Grosuplje
	Koritnica, Grahovo ob Bači, Tolmin
Celje	Kostanjevica na Krki
Cerkvenjak, Lenart v Slovenskih goricah	Kotlje, Ravne na Koroškem
Ciganska jama pri Željnah, Kočevje	Kranj
Cvingar nad Virom, Stična	Križna gora, Stari trg pri Ložu, Cerknica
Cvinger ali Branževce, Dolenjske Toplice, Novo mesto	Križni Vrh, Mokronog, Trebnje
	Kučar, Podzemelj, Metlika
Čentur, Koper	
Čermožiše, Žetale, Rogatec, Ptuj	Lavrca, Škofljica, Ljubljana
Črmošnjice, Semič	Legen, Slovenj Gradec
Črna na Koroškem	Lesce, Radovljica
Črni Kal, Koper	Libna, Krško
Črnomelj	Ljubljana
	Ljubljana – Dravje
Dedkov trebež pri Prestranku, Postojna	Ljubljana – Sv. Peter
Divje babe v dolini Idrije, Sv. Ivan, Šebrelje, Cerkno, Idrija	Ločica ob Savinji, Polzela, Žalec
Dobova, Brežice	Logatec
Dobrava, Dobrič, Trebnje	Lubniška jama na Lubniku, Škofja Loka
Dolnji Lakoš, Lendava	Lukenjska jama, Prečna, Novo mesto
Dravograd	
Drnovo, Leskovec pri Krškem	Magdalenska gora, Šmarje-Sap, Grosuplje
Drulovka, Kranj	Maribor
	Maribor – Pobrežje
Formin, Gorišnica, Ptuj	Marovška zijalka, Mačji Dol, Šentlovrenc, Velika Loka, Trebnje
	Matjaževa kamre pri Rovtah, Žiri, Škofja Loka
Godešič, Škofja Loka	Mengeš
Godovič, Idrija	Metlika
Gojače, Črniče, Ajdovščina	Mihovo, Šentjernej, Novo mesto
Gornja Radgona	

<i>Mokriška jama v Mokrici, Kamniška Bistrica, Kamnik</i>	<i>Spodnje Radvanje, Maribor</i>
<i>Mokronog, Trebnje</i>	<i>Središče ob Dravi, Ormož</i>
<i>Molnik, Podmolnik, Ljubljana Moste-Polje</i>	<i>Srednja vas v Bohinju, Radovljica</i>
<i>Mornova zijalka pri Šoštanjju</i>	<i>Stari grad (Tonovcov grad), Kobarid</i>
<i>Muta, Radlje ob Dravi</i>	<i>Stari trg, Slovenj Gradec</i>
<i>Moverna vas, Črnomelj</i>	<i>Stična, Grosuplje (glej Vir)</i>
<i>Negova v Slovenskih goricah (glej Ženjak), Sp. Ivanci, Gornja Radgona</i>	<i>Sveta Lucija ob Soči (Most na Soči), Tolmin</i>
<i>Njivice, Radeče, Laško</i>	<i>Svete Gore nad Bistrico ob Sotli, Šmarje pri Jelšah</i>
<i>Notranje Gorice, Ljubljana Vič-Rudnik</i>	<i>Sveti Jakob nad Potočami, Preddvor, Kranj</i>
<i>Nova Gorica – Solkan</i>	<i>Sveti Lovrenc nad Polhovim Gradcem, Polhov Gradec, Ljubljana Vič-Rudnik</i>
<i>Novo mesto – Bršljin</i>	<i>Sveti Pavel, Vrtovin, Ajdovščina</i>
<i>Novo mesto – Kandija</i>	<i>Šempeter v Savinjski dolini, Žalec</i>
<i>Novo mesto – Kapiteljska njiva, Marof, Mestne njive, Beletov vrt</i>	<i>Škocjan, Divača, Sežana</i>
<i>Ormož</i>	<i>Šmihel pod Nanosom, Postojna</i>
<i>Ovcja jama pri Prestranku, Postojna</i>	<i>Špehovka pri Gornjem Doliču, Mislinja, Slovenj Gradec</i>
<i>Parska golobina, Pivka, Postojna</i>	<i>Tinje nad Loko pri Žusmu, Šentjur pri Celju</i>
<i>Piran</i>	<i>Tolmin</i>
<i>Pod Črnukljo nad Ilirsko Bistrico</i>	<i>Tominčeva jama v Škocjanskih jamah, Škocjan pri Divači</i>
<i>Podkraj, Prevalje, Ravne na Koroškem</i>	<i>Trebnje</i>
<i>Podzemelj, Gradac, Metlika</i>	<i>Trojane, Domžale</i>
<i>Polhov Gradec, Ljubljana Vič-Rudnik</i>	<i>Tržišče, Dolenja vas, Cerknica</i>
<i>Poljšiška cerkev pri Zgornjih Gorjah, Radovljica</i>	<i>Tupaliče, Preddvor, Kranj</i>
<i>Postojnska jama, Postojna</i>	<i>Turnišče, Ptuj</i>
<i>Poštela pri Razvanju, Maribor</i>	<i>Ulaka, Stari trg pri Ložu, Nova vas, Cerknica</i>
<i>Potočka zijalka na Olševi v Karavankah, Solčava, Mozirje</i>	<i>Vače, Litija</i>
<i>Prebold, Žalec</i>	<i>Valična vas (Gradišče), Grosuplje</i>
<i>Predloka pri Črnem kalu, Koper</i>	<i>Velike Malence, Brežice</i>
<i>Ptuj</i>	<i>Veliki zjot pri Sečjem selu, Vinica, Črnomelj</i>
<i>Ptuj – Hajdina</i>	<i>Viližan, Izola</i>
<i>Ptujjska gora, Ptuj</i>	<i>Vinica, Črnomelj</i>
<i>Puščava nad Starim trgom, Slovenj Gradec</i>	<i>Vinji Vrh – Šmarjeta, Novo mesto</i>
<i>Radlje ob Dravi</i>	<i>Vinkov Vrh, Dvor pri Žužemberku, Novo mesto</i>
<i>Radovljica</i>	<i>Vinomer, Metlika</i>
<i>Rifnik pri Šentjurju, Celje</i>	<i>Vipava, Ajdovščina</i>
<i>Rižana, Koper</i>	<i>Vir (glej Stična)</i>
<i>Rodik, Kozina – Hrpelje</i>	<i>Vrhnika</i>
<i>Rodine, Jesenice</i>	<i>Vuzenica, Radlje ob Dravi</i>
<i>Roška špilja v Škocjanskih jamah, Škocjan pri Divači</i>	<i>Zakajeni spodmol pri Sajevčah, Postojna</i>
<i>Rovišče pri Studencu, Sevnica</i>	<i>Zasip, Bled, Radovljica</i>
<i>Rožanec, Črnomelj</i>	<i>Zbelovo, Loče pri Poljčanah, Slovenske Konjice</i>
<i>Ruše, Maribor</i>	<i>Zelen Breg, Ravne na Koroškem</i>
<i>Sela pri Dobovi, Brežice</i>	<i>Zemelj, Gradac, Metlika</i>
<i>Skorba, Hajdina, Ptuj</i>	<i>Ženjak (glej Negova) pri Benediktu v Slovenskih goricah, Lenart</i>
<i>Slatina v Rožni dolini, Šmartno v Rožni dolini, Celje</i>	<i>Županov spodmol pri Sajevčah, Postojna</i> ³²²
<i>Slepšek, Mokronog, Trebnje</i>	
<i>Solkan</i>	

322 Vzeto iz: Valič, A. (1994). Časovna in kulturna preglednica arheoloških najdišč Slovenije. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (Kranj: Gorenjski tisk).

Tudi svetovna arheološka najdišča lahko učenci uporabijo za zahtevnejše pisne izdelke. »Vsa najpomembnejša svetovna arheološka najdišča poznamo le zaradi spretnosti, predanosti in potrpežljivosti številnih rodov arheologov, ki so jih odkrili.«³²³

Seznam najpomembnejših svetovnih arheoloških najdišč je objavljen v: Aston, M., Taylor, T. (2001). *Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga*. Za Severno Ameriko je na kratko predstavljeno in označeno na zemljevidu 85 najdišč, za Srednjo Ameriko 83, za Peru 43, za Južno Ameriko 48, za Afriko 111, za Egipt 42, za Veliko Britanijo in Irsko 80, za Skandinavijo in Pribaltske države 45, za Evropo 192, za Zahodno Azijo 122, za Južno Azijo 88, za Vzhodno Azijo 99, za Jugovzhodno Azijo 77, za Avstralijo in Oceanijo pa 84 najdišč.³²⁴

Drugi primer: Intervjuji

Učenci lahko izvedejo intervjuje z arheologi, kustosi v muzejih, ki skrbijo za arheološke zbirke, skrbniki arheoloških parkov, vodniki po arheoloških učnih poteh, lastniki podjetij, ki se ukvarjajo z arheološkimi dejavnostmi ali drugimi osebami, ki skrbijo za varstvo arheološke dediščine.

Pri pripravi, izvedbi in analizi intervjujev pa morajo učenci skupaj z učitelji upoštevati specifičnost aktivnega pristopa k ustni zgodovini, in sicer bi morali upoštevati sedem korakov (1. *Organizacijska in tehnična priprava*, 2. *Vsebinska priprava*, 3. *Izvedba intervjuja*, 4. *Prepisovanje in zapis*, 5. *Analiza in interpretacija*, 6. *Objava in javna predstavitev*, 7. *Shranitev in javni dostop*), ki so pojasnjeni v knjigi: Trškan, D. (2018). *Ustni viri kot del kulturne dediščine: Aktivna ustna zgodovina pri pouku zgodovine. Ljubljana: Slovenska nacionalna komisija za UNESCO*.

323 Aston, M., Taylor, T. (2001). *Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga*, str. 11.

324 Prav tam, str. 158–197.

Preglednica 22: Aktivni pristop k ustni zgodovini v sedmih korakih (intervjuji)³²⁵**1. Organizacijska in tehnična priprava:**

- Tema intervjuja
- Število in vloga udeležencev
- Spraševalci
- Učni dosežki
- Časovni načrt za izvedbo
- Stroški
- Pripomočki za snemanje in shranjevanje
- Zapiski
- Izbor in število intervjuvancev
- Prostor, čas in trajanje intervjuja
- Etična načela in pravice intervjuvancev
- Prvi stik z intervjuvancem
- Privolitev intervjuvanca v intervju (s snemanjem ali brez snemanja)
- Pridobitev soglasja intervjuvanca za uporabo intervjuja v šolske namene
- Zaključno poročilo
- Pridobitev dovoljenja intervjuvanca za objavo intervjuja v šolske namene
- Shranitev in javni dostop
- Privolitev intervjuvanca v hrambo in njegovo dovoljenje za nadaljnjo javno uporabo in razširjanje intervjuja

2. Vsebinska priprava:

- Poznavanje intervjuvanca
- Poznavanje teme intervjuja
- Načrtovanje vprašanj in vrstnega reda vprašanj
- Načrtovanje poteka intervjuja

3. Izvedba intervjuja:

- Priprava na snemanje in ročno zapisovanje
- Priprava intervjuvanca
- Potek in snemanje intervjuja
- Zaključek intervjuja

4. Prepisovanje in zapis:

- Vrste prepisovanj
- Vrste zapisov
- Pregledi in dopolnitve zapisov

5. Analiza in interpretacija:

- Preverjanje točnosti informacij
- Kritično razmišljanje o vsebini intervjuja
- Ugotovitve

6. Objava in javna predstavitev:

- Vrste objav
- Obveščanje intervjuvancev o objavah
- Primeri objav

7. Shranitev in javni dostop:

- Shranitev intervjujev
- Ureditev gradiva
- Hramba in javni dostop

325 Vzeto iz: Trškan, D. (2018). Ustni viri kot del kulturne dediščine: Aktivna ustna zgodovina pri pouku zgodovine. Ljubljana: Slovenska nacionalna komisija za UNESCO, str. 166–168.

Tretji primer: Anketiranje

O arheoloških virih lahko učenci tudi izvedejo anketiranje in pripravijo anketni vprašalnik.

Pri pripravi anketnega vprašalnika naj učenci najprej razmislijo, kaj bi želeli izvedeti od anketirancev. Vprašajo naj se:

- Zakaj želim izvesti anketo?
- Kaj želim ugotoviti?
- Na katera vprašanja želim dobiti odgovore?
- Kaj predvidevam, da mi bodo odgovorili in zakaj?
- Koga naj anketiram?
- Kdaj in kje naj izvedem anketiranje?
- Kako naj sestavim vprašanja?
- Kako naj izvedem anketo?

Nato naj sestavijo različna vprašanja:

- Vprašanja z odgovori da ali ne.
- Vprašanja z večstopenjsko lestvico odgovorov (npr. z lestvico stališč ali ocenjevalno lestvico).
- Vprašanja z izbirnimi odgovori.
- Vprašanja s kratkim odgovorom.
- Vprašanja s prostim odgovorom.

Primer krajše ankete o mnenju o arheoloških najdiščih v domači okolici:

»1) Koliko časa že živite v tem kraju?

2) Ali je v bližini kakšno arheološko najdišče oziroma ali je bilo že kaj najdeno?

3) Ste mogoče seznanjeni, na kakšen način so arheologi izvedeli za najdbo?

4) Ali ima taka najdba za vaš kraj kakšen pomen? Če da, kakšnega?

5) Nekateri po naključju najdejo arheološki predmet na svoji posesti. Bi vi v takem primeru obvestili arheološki zavod?

– Da.

– Ne.

– Ne vem.

Zakaj?³²⁶

Ko učenci opravijo anketo, pa naj razmislijo, kako bodo predstavili rezultate oz. pridobljene odgovore:

- Kako naj predstavim pridobljene anketne odgovore?
- Kaj naj poudarim, primerjam ali povzamem?
- Kako naj oblikujem pisno poročilo?

326 Kraševac, N., Novljan, U., Osolnik, S. (2002). Arheološka najdišča v okolici Kamnika, Komende in Domžal. Kamnik: Šolski center Rudolf Maister Kamnik, str. 40.

Preglednica 23: Glavni elementi za anketno poročilo³²⁷

Opredelevitev tematike
Namen ali glavni cilj anketiranja
Navedba raziskovalnih vprašanj
Predvideni odgovori oz. hipoteze na raziskovalna vprašanja
Opis anketiranja: <ul style="list-style-type: none"> – Opis načina zbiranja podatkov (Kje, kdo, kako?) – Opis vzorca anketiranih – Opis obdelave in predstavitve podatkov
Rezultati (s potrditvijo ali zavrnitvijo hipotez)
Sklepne ugotovitve anketnih odgovorov

Četrti primer: Timsko delo

Pri izvenšolskih dejavnostih je pogosto timsko delo, saj gre za zahtevnejše delo učencev in se lahko upošteva pri vrednotenju in ocenjevanju učencev. Za timsko delo je primerno tudi proučevanje arheoloških virov. »*Timskega dela se mora vsak izmed nas učiti in naučiti, saj zanj nimamo prirojenih zmožnosti in spretnosti.*«³²⁸ Zato bi se lahko v šolah čim večkrat ponudila možnost za timsko delo, zlasti pri izvenšolskih dejavnostih.

Pri timskem delu se od vseh članov skupine pričakuje, da:

- *»si enakopravno delijo dolžnosti in naloge;*
- *sodelujejo drug z drugim s pozitivnim načinom izražanja in prijaznim glasom;*
- *izmenično poslušajo druge člane skupine, ko ti govorijo;*
- *drug drugemu pokažejo spoštovanje, tako da so vljudni in dajejo pozitivne pripombe na dobro opravljeno delo;*
- *pomagajo drug drugemu, če se pojavijo težave;*
- *delajo skupaj, da pridejo do dobre zamisli, predstavitve ali projekta;*
- *delajo osebne zapiske o času, preživetem v skupini.*«³²⁹

Razlika med timskim skupinskim delom in tradicionalnim skupinskim delom je, da je pri timskem delu *»razvidna posameznikova odgovornost in tudi njegov prispevek h končnemu rezultatu. Spremlja se učni napredek vsakega učenca. Tako vsak dobi povratno informacijo o lastnem napredku in tudi povratno informacijo o vseh*

327 Vzeto in prirjeno po: Trškan, D. (2020). Magistrsko delo iz Didaktike zgodovine. Drugostopenjski magistrski (eno in dvopredmetni) študijski program Zgodovina. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, str. 22, 35, 41.

328 Polak, A. (2007). Timsko delo v vzgoji in izobraževanju. Ljubljana: Modrijan, str. 129.

329 Paterston, K. (2008). 55 izzivov poučevanja in deset uporabnih rešitev za vsak izziv. Ljubljana: Rokus Klett, str. 62.

drugih članih, tako da vsi vedo, komu je treba še pomagati in koga vzpodbujati. Pri tradicionalnem skupinskem delu pa se običajno ne ve natančno, kakšen je prispevek posameznega člana skupine. Pogosto se dogaja, da eden ali dva člana skupine opravi vse delo.»³³⁰

Pri timskem delu učenci (ali pa učitelj) določijo različne vloge učencev, en učenec ima lahko tudi več vlog:

- *»zapisovalec (zapisuje vse odgovore v skupini ali napiše skupinsko poročilo);*
- *spodbujevalec (spodbuja člane skupine, da prispevajo svoje zamisli, da pomagajo drugim in dokončajo svoje delo);*
- *vratar (pazi na to, da imajo vsi možnost sodelovanja, da vsi enakopravno prispevajo, da se nihče ne izmuzne ter nihče ne opravlja dela namesto drugih učencev);*
- *opazovalec (opazuje, kako učenci sodelujejo med seboj, in jim daje povratno informacijo o sodelovanju);*
- *pregledovalec (preverja, ali se vsi člani skupine strinjajo z neko rešitvijo in jo vsi razumejo);*
- *poročevalec (poroča o rezultatih skupinskega dela celotnemu razredu ali drugi skupini);*
- *usmerjevalec (pazi na to, da skupina ostane pri delu, in jo usmerja nazaj k nalogi, kadar začnejo člani skupine delati kaj drugega);*
- *nagrajevalec (deli pohvale, skrbi za to, da se vsi v skupini počutijo cenjene in sprejete).«³³¹*

Pri timskem delu učenci razvijajo spretnosti, ki so potrebne za sodelovanje, zato je treba timsko delo čim večkrat vključiti v vzgojno-izobraževalni proces. Spretnosti lahko razdelimo na spretnosti v ožjem smislu, na področju vrednot in področju razumevanja.

Preglednica 24: Različne vrste spretnosti

- »Spretnosti v ožjem smislu:*
- *spretnost samostojnega in sodelovalnega učenja,*
  - *medsebojne spretnosti,*
  - *spretnost samovrednotenja in samoozaveščanja,*
  - *komunikacijske spretnosti,*
  - *spretnost sprejemanja odločitev,*
  - *spretnost raziskovanja,*
  - *spretnost uporabe in izpopolnjevanja.*

330 Peklaj, C. (2001). Sodelovalno učenje – ali kdaj več glav več ve. Ljubljana: DZS, str. 10.

331 Prav tam, str. 36.

Spretnosti na področju vrednot:

- spoštovanje mnenj in pogledov drugih,
- želja po razumevanju mnenj in pogledov drugih,
- zavezanost obćim človeškim vrednotam,
- pripravljenost na sooćenje z dolgoroćnimi posledicami ravnanj,
- pripravljenost za odkrivanje in raziskovanje.

Spretnosti na področju razumevanja:

- razumevanje kulturne raznolikosti,
- razumevanje soodvisnosti človeške družbe,
- razumevanje problemske narave znanja,
- razumevanje posameznikovih lastnih zmožnosti, stališč in potreb,
- zavedanje odgovornosti in zanesljivosti posameznikov.«³³²

Po timskem delu je pomembna tudi refleksija o delu:

- »Katero besedo bi uporabil, da bi z njo opisal, kako je bilo danes v skupini?
- So sodelovali vsi člani skupine?
- Ali ste (kdorkoli v skupini) poskušali vplivati na to, da bi se drugi člani dobro počutili v skupini?
- Ali pomagate v skupini drug drugemu, da lahko vsak govori in pove, kar misli?«³³³

Vrednotenje in ocenjevanje timskega dela pa lahko poteka na štiri načine:

1. skupini podelimo enotno oceno za skupinski izdelek,
2. ocenimo prispevek posameznih članov k skupinskemu delu,
3. ocenimo samo znanje, ki je bilo pridobljeno s skupinskim delom, s pisnim oz. z ustnim preverjanjem znanja,
4. oceno sestavimo iz več delov.«³³⁴

Četrty način (oceno se sestavi iz več delov) bo pojasnjen v naslednjem delu kot integrirano ocenjevanje učencev.

332 Ashcroft, K. (1992). Working Together: Developing Reflective Student Teachers. V: C. Biott, J. Nias (ur.). Working and Learning Together. Buckingham: Open University Press, str. 42–43. V: Polak, A. (2007). Timsko delo v vzgoji in izobraževanju. Ljubljana: Modrijan, str. 63.

333 Peklaj, C. (2001). Sodelovalno ućenje – ali kdaj več glav več ve. Ljubljana: DZS, str. 50.

334 Puklek Levpušćek, M., Marentić Požarnik, B. (2005). Skupinsko delo za aktiven študij. Ljubljana: Center za pedagoško izobraževanje Filozofske fakultete, str. 120.

3 INTEGRIRANO VREDNOTENJE IN OCENJEVANJE UČENCEV

3.1 Uvodna predstavitev

Integrirano pomeni, da povežemo posamezne dele ali enote v večjo celoto.³³⁵

»Pomembni dejavniki uspešnosti učencev so tudi učiteljevi pristopi /.../ pri preverjanju in ocenjevanju znanja. Preverjanje je sistematično, načrtno zbiranje podatkov o tem, kako učenec dosega učne cilje med procesom učenja. Ocenjevanje znanja je presoja in vrednotenje izkazanega znanja posameznih učencev po končanem obdobju učenja in formalizacija te presoje v kvalitativni in kvantitativni oceni.«³³⁶

Za preverjanje in ocenjevanje učitelji opredelijo cilje, vsebine, področja spremljanja in pričakovane rezultate učencev oz. standarde znanj. Pomemben element so tudi povratne informacije učencem, ki so lahko kvalitativne ali kvantitativne. »Za oblikovanje kvalitativne povratne informacije ali ocene učitelj uporablja kriterije in opisnike. Kriteriji in opisniki služijo tako pri poučevanju in učenju, uresničevanju ciljev in določanju ocene. S pomočjo opisnih kriterijev znanja, ki opredeljujejo učne rezultate, učitelj dosežke učencev opiše: poudari kakovost individualnega rezultata, kvalitativni opisi omogočajo razumevanje dosežkov v relaciji do učenčevih zmožnosti, njegovih prejšnjih dosežkov in v relaciji do konteksta.«³³⁷

Značilnosti integriranega ocenjevanja pa so naslednji:

- »1. Integrirano ocenjevanje sprašuje učence: Kaj lahko storite? In kako to naredite? Njegov glavni namen je dati široko sliko učencev kot kritičnih mislecev, reševalcev problemov in učencev.
2. Naloge in izkušnje, uporabljene za integrirano ocenjevanje, so učencem že znane. Vključujejo različne dejavnosti v učilnicah, kot so projekti, modeli, simulacije, igre vlog, razprave in druge oblike izražanja.
3. Integrirano ocenjevanje poteka sproti. Učenci imajo priložnost pokazati, kaj lahko sčasoma naredijo pri različnih nalogah.
4. Tako učitelji kot učenci so aktivno vključeni v integrirano ocenjevanje. Razmišljanje, samoocenjevanje, opazovanje in sodelovanje so v središču procesa.
5. Integrirana ocena je celostna. Učitelji uporabljajo veliko različnih pristopov, da pridobijo celotno sliko o učenčevi uspešnosti.«³³⁸

335 Integrirati pomeni »povezovati posamezne dele, enote v večjo celoto, združevati.« Integriran: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=integriran> (23. 7. 2021).

336 Žakelj, A. (2021). Od preverjanja do ocenjevanja znanja. V: A. Žakelj, M. Borstner (ur.). Razvijanje in vrednotenje znanja. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 31: <https://www.zrss.si/pdf/razvijanje-vrednotenje-znanja-2012.pdf> (23. 7. 2021).

337 Prav tam.

338 World History. Patterns of Interaction. Integrated Assessment (-). USA: McDougal Littell, a Division of Houghton Mifflin Company, str. 3.

Integrirano ocenjevanje sestavljajo trije deli, ki skupaj prinesejo zaključno oceno, in sicer gre za ocenjevanje procesa, izdelka oz. izdelkov in portfolia.

»Ocenjevanje procesa:

- od učencev se zahteva, da pri razumevanju spretnosti in konceptov pokažejo ali dokažejo svoj proces, vedenja, strategije in sposobnosti kritičnega mišljenja;
- osredotoča se na učiteljevo pozornost na učenčeve procese, vedenja in strategije, ne pa na končne rezultate;
- temelji na oceni, ki jo vodijo merila – kriteriji;
- primera sta: skupinska razprava, skupinska naloga.

Ocenjevanje izdelka ali predstavitve:

- od učencev se zahteva, da izdelajo ustrezen izdelek ali predstavitev, ki kaže njihovo razumevanje spretnosti in konceptov;
- osredotoča se na pozornost učiteljev na končne rezultate in ne na procese, s katerimi so jih učenci ustvarili;
- temelji na oceni, ki jo vodijo merila – kriteriji;
- primeri so: esej, govor, model.

Ocenjevanje portfolia:

- je namenska zbirka učenčevih del, ki prikazuje celotna prizadevanja, napredek in dosežke učencev na enem ali več področjih učnega načrta;
- primeri so: poročila, zemljevidi, časovni trakovi, eseji, modeli, videoposnetki, revije, pesmi, ocene knjig.«³³⁹

Če strnemo, je integrirano ocenjevanje kompleksen pristop k ocenjevanju oz. strategija ocenjevanja, ki temelji na treh delih, ki se nato povežejo v celoto, in sicer gre za ocenjevanje različnih nalog (pogosto avtentične naloge, učitelji izberejo ali določijo tiste, za katere menijo, da najbolj prispevajo k učnim izidom učencev), za sprotno oz. formativno vrednotenje (z uporabo povratnih informacij učitelja, uporabo vrednotenja sebe in drugih ter vplivanje na opravljanje dejavnosti pri učenecih) in za uporabo portfolia, s katerim se vzročno in posledično oceni učenca.

V nadaljevanju so ti trije načini predstavljeni, najprej za ocenjevanje procesa (kot primer sprotnega spremljanja in vrednotenja učencev), nato ocenjevanje posameznih izdelkov in njihovih predstavitev, ki so lahko v ustni, pisni, grafični, vizualni, audiovizualni obliki, ter na koncu ocenjevanje portfolia.

339 Prav tam. Uporablja se lahko portfolio, portfolijo ali portfolij. Portfolio: <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=portfolio> (27. 7. 2021).

3.2 Ocenjevanje procesa

Pri ocenjevanju procesa so pomembni učenčevi postopki, vedenje in strategije učenja. Ocenjevanje procesa zahteva opazovanje učencev pri delu ali pregled dela v nastajanju, npr. osnutkov, ki nastanejo med pisanjem pisnih izdelkov, ali osnutkov in beležk, ki so napisani za druge izdelke.³⁴⁰

Učitelji si pri tem lahko pomagajo z naslednjimi vprašanji za spremljanje dela učencev:

- *»Katere bralne strategije učenec uporablja za oblikovanje interpretacije besedila?*
- *Ali se učenec vključi v nalogo?*
- *Ali učenec kaže učinkovite strategije reševanja problemov?*
- *Ali ima učenec dobre delovne navade za sodelovanje?*
- *Kakšen postopek učenec uporablja pri pisanju?*
- *Ali učenec dobro sodeluje v razpravah v razredu? /.../*
- *Ali učenec razvija lastna merila in standarde za ocenjevanje?*
- *Kako se učenec odziva na medsebojno ocenjevanje?»³⁴¹*

Poudarek je na razumevanju vedenja, strategij in veččin kritičnega mišljenja, ki jih učenci uporabljajo pri branju, pisanju, komuniciranju in sodelovanju pri dejavnostih v razredu.³⁴²

Pri samoocenjevanju procesa se učenci lahko naučijo načrtovati in izboljševati svoje izdelke, kar je pomembna življenjska veščina.³⁴³ Vrednotenje postopka oz. procesa ustvari tudi priložnosti za učence, da se učijo na napakah, sčasoma razvijejo veščine in razumevanje do lastnega učenja ter vzpostavijo dialog z učitelji o lastnem učnem napredku.

Če učenci nimajo izkušenj s samoocenjevanjem (samovrednotenjem in samorefleksijo), potrebujejo usposabljanje in pomoč, da postanejo boljši pri samovrednotenju in samoocenjevanju.

Pri samovrednotenju in samorefleksiji naj odgovorijo na naslednja vprašanja:

- *»Kako vem, da sem uspešen?*
- *Katere kriterije dosegam in katerih še ne?*
- *Kaj moram storiti, spremeniti, da bom dosegel vse kriterije uspešnosti in s tem namene učenja? /.../*
- *Kaj sem se naučil?*

³⁴⁰ World History. Patterns of Interaction. Integrated Assessment (-). USA: McDougal Littell, a Division of Houghton Mifflin Company, str. 4.

³⁴¹ Prav tam.

³⁴² Prav tam.

³⁴³ Brodnik, V., Gaber, M., Holcar Brunauer, A., Bregar Mazzini, S., Štampfl, P., Čas, M., Kreč, T., Babič, D., Krivec Čarman, D. (2018). Formativno spremljanje pri zgodovini. Priročnik za učitelje. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 15–16.

- *Kako učinkovit sem bil?*
- *Kaj sem spoznal o svojem učenju?*
- *Kako naj načrtujem učenje v prihodnje?»³⁴⁴*

Ko učenci opravijo neko nalogo oz. naredijo izdelek, pa naj odgovorijo na naslednja vprašanja, da pridobijo dodatne izkušnje s samoocenjevanjem tako procesa kot tudi končnega izdelka:

- »1. *Kaj ti je najbolj všeč pri izdelku? Zakaj?*
2. *Kaj je bilo najtežje pri izdelavi (izdelka)? Zakaj?*
3. *Če bi ta izdelek ponovil, kaj bi naredil drugače? Zakaj?*
4. *Če bi izdelek spreminjal dlje časa, kako bi ga spremenil in zakaj?*
5. *Kako si oblikoval svoj izdelek, da bi bil ravno pravi (za določeno publiko)?*
6. *Opiši situacijo, ko si bil razočaran nad izdelkom. Kaj ti je pomagalo, da si šel naprej?*
7. *Kaj ti pomaga pri ustvarjalnosti?*
8. *Katere tri besede te opisujejo kot učenca? Razloži, zakaj.»³⁴⁵*

Učenci naj ocenijo svoj izdelek na ta način, da prepoznajo, kje so dobro opravili delo in tiste dele, ki jih lahko izboljšajo. V pomoč jim služijo navodila za pripravo izdelka in kriteriji uspešnosti (ocenjevalni kriteriji).

Primeri ocenjevanja procesa

Preglednica 25: Standardi za vrednotenje procesa (skupinska naloga)³⁴⁶

	<i>Izjemno</i>	<i>Sprejemljivo</i>	<i>Slabo</i>
SKUPINSKO SODELOVANJE			
1. <i>Pomaga pri reševanju sporov, da se ohrani dogovor.</i>			
2. <i>Deli odgovornost za dejavnost.</i>			
3. <i>Produktivno uporablja skupinski čas.</i>			
4. <i>Pomaga skupini ostati pri nalogi.</i>			
5. <i>Pomaga skupini pri dokončanju dejavnosti.</i>			
INDIVIDUALNI PRISPEVEK			
6. <i>Jasno sporoča ideje in pomisleke.</i>			
7. <i>Sodeluje z drugimi člani skupine.</i>			
8. <i>Izpolnjuje dodeljeno vlogo.</i>			

344 Prav tam, str. 19.

345 World History. Modern Times. Section Quizzes, Chapter Tests, and Authentic Assessment (-). New York, Columbus, Chicago, Woodland Hills: Glencoe/McGraw-Hill, str. 10.

346 World History. Patterns of Interaction. Integrated Assessment (-). USA: McDougal Littell, a Division of Houghton Mifflin Company, str. 6.

	<i>Izjemno</i>	<i>Sprejemljivo</i>	<i>Slabo</i>
9. Skupini prispeva ideje in trud.			
10. Udobno mu je delati z vrstniki.			
11. Dokazuje sposobnost motiviranja drugih.			

Preglednica 26: Standardi za vrednotenje procesa (skupinska razprava)³⁴⁷

	<i>Izjemno</i>	<i>Sprejemljivo</i>	<i>Slabo</i>
<i>SODELOVANJE</i>			
1. Prosto sodeluje v razpravi.			
2. Pozorno in spoštljivo posluša druge.			
3. Deli osebno mnenje.			
4. Prikazuje strpnost do različnih mnenj.			
5. Prispeva ustrezne ideje in predloge.			
<i>INDIVIDUALNI PRISPEVEK</i>			
6. Je pripravljen.			
7. Med razpravo se osredotoča na nalogo.			
8. Jasno sporoča ideje.			
9. Podpira lastno stališče z razlogi ali dokazi.			
10. Izkazuje zaupanje v lastno presojo.			
11. Dokazuje sposobnost spreminjanja mišljenja.			

Preglednica 27: Poročilo o skupinskem izdelku³⁴⁸

<i>Koraki in naloge</i>	<i>Napredek</i>	<i>Predviden datum zaključka</i>
<i>Načrtovanje</i>		
<i>Raziskovanje</i>		
<i>Napredek v pripravi izdelka</i>		
<i>Predstavitve izdelka</i>		

V preglednico 27 lahko učenci vnesejo podatke in na ta način poročajo o napredku skupine pri izpolnjevanju posamezne faze skupinskega dela.³⁴⁹

³⁴⁷ Prav tam, str. 7.

³⁴⁸ Prav tam, str. 12.

³⁴⁹ Prav tam.

3.3 Ocenjevanje izdelkov in predstavitev

»Značilnosti izdelkov in njihovih predstavitev:

1. Ocenjevanje izdelkov in predstavitev daje poudarek končnim rezultatom in ne procesu, s katerim je učenec prišel do rezultatov. Kot ocenjevalec mora učitelj pri ocenjevanju ločiti postopek od končnega rezultata.
2. Izdelki ali izvedba so lahko kratkoročni ali dolgoročni, za dokončanje je lahko ena učna ura, več dni ali tednov ali celo nekaj mesecev.
3. Učenci lahko izdelajo izdelke sami ali v skupinah.
4. Izdelek in predstavitev sta pogosto večdelna in vključujeta več korakov, sestavin in nalog. Iz tega razloga je končni rezultat lahko tako uspešen, kot sta načrtovanje in organizacija učenca.³⁵⁰

Izdelki in predstavitve učencev so dokazilo o njihovem učenju. Tako učitelji ocenjujejo izdelke, ko so dokončani. Integrirano ocenjevanje izdelkov zahteva stalno komunikacijo učitelja z učenci o ciljih in standardih pred zaključnim ocenjevanjem, zato morajo učenci te cilje in standarde zelo dobro poznati.³⁵¹

Primeri ocenjevanja izdelkov ali predstavitev

Učenci se najprej seznanijo z opisi standardov za ocenjevanje, na podlagi katerih učitelj oceni njihovo ustno predstavitev.

Preglednica 28: Primer ocenjevanja ustne predstavitve³⁵²

	Izjemno	Sprejemljivo	Slabo
IZVEDBA	<i>Odlična, kaže navdušenje nad temo, ima ustrezno glasnost in hitrost govora.</i>	<i>Pokaže nekatere, vendar ne vse lastnosti izjemne izvedbe predstavitve.</i>	<i>Nepriemerna glasnost ali hitrost govora.</i>
<i>Glasovna izvedba</i>	<i>Besede izgovarja jasno in jih je mogoče zlahka slišati.</i>	<i>Občasno izgovori besede nejasno, glasnost je včasih prenizka.</i>	<i>Besed ne izgovarja jasno, pogosto se ga ne sliši.</i>
<i>Organizacija</i>	<i>Predstavlja informacije v logičnem, zanimivem zaporedju, ki mu lahko sledi publika.</i>	<i>Informacije so zanimive, nekateri vidiki pa niso jasni.</i>	<i>Informacije niso predstavljene v logičnem, zanimivem zaporedju. Publika pogosto ne more slediti.</i>
<i>Vizualni pripomočki</i>	<i>Kreativno uporablja različne medije, vključuje vizualne informacije, pomembne za vsebino, je zelo nazoren, kaže odličen umetniški trud.</i>	<i>Ustrezno uporablja različne medije, vključuje informacije, pomembne za vsebino, kaže ustrezen umetniški trud.</i>	<i>Slabo uporablja različne medije, vključuje informacije, ki niso pomembne za vsebino, kaže neurejen ali minimalen umetniški trud.</i>

350 Prav tam, str. 8.

351 Prav tam.

352 Prav tam, str. 13.

	Izjemno	Sprejemljivo	Slabo
ODNOS S PUBLIKO	<i>Odličen, kaže navdušenje za javni nastop; vključuje publiko.</i>	<i>Pokaže nekatere, vendar ne vse lastnosti izjemnega odnosa s publiko.</i>	<i>Pokaže minimalen odnos s publiko.</i>
<i>Očesni stik</i>	<i>Pogosto vzpostavi očesni stik s publiko.</i>	<i>Trudi se, vendar ni vedno uspešen pri vzpostavitvi stika s publiko.</i>	<i>Redko vzpostavi stik s publiko.</i>
<i>Odziv na vprašanja</i>	<i>Pazljivo posluša vprašanja publike in se na njih natančno odziva.</i>	<i>Odziva se na nekatera vprašanja publike, včasih daje nepopolne odgovore.</i>	<i>Ne odgovarja na vprašanja publike ali daje napačne odgovore.</i>
<i>Humor</i>	<i>Prikazuje smisel za humor.</i>	<i>Pokaže nekaj humorja.</i>	<i>Pokaže malo ali nič humorja ali pa je humor neprimeren.</i>
TELESNA GOVORICA	<i>Je samozavesten in sproščen.</i>	<i>Pokaže nekatere, vendar ne vse lastnosti samozavestnega in sproščenega nastopa.</i>	<i>Nervozen do te mere, da zasenči uspešen nastop.</i>
<i>Drža</i>	<i>Stoji naravnost, obrnjen proti publiko.</i>	<i>Včasih se skloni, ziba ali gleda stran.</i>	<i>Pogosto se skloni, ziba ali obrača nazaj.</i>
<i>Gibi</i>	<i>Uporablja gibe, ki ustrezajo predstavitvi oz. ne motijo.</i>	<i>Uporablja gibanje, ki je večinoma primerno.</i>	<i>Pogosto se vrti ali se neprimerno premika.</i>
VSEBINA	<i>Predstavev je dobro organizirana in primerne dolžine.</i>	<i>Prikazuje nekatere, vendar ne vse lastnosti izjemne organiziranosti vsebine.</i>	<i>Slabo organizirana in neprimerne dolžine, kaže nerazumevanje tematike.</i>
<i>Pokritost</i>	<i>Tematika je dobro pokrita v dovoljenem času.</i>	<i>Tematika je ustrezno pokrita v dovoljenem času, včasih hiti.</i>	<i>Tematika ni dobro pokrita v dovoljenem času ali pa je na kratko predstavljena.</i>
<i>Ustrezna raven podrobnosti</i>	<i>Daje dovolj informacij za razjasnitev tematike in ne vključuje nepomembnih podrobnosti.</i>	<i>Vključuje nekatere nepomembne podrobnosti ali izpusti nekatere pomembne informacije.</i>	<i>Ne vključuje dovolj podrobnosti za podporo tematiki ali pogosto vključuje nepomembne informacije.</i>

Preglednica 29: Primer standardov za ocenjevanje ustne predstavitve³⁵³

	Izjemno	Sprejemljivo	Slabo
IZVEDBA			
<i>1. Govori jasno in razločno.</i>			
<i>2. Predstavlja informacije v logičnem, zanimivem zaporedju.</i>			
<i>3. Kreativno uporablja vizualne medije.</i>			

353 Prav tam, str. 14.

	Izjemno	Sprejemljivo	Slabo
ODNOS S PUBLIKO			
4. Pogosto vzpostavi stik z očmi.			
5. Posluša vprašanja in se na njih natančno odzove.			
6. Prikaže smisel za humor.			
TELESNA GOVORICA			
7. Stoji naravnost, obrnjen proti publiki.			
8. Uporablja ustrezne gibe, brez vznemirjenja.			
VSEBINA			
9. Dobro pokriva temo v dovoljenem času.			
10. Uporablja ustrezne podrobnosti.			

Preglednica 30: Primer ocenjevanja izdelka ali predstavitve izdelka³⁵⁴

	Izjemno	Sprejemljivo	Slabo
<i>Namen</i>	<i>Izjava o namenu je zelo jasna, izdelek zelo ustreza načrtovanemu namenu.</i>	<i>Izjava o namenu je jasna, izdelek izpolnjuje načrtovani namen.</i>	<i>Izjava o namenu ni jasna in/ali izdelek ne izpolnjuje načrtovanega namena.</i>
<i>Obravnava tematike</i>	<i>Tematika je vzeta resno in je temeljito obravnavana.</i>	<i>Tematika je vzeta z nekaj spoštovanja in se obravnava sprejemljivo.</i>	<i>Tematika ni vzeta resno in/ali ni obravnavana.</i>
<i>Uporabljeni viri</i>	<i>Uporablja različne vire.</i>	<i>Uporabljeni so omejeni viri.</i>	<i>Uporabljeni so minimalni viri.</i>
<i>Skupinska predstavitev</i>	<i>Vsi člani so enako prispevali in sodelovali.</i>	<i>Vsi člani niso bili enako udeleženi.</i>	<i>En ali dva člana sta večino dela opravila za skupino.</i>
<i>Projekt, model, razstava</i>	<i>Vsi vidiki izdelka predstavljajo izjemno delo. Izdelek nedvomno dosega načrtovani cilj.</i>	<i>Vsi vidiki izdelka predstavljajo sprejemljivo delo, saj je večina vidikov dobrih. Izdelek kaže na možnosti izboljšanja za dosego načrtovanega cilja.</i>	<i>Nekateri vidiki izdelka predstavljajo dobro delo. Če bi se izdelek nadalje izpopolnil, bi lahko dosegel načrtovani cilj.</i>
<i>Predstavitev</i>	<i>Izvedena zelo učinkovito, upoštevana je časovna omejitev.</i>	<i>Publika ga razume kljub nekaterim težavam z izvedbo, upoštevana je časovna omejitev.</i>	<i>Publika ne more slediti ali razumeti in/ali časovna omejitev ni upoštevana.</i>

354 Prav tam, str. 15.

Preglednica 31: Primer standardov za ocenjevanje izdelka ali predstavitve izdelka³⁵⁵

	<i>Izjemno</i>	<i>Sprejemljivo</i>	<i>Slabo</i>
NAMEN			
1. Namen izdelka ali predstavitve je jasen.			
2. Izdelek ali predstavitev ustreza načrtovanim namenom.			
OBRAVNAVA TEMATIKE			
3. Tematika je bila vzeta resno.			
4. Tematika je bila temeljito obdelana.			
UPORABLJENI VIRI			
5. Uporabljeni so bili različni viri.			
6. Učenec je pokazal kreativnost pri iskanju virov.			
7. Viri so bili dobro uporabljeni in dobro navedeni.			
SKUPINSKA PREDSTAVITEV			
8. Vsi člani so prispevali h končnemu izdelku ali predstavitvi.			
9. Vsak član je izpolnil dodeljeno vlogo.			
PROJEKT, MODEL, RAZSTAVA			
10. Vsi vidiki izdelka so izjemni.			
11. Izdelek dosega načrtovani cilj.			
PREDSTAVITEV			
12. Predstavitev dosega načrtovani cilj.			
13. Predstavitev upošteva časovno omejitve.			

355 Prav tam, str. 16 (Izvedena je bila sprememba števil in naslovov.).

Standardi ocenjevanja za poročilo so lahko naslednji:

- »Tema je jasna, uvod pa učinkovit.
- Izjava jasno definira temo.
- Pisni izdelek je razdeljen na odstavke z jasnimi glavnimi idejami in ustreznimi podrobnostmi.
- Učenec jasno dokazuje poznavanje teme.
- Zaključek kaže, da je avtor upošteval namen.
- Učenčevo lastno razmišljanje je v središču tega poročila.
- Učenec se natančno in v celoti sklicuje na vse vire informacij.
- Vizualni pripomočki, kot so grafikoni, če so uporabljeni, pomagajo razložiti informacije.
- Črkovanje in slovnica sta pravilna. Poročilo je zelo lepo in nazorno predstavljeno.«³⁵⁶

Standardi ocenjevanja za izdelavo zemljevida so lahko naslednji.

- »Zemljevid je privlačen, ustvarjalen in zanimiv.
- Ideje so predstavljene jasno.
- Učenec uporablja humor, zanimiv dizajn ali druge funkcije, da pritegne pogled.
- Informacije so primerne in točne.
- Sporočilo zemljevida je jasno.
- Informacije so primerne in točne.
- Zemljevid ni videti preveč poln ali preveč prazen.
- Ilustracije, besedilo in drugi elementi oblikovanja se dopolnjujejo.
- Splošni videz je lep in nazorno predstavljen.«³⁵⁷

Preglednica 32: Primer ocenjevanja različnih izdelkov³⁵⁸

Kriteriji/točke	5	3	1	0
<i>Delo z viri/gradivom</i> <i>Pridobivanje in obdelava podatkov, urejanje gradiva, izdelava zaključkov (samoiniciativnost, količina podatkov, kritična presoja gradiva, logično urejanje)</i>	<i>Učenec samostojno poišče ustrezne vire/literaturo/gradivo. Zbira vestno, samostojno, samoiniciativno. Zbere veliko gradiva in ga logično ureja in tudi kritično presoja.</i>	<i>Učenec sicer ve, kje poiskati vire/literaturo/gradivo, a so potrebna dodatna navodila. Zbere in uredi veliko gradiva.</i>	<i>Potrebuje zelo natančna navodila o iskanju virov/literature/gradiva, potrebna je dodatna pomoč. Zbere malo gradiva.</i>	<i>Ne zna poiskati virov/literature/gradiva in se ne vključuje v delo, ne zbira nobenega gradiva.</i>

356 The American Vision. Modern Times. Authentic Assessment with Rubrics (-). New York, Columbus, Chicago, Woodland Hills: Glencoe/McGraw-Hill, str. 70: http://www.glencoe.com/ebooks/social_studies/9780078775154/anc/tavmtaar.pdf (15. 10. 2018).

357 Prav tam, str. 58.

358 Vsi kriteriji, razen kriterija Oblikovanje izdelka (sprememba v ednino), so v celoti vzeti iz: Skerlovnik Štrancar, A., Popit, S. (2006). Turistična vzgoja. Samostojni delovni zvezek. Ljubljana: DZS, str. 83.

Kriteriji/točke	5	3	1	0
<i>Sodelovanje pri skupnih nalogah</i>	<i>Zelo rad sodeluje, sposoben je prevzemati vloge v skupini, ima voditeljske sposobnosti, daje pobude in dela z veseljem. Do ostalih udeležencev je strpen. Ves čas je aktiven soustvarjalec.</i>	<i>Rad sodeluje, sposoben je prevzemati nekatere vloge v skupini, daje pobude in dela z veseljem. Do ostalih udeležencev ni vedno strpen. Ves čas je aktiven udeleženec.</i>	<i>Je pasivni udeleženec in le redko daje pobude. Pogosto moti ostale udeležence pri delu.</i>	<i>V skupno delo se ne vključuje ali ga odklanja in celo ovira ostale udeležence pri delu.</i>
<i>Oblikovanje izdelka</i>	<i>Izdelek opravi sam, izvrstno, estetsko, samostojno, izvirno. Izdelek ima bogato sporočilnost. Opravi ga v dogovorjenem času. [Pisni izdelek je skoraj brez napak, izviren in lepo oblikovan.]</i>	<i>Izdelek opravi po navodilih, je estetski in sporočilen. Delo opravi v dogovorjenem času. [Pisni izdelek je jezikovno in slogovno povprečen.]</i>	<i>Za oblikovanje izdelka potrebuje stalno pomoč učitelja in porabi za delo veliko časa. Naredi le zato, ker mora opraviti delo. [Pisni izdelek je težko čitljiv, v njem je veliko jezikovnih napak.]</i>	<i>Ne oblikuje izdelka. [Pisnega izdelka ni ali pa je nesmiseln.]</i>
<i>Turistično vodenje</i>	<i>Na vodenje se temeljito pripravi. Zna se lepo predstaviti, je točen in prijazen do vseh. Vsebinsko obvlada, zato je samozavesten, sproščen. Zna odgovoriti na vprašanja udeležencev oziroma se opraviči, če ne ve. Poročanje je gladko, jasno, sistematično, smiselno, brez napak in prepričljivo. Govori glasno in tekoče, razločno, domiselno, zanimivo, z jezikovnimi poudarki.</i>	<i>Na vodenje se pripravi. Kot vodič si pri vodenju precej pomaga z opomniki. Je točen in sproščen. Poročanje je jasno, večinoma sistematično, z malo zatikanja, stereotipno. Govori smiselno, a jezikovnih norm ne upošteva v celoti.</i>	<i>Na vodenje se slabo pripravi, zato se pogosto znajde v zadregi. Poročanje je skromno, mestoma nejasno in ne dovolj smiselno. Večinoma govori monotono.</i>	<i>Vodenju se izmika. Sprejema le najbolj preproste naloge, na katere se slabo (ali sploh ne) pripravi. Poročanje je nerazumljivo in nesmiselno, s skromnim besednim zakladom ali pa sploh ne poroča.</i>

3.4 Ocenjevanje portfolia

Portfolio učenci predložijo v ocenjevanje na koncu šolskega leta za določen predmet. Gre za skupek različnih obrazcev, izdelkov in drugih elementov, ki prikazujejo in dokazujejo, kaj se je učenec naučil, kaj je naredil in kaj je dosegel ob zaključku predmeta oz. na koncu šolskega leta.³⁵⁹

359 Stefani, L., Mason, R., Pegler, C. (2007). The Educational Potential of e-Portfolios. Supporting Personal Development and Reflective Learning. London, New York: Routledge, str. 9.

»Ocenjevalni portfolio je zbirka del učencev, ki prikazuje trud, napredek in dosežek skozi čas. /... / Portfolii omogočajo učencem, da pregledajo svoj napredek in ocenijo izdelke, ki so jih ustvarili. V izbranih primerih svojih del, ki jih je treba sestaviti v portfolio, učenci odgovorijo na vprašanja: Katero delo prikazuje najboljše, kar lahko naredim? Katero delo kaže na moj napredek? Katero delo dokazuje raznolikost stvari, ki jih lahko počnem? Uporaba portfoliev za ocenjevanje je praksa, ki je v šolah vse bolj priljubljena kot način, da se osredotočimo na rast in razvoj učencev. V nasprotju s tradicionalnimi oblikami ocenjevanja so portfolii v procesu nastajanja in zahtevajo sodelovanje učencev. Portfolio daje učiteljem in učencem povratne informacije o procesu učenja, zato ima pomembno vlogo pri poučevanju in ocenjevanju. Učitelji in učenci lahko skupaj pregledajo vsebino portfolia, da ugotovijo, kako dobro se učijo in kaj morajo izboljšati.«³⁶⁰

Učinkovit portfolio ima naslednje značilnosti:

- »Portfolio ima jasen namen, ki je bil dogovorjen v začetku leta in ga razumejo učitelji in učenci.
- Portfolio je selektiven, saj ne vključuje vseh učenčevih del.
- Učenci morajo biti vključeni v izbiro vsebine portfolia.
- Merila za izbiro in presojo vsebine portfolia je treba določiti zgodaj.
- Portfolio mora vsebovati dokaze o samooceni in refleksiji ter prikazovati, kaj učenci vedo o sebi in svojem delu. Ti dokazi so lahko v obliki pisem, opomb učitelju ali drugih načinov, ki jih učenci uporabljajo.
- Portfolii so običajno kronološki in prikazujejo rast in razvoj učencev skozi čas.
- Portfolii pogosto vključujejo široko paleto učenčevih del, ki zajemajo globino in širino njihovega razumevanja.«³⁶¹

Učenci lahko v portfolio vključijo:

- nezaključena dela oz. dela, ki še nastajajo: dnevniki, zapiski, sprotne vaje, osnutki, popravljene verzije;
- zaključena dela: popravljene deli, raziskovalni projekti, odgovori na esejska vprašanja, poročila za ustne predstavitve;
- dokaze o branju: povzetki, zapisi o branju, delovni listi z vodenim branjem, orisi, pregledi knjig;
- druge izdelke: zemljevidi, modeli, fotografije, zvočni in videoposnetki.³⁶²

Za izdelavo papirnatega portfolia učenci potrebujejo mape ali fascikle, ovitke, papir, kartone, flomastre, barvice, lepilo, škarjice itn.

Za izdelavo elektronskega portfolia pa učenci potrebujejo zmogljiv računalnik in programsko opremo.

³⁶⁰ World History. Patterns of Interaction. Integrated Assessment (-). USA: McDougal Littell, a Division of Houghton Mifflin Company, str. 20.

³⁶¹ Prav tam.

³⁶² Prav tam, str. 22.

»Elektronski portfolii ponujajo učiteljem, ki ocenjujejo s pomočjo portfolia, razne privlačne prednosti. Podatke v elektronski obliki npr. z lahkoto poiščemo, primerjamo in analiziramo. Učitelji, učenci in starši lahko z nekaj potezami naredijo primerjavo pokazateljev o delu učenca pri določenem predmetu, ki so nastali v nekaj šolskih letih. Elektronski podatki zahtevajo manj fizičnega prostora. Pred uvedbo elektronskega portfolia v učilnici pa mora učitelj premisliti o naslednjih dejavnikih.

Dostopnost: Učitelj in učenci morajo imeti dostop do trdega ali mehkega diska. Učitelj mora biti prepričan, da obstaja zadostno število razpoložljivih računalnikov, skenerjev in tiskalnikov.

Oprema z visokimi tehničnimi zmogljivostmi: Glede na učni predmet je treba hraniti različne podatke (besedila, video-zapise, risbe itd.), zato mora biti nujno zagotovljen dostop do vsaj enega delovnega mesta, ki je opremljen s tehnično opremo visokih zmogljivosti, tj. s skenerjem, tiskalnikom in digitalno kamero.

Računalniški spomin: Slike in fotografije zavzemajo v primerjavi z besedili veliko več prostora v računalniškem spominu. Treba je biti pozoren na to, ali šolski računalniški sistem prenese te velike datoteke brez ogrožanja ostalih aplikacij. Izdelovanje kopij s podatki in uporaba zunanjih diskov za shranjevanje podatkov je lahko v veliko pomoč pri preprečevanju nepotrebnega obremenjevanja računalniškega sistema in izgube pomembnih podatkov.

Delo: Zbiranje podatkov za elektronski portfolio zahteva intenzivno delo in dosti časa.

Koristen nasvet: Digitalna kamera bi lahko postala zelo pomembna in vsaki učilnici, še posebej pri zbiranju vzorčnih primerov za portfolio.³⁶³

Elektronski portofolio ima tri prednosti pred papirnatim:

- Lažje se spreminja, kombinira, preureja ali tiska glede na potrebe učitelja, mentorja ali delodajalca.
- Je povezovalni dokument, saj študentje lahko povezujejo dokumente med seboj, tudi z zunanjimi viri in referencami.
- Je mobilni dokument, saj se datoteke lahko prenašajo in uporabljajo v različne namene.³⁶⁴

Portofolii so lahko različni: delovni, predstavitveni, procesni ali arhivski.

– »Delovni portfolio je zapis o učenčevem delu v določenem razredu. Vsebuje zbirko izdelkov, predstavitev in rezultatov testov v določenem časovnem obdobju. Namen je ponavadi zbrati končne rezultate, namesto refleksije učenca o poteku dela. Delovni portfolio pogosto postane vir za predstavitveni portfolio.

– Predstavitveni portfolio vključuje izbrane primere najboljših del učenca. Predstavlja izdelke in predstavitve, ki prese-gajo delovne liste oz. osnutke. Delo pogosto izpolnjuje jasno postavljene učne cilje in merila. Samorefleksija je za to vrsto portfolia še posebej pomembna. Običajno tako učitelj kot učenec pojasnjujeta, zakaj je izbrano učenčevo delo najboljše.

– Procesni portfolio prikazuje učenčevo delo v vseh fazah, vključno s končnimi rezultati. V tem portfoliu učenci hranijo vsa dokazila o postopku dela. Zbirka lahko vključuje načrtovanje izdelkov, osnutke, zapiske z vrstniških in učiteljskih srečanj, refleksije o stopnjah procesa in tudi končni izdelek ali izvedbo. Procesni portfolio je odlično sredstvo za komunikacijo med učiteljem in učenecem, zato lahko postane osnova za smiselno ocenjevanje procesa. Ta portfolio lahko postane tudi vir za predstavitveni portfolio.

363 Dale Easley, S., Mitchell, K. (2007). Portfolio v ocenjevanju. Kaj, kje, zakaj in kako ga uporabiti. Nova Gorica: Educa, Melior, str. 40–41.

364 Stefani, L., Mason, R., Pegler, C. (2007). The Educational Potential of e-Portfolios. Supporting Personal Development and Reflective Learning. London, New York: Routledge, str. 17–18.

– Arhivski portfolio prikazuje najboljša dela učenca v več letih. Primeri so običajno vzeti iz predstavitvenega portfolia in vključujejo tudi učenčeve refleksije o delu. Potrebno je redno vzdrževanje, da zbirka ne postane zastarela. Ta portfolio lahko prikaže učenčev razvoj in napredovanje v daljšem časovnem obdobju.³⁶⁵

Primeri ocenjevanja portfolia

Tudi pri ocenjevanju portfolia naj se učenci najprej seznanijo z opisi standardov za ocenjevanje, na podlagi katerih učitelj oceni njihov portfolio.

Preglednica 33: Primer ocenjevanja portfolia³⁶⁶

	Izjemno	Sprejemljivo	Slabo
<i>Vsestranskost</i>	<i>Zbirka prikazuje širok spekter zanimanj in sposobnosti.</i>	<i>Zbirka kaže povprečen obseg zanimanja in sposobnosti.</i>	<i>Zbirka kaže malo zanimanja in sposobnosti.</i>
<i>Refleksije</i>	<i>Refleksije so premišljene. Učenec pokaže močna področja in potrebe po izboljšavah ter nakaže jasne cilje za prihodnost.</i>	<i>Refleksije so razumne. Učenec pokaže nekaj vpogleda v svoja močna področja in potrebe po izboljšavah ter nakaže razumne cilje za prihodnost.</i>	<i>Refleksijam se kaže malo pozornosti. Manjkajo vpogledi v močna področja in potrebe po izboljšavah. Učencu primanjkuje ciljev za prihodnost.</i>
<i>Izboljšave</i>	<i>Primeri kažejo premišljeno pozornost do procesa. Prikazujejo, da je učenec zrasel iz izkušenj pri ustvarjanju in pregledovanju svojega dela.</i>	<i>Primeri kažejo nekaj pozornosti na proces. Prikazujejo, da je učenec nekaj pridobil na izkušnjah pri ustvarjanju in pregledovanju svojega dela.</i>	<i>Primeri ne kažejo razumevanja procesa. Prikazujejo, da se je učenec iz izkušenj ustvarjanja in pregledovanja svojega dela malo naučil.</i>
<i>Reševanje problemov</i>	<i>Primeri kažejo, da učenec prepozna svoje težave ali se odzove na tiste, na katere je bil opozorjen. Učenec pokaže iznajdljivost pri reševanju problemov.</i>	<i>Primeri kažejo, da učenec prepozna nekatere težave ali se nanje odzove, ko je nanje opozorjen. Učenec pokaže nekaj iznajdljivosti pri reševanju problemov.</i>	<i>Primeri kažejo učenčevo nepripravljenost ali nezmožnost spopadanja s težavami. Učenec ne prepozna svojih težav ali pa jih prezre.</i>
<i>Vsebina, oblika in izdelava</i>	<i>Učenec kaže veliko pozornost končnemu izdelku. Vsebina, oblika in izdelava so nadzorovane.</i>	<i>Učenec kaže ustrezno pozornost končnemu izdelku. Vsebina, oblika in izdelava kažejo na možnosti izboljšanja.</i>	<i>Učenec do končnega izdelka kaže malo ali nič pozornosti. Vsebina, oblika in izdelava kažejo na nujnost izboljšanja.</i>

365 World History. Patterns of Interaction. Integrated Assessment (-). USA: McDougal Littell, a Division of Houghton Mifflin Company, str. 20–21.

366 Prav tam, str. 25.

Preglednica 34: Primer standardov za ocenjevanje portfolia³⁶⁷

	<i>Izjemno</i>	<i>Sprejemljivo</i>	<i>Slabo</i>
VSESTRANSKOST			
<i>1. Prikazuje širok spekter sposobnosti.</i>			
<i>2. Prikazuje širok spekter interesov.</i>			
<i>3. K vsaki nalogi pristopi kreativno.</i>			
REFLEKSIJE			
<i>4. Je skrbno izbral primere za portfolio.</i>			
<i>5. Je jasno pojasnil svoj izbor primerov.</i>			
<i>6. Pokazal je dragocen vpogled v svoje delo.</i>			
IZBOLJŠAVE			
<i>7. Je bistveno izboljšal svoje delo.</i>			
<i>8. Ugotavlja, kje bi lahko svoje delo še izboljšal.</i>			
<i>9. Kaže zanimanje in pripravljenost za izboljšanje svojega dela.</i>			
REŠEVANJE PROBLEMOV			
<i>10. Prepozna težave pri svojem delu.</i>			
<i>11. Pokaže iznajdljivost pri reševanju problemov.</i>			
VSEBINA, OBLIKA IN IZDELAVA			
<i>12. Pozoren je na kakovost.</i>			
<i>13. Nadzira vsebino, obliko in izdelavo.</i>			

³⁶⁷ Prav tam, str. 26.

PETO POGlavJE: AKTIVEN PRISTOP K ARHEOLOGIJI PRI IZVENŠOLSKIH DEJAVNOSTIH V OSNOVNIH IN SREDNJIH ŠOLAH

1 UVODNA PREDSTAVITEV ARHEOLOGIJE

- 1.1 Kaj je arheologija
- 1.2 Različne vrste arheologije
- 1.3 Aktiven pristop k arheologiji

2 ARHEOLOŠKA IZKOPAVANJA IN NALOGE ZA UČENCE

- 2.1 Uvod
- 2.2 Odkrivanje in iskanje arheoloških najdišč
- 2.3 Pridobitev dovoljenja za arheološka izkopavanja
- 2.4 Arheološka izkopavanja
- 2.5 Obdelava in proučevanje arheoloških najdb
- 2.6 Javna predstavitev arheoloških najdb

3 UDELEŽBA NA ARHEOLOŠKIH DELAVNICAH V MUZEJIH IN DRUGIH INSTITUCIJAH

- 3.1 Primeri arheoloških delavnic v priročnikih
- 3.2 Primeri arheoloških delavnic v slovenskih muzejih
- 3.3 Primeri arheoloških delavnic v drugih institucijah

4 UDELEŽBA NA ARHEOLOŠKIH IZKOPAVANJIH

- 4.1 Simulacije arheoloških izkopavanj
- 4.2 Možnosti ogledov arheoloških izkopavanj
- 4.3 Primeri nalog za učence po ogledu arheoloških izkopavanj

5 UNIVERZITETNI ŠTUDIJ ARHEOLOGIJE

- 5.1 Študij arheologije na Univerzi na Primorskem
- 5.2 Študij arheologije na Univerzi v Ljubljani

6 POKLIC ARHEOLOGA

- 6.1 Kakšno delo opravljajo arheologi
- 6.2 Kje so zaposleni arheologi
- 6.3 Seznam izbranih tujih arheologov
- 6.4 Seznam izbranih slovenskih arheologov
- 6.5 Primeri nalog za učence

Aktiven pristop k arheologiji pri izvenšolskih dejavnostih v osnovnih in srednjih šolah

1 UVODNA PREDSTAVITEV ARHEOLOGIJE

1.1 Kaj je arheologija

»Spomin(k)i na nekdanje človeške rodove in njihova dela so nekaj najpomembnejšega, kar premoremo, saj nas vežejo v domala neskončno verigo misli, idej, znanj ter dobrin, ki določajo našo kulturo in družbo, v kateri živimo. A čas teče in ti drobci se izgubljajo ter tako postajajo del preteklosti. Zavedajoč se teh izgub, je človek že od nekdanj raziskoval najprej svoje osebne korenine pa tudi izvor svoje skupnosti, ljudstva, religije, kulture itn. Na svoji poti v preteklost se je srečeval z raznoterimi viri, ustnimi, pisnimi in pestro paleto materialnih dokazov o življenju v minulih letih. S poglobljanjem vanje so se razvile številne vede, med katerimi ima prav posebno mesto arheologija.«³⁶⁸

Nekaj definicij in pojasnil, kaj je arheologija, podajamo v nadaljevanju.

»Arheologija je torej veda o pričevanjih in hkrati veda o predmetih, ki jih je izdelala človeška roka. Ukvarja se s povezovanjem najdenih ostalin z ljudmi, ki so živeli v preteklosti, in z njihovim načinom življenja.«³⁶⁹

»Arheologija je disciplina, ki se ukvarja z obnovo, sistematičnim opisom in proučevanjem materialne kulture v preteklosti.«³⁷⁰

»Arheologija je veda, ki razkriva in razlaga, kako so ljudje nekoč živeli. Arheologi ne proučujejo le predmetov, ki jih je ustvaril človek, ampak tudi vse vrste materialnih sledi, ki so jih ljudje iz preteklosti pustili v svojem okolju.«³⁷¹

»Cilj sodobne arheologije je odkriti kar se da popolno podobo možnega življenja v preteklosti. /.../ Če se hočemo poučiti o življenju v bolj oddaljenih časih, je treba proučiti tako imenovane materialne ostanke naših prednikov. Med materialne ostanke uvrščamo ostanke hiš in drugih poslopij, orodje in predmete iz kamna, lesa, kosti in kovine, lončene črepinje, nakit in drugo okrasje, pa tudi rastlinske in živalske ostanke, ki [se nahajajo] na najdiščih.«³⁷²

---

368 Arheologija nekoč in danes: https://www.zvkds.si/sites/www.zvkds.si/files/uploads/files/publication/arheologija-nekoc-in-danes_stran_01.jpg (30. 12. 2019).

369 Kocuvan, E. (2005). Mi, jamski ljudje. Didaktično gradivo. Knjižnica Mozaik preteklosti. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, str. 2.

370 Clarke, D. L. (1968). Analytical Archaeology. London: Methuen. V: Henson, D. (2012). Doing Archaeology. A Subject Guide for Students. London, New York: Routledge, str. 3.

371 Škiljan, I. (2016). Arheološka slagalica. Predmeti od nalazišta do muzejskih vitrina. Gornja Stubica: Muzeji Hrvatskog zagorja, Muzej seljačkih buna, str. 3.

372 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 8.

»Arheologija je znanstvena veda, ki proučuje človekovo preteklost na način, ki je drugačen od vseh drugih zgodovinskih ved – preteklost ljudi in njihovih del spoznava s proučevanjem vseh vrst materialnih ostankov (predmetov, ostankov bivališč in arhitektur ter sledov antropogenih sprememb v pokrajini in okolju).«³⁷³

»Arheologija pomaga razložiti, zakaj smo si podobni in zakaj smo različni. Pojasnjuje načine, na katere se prilagajamo. Če pogledamo nazaj v preteklost, nam pomaga gledati naprej. Vsako leto nova odkritja in tehnični napredek olajšajo gledanje čez ramena starodavnih ljudi, včasih skoraj, da se z njimi pogovarjamo.«³⁷⁴

»Arheologija nas obdarja s čudesi, ki jemljejo dih, oživlja izgubljene junake in junakinje, mesta in cesarstva. Veliko pa nam pove tudi o vsakdanjem življenju v preteklosti. /.../ Arheologi kakor detektivi poskušajo človekovo preteklost obnoviti na podlagi pričevanj, ki zvečine ležijo pod zemljo.«³⁷⁵

To pomeni, da arheologija odkriva, odkopava, proučuje in raziskuje materialne vire ter jih predstavlja javnosti. Arheologija poskuša odgovoriti na vprašanja, kako so ljudje živeli, kako so razmišljali, kakšna je bila družba in kje so bili nastanjeni ter tudi kako in zakaj so se stvari spremenile.

1.2 Različne vrste arheologije

1.2.1 Delitev arheologije po kronoloških kriterijih

Najpogostejša je delitev arheologije z ozirom na časovno obdobje najdenih predmetov, in sicer na prazgodovinsko arheologijo (čas najdb pred iznajdbo pisave) in zgodovinsko arheologijo (čas najdb oz. obdobje, ko so arheologi med najdbami našli tudi zapisane vire).³⁷⁶

»Arheologija je veda, ki raziskuje vsa časovna obdobja; zanimajo jo vse od prvih ljudi do včerajšnjih smeti. Predzgodovinska arheologija proučuje čas pred iznajdbo pisave, zgodovinska arheologija pa se posveča poznejšim obdobjem. Znotraj teh dveh vej se arheologi specializirajo za posamične zgodovinske in prazgodovinske dobe.«³⁷⁷

Naloga za učence: Učenci ugotovijo, za katere posamične prazgodovinske in zgodovinske dobe se arheologi lahko specializirajo.

373 Študij arheologije. Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani: <https://www.studij-arheologije.net/> (29. 7. 2021).

374 Fagan, B. (2019). A Little History of Archaeology. New Haven, London: Yale University Press, str. 266–267.

375 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 8.

376 Arheologija: <https://sl.wikipedia.org/wiki/Arheologija> (28. 1. 2021).

377 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 10.

»Obdobja prazgodovinske arheologije so:

- starejša kamena doba ali paleolitik (čas ok. 70.000–8000 pr. n. št.) /.../,
- srednja kamena doba ali mezolitik (ok. 8000–4000 pr. n. št.) /.../,
- mlajša kamena doba ali neolitik (ok. 4000–2700 pr. n. št.) /.../,
- bakrena ali eneolitik (ok. 2700–1700 pr. n. št.) /.../,
- bronasta doba (ok. 1700–800/750 pr. n. št.) /.../,
- starejša železna ali halštatska doba (ok. 800/750–400 pr. n. št.),
- mlajša železna ali latenska doba (ok. 400 pr. n. št. do rimske zasedbe) /.../.

Rimska arheologija se deli na

- zgodnje in poznorimsko obdobje (od rimske zasedbe do 5. stoletja n. št. /.../.

Arheologija zgodnjega srednjega veka obsega dve obdobji:

- čas preseljevanja ljudstev (včasih ima najdišče lahko še povsem poznorimski značaj tudi v 5. in 6. stoletju) /.../,
- staroslovansko obdobje (7. do 11. stoletje) /.../.

Arheologija srednjega veka:

- čas od 12. do 15. stoletja /.../.³⁷⁸

Naloga za učence: Učenci ugotovijo, katere arheologije po kronoloških kriterijih se nanašajo na Slovenijo.

»Osnovna je delitev po kronoloških kriterijih na prazgodovinsko arheologijo, ki v Sloveniji obsega čas od pojava človeka v starejši kameni dobi do začetka našega štetja (njen poseben del je arheologija starejše kamene dobe), na rimsko provincialno arheologijo, ki zajema čas od rimske osvojitve slovenskega ozemlja sredi 1. stoletja pr. n. št. do 5. stoletja n. št., na zgodnesrednjeveško arheologijo, ki zajema čas preseljevanja ljudstev in posebej staroslovanski čas, torej obdobje od 5. do 11. stoletja, in na srednjeveško arheologijo ...³⁷⁹

1.2.2 Delitev arheologije po geografsko-etničnih kriterijih

Pogosto je pomembno tudi geografsko področje raziskovanja oz. so pomembni regionalni in etnični kriteriji. Npr. egiptologija oz. egipčanska arheologija, biblijska arheologija, antična arheologija (stara Grčija in stari Rim), starokrščanska arheologija, slovanska arheologija itn.³⁸⁰

Naloga za učence: Učenci s pomočjo besedila pojasnijo različne vrste arheologije oz. arheološke stroke.

»Orientalna arheologija se posveča raziskovanju mezopotamske in egiptovske visoke kulture (asiriologija, egiptologija). Nadaljnje arheološke stroke so: indijska arheologija, ameriška arheologija, klasična arheologija (grški in rimski kulturni spomeniki /.../), krščanska arheologija (biblijski in krščanski spomeniki), islamska arheologija ipd.³⁸¹

378 Knific, T., Svobljak, D. (1991). Arheološka najdišča. Zbirka Slovenska dediščina. Ljubljana: Cankarjeva založba, str. 5.

379 Prav tam, str. 4.

380 Arheologija: <https://sl.wikipedia.org/wiki/Arheologija> (28. 1. 2021).

381 Zgodovina v slikah. Prva knjiga. Prazgodovina – 2500 (1974). Ljubljana: Državna založba Slovenije, str. 422–423.

1.2.3 Delitev arheologije po drugih kriterijih

V nadaljevanju so predstavljene nekatere druge vrste arheologije.

Industrijska arheologija: »Industrijski arheologi proučujejo ostaline bolj nedavne preteklosti, povezane z dejavnostmi, kakršne so npr. rudarstvo, železnica ali stare tovarne.«³⁸²

Smetiščna arheologija: »Smeti so v arheologiji pomembne, ker vsebujejo dokazno gradivo o vsakdanjem življenju. Smetiščna arheologija – ali smetologija – je najmlajša arheološka veja. Ukvarja se s proučevanjem smeti.«³⁸³ »Smetiščni projekt temelji na dveh temeljnih metodah zbiranja podatkov. Prva in glavna sestoji iz pobiranja smeti izpred domov v različnih delih mesta in proučevanja tako zbranih odpadkov. Druga metoda pa so intervjuji s člani gospodinjstev – pogovori o tem, kaj vse mečejo v smeti. Vsebinsko njihovih smetnjakov je potem mogoče primerjati z njihovimi izpovedmi.«³⁸⁴

Reševalna arheologija: »Danes je ena od ključnih nalog arheologov zaščita naše dediščine pred škodo, ki jo povzročata okolje in človeške aktivnosti. V Egiptu so se zbrali arheološki specialisti z vsega sveta, da bi zaščitili arheološka najdišča ob Nilu, ki jih je ogrožal nov jez na tem področju. Po obsežnih preiskavah so bili številni templji razstavljeni in ponovno zgrajeni na varnejšem mestu; nekateri pa so bili podarjeni muzejem.«³⁸⁵

Zaščitna arheologija: Pri zaščitni arheologiji morajo arheologi pri različnih gradbenih delih prostor na hitro izkopati in zbrati čim več podatkov pred nadaljevanjem gradnje. Včasih pa morajo ta prostor tudi zaščititi.³⁸⁶ »Pri zaščitnih arheoloških izkopavanjih (večkrat se uporablja tudi izraz preventivna arheologija, v tujini pa celo komercialna arheologija) pa se trudimo rešiti in raziskati arheološke ostanke, ki bi bili zaradi različnih posegov v okolje (gradnja novih stavb, cest, prenova komunalne infrastrukture ...) brez arheoloških izkopavanj uničeni, podatki o preteklosti pa izgubljeni.«³⁸⁷

Eksperimentalna arheologija: »Eksperimentalni arheologi pa delajo poskuse in na ta način ugotavljajo, kako bi se bili raznih reči lahko lotevali v preteklosti. To pomeni, da se često poskušajo v izdelovanju kamnitega orodja ali lončenih posod ali pa postavljajo hiše oz. posnemajo starodavne kmetovalne tehnike.«³⁸⁸ »Raziskovalci,

382 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 10.

383 Prav tam, str. 126.

384 Prav tam, str. 129.

385 Devereux, P. (2003). Arheologija. Ljubljana: Založba Grlca, str. 31.

386 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 10.

387 Fras, M. (2018). Odstranjevanje sodobne hodne površine ter čiščenje prvih arheoloških struktur: <https://neodkritaarheologijaljubljane.wordpress.com/2018/06/01/odstranjevanje-sodobne-hodne-povrsine-ter-ciscenje-prvih-arheoloskih-struktur/> (23. 12. 2021).

388 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 10.

ki se ukvarjajo z eksperimentalno arheologijo, naprej raziščejo in proučijo arheološke najdbe. Zanima jih vse – od celih ali delno uničenih predmetov do pokopov, ognjišč, obrtnih ali kuhinjskih peči, hrane, oblačil, zgradb in lončenih posod. Pri raziskovanju pogosto združijo moči strokovnjaki z različnih področij. Pri svojem delu včasih uporabijo tudi sodobne pripomočke. Kopije predmetov morajo biti čim bolj podobne arheološkim najdbam. Najprej izdelajo enaka orodja, kot so jih uporabljali v preteklosti, nato pa ugotavljajo, kaj vse je mogoče z njimi narediti, na primer pri izdelavi posod ali gradnji hiš. Včasih arheologi več let izvajajo poskuse in iščejo odgovore, preden pridejo do končnih spoznanj.«³⁸⁹

Etnoarheologija: »Etnoarheologi proučujejo, kako živijo današnje skupnosti, da bi lažje razumeli, kako so živele nekdane.«³⁹⁰

Prostorska arheologija: »Prostorska arheologija zajema vsa obdobja. Prostorski arheologi si prizadevajo rekonstruirati, v kakšnem okolju so nekoč bivali ljudje, rastline in živali.«³⁹¹

Podvodna arheologija: »Podvodni arheologi pa raziskujejo podvodne razbitine in poplavljeni najdišča.«³⁹²

Naloga za učence: Učenci naj ugotovijo, kaj proučujejo na Oddelku za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Odderek ima naslednje katedre:

- »katedra za arheologijo paleolitika in mezolitika,
- katedra za arheologijo neolitika in eneolitika,
- katedra za arheologijo kovinskih obdobj,
- katedra za klasično arheologijo,
- katedra za rimsko arheologijo,
- katedra za arheologijo zgodnjega srednjega veka,
- katedra za arheologijo mlajših obdobj ter
- katedra za arheološko metodologijo in teorijo.«³⁹³

389 Črešnar, M., Karo, Š. (ur.) (2019). Raziskujemo železno dobo. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, str. 16.

390 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 10.

391 Prav tam.

392 Prav tam.

393 O oddelku za arheologijo: <https://arheologija.ff.uni-lj.si/o-oddelku-za-arheologijo> (31. 7. 2021).

1.3 Aktiven pristop k arheologiji

Učenci lahko pristopijo k arheologiji na bolj aktiven način tudi v osnovnih in srednjih šolah, vendar bolj v okviru izvenšolskih dejavnosti. Ker učitelji zgodovine nimajo znanja in tudi ne izkušenj o arheoloških terenskih metodah in izkopavanjih (razen če se ljubiteljsko ukvarjajo in sodelujejo pri arheoloških izkopavanjih), lahko izkoristijo ponudbo organiziranih in prilagojenih arheoloških delavnic in izkopavanj, ki jih ponujajo različne institucije v Sloveniji.

Aktivno učenje arheologije je zato v tem poglavju predstavljeno:

- s praktičnim učenjem v učilnici in izven nje z različnimi avtentičnimi nalogami, ki se nanašajo na delo arheologov (to je odkrivanje in iskanje arheoloških najdišč, pridobivanje dovoljenja za arheološka izkopavanja, načini arheoloških izkopavanj, obdelava in proučevanje ter objava opisa oz. javna predstavitev arheoloških najdb),
- z udeležbo na arheoloških delavnicah v muzejih in drugih institucijah,
- z udeležbo na arheoloških izkopavanjih,
- s seznanjanjem o univerzitetnem študiju arheologije,
- s seznanjanjem o poklicu, to je delu in zaposlitvi arheologov.

2 ARHEOLOŠKA IZKOPAVANJA IN NALOGE ZA UČENCE

2.1 Uvod

»Sledovi človeške poselitve se pokažejo že pri razgrnitvi zemeljske površine. Spoznati starejšo zgodovino pomeni poglobiti se v "arhive" zemeljskih plasti in jih poskušati "prebrati".³⁹⁴

Če želimo mlade uvajati v delo arheologa, bi morale tudi njihove dejavnosti temeljiti na glavnih področjih arheološke raziskave: »raziskavanje (zemljevidi), izkopavanja (peskovnik), obdelava najdb (razvrščanje, rekonstrukcija), interpretacija (detektivsko delo in ustvarjanje zgodbe).«³⁹⁵

»Delo arheologov je zelo podobno sestavljanju mozaika, ki mu manjka večina koščkov. Arheološka raziskava se začne na najdišču in se nadaljuje še dolgo po tem, ko je izkopavanje konec. Med orodjem, ki ga uporabljajo arheologi, najdemo vse od preprostih lopatk do skrajno dovršenih in dragih naprav. Z njimi arheologi iz še tako majhnega dokaznega drobca iztisnejo kar se da veliko podatkov.«³⁹⁶

»Arheologi poskušajo ponovno sestaviti preteklo življenje iz posameznih ostankov, ki jih je pustilo za seboj. V arheologiji obstaja širok nabor metod za iskanje najdišč in artefaktov, snemanje zemeljskih del in zgradb, daljinsko zaznavanje nevidnih ostankov, zbiranje na terenu, izkopavanje, analizo najdb po izkopu, vzorčenje okolja, datiranje materialov, pisanje poročil, interpretacije najdišč za javnost, urejanje muzejskih razstav itd. Arheologija je več kot le izkopavanje.«³⁹⁷

Delo arheologa je sestavljeno iz različnih dejavnosti. Arheološko izkopavanje poteka tako kot projekt, saj vključuje načrtovanje, terensko delo, analize in pripravo poročil ter objave.³⁹⁸ Arheološka izkopavanja vključujejo odkrivanje, razkritje in shranitev najdb.³⁹⁹ Zato lahko arheološko izkopavanje, ki je temeljno delo arheologov, razdelimo v štiri faze: 1. lokacija najdišča, 2. arheološko izkopavanje, 3. določitev starosti oz. datiranje arheoloških najdb in 4. restavriranje, razstave in publiciranje.⁴⁰⁰

394 Kocuvan, E. (2005). Mi, jamski ljudje. Didaktično gradivo. Knjižnica Mozaik preteklosti. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, str. 2.

395 Would you Make a Good Archaeologist? Archaeology for Schools (2010). The National Trust for Scotland. A Place for Everyone, str. 1: https://www.nts.org.uk/learn/downloads/archaeology/Would_You_Make_a_Good_Archaeologist_0611.pdf (6. 5. 2020).

396 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 7.

397 Henson, D. (2012). Doing Archaeology. A Subject Guide for Students. London, New York: Routledge, str. 165.

398 Management of Archaeological Projects (1991). English Heritage. V: Barker, P. (1998). Tehnike arheološkega izkopavanja. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, Uprava RS za kulturo dediščino, str. 67.

399 Svetovna zgodovina. Od začetkov do danes (1981). Druga dopolnjena izdaja. Ljubljana: Cankarjeva založba, str. 11.

400 Charles-Picard, G. (ur.) (1997). Larousse Encyclopedia of Archaeology. London: Chancellor Press.

Arheološko izkopavanje vključuje različne procese:

- »iskanje najdišč,
- zbiranje in snemanje dokazov,
- analiziranje ostankov,
- datiranje ostankov,
- interpretacija dokazov in razpravljanje o razumevanju preteklosti,
- shranjevanje najdb,
- varovanje in zaščita ostankov,
- interpretacija ostankov drugim,
- poučevanje o preteklosti in arheologiji,
- sodelovanje z javnostjo,
- publiciranje rezultatov.«⁴⁰¹

Glede na različne procese smo se odločili, da bomo delo arheologov oz. arheološka izkopavanja predstavili v štirih glavnih korakih oz. fazah:

- Odkrivanje in iskanje arheoloških najdišč,
- Arheološka izkopavanja,
- Obdelava in proučevanje arheoloških najdb,
- Javna predstavitev arheoloških najdb.

V nadaljevanju je vsaka faza na kratko predstavljena in dopolnjena z različnimi nalogami za učence. Dodali smo opise in naloge za učence o pridobitvi dovoljenja za arheološka izkopavanja in arheološke raziskave, saj se nobeno izkopavanje ne more začeti brez soglasja pristojnega organa v Sloveniji.

2.2 Odkrivanje in iskanje arheoloških najdišč

2.2.1 Kako arheologi odkrijejo najdišča

»Nekaterih niti nismo izgubili. Egiptovske piramide, megalitske spomenike, kakršen je Stonehenge, ter nekatera grška in rimska poslopja imamo ljudje pred očmi, odkar smo jih postavili. /.../.«⁴⁰²

Nekatera najdišča arheologi odkrijejo po naključju. Slučajno odkrite najdbe se pusti nedotaknjene, o najdišču pa se obvesti muzeje, zavod za varstvo kulturne dediščine ali druge ustanove, ki informacije o najdbi posredujejo naprej.⁴⁰³

Naključna odkritja so pogosta tudi pri oranju zemlje, različnih delih v mestih ali pri gradnji cest. Naravna odkritja prinesejo tudi potresi in naravne erozije, ki

401 Henson, D. (2012). *Doing Archaeology. A Subject Guide for Students*. London, New York: Routledge, str. 165–166.

402 Moloney, N. (2001). *Arheologija. Radovljica: Didakta*, str. 6.

403 Božič, R. (2008). *Mesto situl. Arheološko-zgodovinska-domišljajska pripoved*. Novo mesto: Goga, str. 193.

razkrijejo najdišča.⁴⁰⁴ Če gre za naključne arheološke najdbe ob gradnji cest in stavb, morajo graditelji obvestiti arheologe. Ko arheologi končajo z izkopavanji, pa se gradnja lahko nadaljuje.

Če pa gre za načrtno iskanje najdb, pa morajo arheologi opraviti veliko dela. Več časa morajo posvetiti raziskovanju, kaj je morda že znanega o prostoru, da lahko ugotovijo, kje naj predmete iščejo.

Naloga za učence: Učenci preberejo odlomek in ugotovijo, kako arheologi lahko odkrijejo najdišče.

»Delo se lahko začne bodisi doma bodisi v knjižnici. Arheolog išče označbe nekdanjih zaselkov na starih zemljevidih ali omembe krajev v starih spisih, kakršno je sveto pismo. V mitih in legendah, recimo grških ali vikinških, često zasledimo omembe dogodkov in krajev iz preteklosti, iz katerih je mogoče razbrati, kje bi kazalo iskati njihove ostanke. Tako sta bili odkriti starodavna Troja in vikinška naselbina v Kanadi. Včasih arheologu s ključnimi podatki, kam naj usmeri iskanje, pomagajo tudi domačini.«⁴⁰⁵

Mnogi arheologi velik del svojega časa preživijo na terenu, kjer iščejo različne materialne ostanke. Materialni ostanki so najpogosteje skriti pod zemljo ali vodo, lahko pa so tudi na površju zemlje.

Naloga za učence: Učenci preberejo odlomek in pojasnijo, zakaj večina arheoloških najdišč leži pod zemljo.

»Načinov, kako pride do tega, je veliko. Opuščeno naselje začnejo polagamo prekrivati plevel, trava in zemlja. Zapuščene stavbe se sčasoma sesedejo in tudi te utegneta prekriti rastje in zemlja. Včasih nad ruševinami starih stavb postavijo nove. Najdišče lahko prekrrijejo bodisi pesek bodisi prst, ki jo raznaša veter, ali pa naplavine. Do zasutja lahko pride tudi ob naravni nesreči, npr. potresu ali vulkanskem izbruhu. Najdišče, ki ga skozi tisočletja prekrivajo vedno nove in nove plasti peska, zemlje ali ostankov drugih stavb, se seli vse globlje in globlje pod zemljo.«⁴⁰⁶

Naloga za učence: Učenci naj preberejo 26. člen *Zakona o varstvu kulturne dediščine* in ugotovijo, kaj morajo narediti, če po naključju najdejo arheološko ostalino, in v katerem primeru lahko pridobijo tudi nagrado.

»7. Arheološke ostaline

26. člen

(najdba arheološke ostaline)

(1) Kdor najde na površju zemlje, pod njim ali v vodi arheološko ostalino, mora poskrbeti, da ostane ta nepoškodovana ter na mestu in v položaju, kot jo je odkril. O najdbi mora najpozneje naslednji delovni dan obvestiti zavod. Dolžnost obvestila o najdbi imajo najditelj, lastnik zemljišča, drug stvarnopravni upravičenec na zemljišču ali njegov posestnik, v primeru graditve objekta pa tudi investitor in odgovorni vodja del.

(2) V kraj najdbe lahko v sedmih dneh po obvestilu iz prejšnjega odstavka posega le pooblaščen oseba zavoda, razen če pooblaščen oseba že prej odloči drugače ali če obstaja nevarnost za zdravje in življenje ljudi ali za obstoj arheološke ostaline.

404 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 16–17.

405 Prav tam, str. 16.

406 Prav tam, str. 18.

(3) Pooblaščen oseba mora v roku iz prejšnjega odstavka raziskati, ali gre pri najdbi za dediščino. Pooblaščen oseba ima pri tem pravico vzeti premičnino za potrebe raziskave. Če se izkaže, da ne gre za dediščino, mora zavod vse odvzete premičnine po opravljeni predhodni raziskavi vrniti najditelju. (4) Pooblaščen oseba lahko podaljša rok iz drugega odstavka za največ sedem dni, če potrebnih raziskav v prvotnem roku ni bilo mogoče opraviti.

(5) Zavod izda najditelju, lastniku zemljišča in osebi, ki je o najdbi obvestila zavod, odločbo o tem, ali je arheološka ostalina dediščina v skladu s tem zakonom. Lastnik arheološke ostaline, ki je premičnina in za katero se s pravnomočno odločbo ugotovi, da je dediščina, je država.

(6) Pritožba zoper odločbo iz prejšnjega odstavka ne zadrži predaje arheološke ostaline, ki je premičnina, pristojnemu muzeju.

26.a člen

(nagrada naključnemu najditelju arheološke najdbe ali arheološke ostaline, ki je premičnina)

(1) Naključni najditelj arheološke najdbe ali arheološke ostaline, za katero je bilo z odločbo iz petega odstavka 26. člena tega zakona ugotovljeno, da je dediščina, in ki je ravnal v skladu s prvim in drugim odstavkom 26. člena tega zakona, lahko pridobi nagrado. Višina nagrade ne sme presegati vrednosti najdenega.

(2) Na predlog najditelja iz prejšnjega odstavka ministrstvo izvede postopek, v katerem ugotovi upravičenost do nagrade ter na podlagi strokovnega mnenja državnega ali pooblaščenega muzeja pomen najdbe. V primeru, da gre za najdbo posebnega ali izjemnega pomena, ministrstvo na podlagi strokovnega mnenja državnega ali pooblaščenega muzeja odloči o višini nagrade. Zoper odločitev ministrstva lahko najditelj iz prvega odstavka tega člena vložijo tožbo pri upravnem sodišču.«⁴⁰⁷

2.2.2 S čim si arheologi pomagajo pri odkrivanju najdišč

Pri odkrivanju najdb in raziskovanju najdišč si arheologi pomagajo z geofizikalnimi inštrumenti, s katerimi pogledajo tudi pod površino tal.⁴⁰⁸ V nadaljevanju podajamo nekatere najpomembnejše:

- Magnetometer in gradiometer uporabljajo za »meritev magnetnih variacij v tleh, kar nakazuje obstoj arheološkega najdišča.«⁴⁰⁹
- Kovinski detektor jim pomaga odkriti, kje so zakopani kovinski predmeti.
- »Talni radar pogosto poda sliko podtalnih struktur« in »zazna širok razpon materialov, vključno s kovino, plastiko, keramiko in z drugimi materiali.«⁴¹⁰ Radarji »omogočajo tridimenzionalne posnetke podzemnih ostalih, kot so kamniti temelji hiš ali grobnice.«⁴¹¹
- »Veliki sveder je spiralasto oblikovana priprava z ročajem v oblik črke T, ki se z obračanjem zavrta v tla. Sveder pomaga odkriti votla področja pod zemljo, ki so lahko zanimiva za arheologe.«⁴¹²

407 Zakon o varstvu kulturne dediščine (2016), 26. člen: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4144> (30. 12. 2019).

408 Črešnar, M., Karo, Š. (ur.) (2019). Raziskujmo železno dobo. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, str. 7.

409 Devereux, P. (2003). Arheologija. Ljubljana: Založba Grlica, str. 5.

410 Prav tam.

411 Črešnar, M., Karo, Š. (ur.) (2019). Raziskujmo železno dobo. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, str. 7.

412 Devereux, P. (2003). Arheologija. Ljubljana: Založba Grlica, str. 4.

– »Merilec upornosti tal se uporablja za meritev vlažnosti.«⁴¹³ Merilec meri »razlike v električni upornosti med elektrodama, zapičenima v tla, v pravih intervalih. Jame, jarki in kanali, navadno zapolnjeni z odpadno humusno zemljo, kažejo manjši upor električnega toka od zidov, cest in tlakov.«⁴¹⁴

Po Pravidniku o iskanju arheoloških ostalin in uporabi tehničnih sredstev za te namene se lahko za iskanje uporabljajo iskalnik (detektor) kovin, ultrazvočni senzor (sonar), georadar in druge elektronske naprave.⁴¹⁵

Naloga za učence: Učenci s pomočjo odlomka ugotovijo, s čim si arheologi pomagajo pri raziskovanju podvodnih najdišč.

»Ko arheologi raziskujejo podvodno najdišče ali ladijsko razbitino, vlečejo za ladjo različne vrste geofizikalnih senzorjev. Protonski magnetometri zaznajo železne in jeklene predmete, kot na primer topovske kroglice ali jeklen ladijski trup. Sonar se lahko uporabi za izdelavo grafične slike morskega dna. Arheologi iščejo artefakte tudi s pomočjo zvoka. Zvočni radarji oddajajo akustične impulze, ki zaznajo predmet pod površino morskega dna.«⁴¹⁶

Naloga za učence: Učenci s pomočjo odlomka ugotovijo, katere arheološke ostaline lahko arheologi odkrijejo z magnetometri.

»Magnetometrija je ena izmed najbolj razširjenih metod za natančen in hiter pregled večjih površin. Gre za pasivno metodo, pri čemer z magnetometri najpogosteje v vertikalnem gradientnem načinu (nT/m) merimo majhne lokalne spremembe v gostoti magnetnega pretoka v Zemljinem magnetnem polju, ki so posledica razlik magnetne susceptibilnosti materiala pod površino. Na ta način v optimalnih pogojih uspešno prepoznavamo anomalije, ki so posledica arheoloških ostalin različnih magnetizacij. / . . . / Z magnetometri uspešno prepoznavamo arheološke ostaline s termoremanentno magnetizacijo (v nadaljevanju TRM), ki nastaja pri ohlajanju žganih materialov in je značilna predvsem za žgano glino, ognjišča, keramične arhitekturne elemente, lončarske peči, metalurške delavnice ipd.«⁴¹⁷

Arheologi si pomagajo tudi s satelitskimi ali letalskimi posnetki.⁴¹⁸

»Arheologi lahko preverijo arheološka najdišča s proučitvijo fotografij, posnetih iz zraka. Tla, v katerih je kaj vkopano, zadržijo več vlage. To vpliva na vegetacijo in temnejši vegetacijski znaki so jasno vidni iz zraka. Zakopani temelji ali ceste običajno ustvarijo svetle vegetacijske znake.«⁴¹⁹

Naloga za učence: Učenci s pomočjo odlomka ugotovijo, kdaj arheologi uporabljajo laserske snemalne naprave.

413 Prav tam, str. 5.

414 Barker, P. (1998). Tehnike arheološkega izkopavanja. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, Uprava RS za kulturo dediščino, str. 55.

415 Pravidnik o iskanju arheoloških ostalin in uporabi tehničnih sredstev za te namene, 2. člen: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV12070> (23. 12. 2021).

416 Devereux, P. (2003). Arheologija. Ljubljana: Založba Grlica, str. 18.

417 Neinvazivne arheološke raziskave srednjeveške utrdbe Stari grad na Zapoškem hribu (Gradišče) pri Repnjah (2020), str. 36–37: https://arheologija.ff.uni-lj.si/sites/default/files/documents/Repnje_2020_compressed.pdf (1. 10. 2021).

418 Rode, M., Tawitian, E., Galonja, T. (2016). Koraki v času 6. Učbenik za zgodovino v 6. razredu osnovne šole. Ljubljana: DZS, str. 14.

419 Devereux, P. (2003). Arheologija. Ljubljana: Založba Grlica, str. 5.

»Veliko sledov zakrivajo drevesne krošnje in jih ni mogoče videti niti z višine. V takih primerih je bolje uporabiti laserske snemalne naprave: pritrjene na letala lahko izmerijo milijone točk na tleh pod sabo. Arheologi točke nato prečistijo in z računalniškim programom odstranijo posneta drevesa, kar jim omogoči pogled na površino, ki jo sicer pokriva gozd. S proučevanjem takih posnetkov lahko opazijo številne sledi, ki so jih ljudje naredili v tisočletjih življenja v pokrajini.«⁴²⁰

Naloga za učence: Učenci s pomočjo odlomka opišejo osnovne tehnike zračnega fotografiranja.

»/.../ s pomočjo posnetkov iz zraka lahko odkrijemo nova najdišča, lahko pa tudi že znana najdišča bolje umestimo v njihovo nekdanje okolje. /.../ Zračne fotografije uporabljajo tri osnovne tehnike. Prva je odkrivanje zemeljskih posegov v površino tal, to je "nepravilnosti", ki odstopajo od sicer gladke površine in jih s tal sploh ne opazimo. Za dober posnetek mora biti v tem primeru sonce že nizko na obzorju, da so sence okopov ali jarkov izrazitejše. Druga tehnika je fotografiranje njiv, kjer lahko zaradi drugačne barve (prsti ali posevka) slutimo, da je pod površino arheološka struktura. Tretja tehnika pa izkorišča dejstvo, da posevki bolje rastejo na mestih, kjer je več humusa oziroma vlage. Zato sledimo različnim stopnjam rasti (višina posevka, čas zorenja): nad jarki so rastline višje in zorijo kasneje od tistih, ki rastejo nad zidovi ali drugimi kamnitimi strukturami.«⁴²¹

»Med najpogostejšimi, a učinkovitimi načini določanja novih najdišč je terenski pregled. Primeren je predvsem na sveže preoranih njivah, ker pride v takem primeru na površino veliko drobnih predmetov, ki so prej ležali globlje v zemlji. Površina je lahko že zasejana, pomembno je, da delamo po dežju in so predmeti sprani in jih je zato lažje opaziti.«⁴²²

Naloga za učence: Učenci s pomočjo odlomka ugotovijo, kako arheologi določijo mesto izkopavanja.

»Ko konča z raziskovanjem, se arheolog odpravi na teren, kjer si natančno ogleda področje načrtovanega izkopavanja. Tam poskuša odkriti še kakšne podrobnosti, ki niso razvidne z zemljevidov in posnetkov iz zraka. Ko zbere in primerja vse podatke, dokončno določi mesto izkopavanja.«⁴²³

Naloga za učence: Pred izkopavanjem arheologi podatke o najdišču dopolnijo s podrobno geodetsko izmero reliefa s pomočjo GPS naprave. Učenci poiščejo, kaj pomeni kratica GPS in zakaj je GPS naprava pomembna za arheološka najdišča.⁴²⁴

420 Črešnar, M., Karo, Š. (ur.) (2019). Raziskujemo železno dobo. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, str. 7.

421 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 124.

422 Prav tam.

423 Rode, M., Tawitian, E., Galonja, T. (2016). Koraki v času 6. Učbenik za zgodovino v 6. razredu osnovne šole. Ljubljana: DZS, str. 15.

424 GPS (Global Positioning by Satellite = Sistem za satelitsko navigacijo): »Tehnika, s katero si arheologi pomagajo pri natančnem določanju in kartiranju lokacije najdišč.« Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 198.

2.3. Pridobitev dovoljenja za arheološka izkopavanja

2.3.1 Pridobitev dovoljenja za arheološko raziskovanje v Sloveniji

Arheološko raziskovanje je po *Pravilniku o postopku za izdajo dovoljenj za arheološka raziskovanja* v Sloveniji »vsak poseg v kulturne in civilizacijske snovne ostaline vseh dob in časov pod zemljo ali na njenem površju ter na dnu voda, vodotokov, jezer in morja, katerih ohranjanje in proučevanje prispeva k odkrivanju zgodovinskega razvoja človeštva in njegove povezanosti z naravnim okoljem.«⁴²⁵

Naloga za učence: Za vsako arheološko raziskovanje je potrebno vložiti vlogo in pridobiti dovoljenje. Učenci s pomočjo *Pravilnika o postopku za izdajo dovoljenj za arheološka raziskovanja* opišejo, kaj mora ta vloga vključevati.

»Predlog za izdajo dovoljenja za arheološko raziskovanje lahko vloži fizična ali pravna oseba na Ministrstvu za kulturo, Upravi Republike Slovenije za kulturno dediščino (v nadaljnjem besedilu: uprava).

Predlog iz prejšnjega odstavka mora vsebovati:

- podatke o predlagatelju (ime in sedež pravne oziroma ime in priimek ter naslov fizične osebe),
- podatke o vrsti arheološkega raziskovanja z opredelitvijo cilja raziskave oziroma raziskovalnega načrta,
- navedbo kraja raziskovanja (ime kraja, ledinsko ime, parcelna številka, katastrska občina, občina),
- podatke o lastniku nepremičnine (ime in priimek, naslov),
- podatke o vodji raziskovanja (ime in priimek, strokovna izobrazba) in o strokovnih sodelavcih in tehničnem osebju pri raziskovanju (ime in priimek, strokovna izobrazba),
- navedbo predvidenega časa izvedbe arheološkega raziskovanja,
- predlog začasnega in končnega mesta hrambe premičnih in drobnih arheoloških najdb in standardne izkopavalne oziroma najdiščne dokumentacije,
- predlog ureditve najdišča po zaključku raziskovanja,
- finančni načrt raziskovanja z oceno stroškov,
- navedbo virov, iz katerih se bodo pokrili stroški raziskovanja.

Predlogu mora biti priloženo pisno soglasje lastnika, da dovoljuje poseg na nepremičnini, in zaris lokacije raziskovanja na topografski karti.

Če gre za poseg na kulturnem spomeniku oziroma nepremičnini, vpisani v zbirni register kulturne dediščine, je treba navesti evidenčno številko enote dediščine (EŠD) in priložiti dovoljenje Javnega zavoda Republike Slovenije za varstvo kulturne dediščine.

Kadar je na podlagi predpisov o urejanju naselij in drugih posegov v prostor za arheološko raziskovanje potrebno lokacijsko dovoljenje ali priglasitev del, je le-to treba pridobiti pred začetkom arheološkega raziskovanja.«⁴²⁶

425 Pravilnik o postopku za izdajo dovoljenj za arheološka raziskovanja, 1. člen: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2000-01-4706/> (1. 10. 2021).

426 Prav tam, 2. člen.

2.3.2 Pridobitev soglasja za arheološke raziskave v Sloveniji

2.3.2.1 Kaj so arheološke raziskave

Po *Pravilniku o arheoloških raziskavah* so arheološke raziskave »dela, ki posegajo v arheološke ostaline ali arheološko dediščino zaradi njihovega varstva, s katerimi se ugotavlja njihova prisotnost, proučujejo njihovi deli ali pridobivajo podatki o njihovem obstoju, pomenu, stanju in ogroženosti. Raziskave vključujejo terenske in poizkopavalne oziroma poterenske postopke za izdelavo končnega strokovnega poročila o raziskavi ter predajo arhiva arheološkega najdišča pristojnemu muzeju. Raziskave se glede na način posega v arheološke ostaline delijo na neinvazivne, šibko invazivne in invazivne: neinvazivne so raziskave, ki fizično ne posegajo v arheološke ostaline ali jih ne spreminjajo; šibko invazivne so raziskave, ki le delno fizično posegajo v arheološke ostaline in jih pri tem ne spreminjajo; invazivne so raziskave, ki fizično posegajo v arheološke ostaline in jih pri tem spreminjajo oziroma odstranijo.«⁴²⁷

»V Sloveniji imamo z zakonom o varovanju kulturne dediščine zaščitena območja, na katerih je pred kakršnimikoli gradbenimi posegi treba izvesti arheološke raziskave. Minimalno, kar je treba na tovrstnih območjih narediti, so sondiranja, kjer se preveri potencial arheološkega najdišča in če je potencial velik, se izvedejo tudi izkopavanja.«⁴²⁸

Arheološko sondiranje je eden od postopkov, »s pomočjo katerega lahko natančneje določimo, kaj se skriva na morebitnem arheološkem najdišču. Nujno ga je izvesti pred začetkom gradnje ali večjih zemeljskih del na registriranem arheološkem območju, sicer pa se uporablja tudi v številnih drugih primerih. Gre za enega od temeljnih postopkov v arheologiji.«⁴²⁹

Naloga za učence: S pomočjo besedila učenci opišejo pomen arheološkega sondiranja.

»Arheološke sonde namreč omogočajo precej natančno določitev pomembnosti morebitnega arheološkega najdišča. Predvsem pa lahko z njihovo pomočjo določimo tudi druge njegove značilnosti, kot so obseg, datacija in podobno. Tako izvemo, kako globoko se nahajajo arheološke ostaline, za kakšno vrsto ostalin gre ter koliko so stare. Na podlagi teh podatkov ocenimo njihovo pomembnost. Z izkopom sonde lahko ugotovimo, kaj se je nekoč nahajalo na zemljišču in kakšen je pomen teh arheoloških ostalin. Pred začetkom kakršnih koli del na zemljišču, ki se nahaja na registriranem arheološkem območju, je treba torej izvesti arheološko sondiranje oziroma testno arheološko izkopavanje pod strokovnim vodstvom.

427 Pravilnik o arheoloških raziskavah, 2. člen: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV11445> (1. 10. 2021).

428 Fras, M. (2018). Odstranjevanje sodobne hodne površine ter čiščenje prvih arheoloških struktur: <https://neodkritaarheologijajubljane.wordpress.com/2018/06/01/odstranjevanje-sodobne-hodne-povrsine-ter-ciscenje-prvih-arheoloskih-struktur/> (23. 12. 2021).

429 Avgusta, d.o.o. (2017). Arheološke raziskave: <http://www.arheoloske-raziskave.si/arheologija/> (23. 1. 2021).

Testne arheološke sonde so široke, dolge in globoke le nekaj metrov ter so namenjene pridobivanju dodatnih informacij o morebitnem arheološkem najdišču in njegovih plasteh. Z njihovo pomočjo se ovrednoti pomen samega arheološkega najdišča in presodi, ali je na njem smiselno nadaljevati izkopavanja in raziskovanje. Prav tako pa se na podlagi takšnih arheoloških raziskav določi pogoje za kakršne koli večje posege na zemljišču. Na podlagi izpolnjevanja teh pogojev se izda kulturnovarstveno soglasje, ki je nujno pred kakršnimi koli posegi v kulturno oziroma arheološko dediščino.»⁴³⁰

2.3.2.2 Kdo lahko izvaja arheološke raziskave

Naloga za učence: Učenci pojasnijo, kdo je lahko vodja arheološke raziskave, namestnik ali pomočnik.

»Pogoji za vodjo raziskave in druge udeležence iz 11. člena so naslednji:

(1) Vodja raziskave je strokovnjak:

- z zaključeno štiriletno ali petletno univerzitetno izobrazbo s področja arheologije ali primerljivega področja v tujini,
- ki ima vsaj pet let delovnih izkušenj v arheologiji po pridobitvi izobrazbe, od tega vsaj dve leti v obdobju zadnjih petih let,
- ki je bil vodja ali namestnik vodje pri vsaj petih raziskavah oziroma vsaj dvakrat vodja ali namestnik vodje raziskave in petkrat arheolog-pomočnik,
- ki je avtor ali soavtor vsaj petih objavljenih ali drugače javno dostopnih končnih strokovnih poročil o raziskavah, ki so po zvrsti in obsegu primerljive s predlagano raziskavo, in
- ki ima ob vlogi za soglasje za raziskavo izpolnjene vse obveznosti iz soglasij za predhodno opravljene raziskave in največ tri neoddana končna strokovna poročila o raziskavah, opravljenih v preteklosti.

(2) Vodja podvodne raziskave mora imeti poleg pogojev iz prejšnjega odstavka potrjeno o ustreznih usposobljenosti za potapljanje (najmanj potapljač 3. stopnje ali tehnični potapljač 1. stopnje iz 3. člena Uredbe o merilih za potapljanje (Uradni list RS, št. 81/03)).

(3) Namestnik vodje raziskave je strokovnjak:

- z zaključeno štiriletno ali petletno univerzitetno izobrazbo s področja arheologije ali primerljivega področja v tujini,
- ki ima vsaj tri leta delovnih izkušenj v arheologiji po pridobitvi izobrazbe,
- ki je bil vodja ali namestnik vodje pri vsaj treh raziskavah in je soavtor ali avtor vsaj dveh objavljenih ali drugače javno dostopnih končnih strokovnih poročil o raziskavah, ki so po zvrsti in obsegu primerljive s predlagano raziskavo, oziroma vsaj petkrat arheolog-pomočnik in je bil vsaj enkrat soavtor ali avtor in sodelavec pri izdelavi treh objavljenih ali drugače javno dostopnih končnih strokovnih poročil o raziskavah, po zvrsti in obsegu primerljivih s predlagano raziskavo.

(4) Arheolog-pomočnik je strokovnjak:

- z zaključeno vsaj triletno univerzitetno izobrazbo s področja arheologije ali primerljivega področja v tujini,
- ki ima vsaj eno leto delovnih izkušenj v arheologiji po pridobitvi izobrazbe in
- ki ima vsaj štiri mesece sodelovanja pri terenskih raziskavah.

(5) Arheolog-pripravnik je strokovnjak z zaključeno vsaj triletno univerzitetno izobrazbo s področja arheologije ali primerljivega področja v tujini.

(6) Potapljač, ki sodeluje pri podvodni raziskavi, mora imeti potrjeno o usposobljenosti za potapljanje (najmanj potapljač 2. stopnje ali tehnični potapljač 1. stopnje iz 3. člena Uredbe o merilih za potapljanje (Uradni list RS, št. 81/03)) in izpolnjevati pogoje za potapljanje z avtonomno potapljaško opremo ali tehnično potapljanje, določene z Zakonom o varstvu pred utopitvami (Uradni list RS, št. 42/07 – uradno prečiščeno besedilo in 9/11) in Uredbo o merilih za potapljanje (Uradni list RS, št. 81/03).⁴³¹

430 Prav tam.

431 Pravilnik o arheoloških raziskavah, 11. člen: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV11445> (1. 10. 2021).

Izvajalec arheološke raziskave »mora razpolagati s kadri, opremo in sredstvi, ki omogočajo izvedbo raziskave v skladu s strokovnimi standardi raziskav in so namenjeni zlasti za:

- prostorske in druge izmere, slikovno in pisno dokumentiranje,
- začasno hrambo in obdelavo arhiva arheološkega najdišča,
- zagotovitev zdravja in varnosti pri delu,
- zavarovanje območja raziskave in arhiva raziskave pred krajo ter vsemi škodljivimi vplivi, ki jih je mogoče predvideti.«⁴³²

Naloga za učence: Izvajalec arheološke raziskave mora naprej pridobiti soglasje za arheološko raziskavo. Učenci s pomočjo *Pravilnika o arheoloških raziskavah* opišejo, kaj mora ta vloga vključevati.

»1) Vlogo za izdajo soglasja za raziskavo vloži naročnik ali po njegovem pooblastilu izvajalec raziskave na ministrstvo. Vloga mora vsebovati naslednje podatke in dokumente:

- vlagatelj (osebno ime oziroma naziv in naslov);
- naročnik (osebno ime oziroma naziv in naslov);
- vrsta raziskave;
- razlog za izvedbo raziskave;
- kraj raziskave (krajevno ime);
- občina;
- parcelna številka;
- katastrska občina (ime in šifra);
- evidenčna številka dediščine (EŠD) (številka in ime);
- lastnik nepremičnine (samo pri invazivnih raziskavah) (ime in naslov);
- izvajalec raziskave (ime oziroma naziv in naslov oziroma sedež);
- vodja raziskave (osebno ime in strokovna izobrazba), namestnik vodje raziskave (osebno ime in strokovna izobrazba), število in izobrazba strokovnih sodelavcev. Pri podvodnih raziskavah se morajo poimensko navesti sodelujoče osebe z ustreznostrokovno izobrazbo ter veljavnim potrdilom o usposobljenosti za potapljanje in zdravniškimi potrdilom o zdravstveni sposobnosti za potapljanje;
- drugi strokovni sodelavci specialisti (osebno ime in strokovna izobrazba);
- predvideni časovni okvir raziskave;
- predvideno število delovnih dni raziskave;
- splošna kronološka in stvarna opredelitev raziskovanega najdišča (samo pri invazivnih raziskavah);
- mesto začasne hrambe arhiva arheološkega najdišča;
- navedba virov za kritje stroškov raziskave.

432 Prav tam, 8. člen.

(2) Vloga mora vsebovati naslednje priloge:

- kulturnovarstvene pogoje ali smernice ministrstva;
- zaris lokacije raziskave in obsega načrtovanega posega na katastrskem načrtu, s katerega mora biti razvidno merilo izrisa in na katerem mora biti označeno morebitno območje oziroma območja registrirane dediščine;
- oceno vsebine in obsega raziskave;
- soglasje lastnika nepremičnine za poseg (pri invazivnih raziskavah);
- dokazila, da so za raziskavo in potersko obdelavo arhiva najdišča zagotovljena zadostna finančna sredstva (izjava ali kopija naročilnice oziroma veljavne pogodbe);
- izjavo, da predlagani vodja raziskave in drugi udeleženci izpolnjujejo pogoje iz 11. člena tega pravilnika;
- izjavo izvajalca, da bo pred začetkom raziskave obvestil nadzornika in pristojni muzej o datumu začetka terenskih del;
- izjavo izvajalca, da bo v dogovoru s pristojnim muzejem urejal vsa vprašanja glede arheoloških najdb ter prenosa in hrambe arhiva arheološkega najdišča.«⁴³³

»Arheološke raziskave lahko izvede podjetje, ki izpolnjuje zakonsko določene zahteve, na podlagi "Soglasja za raziskavo in odstranitev arheološke ostaline", ki ga izda Ministrstvo za kulturo.«⁴³⁴

2.4 Arheološka izkopavanja

2.4.1 Kaj je arheološko izkopavanje

Arheološko izkopavanje je osnovna metoda, s katero arheologi odstranjujejo zemljo in raziskujejo najdišče.⁴³⁵

»Arheologi iščejo informacije ne le na površini kopnega ali na dnu oceana, temveč predvsem pod zemeljskim površjem. /.../ Sploh se na arheologe gleda kot na specialiste za izkopavanja, toda izkopavanje je le del arheologije.«⁴³⁶

Naloga za učence: Učenci s pomočjo besedila pojasnijo, kakšen je namen arheološkega izkopavanja.

»Cilj arheološkega izkopavanja je s sistematičnim odstranjevanjem plasti, opazovanjem, dokumentiranjem ter analizo stratigrafskih pojavov in pripadajočih pobranih artefaktov, ekofaktov, vzorcev in drugih materialnih pokazateljev ter kontekstnih zvez med njimi pridobiti podatke o arheoloških ostalinah na izbranem območju za celovitejšo interpretacijo starosti, funkcije, dimenzij in vseh drugih kulturnih vsebin, ki jih je mogoče razbrati iz materialnih ostankov.«⁴³⁷

»Izkopavanje odkrije v zemlji arheološke ostaline, do katerih ni mogoče priti na noben drug način. Plasti zemlje so zgodovinski vir, ki mora biti enako kot pisni dešifriran, preveden in interpretiran, preden ga lahko uporabimo.«⁴³⁸

433 Prav tam, 5. člen.

434 Avgusta, d.o.o. (2018). Predhodne arheološke raziskave: <http://www.arheoloske-raziskave.si/predhodne-arheoloske-raziskave/> (23. 12. 2021).

435 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 125.

436 Moberg, C. A. (1990). Uvod v arheologijo. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, str. 32–33.

437 Strokovni standardi arheoloških terenskih raziskav. Priloga 1: <http://pisrs.si/Pis.web/npb/2013-01-0061-p1.pdf> (22. 12. 2021).

438 Barker, P. (1998). Tehnike arheološkega izkopavanja. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, Uprava RS za kulturo dediščino, str. 12.

2.4.2 Kako arheologi pred izkopavanjem postavijo mrežo najdišča

Arheologi najdišče najprej ustrezno zavarujejo, fotografirajo in pripravijo mrežo najdišča. Pri postavitvi ali zakoličenju mreže arheologi uporabljajo vrvice različnih barv, droge, zatiče, kljukice, žebličke ipd.

Slika 17: Primer zakoličevanja mreže⁴³⁹

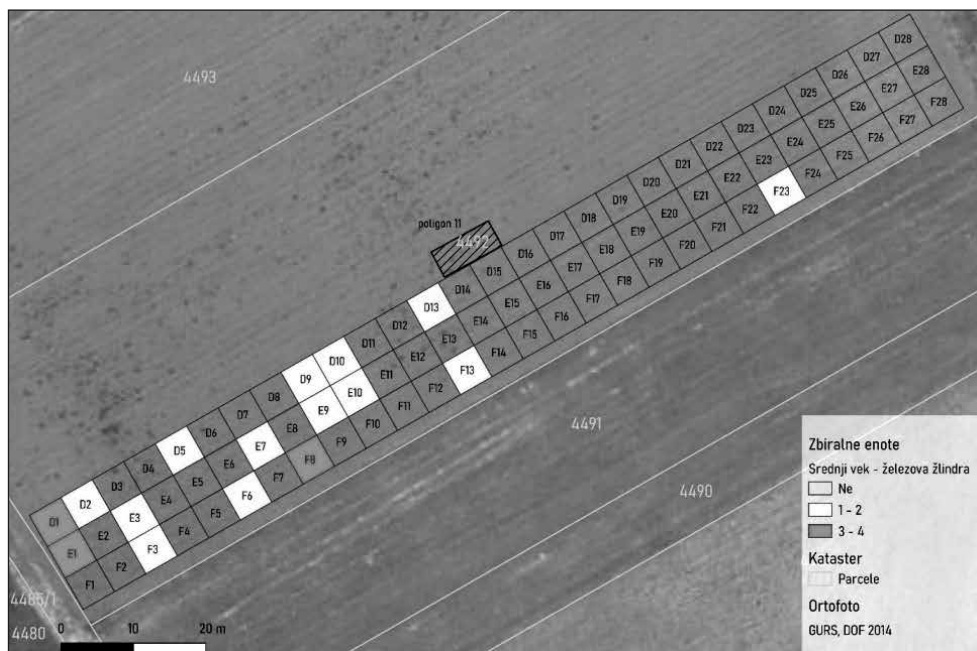
Najdišče oz. načrtovano izkopavališče razdelijo ponavadi na metrske kvadrate, te pa lahko nadalje razdelijo še na manjše kvadrate. Vsak večji kvadrat (zbiralno enoto) v mreži poimenujejo s številko ali črko.⁴⁴⁰ Mreža tako omogoča arheologom, da izdelajo natančen izris oz. načrt najdišča, kjer lahko nato označijo lego najdb oz. zabeležijo natančno lokacijo vseh najdenih predmetov.⁴⁴¹

439 Slika prikazuje zakoličevanje zbiralne mreže na njivi parc. 4477 in 4478. Predovnik, K. K., Pavlin, T., Terčon, B. (2021). Arheološki površinski pregled na Drami. Prvo strokovno poročilo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo, str. 23: <https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=145869&lang=slv> (24. 12. 2021). Fotografija je objavljena s pisnim dovoljenjem Katarine Katje Predovnik po elektronski pošti z dne 26. 4. 2022.

440 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 19.

441 What do Archaeologists? Data Recovery: <https://www.saa.org/about-archaeology/what-do-archaeologists-do> (24. 12. 2021).

Slika 18: Primer mreže oz. označbe zbiralnih enot s številkami in črkami na zemljevidu⁴⁴²

Arheologi določijo tudi izhodiščno točko oz. referenčno točko (točka 0 v koordinatnem sistemu).⁴⁴³ »To je jasno vidna točka ali predmet, ki pomeni izhodišče, glede na katero se določa natančna lega vsega drugega.«⁴⁴⁴

Naloga za učence: Učenci s pomočjo odlomka pojasnijo, kako se postavi oz. zakoliči mreža najdišča pred izkopavanjem.

»Razen na najkrajših izkopavanjih moramo vedno izbrati temeljno oziroma osnovno linijo in na njenih koncih zabetonirati v tla količke. Kovinske palice s kavljem so morda najprimernejši tip količka, saj trak ne zdrsne z njega, ko je napet. Odveč je reči, da moramo to osnovno linijo izmeriti z veliko natančnostjo in v horizontalni ravnini. Tretji količek moramo zabetonirati pravokotno na osnovno os na primerni točki zunaj območja, predvidenega za izkopavanje. Iz teh dveh linij lahko potegnemo koordinatni sistem oziroma mrežo v horizontalni ravnini. Druge dopolnilne količke lahko nato postavimo znotraj ali zunaj območja izkopavanja, tako da oblikujejo natančno osnovo za preostalo mrežo. Kjerkoli je mogoče, morajo biti sečišča linij mreže označena s tenkimi jeklenimi palicami, zapičenimi v tla; s tem zmanjšamo težave, do katerih pride, če za označevanje sečišč mreže uporabljamo žebelje, ki se jih rado zlahka premakne in jih je treba vedno znova postavljati – zoprno delo in zapravljanje časa.

442 Gre za sliko, ki prikazuje razporeditev drobcev domnevno srednjeveške železove žindre na parc. št. 4492. Mreža obsega 3 x 28 enot površine 5 x 5 m. Arheološki površinski pregled na območju opuščene srednjeveškega trga Gutenwerd: <https://arheologija.ff.uni-lj.si/terensko-delo/2021-gutenwerd> (24. 12. 2021) in Predovnik, K. K., Pavlin, T., Terčon, B. (2021). Arheološki površinski pregled na Drami. Prvo strokovno poročilo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo, str. 46: <https://repositorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=145869&lang=slv> (24. 12. 2021). Sliko je izdelal Bor Terčon, 2019. Fotografija je objavljena s pisnim dovoljenjem Katarine Katje Predovnik po elektronski pošti z dne 26. 4. 2022.

443 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 19.

444 Prav tam.

Če uporabimo koordinatni sistem ali sistem označevanja s številkami in črkami, morajo biti vogali kvadratov zakoličeni in koristno je, da jih pobarvamo z živo barvo, da jih zlahka opazimo. Mrežo nato zlahka razdelimo na toliko manjših kvadratov, kot zahteva najdišče, in zakoličimo njihove vogale.»⁴⁴⁵

Naloga za učence: Učenci s pomočjo besedila pojasnijo, kako se postavi mreža pod vodo.

»Mnoge tehnike izkopavanja, ki se uporabljajo na kopnem, so prirejene tudi za delo pod vodo. Po tleh je mogoče zakoličiti mrežo, ki je v pomoč pri kartiranju in izrisovanju najdišča ter označevanju lege predmetov, pomaga pa tudi potapljačem, ki izkopavajo. Mreža mora biti pritrjena in obtežena, da se v vodi ne premika.»⁴⁴⁶

2.4.3 Kako potekajo arheološka izkopavanja

Zlato pravilo je, da se vsako izkopavanje začne horizontalno, torej od zgoraj.⁴⁴⁷

»Arheologi vedno začnejo izkopavati na vrhu, kjer so arheološke plasti najmanjše. Z globino narašča tudi starost arheoloških ostalin v plasteh.»⁴⁴⁸

Naloga za učence: Učenci s pomočjo besedila opišejo arheološko izkopavanje.

»Izkopavanje se začne, ko arheologi odstranijo vrhno plast zemlje, najmlajšo plast, ki pokriva najdišče; pomagajo si z lopatami, če pa je t. i. sterilna plast zelo debela, tudi s strojem. Ko se pokaže t. i. arheološka plast, s strguljo pazljivo postrgajo zemljo in s kirurškim ali kakšnim podobnim orodjem izkopljejo občutljive predmete. Zemljo pometejo na smetišnico in stresejo v vedro. Od časa do časa se izkopavalec ustavi in na diagramu označi lego novih reči, ki so se pokazale na površju.»⁴⁴⁹ »Zemljo, ki se nabere med izkopavanjem, odnesejo proč in jo presejejo. Tako preverijo, da se jim nista izmuznila kakšna koščica ali artefakt.»⁴⁵⁰ »Prav vsi kosi lončenine, kovine ali kamna, pa tudi najmanjši delčki kosti ali drobci oglja razkrivajo podatke, s katerimi lahko arheologi razložijo, kaj se je dogajalo v preteklosti.»⁴⁵¹

Naloga za učence: Učenci s pomočjo besedila pojasnijo, kako poteka vertikalno in kako horizontalno arheološko izkopavanje.

»Izkopavanja potekajo v glavnem na dva načina. Pri prvem odstranjujemo plasti drugo za drugo. Na ta način arheolog odkriva, kaj se je dogajalo v nekem časovnem obdobju. T. i. horizontalno (vodoravno) izkopavanje nam pokaže delček časa in arheologu dopušča, da se posveti povezavam med artefakti, ekofakti in strukturami. Metoda se obnese dobro na najdiščih, kakršni so npr. paleolitski lovski tabori, ki so bili poseljeni enkrat ali dvakrat. Koristna je tudi, kadar nas zanima tloris vasi.»

445 Barker, P. (1998). Tehnike arheološkega izkopavanja. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, Uprava RS za kulturo dediščino, str. 158.

446 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 109.

447 Barker, P. (1998). Tehnike arheološkega izkopavanja. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, Uprava RS za kulturo dediščino, str. 103.

448 Črešnar, M., Karo, Š. (ur.) (2019). Raziskujemo železno dobo. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, str. 8.

449 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 19–20.

450 Prav tam, str. 20.

451 Črešnar, M., Karo, Š. (ur.) (2019). Raziskujemo železno dobo. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, str. 8.

Nekatera najdišča pa so bila naseljena večkrat, zato sestojijo iz več zaporednih naselitvenih plasti (ki jim naši arheologi pravijo tudi poselitvene ali kulturne plasti). /.../ Kadar arheologi naletijo na take vrste najdišča, se utegnejo lotiti izkopavanj navpično navzdol skozi grič, tako da na nekaj koncih skupljejo jarko in si na ta način ustvarijo podobo o dogajanju skozi daljši čas. Vertikalno (navpično) izkopavanje torej pokaže prerez časa in arheologu pomaga videti, kakšne spremembe so nastopale iz obdobja v obdobje.«⁴⁵²

Naloga: Učenci preberejo besedilo in ugotovijo, od česa so odvisna različna izkopavanja.

»Metode, ki jih arheologi uporabljajo pri posameznem izkopavanju, so odvisne od tamkajšnjih okoliščin in od cilja, zavoljo katerega so se lotili izkopavanja. Če so zbudile njihovo pozornost površinske najdbe, ki kažejo, da je bila na tistem kraju predzgodovinska najdba, pa hočejo raziskovalci samo razjasniti, za kaj tu gre, jim največkrat zadošča preprost, nekaj metrov širok jarek, izkopen do še nedotaknjenih zemeljskih plasti. Če gre za naselbino, je mogoče spoznati, kako dolgo je trajala, iz kulturnih plasti (in najdb v le-teh), ki so vidne v profilu jarka; če gre za grobišče, bodo izkopavalci zadeli na pokope. Če pa želijo arheologi ugotoviti tlorise hiš v naselbini (to so večinoma zgodi v primerih, ko so jim kulturne plasti, katere je odkril jarek, povedale že vse, kar je bilo mogoče), je treba odkopati večjo površino, v kateri potem raziskovalci bodisi – kadar imajo opravka s kamnitimi stavbami ali takšnimi iz ilovnatih zidakov – odkrijejo in pripravijo temelje hiš ali pa – kadar gre za povsem lesene stavbe, katerih gradivo je že zdavnaj razpadlo – ugotovijo sledove zapičenih lesenih brun in jarko, pripravljene za stavbne temelje. Kadar pa je naselbina preživela več gradbenih stopenj in raziskovalci zadenejo zato na več gradbenih plasti, ki se vrstijo ena vrh druge – kakor se to dogaja pri prednjeazijskih tellskih naselbinah – postana najvišja plast po pravilu žrtev lopate. To pa pomeni, da je treba pri izkopavanju vnesti vsako posamezno ugotovitev in najdbo, vsako sled v natančen, z vsemi merili izdelan tloris izkopanega polja, po možnosti pa jo ponazoriti še s fotografskimi posnetki.«⁴⁵³

2.4.4 Kaj arheologi uporabljajo pri izkopavanju

Arheologi uporabljajo zelo majhna orodja in pripomočke za izkopavanje, da ne bi poškodovali ali uničili najdbe.

Glavna orodja in pripomočki so naslednji: krampički, strgulje, nožiči, lopatke, čopiči, sita, sribule (za postrganje zemljine), (tahi)metri (za beleženje najdb), gobice (za čiščenje najdb). Pomagajo si tudi s samokolnicami, večjimi lopatami, lestvami, povečevalnimi stekli, zajemalkami idr.

Pri izkopavanjih pa arheologom pride prav tudi bager za odstranjevanje ruše ali kovanje sond. Vse ostalo pa morajo arheologij opraviti ročno.⁴⁵⁴

Naloga za učence: Učenci s pomočjo besedila pojasnijo, kako poteka izkopavanje v mestih.

452 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 18.

453 Zgodovina v slikah. Prva knjiga. Prazgodovina – 2500 (1974). Ljubljana: Državna založba Slovenije, str. 432.

454 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 125.

»V mestu pa se moramo najprej spopasti z odstranitvijo (najpogosteje) asfalta, nato pa še z gradbenim nasutjem, ki leži pod njim. Na srečo so nam v teh primerih v veliko pomoč gradbeni stroji, ki pod skrbnim nadzorom arheologa namesto nas mehansko odstranijo sodobne površine. Ko se prebijejo do prvih arheoloških ostalin, bagri prenehajo z delom in arheologi se lahko lotimo svojega dela. Najprej temeljito počistimo vso površino prvih arheoloških struktur, da se pred nami tako izriše jasna situacija in postane razvidno, s čim imamo opravka. /.../ Po čiščenju sledi temeljita dokumentacija – fotografiranje, detajlno opisovanje ostalin ter geodetsko merjenje.«⁴⁵⁵

Naloga za učence: Ker je veliko arheoloških najdišč tudi pod vodo (morja, reke, jezera idr.), ta najdišča raziskujejo podvodni arheologi, ki morajo biti odlični potapljači. Učenci s pomočjo besedila opišejo, kako poteka podvodna arheologija.

»Podvodna arheologija raziskuje starodavne vodnjake, ribnike, potopljena pristanišča, mesta in stare ladijske razbitine. Podvodne najdbe so za arheologe kot časovne kapsule, saj organska snov pod vodo običajno preživi dlje kot na zraku.«⁴⁵⁶

»Podmornice in robotska vozila omogočajo arheologom preiskavo najdišča pod in nad vodno gladino. Ko je najdišče odkrito, ga začnejo raziskovati potapljači s kisikovimi bombami. Preden se začno kakršna koli izkopavalna dela, se okrog razbitin postavi tridimenzionalno koordinatno mrežo. Nato se uporabi podvodne sesalne cevi, ki odstranijo naplavine in sedimente. S pomočjo mreže podvodni arheologi pazljivo izrišejo vse najdbe. Za premikanje artefaktov se uporabljajo posebne tehnike. Tako se za dvigovanje težkih predmetov na površino lahko uporabi tudi podvodne balone.«⁴⁵⁷

»Majhna vidljivost, hlad, plimovanje in težave, povezane z globino, otežujejo podvodno izkopavanje. Spričo takih problemov se drage oskrbovalne ladje, zasidrane nad najdiščem, pokažejo za potrebne. Potapljači lahko z ustrezno opremo delajo pod vodo sorazmerno dolgo. Vendar se morajo na površje dvigovati postopoma in na ta način privajati telo na spremembe v zračnem pritisku. Včasih morajo tudi za nekaj časa v t. i. dekompresijsko komoro na oskrbovalni ladji.«⁴⁵⁸

»Beleženje, risanje, kartiranje in fotografiranje se opravi s podvodnimi napravami. Za dvigovanje predmetov in usedlin uporabljajo arheologi različne tehnike: košare in predmete dvigujejo z zračnimi blazinami, črepinje in usedline pa posejajo z zračnimi črpalkami. Težke reči so pod vodo lažje, tako da lahko potapljač kakšno tudi sam prinese do površja. Takoj po izkopavanjih se začne delo na krovu raziskovalne ladje, ki se nadaljuje v laboratoriju na kopnem.«⁴⁵⁹

2.4.5 Kako arheologi zabeležijo lokacijo najdb

»Vsak poseg v kulturno okolje je obenem njegovo uničenje, zato mora biti nadzorovan in zabeležen, le tako bo lahko prenesel sporočilo preteklosti.«⁴⁶⁰

Med izkopavanjem arheologi zabeležijo vse, kar najdejo za vsako plast posebej. Zato vse izmerijo, fotografirajo, posnamejo in tudi narišejo, kje so posamezne najdbe našli, in opišejo vse, kar posamezne plasti vsebujejo.

455 Fras, M. (2018). Čiščenje in odstranjevanje arheoloških ostalin: <https://neodkritaarheologijaljubljane.wordpress.com/2018/09/11/ciscenje-in-odstranjevanje-arheoloskih-ostalin/> (23. 12. 2021).

456 Devereux, P. (2003). Arheologija. Ljubljana: Založba Grlica, str. 18.

457 Prav tam.

458 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 109.

459 Prav tam.

460 Božič, R. (2008). Mesto situl. Arheološko-zgodovinska-domišljajska pripoved. Novo mesto: Goga, str. 194.

Vsakemu predmetu, najdenemu na arheološkem najdišču, arheologi natančno določijo lokacijo oz. zabeležijo lego najdenega predmeta (glede na mrežo), še preden ga odstranijo.

Naloga za učence: Učenci pojasnijo, kako arheologi zabeležijo lokacijo najdenih predmetov.

»Najprej najdbe previdno dokumentirajo tam, kjer so jih našli. Če se le da, jih ne premikajo, saj le taka najdba velja za verodostojno. Potem zabeležijo vse okoliščine najdbe. Odkrite predmete na mestu najdbe – in situ – kot celoto natančno opišejo in izrišejo na milimetrski papir, jih večkrat fotografirajo in geodetsko določijo njihov položaj. Šele nato jih previdno dvignejo in takoj osnovno zavarujejo pred poškodbami in tresljaji.«⁴⁶¹

»Nujno je, da se za vsakega od predmetov in struktur zabeleži, kje točno leži glede na položaj znotraj kvadrata, pa tudi glede na izhodiščno točko. Le tako je mogoče pri vsaki izmed najdb določiti njen vertikalni in horizontalni položaj.«⁴⁶²

Slika 19: Primer najdbe in njene velikosti: Železova žlindra – Arheološko najdišče Štalca⁴⁶³

Če arheologi izvajajo površinski pregled in zbirajo drobne predmete, pripravijo mrežo oz. zbiralne enote. Nato pričnejo zbirati predmete. Prvi način je, da arheologi pobirajo le na določenem delu celotne površine in pregledajo površino le nekaterih zbiralnih enot. Drugi način pa je, da hodijo v ravnih vrstah, med seboj oddaljenih 10 ali 20 m. Pri obeh načinih arheologi beležijo lokacijo predmetov, ki so jih našli.⁴⁶⁴

461 Prav tam, str. 192.

462 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 20.

463 Arheološke raziskave na najdišču Studeno – Arheološko najdišče Štalca (EŠD 12152): <https://arheologija.ff.uni-lj.si/terensko-delo/2019-zelezniki> (24. 12. 2021). Fotografijo je posnel Nikolaos Kouvalakis, 2019. Fotografija je objavljena s pisnim dovoljenjem Mance Vinazza po elektronski pošti z dne 26. 4. 2022.

464 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 124.

Naloga za učence: Učenci preberejo opis, kako poteka zbiranje manjših predmetov na površini, in nato opišejo, kaj vidijo na fotografiji (slika 20).

»Površinski pregled z zbiranjem v mreži smo opravili na njivah južno od cerkve sv. Nikolaja, v jedru nekdanjega naselja. Pregledali smo pet območij širine 15 m in dolžine od 80 m do 145 m, razdeljenih na pravokotno mrežo zbiralnih enot velikosti 5 x 5 m. /.../ Severozahodno od cerkve smo na dveh manjših območjih izvedli ekstenziven površinski pregled z zbiranjem po prečnicah dolžine 80 oz. 90 m. Zbiralne enote (odseki) so bile dolge 10 m, pas opazovanja je bil širok en meter, prečnice pa so bile zakoličene na medsebojni razdalji 15 m.«⁴⁶⁵

Slika 20: Površinski pregled z zbiranjem v mreži⁴⁶⁶

2.5 Obdelava in proučevanje arheoloških najdb

»Čeprav je lahko najdba sledov preteklosti zelo odmevna, v resnici predstavlja šele začetek dela, ki ji sledi proučevanje najdb, izdelava skic in zapiskov ...«⁴⁶⁷

2.5.1 Kako arheologi dokumentirajo najdbe

»Najpomembnejši del vsakih arheoloških izkopavanj je dokumentiranje. Ker gre pri izkopavanjih za kontroliran proces odstranjevanja celotnega arheološkega zapisa in

465 Arheološki površinski pregled na območju opuščene srednjeveškega trga Gutenwerd: <https://arheologija.ff.uni-lj.si/terensko-delo/2021-gutenwerd> (24. 12. 2021). »Ostaline opuščene srednjeveškega naselja Gutenwerd (tudi Guetenwerd, Gutenwerth) se nahajajo med naseljema Drama in Dobrava pri Škocjanu, v nekdanjem rečnem okljuku med današnjo strugo Krke, regionalno cesto Sentijerne–Škocjan in strugo potoka Curek. V arheološki literaturi je najdišče poznano pod starim krajevnim imenom Otok pri Dobravi. Na tej lokaciji je v srednjem veku obstajal trg, ki je nastal kot urbano in upravno središče na dolenski posesti bavarske škofije Freising. Leta 1251 se prvič omenja z oznako trg (forum). V začetku 13. stoletja je v njem delovala kovnica denarja, imel je mitnico, grad in lastno upravo s sodnikom. V drugi polovici 14. in 15. stoletju je Gutenwerd doživel gospodarski upad, opuščen pa je bil po usodnem napadu osmanskih čet in požigu leta 1473. Edina še stoječa stavba na območju nekdanjega naselja je cerkev sv. Nikolaja (Miklavža) s pokopališčem.« Predovnik, K. K., Pavlin, T., Terčon, B. (2021). Arheološki površinski pregled na Drami. Prvo strokovno poročilo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo, str. 9: <https://repositorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=145869&lang=slv> (24. 12. 2021).

466 Slika prikazuje zbiranje v mreži na njivi parc. št. 4493. Predovnik, K. K., Pavlin, T., Terčon, B. (2021). Arheološki površinski pregled na Drami. Prvo strokovno poročilo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo, str. 24: <https://repositorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=145869&lang=slv> (24. 12. 2021). Fotografija je objavljena s pisnim dovoljenjem Katarine Katje Predovnik po elektronski pošti z dne 26. 4. 2022.

467 Rode, M., Tawitian, E., Galonja, T. (2016). Koraki v času 6. Učbenik za zgodovino v 6. razredu osnovne šole. Ljubljana: DZS, str. 14.

ker po zaključku terenskih del najdišče fizično ne obstaja več, je potrebna natančna dokumentacija.«⁴⁶⁸

Vodja arheološke raziskave je odgovoren za celovitost dokumentacije, ki po *Pravilniku o arheoloških raziskavah* vključuje dokumentacijo o poteku del, dokumentacijo o prostorskih izmerah, dokumentacijo stratigrafskih, strukturnih zbiralnih oz. drugih enot opazovanja, pisno dokumentacijo, slikovno dokumentacijo ter dokumentacijo o zbirkah predmetov in dokumentacijo o zbirkah vzorcev.⁴⁶⁹

Tako bi morala terenska dokumentacija o najdbah vsebovati naslednje podatke:

- *»lokacija najdbe in njen izvorni kontekst. Ta je največkrat podan z oznako stratigrafske enote, v kateri je bila najdba odkrita. Če se neka najdba opredeli za posebno najdbo, je treba njeno lokacijo natančno mersko umestiti v trirazsežnostnem (državnem) koordinatnem sistemu (najmanjša natančnost 5 cm). Po potrebi se lahko opravljajo meritve lokacij najdb v posamezni stratigrafski enoti, če je ta npr. zelo obsežna;*
- *vrsta najdbe. Osnovna opredelitev glede na material, iz katerega je najdba izdelana, morebitna funkcija ter druge hitro makroskopsko določljive lastnosti in vsebine;*
- *količina najdb v posamezni stratigrafski enoti (število in masa);*
- *postopek vzorčenja najdb (če je do tega prišlo);*
- *podatki o postopkih primarne obdelave in zaščite najdb na terenu.*«⁴⁷⁰

Sistem za dokumentiranje najdb naj bi izpolnjeval naslednja merila:

- »1. Biti mora preprost in logičen, da bi ga lahko uporabljali in razumeli.*
- 2. Dovoljevati mora neomejeno širjenje, saj se lahko izkopavanje razširi ali pa je količina najdb veliko večja od predvidene.*
- 3. Biti mora prožen. Zato so kartotečne kartice boljše od zvezkov, saj jih lahko uredimo v poljubnem zaporedju, kasnejše interpolacije pa lahko vstavimo hitro in smiselno.*
- 4. Informacija mora biti dosegljiva. Zato naj bi pri vsakem večjem izkopavanju dokumentacijski sistem oblikovali z mislijo na računalniško shranjevanje, ki bo, če še ni, morda na voljo v bližnji prihodnosti.*
- 5. Informacije morajo biti prikazane v obliki, ki bo kar najbolj olajšala pisanje končnega poročila.*«⁴⁷¹

468 Fras, M. (2018). Dokumentiranje arheoloških ostalin. (Ne)odkrita arheologija Ljubljane: <https://neodkritaarheologijaljubljane.wordpress.com/2018/08/07/dokumentiranje-arheoloskih-ostalin/> (23. 12. 2021).

469 Pravilnik o arheoloških raziskavah, 10. člen: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV11445> (1. 10. 2021).

470 Strokovni standardi arheoloških terenskih raziskav. Priloga 1, str. 10: <http://pisrs.si/Pis.web/npb/2013-01-0061-p1.pdf> (22. 12. 2021).

471 Barker, P. (1998). Tehnike arheološkega izkopavanja. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, Uprava RS za kulturo dediščino, str. 150.

Naloga za učence: Učenci s pomočjo besedila pojasnijo opisno, mersko, risarsko in fotografsko dokumentacijo na terenu.

»Za opisno dokumentacijo na terenu skrbijo t. i. dokumentalisti. Zadolženi so za skrben popis lastnosti vseh arheoloških ostalin, odkritih med izkopavanji. Vsak zid, temelj, jarek, jama, tlak, grobna jama, skelet, zasutje groba, utrditev, nasutje ... dobi svojo številko, ki jo imenujemo stratigrafska enota. Določitev slednjih je nujna, saj lahko le tako vemo, o katerem zidu se pogovarjamo, o katerem grobu, tlaku, nasutju ... saj je le-teh na izkopavanjih praviloma več in brez določenih številok bi na terenu kaj hitro nastala zmeda. Naloga dokumentalistov je, da na vnaprej pripravljene obrazce, imenujemo jih opisni listi, vpišejo vse lastnosti, povezane s temi stratigrafskimi enotami. Skrbijo pa za še en segment v procesu izkopavanja – določujejo najdbe, saj morajo zaradi velike količine številke dobiti tudi le-te. Ker je najdb na bogatem najdišču ponavadi relativno veliko, večina njih dobi podatke zgolj o tem, v kateri stratigrafski enoti so bile odkrite. Najdbe, ki zaradi načina izdelave, redkosti, ohranjenosti in drugih lastnosti odstopajo od drugih, imenujemo posebne najdbe in jih kot take tudi obravnavamo. Dobijo svojo številko posebne najdbe ter točno umestitev v prostor. S pomočjo geodetskega inštrumenta, ponavadi je to totalna postaja ali GPS, izmerimo njene koordinate in tako točno vemo, kje v prostoru so se nahajale. Dokumentalisti skrbijo tudi za skice – namreč, vsakič, ko pridemo do nove situacije, je le-to treba natančno skicirati. To pomeni, da je na skico treba vrisati vse arheološke ostaline, ki se nahajajo znotraj določene situacije in jih opremiti s stratigrafskimi enotami ter morebitnimi komentariji, ki nam kasneje pomagajo razumeti to situacijo. Tako lahko preko skic sledimo vsem situacijam med izkopavanji – od najmlajše do najstarejše.«⁴⁷²

»Še en pomemben vidik dokumentacije pa je natančno fotografiranje vseh stratigrafskih enot ter najdb na mestu odkritja. Fotograf arheološke ostaline fotografira na več načinov. Osnovna fotografija stratigrafske enote oziroma določene arheološke situacije se imenuje pogled. Natančnejši posnetek, ki razkriva podrobnosti določene situacije, pa imenujemo detajl, tako so praviloma fotografirane tudi posebne najdbe na mestu odkritja. Najbolj natančne fotografije, ki pa so bolj tehnične narave in pomembne za interpretacijo najdišča, pa so fotoskice. Fotoskice so natančne, v prostor umeščene in v merilu izdelane fotografije, ki jih napravimo vsakič, ko je situacija na terenu takšna, da razkriva situacijo, ki pripada enem časovnemu obdobju. Fotoskice so lahko generalne, takšne, ki vsebujejo več stratigrafskih enot, ali pa detajlne, ki pojasnjujejo situacijo ene stratigrafske enote v odnosu do drugih. V zadnjem času pa se vse bolj uporablja tudi 3D dokumentiranje arheoloških ostalin, ki predstavljajo še natančnejši vpogled v določeno situacijo kot fotoskice. Fotografije ločimo tudi glede na to, ali gre za fotografijo tlorisa ali arheološkega preseka. Vse te fotografije nosijo skupen izraz dokumentarne fotografije, obstajajo pa tudi nedokumentarne, to so fotografije delovnih ali zabavnih situacij na terenu.«⁴⁷³

Dokumentacijski obrazec naj bi imel naslednje informacije:

- »1. Skrajšano ime najdišča.
2. Številke območja in mreže.
3. Številka elementa.
4. Lega elementa (glede na mrežo).
5. Njegov odnos do elementov nad njimi, poleg njega in morebiti pod njim.
6. Opis elementa z opisom njegove sestave ali polnila vred.
7. Najdbe, ki so neposredno povezane z elementom.
8. Skica, če je v pomoč, in/ali polaroidna fotografija.
9. Navzkrižne povezave z izmerjenimi risbami, preseki in fotografijami.
10. Poznejši interpretativni opisi, npr.: stojka, del strukture XIII, kuhinja, faza 2.
11. Predvidena zanesljivost te interpretacije.«⁴⁷⁴

472 Fras, M. (2018). Dokumentiranje arheoloških ostalin. (Ne)odkrita arheologija Ljubljane: <https://neodkritaarheologijaljubljane.wordpress.com/2018/08/07/dokumentiranje-arheoloskih-ostalin/> (23. 12. 2021).

473 Prav tam.

474 Barker, P. (1998). Tehnike arheološkega izkopavanja. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, Uprava RS za kulturo dediščino, str. 155.

Dokumentacijski obrazec pa lahko dopolnjuje dnevnik najdišča. Dnevnik najdišča bi bil potreben zlasti »za dokumentiranje informacij, ki jih ni mogoče najti na dokumentacijskih obrazcih; npr. kratko vsakodnevno poročilo o napredovanju dela, opažanja o površini oziroma o skupinah elementov, špekulacije in hipoteze.«⁴⁷⁵

Dokumentiranje pa je izrednega pomena: »Vsako dokumentiranje pri izkopavanju pomeni zajemanje podatkov. Na koncu izkopavanja je vse, kar ostane, dokumentacija najdišča z risbami in fotografijami ter najdbe. Vsaka informacija, ki je v enem od teh tipov dokumentacije ni, je za vedno izgubljena.«⁴⁷⁶

2.5.2 Kako arheologi na terenu ustrezno pripravijo najdbe za prevoz v laboratorij

Arheologi vse najdbe na terenu (t. i. terenski laboratorij) očistijo, posušijo, uredijo in opremijo z ustreznimi podatki.⁴⁷⁷

Naloga za učence: Učenci s pomočjo besedila opišejo, kako poteka priprava najdb za prevoz v laboratorij.

»Tam vsak košček očistijo in jasno označijo s šifro, ki označuje plast in kvadrat, kjer so reč našli. Potem gradivo razvrstijo v različne skupine, na primer na keramiko, kamnito orodje in kosti. Najdbe pazljivo zavijejo in spravijo v vreče ter pripravijo za prevoz v prave laboratorije – ponavadi tiste, ki delujejo pod okriljem ustanov, ki sodelujejo v izkopavanjih. /.../ Krhke predmete je treba včasih prepustiti v obdelavo terenskemu konzervatorju. Koščke, za katere se je bati, da bodo razpadli, je mogoče učvrstiti s posebnim lepilom, ki je ravno dovolj močno, da lahko predmete potem varno preselijo v glavni laboratorij. Zlasti občutljive kose je treba pred prevozom včasih zaščititi tudi z mavčno oblogo, s poliuretansko peno ali z gumo.«⁴⁷⁸

2.5.3 Kaj se dogaja v laboratoriju

Arheologi preživijo veliko več časa v laboratoriju kot na terenu. Najprej vse najdbe v laboratoriju natančno očistijo, pregledajo, fotografirajo in dokumentirajo. Nato jim določijo starost.

Pri določanju relativne starosti izkopanin (relativno datiranje) si arheologi pomagajo s tipologijo in stratigrafijo.

Naloga za učence: Učenci s pomočjo besedila pojasnijo tipologijo pri določanju starosti arheoloških najdb.

475 Prav tam.

476 Prav tam, str. 150.

477 Kocuvan, E. (2005). Mi, jamski ljudje. Didaktično gradivo. Knjižnica Mozaik preteklosti. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, str. 2.

478 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 21.

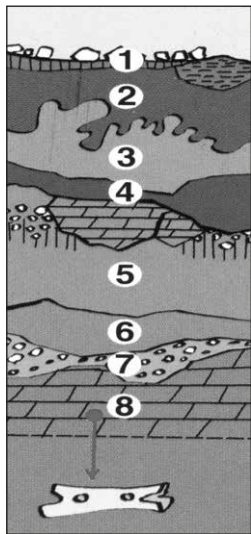
»Arheologi tipologij ne uporabljajo samo za razvrščanje artefaktov, ampak si z njimi pomagajo tudi pri določanju relativne starosti predmetov. Izkopanine najprej razvrstijo v velike skupine glede na to, iz česa so, npr. kamna, kosti, bron, glina. Nato pa predmete iz vsake od skupin ločijo po nekaterih skupnih značilnostih, npr. po obliki, okrasju ali načinu izdelave. /.../ Arheologi so razvili tipologije za vse sorte artefaktov, tudi za kamnito, bronasto in železno orodje ter lončenino. V katero obdobje sodi arheološki artefakt, često ugotavljajo tako, da ga primerjajo s predmeti, katerih starost že poznajo. Tipologije pridejo zelo prav pri določanju relativne starosti artefakta, vendar je treba to potrditi še s kakšno drugo metodo datiranja.«⁴⁷⁹

Naloga za učence: Učenci s pomočjo besedila pojasnijo stratigrafijo pri določanju starosti arheoloških najdb.

»Ko arheologi ugotavljajo, ali je neki predmet (ali arheološka plast) starejši ali mlajši od drugega, si že od 19. stoletja naprej pomagajo s t. i. stratigrafijo (razporejenostjo ločenih plasti depozitov, ki so se nabrali skozi čas). Vsaka od plasti (ali stratigrafskih enot) je mlajša od tiste pod njo. Z drugimi besedami, spodnja plast je starejša od zgornje.«⁴⁸⁰

»Iz samih najdiščnih okoliščin je pogosto mogoče sestaviti relativno časovno zaporedje nastanka posameznih skupin predmetov. Za to je arheologija od geologije prevzela stratigrafsko metodo, po kateri so različne plasti praviloma različne po nastanku in starosti, zgornje mlajše od spodnjih. Podobno velja tudi za širitev v prostoru. Pri večjih grobiščih se na primer pogosto pokaže, da so se širila postopoma. Najdbe na začetnem predelu so torej starejše od tistih na obrobju.«⁴⁸¹

Naloga za učence: Učenci s pomočjo besedila in skice pojasnijo starost posameznih plasti.

»V dolini reke Idrijce (450 m) je eno najpomembnejših najdišč stare kamene dobe, jama Divje babe I. Tam je bila najdena neandertalčeva piščal.«⁴⁸²

»Plast 1 je stara največ 10.000 let. Med njo in plastjo 2 je ogromna časovna praznina: najmanj 25.000 let.

V plasti 2 so ostanki orodij najstarejšega modernega mislečega človeka v Evropi – kromanjonca.

Pred mrzlim vrhuncem zadnje ledene dobe pred 20.000 leti so se plasti 2 in pod njo ležeče starejše plasti 3, 4 in 5 močno nagubale.

V plasti 4, pa tudi do plasti 8 in pod njo so kamene najdbe, ki jih znanstveniki povsod po Evropi pripisujejo neandertalcu.

Zgornji del plasti 8 je zaradi zmerne in vlažne klime zlepljen v kamnito gmoto, iz katere so poleg neandertalčevega kurišča izluščili še nenavadno stegneno kost jamskega medveda, tako imenovano piščal.«⁴⁸³

Slika 21: Skica arheoloških plasti v jami Divje babe I⁴⁸⁴

479 Prav tam, str. 24.

480 Prav tam, str. 23.

481 Arheologija: <https://sl.wikipedia.org/wiki/Arheologija> (28. 1. 2021).

482 Kocuvan, E. (2005). Mi, jamski ljudje. Didaktično gradivo. Knjižnica Mozaik preteklosti. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, str. 5–6.

483 Prav tam, str. 5. Besedilo k skici je objavljeno s pisnim dovoljenjem Eve Kocuvan po elektronski pošti z dne 5. 5. 2022.

484 Prav tam. Fotografija je objavljena s pisnim dovoljenjem Narodnega muzeja Slovenije z dne 6. 5. 2022. Izvirnik hrani Narodni muzej Slovenije. Avtorica skice oz. ilustracije je Andreja Peklar.

Pri določanju točne ali absolutne starosti izkopanin (absolutno datiranje) pa si arheologi pomagajo z drugimi postopki, npr. dendrokronologijo, radiokarbonsko metodo, termoluminiscenco.

Naloga za učence: Učenci s pomočjo besedila pojasnijo, kaj je dendrokronologija.

»Datiranje na podlagi drevesnih letnic ali t. i. dendrokronologija je postopek za določanje absolutne starosti, ki je v rabi že od 17. stoletja. Vsako leto pusti na drevesu sled v obliki drevesne letnice – kolobarja nove rasti; ko drevo posekamo, lahko kolobarje vidimo in preštejemo.«⁴⁸⁵

»Dendrokronologija je znanost o branikah v lesu, s katero med drugim ugotavljamo starost, originalnost in poreklo lesenih predmetov. Branika je prirastna plast lesa, ki je nastala v enem letu. Meje med branikami imenujemo letnice. Širine branik so od leta do leta različne, na kar vplivajo številni dejavniki, predvsem klima, pa tudi vrojene značilnosti drevesne vrste, kvaliteta rastišča in utesnjenost drevesa. Drevesa iste drevesne vrste na istem območju navadno izkazujejo podobno variranje širin branik. To omogoča, da lahko za potrebe datiranja za posamezno drevesno vrsto in regijo vzpostavimo standardno referenčno kronologijo. Dendrokronološka raziskava najpogosteje temelji na merjenju širin branik ter sinhroniziranju in datiranju zaporedij širin branik, pri čemer ugotovijo, v katerem koledarskem letu je nastala posamezna branika. Za datiranje predmeta je bistveno leto nastanka branike pod skorjo, ki je nastala pred posekom drevesa. S tem lahko ugotovimo, kdaj je drevo še raslo oz. kdaj je bilo posekano.«⁴⁸⁶

»Znanstveniki so odkrili, da nekatere od radioaktivnih prvin razpadejo oz. izginjajo z nespremenljivo hitrostjo. Ta čas je mogoče natančno izračunati. Vendar pa se v različnih snoveh nahajajo različne radioaktivne prvine, zato so tudi postopki različni. Nekatere tehnike so primerne za obdelavo organskih snovi (kosti, oglja, lesa), druge se uporabljajo za vulkanske kamnine, tretje za lončenino.«⁴⁸⁷ Tako se starost oglja, lesa, kosti, rastlin in školjk ugotavlja s pomočjo radiokarbonske metode. Starost kamnin se ugotavlja s pomočjo kalij-argonove metode. Starost lončenine pa se ugotavlja s pomočjo termoluminiscence.⁴⁸⁸

Naloga za učence: Učenci s pomočjo besedila ugotovijo, od kdaj se uporablja radiokarbonska metoda za določanje starosti nekaterih arheoloških najdb in na kakšen način.

»Prva znanstvena metoda, ki je omogočila določanje absolutne starosti arheoloških predmetov in je pri arheoloških ugotovitvah še vedno na veliko v uporabi, je radiokarbonsko datiranje. Temelji na dejstvu, da vsa živa bitja vsebujejo ogljik: stabilni izotop C 12 in nestabilni izotop C 14. Radioaktivna oblika začne s smrtjo organizma razpadati, zmanjšani delež radioaktivnega izotopa C 14 pa lahko s posebnimi napravami izmerimo. /.../ Metodo C 14 je razvil Američan Willard Frank Libby (1908–1980), ki je odkril, da se po 5568 letih delež radioaktivnega izotopa C 14 zmanjša na polovico. Od tedaj je doživela metoda že več popravkov, med njimi tudi spremembo vrednosti razpolovnega časa na 5730 let. /.../ S to metodo se lahko določi starost vsega, kar je bilo nekoč živo – les, oglje, kost, školjka.«⁴⁸⁹

485 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 26.

486 Velušček, A., Čufar, K. (2020). Arheologija Ljubljanskega barja v mlajši prazgodovini. SLO – časi, kraji, ljudje. Slovenski zgodovinski magazin. Dežela kolišč. Posebna izdaja 2020, str. 28.

487 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 26.

488 Prav tam, str. 26–27.

489 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 126.

»Vse oblike življenja na Zemlji prejemajo in shranjujejo ogljik iz rastlin – ta proces se ustavi šele ob smrti. Ker je hitrost razpada ogljika znana, njegov preostanek v organskem vzorcu razkrije, pred koliko časa ja nastopila smrt organizma. Arheologi uporabljajo tehniko radiokarbonskega datiranja za izmero količine ogljika, preostalega v vzorcu, in tako ugotovijo, v kateri čas sodi vzorec. Geigerjevi števci in naprednejši masni spektrometri se uporabljajo za vsebnosti ogljika.«⁴⁹⁰

Naloga za učence: Učenci s pomočjo besedila ugotovijo, na kakšen način arheologi ugotovijo starost lončenih najdb.

»Fragmenti keramike so verjetno najštevilčnejši artefakti, ki so dostopni arheologom. Do danes konstantno absorbirajo radioaktivne elemente. Ko so segreti na 500 stopinj ali več, začnejo uhajati v obliki svetlobne energije, znane kot termoluminescenca. Da arheologi ugotovijo, kdaj je bil kos keramike žgan, ga ponovno segrejejo in pri tem merijo količino svetlobne energije, ki se sprosti. Z uporabo posebne formule se to količino nato pretvori v datum. S tem postopkom lahko datiramo predmete, ki so stari do 80 000 let.«⁴⁹¹

Naloga za učence: Učenci s pomočjo besedila ugotovijo, kako poteka izkopavanje človeških ostankov in kakšno vlogo imajo pri tem osteologi.

»V okviru izkopavanja so ostanki človeka praviloma deležni posebne pozornosti in natančnejših pregledov predvsem zato, ker je človek tako rekoč neposreden, izredno zapleten, a tudi bogat vir informacij o življenju v preteklosti. /.../ Kadar arheologi naletijo na grobove, jih vedno izkopavajo ob upoštevanju načela stratigrafije. Ker so više ležeče plasti praviloma mlajše od niže ležečih, je vrhnja plast zemlje, ki prekriva grob, najmlajša. S to metodo se najbolje določi tudi razmerje groba do drugih grobov ali arheoloških struktur v bližini. /.../ Ko arheologi praznijo grobno jamo in se približajo kostem, uporabljajo za čiščenje drobno orodje, najbolje lesno, da okostja ne poškodujejo. Pomembno je tudi, da kosti ne premaknejo, saj jih morajo še fotografirati in narisati v merilu 1 : 10 ter tako natančno zabeležiti položaj skeleta in pridatkov. Če tega ne bi storili, bi lahko uničili pomembne podatke o načinu pokopa in obreda ter morebitnih značilnostih skeleta.

Ko je dokumentiranje končano, okostje dvignejo in pripravijo za prevoz v laboratorij. /.../ V laboratoriju kosti temeljito očistijo, nato jih prevzamejo osteologi. Če je kostnega gradiva dovolj in je zadovoljivo ohranjeno, nam lahko razkrije marsikaj o umrlem. Strokovnjaki določijo spol, velikost in starost ob smrti, odkrijejo sledove bolezni in starih poškodb. Kadar so ohranjeni ostanki vsebine želodca, lahko ugotovijo celo, kaj je umrli jedel. Do najzanimivejših podatkov pridejo arheologi takrat, kadar izkopljejo več okostij, kar je pogosto pri grobiščih. Tako je mogoče spoznati ne le posameznike, ampak tudi vsakdanje življenje prebivalstva.«⁴⁹²

2.5.4 Kdo arheologom pomaga pri proučevanju najdb

Arheologi sodelujejo z znanstveniki različnih naravoslovnih ved pri proučevanju najdb. Antropologi proučujejo človeške ostanke, zoologi živalske, botaniki rastlinske, geologi kamninske, metalurgi pa kovinske ostanke. Fiziki določajo starost oz. datirajo najdbe po vsebnosti izotopa C 14, lesarji pa čas rasti lesa po branikah itn.⁴⁹³

490 Devereux, P. (2003). Arheologija. Ljubljana: Založba Grlica, str. 6.

491 Prav tam, str. 9.

492 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 130.

493 Arheologija: <https://sl.wikipedia.org/wiki/Arheologija> (28. 1. 2021).

Naloga: Učenci ugotovijo, kakšne analize se lahko opravijo v laboratoriju in kdo arheologom lahko pomaga pri teh analizah.⁴⁹⁴

<p>Osteologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> – antropološka analiza – arheozoološka analiza <p>Paleobotanika:</p> <ul style="list-style-type: none"> – arheobotanična analiza – palinološka analiza – analiza fitolitov – analiza lesnih ostankov in oglja 	<p>Geologija:</p> <ul style="list-style-type: none"> – sedimentološka analiza – petrografska analiza – kemična analiza gline – analiza malte – geokemična/mineralološka analiza <p>Datiranje:</p> <ul style="list-style-type: none"> – radiokarbonska analiza – dendrokronološka analiza – termoluminiscenčna analiza
--	---

2.5.5 Kako arheologi pridejo do ugotovitev, kako so ljudje živeli v preteklosti

»Pričevanja, odkrita z izkopavanji, in premišljena sklepanja, ki jih lahko izpeljemo iz njih, nam ob uporabi vzporednih informacij iz drugih virov, pisnih, jezikovnih, nara-voslovnih, epigrafskih ali katerih koli drugih, s trezno domišljijo omogočajo videti utrinke preteklosti ...«⁴⁹⁵

Da pa najdbe oz. izkopanine spregovorijo, pa se celotno arheološko znanje poveže tudi z zgodovinsko vedo, da se lahko ustvari »zgodba« o življenju ljudi v preteklosti.

Naloga za učence: S pomočjo odlomkov učenci poskušajo ugotoviti, s čim si arheologi pomagajo pri sestavljanju kar najbolj popolne slike življenja ljudi v preteklosti.

»Podrobno seciranje najdišča in izčrpno dokumentiranje vseh njegovih opaznih pojavov je le uvod v poskus, da bi ostaline osmislili, ugotovili, kako so nastajale plasti, prepoznali in razložili vzorce na izkopanih površinah, ki kažejo obstoj nekdanjih stavb, ograd, jarkov, nasipov, polj in vseh drugih sledov, ki so posledica človekove naselitve; da bi, kolikor se le da, razložili celotno zaporedje dogodkov na najdišču.«⁴⁹⁶

»Nepisani viri. /.../ Ti viri so povečini naključne najdbe, pri katerih sta lega in zgodba o najdbi zadevnega predmeta prav tako pomembni kot predmet sam. V takih primerih velja prvo vprašanje obliki in namenu predmeta, drugo datumu njegovega nastanka. Šele potem lahko zastavljamo nadaljnja vprašanja – recimo po začetniku vira, njegovem življenjskem načinu in njegovih duhovnih predstavah.«⁴⁹⁷

»Arheologi lahko o življenju v preteklosti sklepajo tako, da opazujejo predmete, ki so jih ljudje nekoč izdelali, uporabljali ali pustili za seboj. Vendar posode, kosti in kovanci niso edino, kar je ostalo: arheologi z napredno tehnologijo beležijo sledi, ki so jih ljudje zapustili med življenjem v naselbinah, pridelovanjem hrane na kmetijah, ob potovanju po cestah in poteh ali ob pokopavanju svojih pokojnikov ...«⁴⁹⁸

494 Primeri analiz so vzeti iz: Zapisnik predloga poterenške obdelave arhiva najdišča. Priloga 6: <http://pisrs.si/Pis.web/npb/2013-01-0061-p6.pdf> (22. 12. 2021).

495 Barker, P. (1998). Tehnike arheološkega izkopavanja. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, Uprava RS za kulturo dediščino, str. 13.

496 Prav tam, str. 192.

497 Svetovna zgodovina: Od začetkov do danes (1981). Druga dopolnjena izdaja. Ljubljana: Cankarjeva založba, str. L.

498 Črešnar, M., Karo, Š. (ur.) (2019). Raziskujemo železno dobo. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, str. 6.

»Arheolog z odkrivanjem materialnih ostankov, ki so jih zapustila različna plemena in ljudstva, pripomore k celoviti zgodovinski sliki posameznega področja, naroda ali skupnosti.«⁴⁹⁹

»Sodobni arheologi niso lovci na zakopane skrinje denarja, zlate kipce ali skrivnostne predmete, kot jih vidimo v filmih. Zanimajo jih tudi na videz nepomembni ostanki, ki so se ohranili pod ali nad zemljo, kot so drobci lončenine, ostanki hrane, rastline, kosti in ostanki zidov. Pomagajo si z različnimi tehnologijami in tehnikami, s katerimi poskušajo sestaviti čim bolj popolno sliko življenja preteklih dob. Skrbno beleženje zbranih podatkov in dolgotrajne raziskave v laboratorijih so pomemben del arheologovega dela.«⁵⁰⁰

»Delo arheologa je pomembno tudi za kasnejše čase, iz katerih že imamo pisne vire, saj dopolnjujejo razumevanje preteklosti z raziskanimi predmeti. Zgodovine starih Rimljanov ne moremo spoznati le s pomočjo ohranjenih pisnih dokumentov, za arheologa so pomembne tudi starorimske ceste, templji, amfiteatri, pohištvo, zdravilni in drugi pripomočki, orožje, denar in še kaj. Tudi o vojnah v 20. stoletja je na voljo veliko pisnih virov, a šele arheologovo proučevanje bojišča, strelskih jarkov, podzemnih skladišč itd. da popolno sliko tega dela zgodovine.«⁵⁰¹

To pomeni, da imajo arheologi vsaj tri glavne naloge. Za vsako najdbo določijo njeno starost (datiranje), jo poskušajo rekonstruirati, nato pa pojasniti, kako so ljudje živeli, delali ali mislili.⁵⁰² Pri tem uporabljajo celotno dokumentacijo, ki so jo pripravili v času izkopavanja (zapiski, dnevnik, natančni opisi najdb, fotografije idr.).

Naloga za učence: Kaj so podvodni arheologi odkrili o ladji Mary Rose?

»Leta 1982 so tudorsko bojno ladjo Mary Rose, ki je na morskem dnu ležala vse od leta 1545, dvignili na površje. Ladjo so odvekli v pomorsko bazo v Portsmouthu, pri čemer so jo morali – kljub zaščitni peni in politenu, v kar je bila zavita – nenehno škropiti z vodo, da bi ostala mokra. Namestili so jo na suhem doku, kjer je bila mikroklima, primerna za njeno konzervacijo. Približno polovica desnega boka ladje se je ohranila vključno z deli palube. S proučevanjem sedimentov in kosti, odkritih med izkopavanji, je bila rekonstruirana prehrana mornarjev. V košarah so bile odkrite nasoljene ali posušene polenovke, pa tudi bravina, divjačina in sveže sadje (indic zanj je bila košara slivovih koščic). Najdeno je bilo tesarsko orodje in skrinja z medicinskimi pripomočki. Najdbe z ladje so pokazale, da je bilo za mornarje tega obdobja v glavnem dobro poskrbljeno.«⁵⁰³

2.6 Javna predstavitev arheoloških najdb

2.6.1 Kako arheologi predstavijo najdbe javnosti

Vsi arheologi, ki sodelujejo pri izkopavanjih, napišejo svoje poročilo, potem pa poročila zberejo in jih združijo v terensko poročilo. Terensko poročilo objavijo na spletnih straneh. Za objavo na spletu lahko uporabijo Facebook, Twitter, YouTube, Pinterest, Instagram ipd. Lahko pa takšno poročilo objavijo kot članek v

499 Kakšen poklic je biti arheolog? Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje: <http://www.mojaizbira.si/poklic/arheolog> (29. 1. 2019). Isto: Opis poklica: Arheolog: [https://www.ess.gov.si/ncips/cips/opisi_poklicev/opis_poklica?Kljuc=800&Filter=\(6.2.2020\)](https://www.ess.gov.si/ncips/cips/opisi_poklicev/opis_poklica?Kljuc=800&Filter=(6.2.2020)).

500 Rode, M., Tawitian, E., Galonja, T. (2016). Koraki v času 6. Učbenik za zgodovino v 6. razredu osnovne šole. Ljubljana: DZS, str. 14.

501 Prav tam.

502 Fungo, D. A. (2009). Basis to Archaeology. College of Humanities, str. 12–13: https://www.academia.edu/7318383/Basis_to_Archaeology?email_work_card=view-paper (26. 10. 2020).

503 Devereux, P. (2003). Arheologija. Ljubljana: Založba Grlica, str. 19.

arheoloških revijah ali knjigah ter na ta način seznanijo javnost o svojih arheoloških raziskavah.

»Arheologi svoja dognanja opišejo v strokovnih revijah in predstavijo na strokovnih srečanjih. Napišejo tudi kakšen poljudnoznanstveni članek ali pripravijo razstavo, da izkopane predmete in svoja dognanja približajo širši javnosti.«⁵⁰⁴

Primer kazala terenskega poročila⁵⁰⁵

Poglavje A:
Podatki o raziskavi
Opis poteka in rezultatov raziskave, interpretacije ter ukrepov varstva

Poglavje B:
Podatki o raziskavi
Uvod
Motivi in cilji raziskave
Potek raziskave, organizacija dela, sestava ekipe, sodelujoče institucije
Metodologije dela in oprema

Rezultati
Opis območja raziskave
Geološki oris
Zgodovinski oris
Stratigrafska slika
Najdbe
Interpretacija rezultatov

Sklep
Podatki o arhivu najdišča
Literatura in viri
Priloge

Primer krajšega poročila za arheološko najdišče Štalca⁵⁰⁶

»Arheološke raziskave na najdišču Studeno – Arheološko najdišče Štalca (EŠD 12152)

Koda raziskave (MK): 19-0408

Evidenčna številka dediščine: 12152 Studeno – Arheološko najdišče Štalca

Ime najdišča: Studeno – Arheološko najdišče Štalca

Naselje: Studeno

Vrsta raziskave: invazivna

Raziskovalni postopek: arheološki površinski pregled, arheološki strukturni pregled, preverjanje posnetkov zračnega laserskega skeniranja

Vodja raziskave: asist. Manca Vinazza

Trajanje terenskih del raziskave: 16. 9. 2019–27. 9. 2019

504 Rode, M., Tawitian, E., Galonja, T. (2016). Koraki v času 6. Učbenik za zgodovino v 6. razredu osnovne šole. Ljubljana: DZS, str. 15.

505 Poročilo o arheoloških izkopavanjih na lokaciji Osnovna šola Dobova (2014), str. 3: http://www.arhej.com/datoteke/Pdf/porocilo_dobova.pdf (1. 10. 2021).

506 Arheološke raziskave na najdišču Studeno – Arheološko najdišče Štalca (EŠD 12152): <https://arheologija.ff.uni-lj.si/terensko-delo/2019-zelezniki> (24. 12. 2021). Več v: Vinazza, M., Kouvalakis, N. (2020). Prvo strokovno poročilo o raziskavi Arheološke raziskave na najdišču Studeno – Arheološko najdišče Štalca (EŠD 12152). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.

Terenska ekipa: študentje in študentke prvostopenjskega študija Aljaž Ranik, Igor Srnel Purič, Urška Kitak, Brina Svet in Erasmus+ študent Nikolaos Kouvalakis

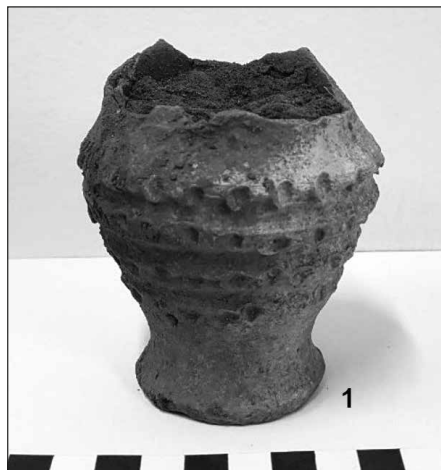
Strokovni sodelavci: asist. dr. Igor Medarič

Na arheološkem najdišču Štalca smo izvedli arheološke raziskave na pobudo lokalnega Muzejskega društva Železniki. Pri raziskavi so sodelovali študentje 1. letnika dodiplomskega študija arheologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.

Raziskavo smo razdelili na dva dela. V prvem, topografskem, smo preverjali posnetke zračnega laserskega skeniranja oz. lidarja na terenu, in sicer na celotnem zaščitenem območju najdišča Studeno – Arheološko najdišče Štalca. Sledove, vidne na teh posnetkih, smo fotografsko dokumentirali ter sočasno zarisovali na načrt. Pri tem smo ugotovili, da je območje najdišča predvsem v južnem delu še nekoliko večje, saj segajo terase izven že zaščitenega območja EŠD 12152. Zaradi strmih pobočij so se terase izkazale kot edina arheološko potencialna območja na najdišču. Drugih sledi, npr. obrambnih elementov, nismo prepoznali. Najdišče je v osrednjem delu ogroženo zaradi kolesarske steze. Poleg kolesnic so vidni sledovi posegov v tla za potrebe izgradnje bankin in band. Na osnovi topografskih obhodov in preverjanj lidar-skih posnetkov smo izrisali detajlni načrt najdišča.

V drugem delu raziskave smo izvedli površinski terenski pregled. Pregledali smo 5 kvadrantov velikosti 20 x 20 metrov, vsakega pa smo razdelili na zbiralne enote velikosti 2 x 2 m (skupno 100 enot/kvadrant). Dva kvadranta smo postavili na severnem delu najdišča, na terasah tik pod vrhom z namenom razumevanja erozijskih procesov in obsega najdišča (kvadranti A), ostale tri (kvadranti B) pa v notranjosti naselbine, na njenem najvišjem delu.

Pred zbiranjem so zbiralci odstranili večje vejevje, med samim zbiranjem pa so z manjšimi grabljicami odstranili listje. Za posamezno zbiralno enoto so imeli na voljo 4 minute. Dodatno minuto pa še za preverjanje posamezne zbiralne enote z magnetom. Po zaključenem zbiranju je sledilo merjenje navidezne magnetne susceptibilnosti s pomočjo SatisGeo KM-7. Poleg železove žilindre smo našli predvsem železove okruške, manjše od 1 mm, odlomke žgane gline in praženo rudo. Izkazalo se je, da se nam višje vrednosti susceptibilnosti pojavljajo v kvadrantih, kjer smo našli arheološke najdbe. Najdbe so brez izjeme težko časovno opredeljive. Trenutno se nagibamo k novoveški dataciji.»⁵⁰⁷

Slika 22: Lončena čaša⁵⁰⁸

507 Arheološke raziskave na najdišču Studeno – Arheološko najdišče Štalca (EŠD 12152): <https://arheologija.ff.uni-lj.si/terensko-delo/2019-zelezniki> (24. 12. 2021). Spletno poročilo je objavljeno s pisnim dovoljenjem Mance Vinazza po elektronski pošti z dne 26. 4. 2022.

508 Predovnik, K. K., Pavlin, T., Terčon, B. (2021). Arheološki površinski pregled na Drami. Prvo strokovno poročilo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo, str. 52: <https://repositorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=145869&lang=slv> (24. 12. 2021). Fotografija je objavljena s pisnim dovoljenjem Katarine Katje Predovnik po elektronski pošti z dne 26. 4. 2022.

V poročilih arheologi opišejo oz. predstavijo tudi arheološke najdbe. Primer opisa najdbe na fotografiji (slika 22): »Skoraj v celoti ohranjena čaša na navidezni nogi, manjkata ustje in vrat. Masa vsebuje obilo drobnih in nekaj večjih zrnč kremena. Črepinja je žgana oksidacijsko, površina je svetlo rjave barve. Trup je okrašen z vodoravnimi rebri, členjenimi z ovalnimi odtisi. Ohr. viš. 9,0 cm, pr. dna 5,0 cm. Lokacija: parc. št. 4492, RT 81. Oznaka: PN 3. Slika 6.20. Datacija: 15. stoletje.«⁵⁰⁹

Slika 23: Najdbe iz barvnih zlitin in železa⁵¹⁰

Primer opisa najdbe št. 20 na fotografiji (slika 23): »Rezilo manjšega noža z odlomljenimi trakastim nasadilom držaja. Železo. Dl. rezila 5,9 cm, šir. rezila 1,3 cm, celotna ohr. dl. 6,5 cm. Lokacija: parc. št. 4492, ZE D9, RT 179. Oznaka PN 25. Slika 6.23. Datacija: pozni srednji vek ali zgodnji novi vek.«⁵¹¹

Naloga za učence: Učenci preberejo daljše poročilo oz. pisno predstavitev arheološke raziskave ter nato pojasnijo posamezne elemente poročila. Izpišejo, kaj so arheologi ugotovili o Starem gradu na Turjaku.

509 Prav tam, str. 48.

510 Prav tam, str. 53. Fotografija je objavljena s pisnim dovoljenjem Katarine Katje Predovnik po elektronski pošti z dne 26. 4. 2022.

511 Prav tam, str. 50.

»Arheološko dokumentiranje Starega gradu Turjak

Koda raziskave (MK): 15-0012

Evidenčna številka dediščine: 8774 Turjak – Območje gradu Turjak

Ime najdišča: Stari grad Turjak

Naselje: Turjak

Vrsta raziskave: neinvazivna

Raziskovalni postopek: arheološki strukturni pregled, stavbna analiza in čiščenje površin

Vodja raziskave: doc. dr. Tina Milavec

Trajanje terenskih del raziskave: 22. in 24. 11. 2014, 22. 12. 2014, 4. 3. 2016, 20. 4. 2016, 26. 5. 2016

Terenska ekipa: izr. prof. dr. Katarina Predovnik, Darja Grosman, Igor Rižnar, Jurij Soklič (strokovni sodelavci), študentje in študentke drugostopenjskega študija arheologije Bernarda Bovcon, Benjamin Fele, David Furman, Aleš Grum, Nejc Jamnik, Tomaž Jerina, Marija Kefelja, Črtomir Lorber, Urška Pajnič, Borut Plohl, Monika Rahne in Breda Zorec.

Raziskavo je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije v okviru raziskovalnega programa P6-0247 Arheologija.

Ruševine Starega ali Spodnjega gradu Turjak se nahajajo v gozdu severozahodno od Zgornjega gradu oziroma dvorca Turjak na prepadnem pomolu z nadmorsko višino ok. 497 m. Gre za domnevno starejšega od dveh turjaških gradov, ki sta bila v 14. in prvi polovici 15. stoletja sočasno v rabi. Stari grad Turjak je bil opuščen pred letom 1444, ni pa znano, kdaj je bil zgrajen. Grad Turjak se sicer prvič omenja leta 1220, obstoj dveh ločenih grajskih stavb pa je prvič zabeležen v listini iz leta 1318.

Dokumentiranje ruševin Starega gradu Turjak smo opravili s sodelovanjem študentov in študentk drugostopenjskega magistrskega študija arheologije v sklopu seminarjev pri predmetih Arheologija mlajših obdobj in Arheološka stratigrafija in stavbna analiza. Glavni namen raziskave je bila izdelava natančnega tlorisnega načrta stoječe arhitekture in izdelava fasadnih načrtov jugozahodnega in zahodnega zidu osrednje grajske stavbe, ki sta na zahodnem vogalu ohranjena še do višine 5 metrov.

Arheološki strukturni pregled je bil usmerjen v prepoznavo, prostorsko umestitev in dokumentiranje grajenih oblik (zidov), medtem ko smo oblikovanost zemljišča dokumentirali le shematično. Za geodetsko izmero smo uporabljali GPS napravo in elektronski tahimeter. Zaradi prepadne lege smo severni rob razvaline dokumentirali le z dostopnega, vršnega dela. Čiščenje površin je vključevalo prerezovanje podrastja in trave, tanjših vej in poganjkov mladega drevja ter odstranjevanje odpadlega listja s tal. Zidov nismo čistili in z njih tudi nismo odstranjevali vegetacije. V tla nismo posegali in nismo preverjali dejanskega obstoja in poteka nekaterih domnevnih zidov.

Zidove smo dokumentirali opisno in grafično (ročno skiciranje in digitalno fotografiranje). Ker je najdišče poraslo z gozdom, uporaba multikopterskega letalnika za fotodokumentiranje ni bila mogoča, zato smo zidove fotografirali s pomočjo monopoda in preizkusili več postopkov za fotogrametrično izvedenotenje posnetkov.

Nad današnjim površjem tal so najbolje ohranjeni obodni zidovi grajskega jedra na pravokotni oziroma trapezoidni talni zasnovi, ki pa se prilagaja konfiguraciji terena, se večkrat zalomi in je na vzhodu njena ožja stranica do 3 metre krajša kot na zahodni strani. Možni sta dve alternativni interpretaciji prvotne grajske zasnove. Prva možnost je, da je celotno grajsko jedro na vršnem platoju skalne kope obsegalo eno samo samostojno stoječo in znotraj pregrajeno stavbo v približni izmeri 30 x 12 m, ki jo lahko označimo za trdno hišo. Druga možnost pa je, da je šlo sprva za t. i. obo-dni grad s stanovanjsko stavbo na najbolj zavarovanem zahodnem delu, pozidano na približno pravokotni talni zasnovi velikosti 16 x 12 m in z notranjimi merami 15 x 10 m. Na vzhodni, pristopni strani bi bilo v tem primeru pred glavno bivalno stavbo urejeno približno 16 x 10 m veliko odprto dvorišče s pomožnimi objekti. Obe obliki grajskih zasnov sta značilni za gradove, ki so nastajali v obdobju visokega srednjega veka.

Na pristopni vzhodni strani je bil grad zavarovan z dvema v dolomitno skalno osnovo vklesanima prečnima jarkoma, ki sta še dobro vidna.

Sekundarnega nastanka je bržkone obzidano dvorišče ali medzidje, ki se danes kaže kot podzidana terasa na južnem pobočju tik pod jedrom gradu. Tod je v mlajši fazi verjetno potekal dostop do grajskega jedra. Morda je bilo medzidje urejeno tudi na vzhodni strani pred grajskim jedrom, kjer je v konfiguraciji zemljišča na pobočju med notranjim grajskim jarkom in robom vršnega platoja opazna ozka terasa.

Vsi ohranjeni zidovi so grajeni na dve lici iz lomljenecv manjših in srednjih formatov. Polnilno zidu je amorfno, izdelano iz kamnitega drobirja z razmeroma visokim deležem apnene malte. Zidava lica je plastovita, vendar gradniki niso skrbno sortirani in so plasti neregularne, prekinjajo jih večji kamniti bloki in izravnave s kamenjem manjših formatov. To so značilnosti t. i. kompartmentne zidave, ki se je uveljavila v drugi polovici 13. stoletja.

Makroskopska določitev litotipov gradbenega kamna je pokazala, da so zidovi pretežno zgrajeni iz rdečega peščenjaka, manj pa je gradnikov iz različkov apnenca in dolomita, ki tvori matično geološko podlago najdišča. Opravljeno je bilo tudi geološko kartiranje širše okolice z namenom določitve potencialnih območij uporabljenega gradbenega kamna. Izkazalo se je, da so graditelji izkoriščali lokalne vire, saj so bila potencialna mesta odvzema ugotovljena v radiju približno 1 km od lokacije Starega gradu Turjak.

Ob predhodnem ogledu najdišča in tekom arheološkega strukturnega pregleda je bilo na površini tal na območju razvaline najdenih pet odlomkov visokosrednjeveške lončenine. To dokazuje prisotnost ljudi na lokaciji Starega gradu že v času pred prvo izrecno listinsko omembo in posredno potrjuje njegov obstoj vsaj že v 13. stoletju, na kar gre sklepati tudi iz pisnih virov, saj je bil okoli leta 1318 grad očitno temeljito prezidan.

Kot izhaja iz ohranjenih pisnih virov, je bil Stari grad Turjak opuščen med letoma 1423 in 1444. Slaba ohranjenost razvaline ne omogoča nedvoumne interpretacije stavbnega razvoja. Nedvomno pa je bil Stari grad Turjak v obliki, v kakršni je v prvi polovici 15. stoletja propadel, rezultat daljšega stavbnega razvoja. Že leta 1318, ko se ta objekt v pisnih virih prvič nedvomno omenja kot eden od dveh turjaških gradov, so na njem potekala obsežna gradbena dela, v katerih je bil "pozidan na novo". Za natančnejšo interpretacijo in časovno opredelitev stavbnega razvoja Starega gradu Turjak bi bile potrebne dodatne raziskave, ki bi obsegale preverjanje hipotez s pomočjo testnih izkopov.«⁵¹²

Naloga za učence: Učenci si lahko ogledajo fotografije in preberejo še več informacij, kako je potekala ta arheološka raziskava: Predovnik, K. s sodelavci (2018). *Arheološko dokumentiranje Starega gradu Turjak. Končno strokovno poročilo o raziskavi 15-0012*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta: https://arheologija.ff.uni-lj.si/sites/default/files/documents/Turjak_2016_compressed.pdf.⁵¹³

Več primerov arheoloških poročil je na spletni strani <https://arheologija.ff.uni-lj.si/terensko-delo-na-oddelku-za-arheologijo>.⁵¹⁴

512 Arheološko dokumentiranje Starega gradu Turjak: <https://arheologija.ff.uni-lj.si/terensko-delo/2016-turjak> (31. 7. 2021). Spletno poročilo je objavljeno s pisnim dovoljenjem Katarine Katje Predovnik po elektronski pošti z dne 26. 4. 2022. Več v: Predovnik, K. s sodelavci (2018). Arheološko dokumentiranje Starega gradu Turjak. Končno strokovno poročilo o raziskavi 15-0012. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta: https://arheologija.ff.uni-lj.si/sites/default/files/documents/Turjak_2016_compressed.pdf (31. 7. 2021).

513 Predovnik, K. s sodelavci (2018). Arheološko dokumentiranje Starega gradu Turjak. Končno strokovno poročilo o raziskavi 15-0012. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, str. 113: https://arheologija.ff.uni-lj.si/sites/default/files/documents/Turjak_2016_compressed.pdf (31. 7. 2021).

514 Terensko delo na Oddelku za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani: <https://arheologija.ff.uni-lj.si/terensko-delo-na-oddelku-za-arheologijo> (24. 12. 2021).

Naloga za učence: Učenci si ogledajo videoposnetke na spletu in opišejo, kako arheologi raziskujejo in kaj odkrijejo o preteklosti oz. o življenju ljudi. Primeri videoposnetkov:⁵¹⁵

- *O prehrani v bronasti in železni dobi* (objavljeno 28. 1. 2021):
<https://www.youtube.com/watch?v=1-VBWarsMyo>.
- *Prehrana in arheobotanika* (objavljeno 28. 1. 2021):
<https://www.youtube.com/watch?v=VUL88G2lBUM>.
- *Kaj nam človeške kosti povedo o prehrani?* (objavljeno 28. 1. 2021):
<https://www.youtube.com/watch?v=1Eviq3s6e5w>.
- *Kulinarika in arheologija* (objavljeno 28. 1. 2021):
<https://www.youtube.com/watch?v=hpVzT37yum>.

2.6.2 Kaj se zgodi z arheološkimi najdbami oz. kdo jih hrani

Najpogosteje arheološke najdbe pridejo v muzej, ki hrani tudi vsa poročila, opise, fotografije ali videoposnetke oz. celoten arhiv arheološkega najdišča. Muzeji arheološke najdbe vključijo v muzejske vitrine, pripravijo kataloge, v katerih so podani glavni opisi najdb s fotografijami, ali pa skupaj z arheologi pripravijo razstave.

Arhiv arheološkega najdišča je »je rezultat raziskave posameznega arheološkega najdišča skupaj z vsemi arheološkimi najdbami, vzorci in celotno dokumentacijo, ki spremlja arheološko raziskavo in poizkopavalno oziroma poterensko obdelavo, in mora biti trajno hranjen kot celota tako, da se omogoča dostop strokovni in širši javnosti.«⁵¹⁶

Naloga za učence: Učenci ugotovijo, kaj *Pravilnik o arheoloških raziskavah* določa o arhivu arheološkega najdišča.

- »(1) Arhiv arheološkega najdišča je last države in je izdelan v slovenskem jeziku.
 (2) Izvajalec preda arhiv najdišča pristojnemu muzeju, ki je naveden v soglasju za raziskavo.
 (3) Arhiv najdišča se kot celota hrani v pristojnem muzeju, če ta izpolnjuje pogoje za hrambo. Drugi upravičenci do dokumentarnega dela tega arhiva prejmejo dokumentacijo v digitalni obliki ali kopiji.
 (4) Izvajalec med raziskavo sodeluje s pristojnim muzejem predvsem glede arheoloških najdb, ki zahtevajo posebne konservatorske in varnostne ukrepe.
 (5) Časovni roki predaje arhiva najdišča se opredelijo v medsebojnem dogovoru izvajalca raziskave in muzejske ustanove, ki bo arhiv hranila. Čas dokončne predaje ne sme presegati zakonsko opredeljenega roka.
 (6) Stroške priprave in oddaje arhiva (embalaža, imobilizacija, primarna zaščita, signiranje) za začasno hrambo in prenos arhiva krije naročnik raziskave.

⁵¹⁵ Za vse primere je datum dostopa 31. 7. 2021.

⁵¹⁶ Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1), 3. člen: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4144> (1. 10. 2021).

⁵¹⁷ Pravilnik o arheoloških raziskavah, 21. člen: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV11445> (1. 10. 2021). Priloga 5 določa sestavo arhiva najdišča, ki ga sestavljajo dokumentacija o delu, dokumentacija o lokaciji in dokumentacija o rezultatih dela. Vir: Sestava arhiva najdišča. Priloga 5: <http://pisrs.si/Pis.web/npb/2013-01-0061-p5.pdf> (22. 12. 2021).

- (7) Vsi posamezni elementi arhiva arheološkega najdišča morajo biti opremljeni s kodo raziskave, tj. vsak posamezen dokument in vsaka posamezna enota zbirke najdb in vzorcev. Koda arhiva arheološkega najdišča je enaka kodi raziskave.
- (8) Ob predaji se opravi pregled arhiva arheološkega najdišča. Izvajalec in pristojni muzej podpišeta primopredajni zapisnik. Z veljavno podpisanim zapisnikom arhiv arheološkega najdišča preide v trajno muzejsko hrambo. Kopijo zapisnika prejme izdajatelj soglasja za raziskavo.«⁵¹⁷

Naloga za učence: Učenci preberejo dva seznama, kaj lahko arhiv arheološkega najdišča vključuje, in ju primerjajo.

»Arhiv najdišča obsega:

1. najdbe, shranjene v treh kartonastih škatlah:

- keramika, kamen, steklo, kovina (1/3);
- izbor keramičnih najdb za izris (2/3);
- živalske kosti (3/3);

2. digitalna kopija originalne in obdelane terenske dokumentacije na USB nosilcu:

– meritve:

- dnevnik geodetskih izmer (.pdf);
- izmere po dnevih in fotokicah (.idx, .dwg);
- kumulativne izmere (.dwg);
- fotokice: (.jpeg); 3D fotomodeli (.pdf); izmere SE (.dwg);

– najdbe:

- digitalne fotografije najdb po zbiralnih enotah (.jpg/.nef);
- seznam najdb po zbiralnih enotah (.xls);
- opredelitev kostnih ostankov živali (.xls);
- dokumenti (KVS, soglasja lastnikov, zapisnik konservatorskega nadzora);

3. končno strokovno poročilo v tiskani obliki;

4. končno strokovno poročilo v digitalni verziji (.doc; .pdf) na USB nosilcu.

Arhiv najdišča po zgornjem seznamu je bil 5. 10. 2017 predan v trajno hrambo pristojnemu muzeju (Muzej in galerije mesta Ljubljane /.../).⁵¹⁸

»Arhiv najdišča obsega:

I. Najdbe in vzorci, shranjeni v eni kartonasti škatli (vel. 21 x 31 x 12,5 cm);

II. Digitalna kopija originalne in obdelane terenske dokumentacije (skupni obseg 24,7 GB podatkov na enem USB nosilcu):

1. Delo (dokumenti):

- soglasje ZVKDS,
- soglasje lastnika parcele,
- dovoljenje MK.

518 Arheološke raziskave prazgodovinske naselbine na hribu Tičnica na Vrhniki (2017), str. 60: https://arheologija.ff.uni-lj.si/sites/default/files/documents/PORO%C4%8CULO_17-0126_TIC17_m.pdf (30. 9. 2021).

2. Lokacija (topografske in tematske karte idr. podlage):

- digitalni model višin,
- digitalni ortofoto,
- geodetski posnetek najdišča iz leta 2006,
- historične karte,
- katastrski načrt,
- vizualizacija rezultatov lidarskega snemanja,
- geološko poročilo,
- tematske karte,
- temeljni topografski načrt.

3. Rezultati:

- prostorske izmere (dnevnik meritev, seznam točk s koordinatami, skice izmer, AutoCAD datoteke),
- stratigrafske enote (seznam SE, opisni obrazci),
- terenski dnevnik(i),
- vizualno-grafična dokumentacija (risbe, digitalne fotografije, fotoskice, načrti; vse s seznamami),
- najdbe (seznam, risbe, fotografije),
- vzorci (seznam),
- poročilo (končno strokovno poročilo v .doc in .pdf formatu).

III. Končno strokovno poročilo o raziskavi in tiskani obliki.

Arhiv najdišča po zgornjem seznamu bo predan v trajno hrambo pristojnemu muzeju – Muzej in galerije mesta Ljubljane.⁵¹⁹

Muzeji arheološke najdbe, ki so v slabšem stanju, pošljejo tudi v restavratorski laboratorij, nato pa jih shranijo.

Naloga za učence: Učenci preberejo besedilo in pojasnijo, kakšna je vloga restavratorskega laboratorija.

»Sarkofage in ostale najdbe sproti, že med samim procesom izkopavanj, nosimo v restavratorski laboratorij in depozitorij Mestnega muzeja Ljubljana. Tam se jih očisti, če je to potrebno, tudi restavrira. S tem se jim povrne nekdanji, prvotni izgled ter prepreči nadaljnje propadanje. Mnoge najdbe so namreč za tem, ko so odstranjene iz prvotne lege, podvržene hitrejšemu propadanju. Ko so najdbe očiščene, dokumentirane, fotografirane in ustrezno ovrednotene, ostanejo varno shranjene v depozitu Mestnega muzeja Ljubljana, ki je pristojen za hrambo gradiva iz izkopavanj v Ljubljani in njeni okolici.«⁵²⁰

2.6.3 Kaj se zgodi z arheološkimi najdišči

Po zaključku izkopavanj lahko arheologi z drugimi strokovnjaki uredijo na mestu izkopavanj arheološki park. Tudi arheološki park je lahko sestavni del muzejev ali pomembna turistična točka nekega kraja.

519 Predovnik, K. s sodelavci (2018). Arheološko dokumentiranje Starega gradu Turjak. Končno strokovno poročilo o raziskavi 15-0012. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, str. 113: https://arheologija.ff.uni-lj.si/sites/default/files/documents/Turjak_2016_compressed.pdf (31. 7. 2021).

520 Fras, M. (2017). Pogosta vprašanja in odgovori nanje: <https://neodkritaarheologijaljubljane.wordpress.com/2017/11/03/pogosta-vprasanja/> (24. 12. 2021).

Naloga za učence: Učenci preberejo besedilo in odgovorijo na vprašanja.

»Mošnje – Po treh mesecih bodo v Mošnjah na trasi bodoče gorenjske avtoceste na odseku med Vrbo in Peračico v terek zaključili z arheološkimi izkopavanji. /.../ so najdbe presegle vsa pričakovanja, saj so izkopali dobro ohranjene temelje podeželske vile, tako imenovane vile rustike, ob tem pa še več kot 6000 različnih kosov orodja, nakita, novcev, keramike in drugih izkopanin, ki datirajo v čas od 1. do 4. stoletja. /.../ Arheologi in lokalna skupnost želijo, da bi del rimskega najdišča spremenili v arheološki park, za ohranitev katerega bi bilo treba nekoliko spremeniti projekt gradnje avtoceste. /.../ Na Darsu trenutno še proučujejo možnosti za preoblikovanje projekta, bržkone pa naj bi bila nova priložnost za vilo rustiko znana že prihodnji teden.

Gorenjski glas, 7. april 2007.«⁵²¹

– »Zakaj je najdba vile rustike na Gorenjskem tako pomembna?

– Ali bi se cilji arheologov in lokalne skupnosti lahko razlikovali? Zakaj?

– Ali ima ustanovitev arheološkega parka samo pozitivne posledice? Pri odgovoru upoštevajte različne interese vpletenih.«⁵²²

2.6.4 Kakšen je pomen arheoloških najdb

Vse najdbe so izrednega pomena za kulturno dediščino posameznih držav.

Po *Zakonu o varstvu kulturne dediščine* arheološke najdbe predstavljajo nacionalno bogastvo, če so stare več kot 100 let, in izhajajo iz izkopavanj ali najdišč na kopnem ali pod vodo na ozemlju Republike Slovenije.⁵²³

Nekatere najdbe pa imajo tudi svetovni pomen in so uvrščene na seznam svetovne dediščine.

Naloga za učence: Učenci s pomočjo besedila ugotovijo, kateri so bili razlogi za vpis prazgodovinskih kolišč na Unescov seznam svetovne dediščine.

»V letu 2021 arheologija praznuje svoj jubilej! Pred desetimi leti, 27. junija 2011, so bila "Prazgodovinska kolišča okoli Alp" vpisana na Unescov seznam svetovne dediščine. Vpis obsega izbor 111 edinstvenih prazgodovinskih območij v Nemčiji, Avstriji, Franciji, Italiji, Sloveniji in Švici, ki skupaj predstavljajo transnacionalni serijski vpis svetovne dediščine. /.../ 111 izbranih območij predstavlja več kot 1000 drugih odkritih območij iz obdobja neolitika in bronaste dobe. /.../

"Prazgodovinska kolišča okoli Alp" so izjemnega pomena za razumevanje in poznavanje evropskih kultur bližnje prazgodovine. V 19. stoletju so se učenjaki zavedeli, da ima zgodovina človeške vrste in civilizacij večjo kronološko globino, kot so predvidevali antični zapisi in verska besedila. Spoznanje, da je človeška vrsta sočasno obstajala z že izumrlimi živalskimi vrstami, je pomenilo rojstvo prazgodovine.

Leta 1854 so zaradi začasnega znižanja nivoja vode alpskih jezer, ki je bila posledica sušnega obdobja, luč ugledali koli in večje količine keramike in kamnitega orodja na obalah Žüriškega jezera v Švici. Ti enostavno dostopni ostanki naselbin na kolid so bili hitro datirani v obdobje med zadnjo ledeno dobo in antiko. To je arheologom omogočilo dokazati obstoj neolitskih naselbin v alpskem območju, v času ko so prazgodovinske civilizacije prvič začele z razvojem poljedelstva in vzrejo domačih živali.

521 Brodnik, V., Jernejčič, R., Zgaga, S. (2009). Zgodovina 1. Učbenik za 1. letnik gimnazije. Ljubljana: DZS, str. 161.

522 Prav tam, str. 162.

523 Zakon o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1), 10. člen: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4144> (1. 10. 2021).

Veliko koliščarskih območij je dobro ohranjenih in so izjemne arheološke vrednosti. So odlični laboratoriji za raziskovanje vpliva klimatskih sprememb v prazgodovinskem in kasnejšem času. Ker se nahajajo pod jezersko gladino, v močvirjih in v vlažnih tleh z odsotnostjo kisika, je to omogočilo ohranitev organskih ostankov, kot so les, rastlinski ostanki, pa tudi hrana in tkanine. Tudi odpadki in drugi ostanki starodavnih naselbin so bili hitro prekriti z debelo plastjo rastlinskih ostankov in karbonatnih usedlin. V odsotnosti kasnejše poljedelske aktivnosti so bila območja nedotaknjena in do današnjih dni se je ohranilo veliko število arheoloških ostankov. Koliščarska območja so izjemni arheološki arhivi za proučevanje in razumevanje vsakdanjega življenja v neolitiku in bronasti dobi. Iz tega razloga jih je UNESCO vpisal na seznam svetovne dediščine.»⁵²⁴

Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah uvršča arheološka najdišča med zvrsti nepremične dediščine: Arheološka najdišča »so originalni kraji deponiranja arheoloških ostalin, to je stvari in vsakršnih sledov človekovega delovanja iz preteklih obdobj, ki so identificirani z ustreznimi strokovnimi postopki. Glede na prostorski položaj deponiranja in odkrivanja arheoloških ostalin ločimo kopenska arheološka najdišča (površinske in podpovršinske ostaline na kopnem, razen ostalin v naravnih podzemnih jamah in kopenskih vodah), jamska arheološka najdišča (ostaline v naravnih podzemnih jamah in predjamskih prostorih) in podvodna arheološka najdišča (ostaline pod vodo: morsko dno, dno vodotokov in jezer).«⁵²⁵

Naloga za učence: Učenci ugotovijo, kakšne so varstvene usmeritve za arheološka najdišča po *Pravilniku o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah*.

»Arheološka najdišča se varujejo pred posegi ali uporabo, ki bi lahko poškodovali arheološke ostaline ali spremenili njihov vsebinski in prostorski kontekst. Prepovedano je predvsem:

- odkopavati in zasipavati teren, globoko orati, rigolati, meliorirati kmetijska zemljišča, graditi gozdne vlake,
- poglobljati morsko dno in dna vodotokov ter jezer,
- ribariti z globinsko vlečno mrežo in se sidrati,
- gospodarsko izkoriščati rudnine oziroma kamnine in
- postavljati ali graditi trajne ali začasne objekte, vključno z nadzemno in podzemno infrastrukturo ter nosilci reklam ali drugih oznak, razen kadar so ti nujni za učinkovito ohranjanje in prezentacijo arheološkega najdišča.

Izjemoma so dovoljeni posegi v arheološka najdišča, ki so hkrati stavbna zemljišča znotraj naselij, in v prostor robnih delov najdišč:

- če ni možno najti drugih rešitev ali
- če se na podlagi rezultatov opravljenih predhodnih arheoloških raziskav izkaže, da je zemljišče mogoče sprostiti za gradnjo.

Posegi in dejavnosti v prostoru se načrtujejo in izvajajo tako, da se arheološka najdišča ohranjajo.»⁵²⁶

Naloga za učence: Učenci ugotovijo, kaj spada med premično dediščino po *Pravilniku o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah*.

524 10 let od vpisa »Prazgodovinskih kolišč okoli Alp« na Unesco seznam svetovne dediščine: <https://www.gov.si/novice/2021-06-23-10-let-od-vpisa-prazgodovinskih-kolisc-okoli-alp-na-unesco-seznam-svetovne-dediscine/> (23. 6. 2021).

525 Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah, 3. člen: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV9575> (1. 10. 2021).

526 Prav tam, 4. člen.

»P01 "Orožje" so stvari, namenjene vojskovanju in osebni zaščiti. Poleg strelnih naprav, streliva in hladnega orožja v to vrst sodijo oborožitveni dodatki in bojna vozila (to so vozila, na katerih je nameščeno orožje, na primer katapult, tank ali samohodna havbica).

P02 "Orodje" so stvari in sredstva za pridelavo, obdelavo in predelavo različnih materialov ter izdelavo drugih stvari. V to vrst sodijo orodja in pripomočki, ki so namenjeni poljedelstvu, živinoreji, lovu in ribolovu, gozdarstvu, gradbeni, tekstilni in prehranski dejavnosti, izdelavi osebnih in drugih predmetov, ter medicinska in druga oprema.

P03 "Stavbna oprema" so vse vrste posameznih gradbenih elementov iz različnih materialov, posamezni arhitekturni elementi, ornamenti in arhitekturna plastika, fragmenti ter vse vrste elementov ljudskega stavbarstva in bivališč za živali. Sem sodijo tudi gledališke, filmske in operne scene z vsemi sestavnimi elementi.

P04 "Bivalna oprema" so stvari, izdelane ali uporabljane kot del notranje opreme stanovanjskih in delovnih prostorov. Namenjene so delu, ustvarjanju, počitku, spanju in shranjevanju (oblačil, orodja, orožja, pridelkov). Sem sodijo tudi interjerji (atelje, spominska soba, kovačija, lekarna, ordinacija, gostilna, trgovina), stvari, v katerih pripravljamo, serviramo, prenašamo ali shranjujemo hrano in pijačo (krožnik, lonec, namizni in pivski servis). V to vrst sodijo tudi jedilni pribor in gospodinjski pripomočki (zajemalka, kuhalnica, stepalnik, pinja) ter gospodinjski aparati (hladilnik, štedilnik, mali gospodinjski aparat).

P05 "Oblačila in osebni predmeti" so stvari, namenjene zaščiti človeškega telesa (obleka, obutev, perilo, vrhnja obleka, pokrivalo), ter oblačilni dodatki in nakit. Sem sodijo še oblačila, ki izražajo pripadnost oziroma identiteto (delovno oblačilo, uniforma, gledališki kostum).

P06 "Prometna in transportna sredstva" so stvari, ki omogočajo lažje in hitreje premikanje ljudi in tovora po kopnem, vodi in zraku, in njihovi deli.

P07 "Predmeti za igro in prosti čas" so vse vrste igrač in iger, namenjenih razvedrilni dejavnosti otrok in odraslih, in tudi predmeti, povezani s preživljanjem prostega časa, športom in zabavo ter družabnimi prireditvami.

P08 "Umetniški predmeti" so umetniške stvaritve ali druga dela vizualne umetnosti, primarno ustvarjene zaradi estetskih, kontemplativnih in konceptualnih namenov in ne zaradi njihove uporabnosti. V to vrst sodijo originalna umetniška dela v klasičnih medijih (slikarstvo, kiparstvo, risba, grafika, fotografija), v novejših medijih (tako imenovani novi mediji: film, video, instalacija, multimedijska, intermedijska, računalniška, spletna, elektronska, kibernetična umetnost) in v drugih oblikah (knjiga umetnikov, mail art, topografska/vizualna, konkretna poezija).

P09 "Predmeti uporabne umetnosti" so predmeti umetne obrti, industrijskega in unikatnega oblikovanja. Sem sodijo tudi okrasni rokodelski in industrijski izdelki, pri katerih je primarno poudarjena njihova estetska in ne uporabna narava (čipka, lončarski izdelek).

P10 "Obredni predmeti" so stvari, povezane z religioznim obredjem (religiozna knjiga, oblačilo, posodje, religiozni inventar), ljudskim verovanjem in vraževerjem. V to vrst sodijo tudi stvari, povezane s šegami in z obredjem življenjskega ali letnega kroga, oziroma oblačila s posebno sporočilnostjo (cerkveno oblačilo, pustni kostum, obredna maska).

P11 "Predmeti komunikacije" so stvari, namenjene različnim načinom komuniciranja med posamezniki (pismo, dopisnica, razglednica) ali z javnostjo s pomočjo različnih medijev (tiskovina, plakat, oglas, radio, televizor, računalnik, reklamni izdelek, promocijsko gradivo).

P12 "Grbi, zastave, nagrade in priznanja" so stvari, povezane z označevanjem pripadnosti državi, skupnosti in združenju, ter stvari, povezane s priznanji za dosežke, dejanja in dela. V to vrst sodijo grbi, zastave, nagrade, priznanja, odlikovanja, plakete, medalje, značke, posvetne insignije in podobno.

P13 "Sredstva za trgovino in bančništvo" so stvari, ki imajo vlogo menjalnega sredstva v trgovini in bančništvu: plačilna sredstva, vrednostni papirji, obveznice in podobno.

P14 "Predmeti za prikaze in ponazoritve" so stvari iz različnih materialov, ki prikazujejo prostor, naselja, stavbe, stroje, predmete, osebe in dogajanja v določenem merilu, skice in načrti, zemljevidi, tridimenzionalne kopije ter dokumentarna gradiva in fotografije.

P15 "Stroji in naprave" so stvari za pogon, serijsko izdelavo in predelavo izdelkov. Sem sodijo stroji in deli strojev, ki izkoriščajo tradicionalne in alternativne vire energije.

P16 "Predmeti izobraževanja, znanosti in tehnike" so predmeti, namenjeni izobraževanju, in izvorni inštrumenti ter pripomočki, ki so se uporabljali za namene izumiteljskega raziskovanja na področju znanosti in tehnike, vključno s prototipnimi izdelki, ki so bili rezultat tega procesa.

P17 "Geološki predmeti" so fosili in paleontološko gradivo, minerali in mineraloško gradivo, kamnine in petrološko gradivo, rude in gradivo rud, premog in gradivo premogov.

P18 "Botanični predmeti" so vzorci rastlin skupaj s predmeti za njihovo shranjevanje (herbarijski primerek, herbarijska pola, herbarijska škatla, knjiga herbarij, vzorec lesa).

P19 "Zoološki predmeti" so suho preparirano gradivo vretenčarskega in nevretenčarskega izvora (dermoplastika, meh, lobanja, skelet, jajce), gradivo, shranjeno v fiksativu, zamrznjeno gradivo, mikroskopski preparati in podobno.

P20 "Človeški ostanki" so ostanki (delov) človeškega telesa, ki jih hranijo muzeji v svojih zbirkah kot kulturno občutljivo gradivo (človeško okostje, mumija, vsebina žare, relikvija).

P21 "Glasbila" so priprave, ki izkoriščajo človeške in mehanske sile ali električno energijo za izvajanje zvokov določene višine, zvenov določljivih sestavin in ritmično urejenih šumov. Razvrščamo jih glede na to, kakšna je snov, ki v glasbilih prvenstveno niha (idiofon, membranofon, kordofon, aerofon, elektrofon).

P22 "Drugi predmeti zgodovinskega pomena" so predmeti premične dediščine, ki jih ni možno uvrstiti v nobeno od zgoraj navedenih vrstí.«⁵²⁷

Naloga za učence: Učenci ugotovijo, kakšne so varstvene usmeritve za premično dediščino po *Pravilniku o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah*.

»Premično dediščino ohranjamo tako, da je ne uničujemo, da preprečujemo škodljive vplive nanjo in da spodbujamo dostop do premične dediščine ali do informacij o njej vsakomur, še posebej mladim, starejšim in invalidom, na način in v obsegu, ki dolgoročno ne povzročata izgubljanja kulturnih lastnosti premične dediščine.«⁵²⁸

»[Za] premično dediščino, ki je nacionalno bogastvo, veljajo naslednje varstvene usmeritve: dediščino dokumentiramo, jo hranimo, varujemo, skrbimo zanjo, jo prevažamo in omogočamo njeno dostopnost v skladu s pravilnikom, ki določa način varovanja in hranjenja nacionalnega bogastva in muzejskega gradiva.«⁵²⁹

527 Prav tam, 5. člen.

528 Prav tam, 6. člen.

529 Prav tam.

3 UDELEŽBA NA ARHEOLOŠKIH DELAVNICAH V MUZEJIH IN DRUGIH INSTITUCIJAH

3.1 Primeri arheoloških delavnic v priročnikih

Učitelji lahko pripravijo nekatere enostavnejše arheološke delavnice tudi na šoli za svoje učence. Pri tem si pomagajo z nekaterimi priročniki.

V knjigi Črešnar, M., Karo, Š. (ur.) (2019). *Raziskujmo železno dobo*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (24 strani) so predstavljene tri vrste delavnic za učence, in sicer izdelovanje loka in puščic, okrasitev tkanine s pomočjo pečata iz gline in izdelava bralnega znamenja z geometrijskimi motivi, ki so bili značilni v starejši železni dobi.

V knjigi Karo, Š., Vintar, A., Črešnar, M. (ur.) (2019). *Ustvarjajmo železno dobo: izobraževalne delavnice in muzejski programi projekta Iron-Age-Danube*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani (108 strani) je opisanih 23 delavnic, ki jih predstavljamo v nadaljevanju.

Delavnice, ki se navezujejo na železnodobne rastline in prehrano, so igra o železnodobnih rastlinah, kviz o železnodobnih rastlinah, delavnica, na kateri udeleženci spoznajo jedi iz železne dobe tako, da se seznanijo z njihovimi sestavinami, ter delavnica, na kateri izdelajo lastno zeliščno sol.

Delavnice, ki se navezujejo na področje železnodobne gradnje in obrti, so dokončanje starejše železnodobne hiše iz šib in trstičja po osnutku modela, izdelava ponostavljenega modela gomile, spoznavanje tehnike ulivanja svinca v kalupe s halštatskimi motivi, izdelovanje bakrenega prazgodovinskega nakita s tehniko torevtike (oblikovanje s pomočjo kladiva in dleta), izdelava ogrlice iz jantarnih jagod ter ročnega vretena iz lesene palice in lojevca (vrsta kamna). V ta sklop delavnic je vključena tudi mala šola tkanja, v kateri se učenci lahko naučijo tkati na majhnih lesenih replikah prazgodovinskih statev, in delavnica, na kateri lahko izdelajo keramično držalo za svinčnike v stilu železne dobe.

Delavnice o oblačenju in opremi zajemajo dejavnosti, pri katerih se učenci naučijo pravil železnodobnega oblačenja moških in žensk, spoznajo osnovne dele železnodobne bojne opreme ter okrasijo blago ali predmet iz blaga z vzorcem, ki posnema okras lončenih posod v starejši železni dobi.

Delavnice, ki se navezujejo na umetnost in glasbo, so izdelava knjižnega znamenja, ki posnema grafitni okras lončenih posod, izdelava solnice in obeska z železnodobnimi motivi ter delavnica, na kateri si udeleženci ustvarijo svoj železnodobni glasbeni instrument, liro.

V delavnicah o arheološkem raziskovanju preteklih krajin pa lahko učenci izdelajo svoj železnodobni slikovni slovar, v poustvarjenem arheološkem najdišču oz. peskovniku spoznavajo vlogo arheologa, z igranjem skupinske igre na prostem ponovijo glavne značilnosti železne dobe, z ugankarsko potjo oz. enournim sprehodom po kompleksu železnodobnih najdišč pa ponovijo znanje o vsakdanjem življenju ljudi v železni dobi.⁵³⁰

3.2 Primeri arheoloških delavnic v slovenskih muzejih

Učitelji lahko za svoje učence izberejo arheološke delavnice, ki jih ponujajo muzeji v Sloveniji. V nadaljevanju podajamo primere nekaterih zanimivih arheoloških delavnic.

Arheološka delavnica Mali arheolog: *»Spoznavanje praktičnega dela arheologov, od izkopavanja, čiščenja in rekonstruiranja najdb, izdelave preprostega orodja, glinene rimske oljenke s pomočjo kalupa; skupine od 9. do 14. leta starosti.«*⁵³¹

Od arheološke najdbe do muzejskega predmeta (Mladi arheologi na izkopavanjih): *»Dijaki se najprej v arheološki zbirki spoznajo z delom arheologa in razmišljajo o poti, ki jo "prehodijo" najdeni fragmenti predmetov od izkopavanj do svoje predstavitve v muzejski zbirki. Sledi delo v arheopeskovniku na izkopavanjih rimskega groba, ki je sicer zahtevnostno prilagojeno, a metodološko dosledno in pokriva vse faze pravih izkopavanj (čiščenje, arheološka risba, opis, mere, primerjave fragmentov/analogije ...). Poseben poudarek je na usvajanju arheološke terminologije in pomenu izkopavalne dokumentacije.«*⁵³²

Spoznajmo delo arheologa v muzeju: *»Dijaki se uvodoma spoznajo z osnovami arheološke metodologije dela (izkopavanja, datiranje, arheološki artefakti), primarne konservacije arheoloških predmetov (ravnanje s predmeti ob izkopavanjih, ravnanje s predmeti po izkopavanjih s poudarkom na različnih pristopih pri različnih materialih), osnove pravilne hrambe arheoloških predmetov v muzeju in njihove prezentacije. Praktični del delavnice vsebuje delo z originalnimi arheološkimi predmeti. Vsak dijak dobi v obdelavo odlomek keramike, ki jo mora opisati skozi postopek inventarizacije, kot ga izvajajo arheologi v muzejih (kronološko, tipološko, kulturno opredeljevanje gradiva, arheološka risba).«*⁵³³

530 Opisi delavnic so objavljeni tudi v: Trškan, D., Bezjak, Š. (2020). Špela Karo, Anja Vintar in Matija Črešnar (ur.), Ustvarjajmo železno dobo: izobraževalne delavnice in muzejski programi projekta Iron-Age-Danube. Zgodovina v šoli, letnik 28, št. 2, str. 95–96.

531 Arheološka delavnica Mali arheolog. Pomurski muzej: <http://www.pomurski-muzej.si/izobrazevanje/delavnice/mali-arheolog> (21. 7. 2021).

532 Od arheološke najdbe do muzejskega predmeta (Mladi arheologi na izkopavanjih). Pokrajinski muzej Koper: <https://www.pokrajinskimuzejkoper.si/si/muzej/pedagoski-program-za-srednje-sole> (21. 7. 2021).

533 Spoznajmo delo arheologa v muzeju. Pokrajinski muzej Koper: <https://www.pokrajinskimuzejkoper.si/si/muzej/pedagoski-program-za-srednje-sole> (21. 7. 2021).

»Arheologija je kul! Izkustvena delavnica z delovnimi listi: Kdo so arheologi? Kako se lotijo svojega dela in kakšna orodja uporabljajo? Kako vedo, kje raziskovati? So njihova odkritja naključna? Učenci na delavnici dobijo priložnost, da za kratek čas postanejo arheologi in se preizkusijo v njihovem delu. Razdelijo se v tri manjše skupine in s pomočjo arheološkega orodja raziščejo tri emonske grobove. Ob tem spoznavajo, kako ravnati z najdbami, kakšne predmete so svojci pridajali umrlim v grobove, kako so potekali pokopi in kakšno je bilo verovanje v posmrtno življenje.«⁵³⁴

150.000 let prazgodovine v eni šolski uri: Učenci si ogledajo prazgodovinske najdbe na Slovenskem, ki so omenjene tudi v zgodovinskih učbenikih za osnovno šolo. »Preizkusi se v izdelavi neandertalčeve piščali, potipaj kamena orodja in druge materiale kamene dobe. Nauči se, kako so izdelovali lončenino in kdaj se prvič pojavi kovina na današnjem ozemlju Slovenije! Sestavi plašč situle z Vač in jo primerjaj z drugimi situlami ter spoznaj halštatsko nošo višjega sloja! Preveri, s kakšnimi čolni so se vozili koliščarji po Ljubljanskem barju, izmeri njegovo dolžino in ugotovi, zakaj so Kelti za seboj puščali zvite meče.«⁵³⁵

Slika v situlski umetnosti: »Učenci ob ogledu situl in drugih predmetov, izdelanih v situlski umetnosti, spoznajo značilnosti te umetnosti. Nato pa se preizkusijo še v delavnici tako, da v tanko folijo v obliki reliefa vdolbejo izbran prizor s situle, ga opremijo s primernim okvirjem in tako ustvarijo svojo sliko v situlski umetnosti.«⁵³⁶

Unikatna ogrlica: »Učenci v delavnici izdelajo unikatno ogrlico iz fimo mase, pogosto z ovnovo glavico in z dvema raznobarvnima jagodama. Sledi peka in po petnajstih minutah še nizanje jagod. Unikatna ogrlica je narejena.«⁵³⁷

Moja majica: »Učenci s halštatskimi, keltskimi ali poljubnimi motivi v grafični tehniki sitotiska okrasijo majico ali kak drug kos tekstila, ob tem pa se praktično seznanijo s postopki nastajanja te vsestransko uporabne grafične tehnike.«⁵³⁸

Učenci izdelajo zvezke in/ali denarnice iz usnja. Prvi korak je merjenje zvezka na usnju. Na ta način izvedo, koliko materiala potrebujejo. Nato označijo dele za vstavljanje ovitka in izrežejo vse potrebne kose. Na robovih vseh usnjenih delov morajo predreti luknje, vsaka je na razdalji 0,5 cm. Z vrvico in volno nato povežejo usnjene kose skozi predhodno preluknjane luknje, da se prilegajo v en ovitek zvezka. Podobno je za izdelovanje denarnice. S pomočjo vnaprej izdelane predloge

534 Pedagoški programi Muzeja in galerij mesta Ljubljane (2021). Za uka željne. Za osnovne šole (2021/22). Ljubljana: Muzej in galerije mesta Ljubljane, str. 30.

535 Pedagoški programi in razstave v Narodnem muzeju Slovenije. Šolsko leto 2018/19 (2018). Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, str. 20: https://www.nms.si/si/files/default/za-obiskovalce/za-otroke-in-sole/pedagoški-programi_18-19.pdf (8. 10. 2021).

536 Dolenjski muzej Novo mesto: <https://www.dolenjskimuzej.si/si/muzej/oddelki/pedagoska-služba/3-triletje/arheoloska-podoba-dolenjske/> (31. 7. 2021).

537 Prav tam.

538 Prav tam.

učenci izrežejo usnjene dele. Prav tako preluknjajo oz. izdelajo luknje, da skozi njih lahko potegnejo volnene vrvice in povežejo vse kose skupaj v denarnico.⁵³⁹

Kako iz črepinje nastane cela posoda: »Arheološka delavnica, na kateri se udeleženci seznanijo z restavratorsko-konservatorsko delavnico in delom muzejskega restavratorja. Spoznajo različne tipe rimskih lončenih posod in kaj so Rimljani servirali v njih. V praktičnem delu poskušajo lončene skodelice sestaviti in zlepiti v prvotno obliko.«⁵⁴⁰

Z glino v antični svet: »Arheološka delavnica, na kateri udeleženci spoznajo načine oblikovanja in okraševanja posod. Izvedo, katere podatke skriva keramično posodje. V praktičnem delu poskušajo narediti posode s tehniko svaljkov ali s tehniko ščipanja. Izdelajo si glinene pečate, s katerimi okrasijo unikatne kose.«⁵⁴¹

Ulivanje rimskih novcev: »Na arheološki delavnici udeleženci spoznajo, kakšen je bil denar nekoč in kaj so na njem upodabljali. /.../ V praktičnem delu v glinastem kalupu s poljubnim motivom izdelajo novc iz voska.«⁵⁴²

Učenci, zlasti srednješolci pa se lahko preizkusijo v poučevanju mlajših oz. pri izvedbi arheoloških delavnic. Npr. primer vabila za srednješolce: »Dijake vabimo, da opravijo v muzeju obvezne izbirne vsebine, spoznajo premično kulturno dediščino Novega mesta in Dolenjske z opravljanjem vodniškega dela v Dolenjskem muzeju Novo mesto /.../«⁵⁴³

3.3 Primeri arheoloških delavnic v drugih institucijah

Učitelji lahko izberejo arheološke delavnice, ki jih ponujajo druge institucije v Sloveniji.

Arheološke delavnice pripravlja in izvaja ARHEJ d.o.o. – Arheološke raziskave in druge intelektualne storitve (<http://www.arhej.com/o-podjetju>): npr. Šola po rimsko, Arheološki kovček, Kamenodobni mojster, Rimljan za en dan, Ogled arheološkega terena v živo.⁵⁴⁴

539 Primer delavnice je iz: Babič, Z. (2020). Avars and Slavs: Educational Programme Accompanying the International Exhibition at the Archaeological Museum in Zagreb. V: D. Trškan, Š. Bezjak (ur.). Archaeological Heritage and Education: An International Perspective on History Education. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, str. 341.

540 Pedagoški programi v slovenskih muzejih in galerijah 2011–2013 (2011). Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije, str. 50: <http://www.sms-muzeji.si/udatoteke/Pedagoški%20programi%202011-2013.pdf> (31. 7. 2021).

541 Prav tam.

542 Prav tam, str. 51.

543 Dolenjski muzej Novo mesto: <https://www.dolenjskimuzej.si/si/muzej/oddelki/pedagogska-sluzba/za-dijake-srednjih-sol/> (21. 7. 2021).

544 ARHEJ d.o.o.: <http://www.arhej.com/oddelki/o-trapu/trap-na-obisku> (21. 7. 2021)

Arheološke delavnice za osnovne in srednje šole izvaja podjetje *ArheoVed*, in sicer izvaja arheološke izkustvene delavnice kot popularizacijo kulturne dediščine:

- »arheološke delavnice za predšolske in šolske otroke (projekt *Arheološko opismenjevanje*),
- arheološke delavnice v okviru kakovostnega preživljanja prostega časa (projekt *Raziskujemo Emono, Oratorij na Rakovniku*),
- arheološke delavnice na javnih prireditvah (prireditve: *Praznik situl, Koliščarski dan, Rimski dan na Zaplani, Ave, Emona!*).«⁵⁴⁵

Sedeži arheoloških zasebnih podjetij so v različnih krajih, največ jih je v Ljubljani. Več na zemljevidu: *Arheološke poklicne ustanove in podjetja v Sloveniji*: <https://www.studij-arheologije.net/kariere>.⁵⁴⁶

---

545 Arheoved: <http://arheoved.si/dejavnosti/> (21. 7. 2021).

546 Arheološke poklicne ustanove in podjetja v Sloveniji: <https://www.studij-arheologije.net/kariere> (24. 12. 2021).

4 UDELEŽBA NA ARHEOLOŠKIH IZKOPAVANJIH

Ker učitelji zgodovine ne morejo organizirati arheoloških izkopavanj, se lahko z učenci udeležijo ogledov arheoloških izkopavanj, ki jih za mlade ponujajo različne institucije v Sloveniji.

4.1 Simulacije arheoloških izkopavanj

Učitelji zgodovine lahko za učence v osnovni šoli pripravijo simulacijo arheološkega izkopavanja, npr. v večjem peskovniku. Lahko pa tudi pridobijo dovoljenje šole za manjši del okrog šole, kjer ponazorijo izkopavanje.

Primer je naslednji: *»Učitelj lahko prikaže arheološko metodo tudi s simuliranim izkopavanjem. Ta metoda je zelo prikladna zlasti za mlajše otroke. Učitelj zakoplje stare predmete v posebne posode. To so lahko stekleni kozarci ali leseni zabojčki z eno stekleno steno. Izkopavamo lahko v razredu ali v muzeju. Izkopavanja se lahko lotimo na šolskem vrtu, kjer smo pripravili arheološke parcele. Te so različno velike, razdeljene pa morajo biti na kvadrante v velikosti 1 m x 1 m. Teh dimenzij so tudi resnične arheološke parcele. Iznajdljiv učitelj bo gotovo našel še kakšno (njegovim možnostim prikladnejšo) varianto. Pri izkopavanju se otroci seznanijo z osnovno metodo arheološkega izkopavanja in tehnikami opisovanja arheoloških najdb.«⁵⁴⁷*

4.2 Možnosti ogledov arheoloških izkopavanj

Oglede izkopavanj v Sloveniji za mlade in javnost organizirajo nekateri muzeji, podjetja in univerze. Le pod nadzorom in ustrezno pripravo mladih pa se lahko učenci preizkusijo tudi v izkopavanjih.

Dolenjski muzej (Novo mesto) ponuja ogled arheološkega izkopavanja na Kapiteljski njivi, ki traja od 60 do 90 minut.

»Reka Krka je ob svojem srednjem toku izoblikovala naravno dobro zavarovan polotok. Na njegovem najožjem delu se dviguje hrib Marof s tremi kopastimi vrhovi: Marof, Kapiteljska njiva in Mestne njive. Na vseh treh najdemo prazgodovinske najdbe:

- Marof – prazgodovinsko naselje v prvem tisočletju pr. n. št.*
- Kapiteljska njiva – eno največjih prazgodovinskih železnodobnih grobišč v Sloveniji.*
- Mestne njive – prazgodovinsko grobišče iz bronaste dobe.*

Učenci si na Marofu ogledajo prostor prazgodovinskega naselja, nato na Kapiteljski njivi aktualno arheološko izkopavanje, ob katerem spoznajo metodo in pomen arheološkega izkopavanja, na koncu se seznanijo še z delom arheologa. Ogled je možen predvidoma od začetka aprila do konca junija; oziroma v času izvajanja arheoloških zavarovalnih izkopavanj.«⁵⁴⁸

547 Čampa, J., Granda, N. (1995). Oblike in metode poučevanja zgodovinskih vsebin v okviru predmeta spoznavanja družbe v 3., 4. in 5. razredu. Pedagoška obzorja, letnik 10, št. 3–4, str. 64.

548 Ogled arheološkega izkopavanja na Kapiteljski njivi. Dolenjski muzej Novo mesto. <https://www.dolenjskimuzej.si/si/muzej/oddelki/pedagoska-služba/3-triletje/arheoloska-podoba-dolenjske/> (21. 7. 2021) ali <https://www.dolenjskimuzej.si/si/muzej/oddelki/pedagoska-služba/novo-mesto-skozi-cas/ogled-arheoloskega-izkopavanja-na-kapiteljski-njivi/> (21. 7. 2021).

Oglede izkopavanj ponujajo tudi različna podjetja, npr.: *Arhej d.o.o.* (<http://arhej.com/>), *Arheoterra d.o.o.* (<http://arheokovac.com/>), *PJP d.o.o.* (<http://arheologija.eu/>) idr.⁵⁴⁹

Na spletnih straneh učitelji poiščejo ponudbo: *Vodeni ogledi arheoloških izkopavanj v Sloveniji*. Primer je: *(Ne)odkrita arheologija Ljubljane* (<https://neodkritaarheologijaljubljane.wordpress.com/about/>), ki obvešča o možnih ogledih v Ljubljani.⁵⁵⁰

Skupina STIK, Zavod za proučevanje povezovalnih področij preteklosti in sedanjosti (<http://www.skupinastik.si/>) organizira vodstva po arheoloških izkopavanjih.⁵⁵¹

Na spletni strani *Arheoportala – Slovenski arheološki portal* (<http://arheoportala.si/>) učitelji lahko najdejo informacije o možnih ogledih arheoloških izkopavanj.⁵⁵²

4.3 Primeri nalog za učence po ogledu arheoloških izkopavanj

Kot opazovalci si učenci najprej ogledajo arheološko izkopavanje. Nato pa imajo nalogo, da opišejo, kar so videli oz. kako je potekalo izkopavanje.

Po ogledu arheološkega izkopavanja učenci skicirajo načrt kraja in okolice ter ga ustrezno vnesejo v nemo karto Slovenije.

Z dovoljenjem organizatorjev učenci posnamejo ali naredijo fotografije arheološkega izkopavanja. Nato učenci naredijo razstavo, pri kateri ob vsaki sliki napišejo krajši komentar, kaj prikazuje. Lahko pa naredijo razstavo fotografij, ki jih razdelijo po tematikah: npr. fotografije, ki prikazujejo pripravo arheologov na izkopavanje (oblačila, obutev, pripomočki, stroji idr.), fotografije arheologov pri izkopavanju, fotografije najdb itn.

Če arheologi ob ogledu izkopavanj najdejo kakšno najdbo, učenci skupaj z arheologom arheološki artefakt oz. predmet najprej natančno opazujejo, nato pa poskušajo odgovoriti na vprašanja: Kaj je to? Iz česa je? Kako je prišel v zemljo? Zakaj se je uporabljal? Ali nam pove kaj o celotnem kraju? Koliko naj bi bil star? Ipđ.⁵⁵³

Učenci lahko po ogledu izkopavanj napišejo dnevnik oz. opis, kako so doživeli izkopavanje in kaj so občutili, ko so videli, da so arheologi našli najdbe.

549 Za vse primere je datum dostopa 21. 7. 2021.

550 Datum dostopa je 21. 7. 2021.

551 Datum dostopa je 21. 7. 2021.

552 Datum dostopa je 21. 7. 2021.

553 Vprašanja so iz: Fines, J., Nichol, J. (1997). *Teaching Primary History*. Oxford: Heinemann, str. 159.

Primer opisa

»Rimski trgovec z umetninami Augusto Jandolo pripoveduje v spominih, kako je smel biti v očetovem spremstvu navzoč, ko so odpirali etruščanski sarkofag.

”Ni bilo lahko premakniti pokrov, toda končno se je le dvignil, stal navpično in padel na drugi strani na tla. Tedaj se je zgodilo, česar ne bom nikoli pozabil in bom imel do smrti pred očmi. Videl sem, kako počiva v sarkofagu truplo mladega vojaka v bojni opremi, s čelado, z mečem, ščitom in nanožnicami. Pazite: nisem videl okostja, videl sem njegovo truplo, lepo oblikovano v vseh svojih udih in togo iztegnjeno, ko da so ga pravkar položili v grob. Bila je prikazen trenutka. Nato se je zdelo, da se je vse razblinilo v siju plamenic. Čelada je zdrknila na desno, okrogli ščit je padel v udrtino bojne opreme, nanožnice so nenadoma plosko obležale na tleh, ena na levi, druga na desni. Truplo, ki je bilo stoletja nedotaknjeno, je pri dotiku z zrakom nenadoma razpadlo v prah . . . v zraku in okrog plamena bakel pa se je zdelo, da plava zlat prah.”

Pred nami je torej ležal človek iz tistega skrivnostnega ljudstva, o katerem še danes ne vemo ne izvora ne pokolenja. Raziskovalci so smeli samo za trenutek pogledati v njegov obraz, pogledati njegovo truplo – nato je razpadlo in za vedno izginilo. Zakaj? – Krivi so bili neprevidni raziskovalci.«⁵⁵⁴

Po obisku arheoloških izkopavanj učenci pripravijo krajši opis oz. poročilo, ki naj vključuje informacije o izkopavanju.

Primer vsebine poročila⁵⁵⁵

<p>Uvod:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Kje se je nahajalo izkopavanje? – Kakšno je bilo vreme? – Na zemljevidu označi mesto izkopavanja. <p>Opis okolja najdišča:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Kje leži najdišče? – Kakšne so naravno-geografske značilnosti najdišča? – Katere rastline ali živali so v bližini najdišča? – Ali so hiše oz. stavbe v bližini najdišča? – Ali so ceste oz. poti v bližini najdišča? <p>Opis izkopavanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Koga so videli pri izkopavanju oz. kdo je sodeloval? – Katere pripomočke so uporabljali arheologi? – Kakšne najdbe so izkopali ali odkrili arheologi? – Kaj so delali arheologi, ali so kaj zabeležili, označili ali fotografirali? 	<p>Opis najdb:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Če so arheologi odkrili najdbo, jo opišite in narišite. – Ali ste takšno najdbo že kje videli? Pojasnite. – Kaj ste izvedeli o ljudeh, ki so na tem območju živeli? – Kaj ste izvedeli v šoli pri urah zgodovine o tem obdobju, o ljudeh itn.? <p>Refleksija:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Kaj ste se naučili na ogledu izkopavanja? – Kaj bi še želeli izvedeti o izkopavanjih? – Kaj bi še želeli izvedeti o najdbah?
---	--

554 Ceram, C. W. (1980). Pokopane kulture. Roman arheologije. Ljubljana: Državna založba Slovenije, str. 32.

555 Ideja za poročilo je iz: Fratt, I., Gregonis, L. M. (1992). Archaeology: Window on the Past. A Guide for Teachers and Students. Tucson, Arizona: Educational Enrichment Foundation, str. 50: https://www.academia.edu/32462544/Archaeology_Window_on_the_Past_A_Guide_for_Teachers_and_Students_Revised?auto=download&email_work_card=download-paper (9. 2. 2021).

5 UNIVERZITETNI ŠTUDIJ ARHEOLOGIJE

Učenci se lahko pozanimajo, kako poteka študij arheologije na slovenskih univerzah. Študij poteka na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem in na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani na prvi, drugi in tretji (doktorski) stopnji.

5.1 Študij arheologije na Univerzi na Primorskem

Oddelek za arheologijo in dediščino Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem ponuja:

- dvopredmetni študijski program Arheologija (1. stopnja),
- enopredmetni študijski program Arheološka dediščina Sredozemlja (2. stopnja).⁵⁵⁶

Dvopredmetni študijski program Arheologija na prvi stopnji je zasnovan sodobno in odprto za mednarodni prostor. Študentje pridobijo splošno izobrazbo s področja arheološke dediščine in se seznanijo »z osnovnimi koncepti prepoznavanja, evidentiranja, vrednotenja, dokumentiranja in varovanja arheološke dediščine in njenega pomena za sodobno življenje.«⁵⁵⁷ Usposobijo se »za samostojno temeljno delo in opravljanje naloge strokovne in tehnične narave, in sicer v muzejih, zavodih za varstvo kulturne dediščine, medijih, turizmu, organizacijah regionalnega razvoja, nevladnih organizacijah in gospodarskih družbah, katerih temeljna dejavnost je preventivna arheologija.«⁵⁵⁸ Zaposlijo se lahko kot: muzejski kustos, restavrator, konservator, kulturni delavec ipd. v nacionalnih, pokrajinskih in tematskih muzejih, območnih enotah zavoda za varstvo kulturne dediščine, časopisnih, televizijskih in radijskih uredništvih, založništvu, oglaševalskih agencijah, kulturnih ustanovah (gledališča, knjižnice, kulturni centri ...), turizmu in drugih gospodarskih panogah.⁵⁵⁹

Enopredmetni študijski program Arheološka dediščina Sredozemlja na drugi stopnji »poglobi in razširi strokovno usposobljenost študenta na področju arheologije in arheološke dediščine, pri čemer so v pedagoški proces vključeni tako teoretski vidiki proučevanja kot tudi prenos znanj za aplikativno rabo v ustanovah, ki se ukvarjajo z raziskovanjem, varovanjem, promocijo in trženjem arheološke dediščine. V času študija študent razvije strokovno poglobljen uvid v stanje in razvoj konceptov arheologije in varovanja arheološke dediščine, poznavanje temeljnih praktičnih znanstvenih metod arheološke, konservatorske in muzejske vede, konceptualno umeščenost znanja v širši kontekst ved o proučevanju, zaščiti in promociji arheologije in kulturne dediščine, sposobnost reševanja konkretnih problemov v stroki ter sposobnost uporabe

556 Študij. Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem: <https://www.fhs.upr.si/sl/studij/> (31. 7. 2021).

557 Dvopredmetni študijski program Arheologija (1. stopnja): <https://www.fhs.upr.si/sl/studij/1-stopnja/arheologija> (31. 7. 2021).

558 Prav tam.

559 Prav tam.

rezultatov za teoretično znanstveno delo ter seznanjenost z delovnim procesom od temeljnih raziskav do priprave znanstvenih objav. Študentje imajo v okviru študija možnost zgodnjega vključevanja v raziskovalno delo prek Inštituta za arheologijo in dediščino. Dodatno jim je na voljo bogata strokovna knjižnica na sedežu Inštituta v Piranu, sodelujejo lahko na domačih in mednarodnih strokovnih srečanjih, pri teren-skih raziskavah. Pomemben del študija in spoznavanja arheološke dediščine v praksi so strokovne ekskurzije. Organizirani ogledi arheoloških zbirk, najdišč, spomenikov, parkov, muzejev, zbirk ipd. študente neposredno soočajo s problemi, projekti in stan-jem na področju arheološke dediščine, hkrati pa jim je tako omogočen pristen in neformalen stik s terenom, s profesorji in medsebojna izmenjava mnenj in pogledov na vprašanja, povezana s študijem.«⁵⁶⁰

Diplomanti druge stopnje se lahko zaposlijo »v okviru nacionalnih, pokrajinskih in tematskih muzejev, v enotah Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, visokošolskih in raziskovalnih institucij, različnih medijev (kulturna uredništva na televizijah, radijskih postajah, časopisih in revijah), v javni upravi, v turistični dejavnosti, v nevladnih organizacijah /.../.«⁵⁶¹ Usposobijo se »za raziskovalno in aplikativno delo na izbranih področjih svoje stroke, pa tudi za sodelovanje na ravni varovanja, upravljanja in promocije arheologije in kulturne dediščine ter delovanje v številnih poklicih v javnem sektorju in poklicih, ki se ukvarjajo s proučevanjem, varovanjem in promoviranjem arheologije in kulturne dediščine. Tvrstna izobrazba jim omogoča tudi samozaposlitev v raziskovalni dejavnosti oziroma samozaposlitev v storitvenih dejavnostih na področju trženja in promoviranja kulturne dediščine.«⁵⁶²

5.2 Študij arheologije na Univerzi v Ljubljani

Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani ponuja:

- enopredmetni študijski program Arheologija (1. stopnja),
- enopredmetni študijski program Arheologija (2. stopnja).⁵⁶³

Učenci si lahko ogledajo videoposnetke o študiju arheologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani:

- <https://www.youtube.com/watch?v=0KSKtH93eYc>,⁵⁶⁴
- <https://www.youtube.com/watch?v=eSm0mEBIL-w>,⁵⁶⁵
- <https://www.studij-arheologije.net/>.⁵⁶⁶

560 Enopredmetni študijski program Arheološka dediščina Sredozemlja (2. stopnja): <https://www.fhs.upr.si/sl/studij/2-stopnja/arheoloska-dediscina-sredozemlja> (31. 7. 2021).

561 Prav tam.

562 Prav tam.

563 Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani: <http://arheologija.ff.uni-lj.si/> (20. 2. 2020).

564 Informacije o študiju arheologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani (objavljeno 9. 2. 2018): <https://www.youtube.com/watch?v=0KSKtH93eYc> (29. 7. 2021).

565 Predstavitveni video Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (objavljeno 10. 2. 2021): <https://www.youtube.com/watch?v=eSm0mEBIL-w> (29. 7. 2021).

566 Vse o arheologiji (malo drugače): <https://www.studij-arheologije.net/> (29. 7. 2021).

Diplomanti prvostopenjskega študijskega programa so usposobljeni »za opravljanje pomožnih in strokovno tehničnih nalog v muzejih in na zavodih za varstvo kulturne dediščine pa tudi v drugih kulturnih ustanovah in javnih službah, medijih ter gospodarskih družbah na področju kulture, dediščine, turizma in prostorskega planiranja.«⁵⁶⁷ Ker poznajo in obvladajo metode in tehnike arheološkega terenskega, poterskega in laboratorijskega dela ter dokumentacijskih postopkov, pa lahko uspešno sodelujejo kot tehnični sodelavci »pri terenskih in poterskih arheoloških raziskavah ter v projektih evidentiranja, varovanja, vrednotenja, predstavljanja in promocije (arheološke) kulturne dediščine.«⁵⁶⁸

Učenci si lahko ogledajo predmetnik obeh študijskih programov in preberejo opise posameznih predmetov, npr. opise predmetov za arheološka obdobja (Arheologija paleolitika in mezolitika 1 in 2, Arheologija neolitika in eneolitika v Evropi in Aziji, Evropske in maloazijske neolitske populacijske in kulturne dinamike, Arheologija kovinskih obdobj 1 in 2, Klasična arheologija 1 in 2, Rimska arheologija 1 in 2, Arheologija zgodnjega srednjega veka 1 in 2, Arheologija mlajših obdobj 1 in 2) ali opise zgodovinskih predmetov (Antična zgodovina, Kulture starega Vzhoda, Rimska regionalna zgodovina, Zgodovina srednjega veka).⁵⁶⁹

Drugostopenjski magistrski študijski program študentom nudi »poglobljeno poznavanje in razumevanje posameznih arheoloških poddisciplin, metodologije in teorije. S kritično analizo primarnih podatkov in interpretacij v strokovni in znanstveni literaturi ter s praktičnim delom na področju pridobivanja virov v terenskih in laboratorijskih raziskavah, s poterskimi obdelavami rezultatov in študijami artefaktov študentje in študentke razvijajo veščine, potrebne za samostojno strokovno in raziskovalno delo.«⁵⁷⁰

»Študentje so vključeni v različne oblike projektne terenskega dela, kjer se seznanjajo in aktivno sodelujejo v njihovi pripravi, izvedbi in ovrednotenju. Poseben poudarek je na arheološkem izkopavanju kot najzahtevnejši in najkompleksnejši arheološki terenski tehniki. Študentje načeloma sodelujejo v vseh fazah del in se usposabljaajo za izvajanje vseh postopkov. Vključeni so v izkopavalno ekipo, v kateri se srečujejo z definiranjem in obravnavo arheoloških depozitov, zajemom prostorskih podatkov in dokumentiranjem, obravnavo najdb in artefaktov ter meddisciplinarnimi raziskavami, ki potekajo med izkopavanjem. Poseben poudarek je na uvajanju študenta v samostojno odločanje o strategiji raziskave, izbiri postopkov ter vodenju skupin.

567 Arheologija. Dodiplomski študijski program: <https://arheologija.ff.uni-lj.si/dodiplomski-studijski-program-arheologija> (29. 7. 2021).

568 Prav tam.

569 Predstavitveni zbornik. Prvostopenjski univerzitetni študijski program Arheologija Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Študijsko leto 2021/22: https://arheologija.ff.uni-lj.si/sites/default/files/documents/1_Arheologija_2021-22_junij.pdf (29. 7. 2021). Predmeti za drugo stopnjo so iz: Drugostopenjski študijski program Arheologija Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Študijsko leto 2021/22: <https://arheologija.ff.uni-lj.si/drugostopenjski-enopredmetni-magistrski-studijski-program-arheologija> (29. 7. 2021).

570 Arheologija. Magistrski študijski program: <https://arheologija.ff.uni-lj.si/drugostopenjski-enopredmetni-magistrski-studijski-program-arheologija> (29. 7. 2021).

Hkrati prevzema nadzor nad določenimi fazami del, skrbi za vzporedne aktivnosti (delo z drugimi terenskimi skupinami, delo z obiskovalci) in po končanem terenskem delu izdela preliminarno poročilo o terenski raziskavi.»⁵⁷¹

Slika 24: Študentke arheologije pri izkopavanju (Postela, 2012)⁵⁷²

Drugostopenjski študijski program študente »*usposobi za samostojno strokovno delo v muzejih (poklic kustos-arheolog) in zavodih za varstvo kulturne dediščine (poklic konservator-arheolog) pa tudi v drugih javnih ustanovah in gospodarskih družbah, ki opravljajo različne arheološke dejavnosti in storitve na področju kulture, varovanja dediščine, izobraževanja, turizma in urejanja prostora. Študentje in študentke so po končanem študiju usposobljeni za delo na področju odkrivanja, dokumentiranja, varovanja, vrednotenja, predstavljanja in promocije (arheološke) kulturne dediščine, za samostojno znanstveno delo na področju arheologije, za sodelovanje v interdisciplinarnih projektih in na področju načrtovanja prostorskega razvoja.*«⁵⁷³

571 Predstavitveni zbornik. Drugostopenjski študijski program Arheologija Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Študijsko leto 2022/23, str. 1: https://www.ff.uni-lj.si/sites/default/files/documents/2_Arheologija_2022-23.pdf (8. 5. 2022).

572 Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani: <http://arheologija.ff.uni-lj.si/> (20. 2. 2020). Fotografija je objavljena s pisnim dovoljenjem predstojnika Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani po elektronski pošti z dne 26. 4. 2022.

573 Predstavitveni zbornik. Drugostopenjski študijski program Arheologija Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Študijsko leto 2022/23, str. 1: https://www.ff.uni-lj.si/sites/default/files/documents/2_Arheologija_2022-23.pdf (8. 5. 2022).

Prvostopenjski in drugostopenjski študijski program arheologije pa vključujeta tudi študij zgodovinskih vsebin, in sicer:

- 5000 let zgodovine starega Vzhoda in Evrope /.../,
- stare mezopotamske civilizacije Sumer, Babilon, Asirija, Perzija,
- 3000 let zgodovine starega Egipta,
- civilizacije ob Indu Mohendžodaro in Harappa,
- egejske bronastodobne civilizacije Krete in Miken,
- klasična in helenistična Grčija,
- antični Rim od zgodnje republike do propada Zahodnega cesarstva,
- rimska zgodovina Slovenije in sosednjih dežel,
- zgodnji in visoki srednji vek Evrope in slovenskega prostora,
- politična, kulturna in družbena zgodovina – širši kontekst arheološkega raziskovanja.⁵⁷⁴

---

574 Vzeto iz videa: Vse o arheologiji (malo drugače): <https://www.studij-arheologije.net/> (29. 7. 2021).

6 POKLIC ARHEOLOGA

6.1 Kakšno delo opravljajo arheologi

»Arheolog se ukvarja z zgodovinskim proučevanjem preteklosti z uporabo materialnih ostankov, kot so keramika, orodja in stavbe (ruševine). Sodeluje pri izkopavanjih in beleži podatke o najdbah ter konzervira najdene predmete.«⁵⁷⁵

Naloga za učence: Učenci opišejo, kakšno delo opravljajo arheologi in v čem morajo biti vešč.

»Arheolog, ki dela na terenu, običajno sodeluje v skupini ali pa jo vodi in nadzoruje izkopavanja ali raziskovalne meritve. Meritve vključujejo izris kart in načrtov področja, namenjenega izkopavanjem. Pri izkopavanjih nadzoruje delavce-kopače, fotografira, arhivira in katalogizira najdene predmete. Natančno beleži podatke in meritve, saj se lahko zgodi, da mora v pisnih poročilih predstaviti vsako, tudi najmanjšo podrobnost. Na podeželskih področjih lahko izkopavanja trajajo dalj časa. Mesto izkopavanja se lahko uredi kot ogledna točka. Na urbanih področjih se mora arheolog držati rokov in pravočasno zaključiti izkopavanja. Mesto izkopavanja se lahko nato zasuje in pripravi za nadaljnji razvoj.«⁵⁷⁶

»Arheologa zanima preteklost, biti mora potrpežljiv in imeti ostro oko za podrobnosti. Zna razvrščati najdbe in ima logičen pristop pri uporabi različnih podatkov. /.../ Arheolog se pri svojem, predvsem terenskem delu srečuje z različnimi izzivi, ki so odvisni od kraja in časa raziskovanja. Arheologa, kot ga je v ameriškem filmu upodobil Indiana Jones, danes ne bomo več srečali (nevarnost mu tako rekoč preti na vsakem koraku). V največji meri gre za izkopavanja in shranjevanje predmetov in ostankov iz preteklosti in le redkim je dano, da v svet ponesejo novico o pomembnem odkritju. Pa vendar tudi mala arheološka odkritja, ko se združijo v mozaik preteklih obdobij, lahko prinesejo osupljiva spoznanja o zgodovini planeta in nas samih. V zadnjem času so veliko sledi nekdanih civilizacij arheologom prinesli satelitski posnetki, ki odkrivajo, kaj se skriva nekaj metrov pod površino zemlje.«⁵⁷⁷

»Za izkopavanje in delo z zelo občutljivi predmeti so potrebne spretne roke, pa tudi pripravljenost na izkopavanja ob vsakem vremenu in na različnih terenih. Zato mora biti arheolog tudi fizično dobro pripravljen. Za beleženje, shranjevanje in urejanje podatkov o najdbah uporablja tudi računalnik. Tudi risati mora zelo natančno.«⁵⁷⁸

6.2 Kje so zaposleni arheologi

Arheologi se lahko specializirajo za določeno geografsko področje, zgodovinsko obdobje ali izkopanine.⁵⁷⁹ Zaposleni so lahko:

- na institutih, kjer raziskujejo in pišejo knjige o rezultatih terenskega in drugega raziskovalnega dela;
- na univerzah, kjer poučujejo študente, novo generacijo arheologov ali raziskujejo in objavljajo svoje raziskave;

575 Kakšen poklic je biti arheolog? Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje: <http://www.mojaizbira.si/poklic/arheolog> (29. 1. 2019). Isto: Opis poklica: Arheolog: https://www.ess.gov.si/ncips/cips/opisi_poklicev/opis_poklica?Kljuc=800&Filter= (6. 2. 2020).

576 Prav tam.

577 Prav tam.

578 Lesjak, S. Moja kariera: <http://www.mladirod.at/pdf/001343.pdf> (31. 12. 2018). Isto: Opis poklica: Arheolog: https://www.ess.gov.si/ncips/cips/opisi_poklicev/opis_poklica?Kljuc=800&Filter= (6. 2. 2020).

579 Prav tam.

- v muzejih, kjer lahko izvajajo arheološka izkopavanja ali v vlogi kustosa skrbijo za arheološke muzejske zbirke, pripravljajo razstave ali delavnice ter skrbijo za zaščito razstavljenih predmetov;
- v zasebnih podjetjih, kjer raziskujejo teren pred načrtovanjem gradbenih del.⁵⁸⁰

Naloga za učence: Učenci ugotovijo, v katerih ustanovah se lahko zaposlijo arheologi.

»Javne arheološke ustanove

Različna strokovna dela na arheološko-muzeološkem in dediščinskem področju: dokumentalistika, terensko delo, arhivsko delo, laboratorijsko delo.

- Muzeji,
- Zavod za varstvo kulturne dediščine,
- raziskovalne in akademske ustanove (pogoste tudi oblike projektnih zaposlitev).

Arheološka zasebna podjetja in organizacije

Preventivna arheologija (terensko delo, delo na dokumentaciji, druga tehnično-strokovna dela).

- Druge dejavnosti v povezavi s kulturno dediščino,
- izobraževanje,
- turizem,
- druge storitvene dejavnosti.

Druge javne ustanove

Različna strokovna oz. tehnična dela, odvisna od narave same ustanove.

- Razvojne in podobne agencije,
- kulturne ustanove,
- druge ustanove.⁵⁸¹

6.3 Seznam izbranih tujih arheologov

Naloga za učence: Učenci poiščejo čim več informacij o tujih arheologih in jih predstavijo v obliki referata, seminarske naloge, poročila idr.

Seznam izbranih tujih arheologov (po letnicah rojstva)⁵⁸²

580 Lesjak, S. Moja kariera: <http://www.mladirod.at/pdf/001343.pdf> (31. 12. 2018); Opis poklica: Arheolog: [https://www.ess.gov.si/ncips/cips/opisi_poklicev/opis_poklica?Kljuc=800&Filter=\(6.2.2020\)](https://www.ess.gov.si/ncips/cips/opisi_poklicev/opis_poklica?Kljuc=800&Filter=(6.2.2020)); Zaposlitvene možnosti. Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani: <https://arheologija.ff.uni-lj.si/zaposlitvene-moznosti-oddelek-za-arheologijo> (29. 7. 2021).

581 Zaposlitvene možnosti. Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani: <https://arheologija.ff.uni-lj.si/zaposlitvene-moznosti-oddelek-za-arheologijo> (29. 7. 2021).

582 Izbor arheologov iz 19. in 20. stoletja je iz: Murray, T. (ur.) (1999). The Great Archaeologists. Volume I. Encyclopedia of Archaeology. Santa Barbara, California: ABC-CLIO, Inc. Seznam je na str. VII–IX. Murray, T. (ur.) (1999). The Great Archaeologists. Volume II. Encyclopedia of Archaeology. Santa Barbara, California: ABC-CLIO, Inc. Seznam je na str. V–VII.

<ul style="list-style-type: none"> • Sven Nilsson (1787–1883) • Daniel Wilson (1816–1892) • Gabriel de Mortillet (1821–1898) • Heinrich Schliemann (1822–1890) • Augustus Pitt Rivers (1827–1900) • Frederic Ward Putnam (1839–1915) • Gustaf Oscar Augustin Montelius (1843–1921) • Nikodim Pavlovich Kondakov (1844–1925) • William Henry Holmes (1846–1933) • Sophus Otto Müller (1846–1934) • Sir Arthur Evans (1851–1941) • Sir William Matthews Flinders Petrie (1853–1942) • Gustaf Kossinna (1858–1931) • Vasiliy Alekeyevich Gorodcov (1860–1945) • Marcellin Boule (1861–1942) • Joseph Déchelette (1862–1914) • Howard Carter (1874–1939) • Abbé Henri Breuil (1877–1961) • Sylvanus Griswold Morley (1883–1948) • Manuel Gamio (1883–1960) • Albert Egges van Giffen (1884–1973) • Alfred Vincent Kidder (1885–1963) 	<ul style="list-style-type: none"> • Sir Mortimer Wheeler (1890–1976) • Vere Gordon Childe (1892–1957) • Dorothy Garrod (1892–1968) • William Duncan Strong (1899–1962) • Jorge R. Acosta (1904–1975) • Pei Wenzhong (1904–1982) • James Bennett Griffin (1905–1997) • Christopher Hawkes (1905–1992) • Kathleen Mary Kenyon (1906–1978) • Sir Grahame Clark (1907–1995) • Eric Higgs (1908–1976) • Hasmukh D. Sankalia (1908–1989) • Su Bingqi (1909–1997) • Xia Nai (1910–1985) • Stuart Piggott (1910–1996) • James Alfred Ford (1911–1968) • André Leroi-Gourhan (1911–1986) • Walter W. Taylor (1913–1997) • Charles McBurney (1914–1979) • François Bordes (1919–1981) • David Clarke (1938–1976)
--	--

6.4 Seznam izbranih slovenskih arheologov

Naloga za učence: Učenci poiščejo čim več informacij o slovenskih arheologih in jih predstavijo v obliki referata, seminarske naloge, poročila idr.

Seznam izbranih slovenskih arheologov (po priimkih)⁵⁸³

<ul style="list-style-type: none"> • Lojze Bolta (1923–1998) • Tatjana Bregant (1932–2002) • Mitja Brodar (1921–2012) • Srečko Brodar (1893–1987) • Karl (Dragotin) Dežman (1821–1889) • Stane Gabrovec (1920–2015) • Jože Kastelic (1913–2003) • Tone Knez (1930–1993) • Paola Korošec (1913–2006) • France Leben (1928–2002) • Vlado Lorber (1908–1986) • Janez Meterc (1951–2000) • Vojeslav Mole (1886–1973) • Paola Korošec (1913–2006) 	<ul style="list-style-type: none"> • Franc Osole (1920–2000) • Jernej Pečnik (1835–1914) • Franc Peruzzi (1824–1899) • Peter Petru (1930–1983) • Ljudmila Plesničar Gec (1931–2008) • Kamilo Prašnikar (1884–1949) • Simon Rutar (1851–1903) • Tomaž Rutar (1807–1877) • Iztok Saksida (1953–1998) • Walter Schmid (1875–1951) • France Stare (1924–1974) • Helena Gizela Stupan (1900–1992) • Jaroslav Šašel (1924–1988) • Niko Zupanič (1876–1961)
--	--

⁵⁸³ Izbor je iz: Slovenski arheologi: https://sl.wikipedia.org/wiki/Kategorija:Slovenski_arheologi (29. 7. 2021). Seznam slovenskih arheologov: https://sl.unionpedia.org/Seznam_slovenskih_arheologov (29. 7. 2021).

6.5 Primeri nalog za učence

Prvi primer

Vir 1: »Sem Irena Šinkovec, arheologinja in muzejska kustosinja za obdobje prazgodovine. Najkrajši opis mojega dela bi bil "od najdišča do razstave". Je zelo raznoliko: ob izkopavanju je moje delo običajno blatno, vendar najbolj vznemirljivo: ob sestavljanju, čiščenju in proučevanju najdb zanimivo, a pogosto omejeno, saj prazgodovinski ljudje niso zapustili pisnih virov; ob pripravi razstav in drugih dogodkov za obiskovalce pa najbolj odgovorno. Še posebej šolarjem želim svoje delo predstaviti na zanimiv način, ki bi omogočal razumevanje, kako je preteklost povezana s sedanjostjo in prihodnostjo. Med bolj zanimive vsebine mojega dela sodijo raziskave kolišča na Ljubljanskem barju, med najbolj dragocene najdbe pa najstarejše kolo na svetu. Med najbolj skrivnostna najdišča sodi struga reke Ljubljanice, med najbolj dragocene trenutke pa priložnost prvega stika s predmeti, ki so jih pred več tisoč leti s skrbnostjo, znanjem in ljubeznijo izdelali naši prednamci.«⁵⁸⁴

»V viru 1 preberi opis dela arheologinje. V čem je njeno delo podobno delu zgodovinarja in v čem se razlikuje? Primerjalno preglednico preriši in napiši podobnosti in razlike.«⁵⁸⁵

Preglednica 35: Primerjava med arheologom in zgodovinarjem⁵⁸⁶

	Arheolog	Zgodovinar
<i>Podobnosti</i>		
<i>Razlike</i>		

Drugi primer

»Predstavljaš si, da si arheolog/-inja in da sodeluješ v arheološki raziskavi na Ljubljanskem barju. Iščeš ostanke koliščarjev, ki so na tem območju živeli v prazgodovini. Z različnim orodjem previdno koplješ po mokrih tleh in paziš, da ne bi poškodoval/-a morebitne najdbe. Joj, nekaj si začutil/-a! V roke vzameš krtačko in počasi odstranjuješ zemljo. Še malo – in pred seboj zagledaš rjav predmet. Videti je precej neugleden, toda čutiš, da imaš pred sabo najdbo. Predmet skrbno fotografiraš. Izpolniš raziskovalno poročilo, v katerem zabeležiš različne podatke o viru.«⁵⁸⁷

584 Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2016). Zgodovina 6. Učbenik za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 16.

585 Prav tam, str. 17.

586 Preglednica je iz: Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2016). Zgodovina 6. Učbenik za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 17.

587 Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2016). Zgodovina 6. Učbenik za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 18.

Preglednica 36: Primer poročila⁵⁸⁸

POROČILO	
Datum najdbe	29. marec 2002
Najdišče	Stare gmajne na Ljubljanskem barju
Zemeljska plast	Prazgodovina, čas koliščarjev
Material, iz katerega je predmet	Les
Starost predmeta	Približno 5200 let, določeno z radiokarbonsko metodo datiranja
Mere	Kolo: premer 72 cm, debelina približno 5 cm Dolžina osi: 124 cm
Kdo je predmet uporabljal?	Koliščarji
Kako se je predmet uporabljal?	Del voza

»Zastavi si še druga vprašanja, kot so: Kaj mi predmet pove o življenju na Ljubljanskem barju v času koliščarjev? S katerimi viri bi ga lahko dopolnil/-a? Kaj o tem obdobju že vem? Razmisli, kako boš predmet, ki je zaradi starosti krhek, ohranil/-a in predstavil/-a javnosti.«⁵⁸⁹

Tretji primer

Učenci pripravijo vprašanja za pogovor z arheologom. Npr.: Kako potekajo arheološka izkopavanja? Kaj potrebujejo arheologi za izkopavanje? Kako ve arheolog, kje mora začeti kopati? Kdaj lahko izkopavajo? Kaj se zgodi z arheološkimi najdbami? Itd.

Četrty primer

Učenci v pogovoru z arheologi lahko ugotovijo tudi, kako so se arheologi počutili pri iskanju najdb in kako so iskali najdbe. Iz pogovora nato sestavijo zanimivo zgodbo.

588 Primer je iz: Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2016). Zgodovina 6. Učbenik za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 18. Tudi v: Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2016). Zgodovina 6. Samostojni delovni zvezek za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 20. V preglednici so dodatno na koncu še tri vprašanja: »Kaj nam predmet pove o življenju nekoč? Kaj nas še zanima o najdbi? Kako bomo najdbo ohranili in jo predstavili javnosti?« Prav tam, str. 20.

589 Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2016). Zgodovina 6. Učbenik za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 18.

Prvi primer zgodbe:

»Nenavadno koščico, ki je v svetlobi utripajajočih karbidovk nisem mogel pripisati niti jamskemu medvedu niti svizcu niti kaki drugi znani živali, sem skrbno zavil v papir. Nanjo sem se spomnil šele opoldne, ko smo pred jamo južinali. Vzel sem jo v roke in jo opral. Tisti trenutek, ko sem jo vzel iz umazane vode in se je zalesketala v svetlem soncu, sem stopil na pot odkritja, ki je pretreslo vso znanstveno Evropo. "Saj to je delo človeških rok", sem vzkliknil, "v tej jami je živel ledenodobni človek!" (Peter Likar: Srečko Brodar: Odkril sem Potočko zijalko, Samozaložba, Ljubljana 1996, str. 3.) Tako je svoje doživetje ob odkritju sledov človekovega življenja v najbolj znani mlajši paleolitski postojanki na Slovenskem, v Potočki zijalki, izrazil slovenski paleontolog dr. Srečko Brodar (1893–1987).⁵⁹⁰

Drugi primer zgodbe:

»Potem ko smo se že dobro uro prebijali skozi goščavo, ki je prekrivala na gosto posejane ruševine nekdanjih in manjših stavb, se je pred nami nenadoma zarisala mogočna piramidalna gmota, pred katero se je don Alfredo ustavil: "To je najvišja stavba v Champericu. Tudi to so poskušali izropati, pa jim ni uspelo."

Ko sem se sprašujoče ozrl, se mi je Alfredo približal in mi z resnim obrazom šepnil:

"Tukaj straši."

"Res je," je ob mojem očitno nejevernem pogledu dodal Javier, Alfredov dvaindvajsetletni sin. "Pred leti, ko sem sredi belega dne šel tu mimo, sem za sabo zaslišal grozljivo bobnenje, kot da bi se valili prazni kovinski sodi po pobočju piramide za mojim hrbtom. Nagonsko sem stekel proč, a je bobnenje ponehalo tako skrivnostno, kot se je začelo. Ko sem se ozrl, nisem videl nič nenavadnega."

Okoli 20 m visoka piramida na jugozahodnem koncu mestnega jedra je največja stavba v Champericu. Sorazmerno plitev jarek na njenem pobočju razodeva, da so jo roparji sicer načeli, vendar niso prišli daleč. Zgodbe pravijo, da se jim je čez noč zasipavalo, kar so podnevi odkopali; da so jih večkrat prestrašili grozljivi kriki; da so morali bežati pred padajočim kamenjem, ki se je vsulo nanje.

"Baje je tu pokopan neki vrač, ki ima velikansko moč," je rekel don Alfredo. "Poznal sem več ljudi, ki so kopali tukaj; vsi so v nekaj letih pomrli."

Kdo ve, kaj se je zgodilo v Champericu, da roparjem ni šlo vse gladko izpod rok. Ampak zdelo se nam je prav, da morebitnemu zaščitniku mogočne stavbe izkažemo primerno čast; poimenovali smo jo Čarovnikova piramida.

Srhljive zgodbe o nenavadnih pojavih na arheoloških najdiščih smo velikokrat slišali. Ponekod da se svetlika, drugod je slišati, da govorijo ljudje, a ni nikogar ... Škoda je le, da večina plenilcev očitno ne verjame tem zgodbam, ali pa se strahovom znajo upreti.

Čeprav še vedno ne vem, kaj se zgodilo v Champericu, je roparjem arheoloških starin na tem majevskem najdišču nekaj očitno prekrizalo račune. Premikali so stele, a jih niso odpeljali. No, vsaj vseh ne.⁵⁹¹

Peti primer

Učenci preberejo opis, kako sta dva arheologa našla najdbi ter to najdbi na osnovi opisa poskušajo narisati.⁵⁹²

»Stephens in Catherwood sta se prebijala skozi pokrajino, o kakršni nista niti sanjala. Razprskana in krvava, z blatom pokrita sta se z vnetimi očmi tolkla naprej. V tem prekletem svetu, ki se je zdelo, da je od vekomaj nedotaknjen, naj bi se bile dvigale kamnitne zgradbe, velike zgradbe, kot je bilo rečeno?

590 Brodnik, V., Jernejčič, A. R., Radonjič, Z., Urankar-Dornik, T. (1997). Zgodovina 1. Učbenik za prvi letnik gimnazije. Ljubljana: DZS, str. 43. Besedilo je tudi v: Brodnik, V., Jernejčič, R., Zgaga, S. (2009). Zgodovina 1. Učbenik za 1. letnik gimnazije. Ljubljana: DZS, str. 141.

591 Šprajc, I. (2009). Izgubljena mesta: arheološka iskanja v deželi Majev. Ljubljana: Modrijan, str. 76–77.

592 Slika najdbe in risba sta v knjigi: Ceram, C. W. (1980). Pokopane kulture. Roman arheologije. Ljubljana: Državna založba Slovenije (sliki XXIV in XXV).

Stephens je pošten. Pozneje priznava, da je vedno manj verjel, čim globlje je prodiral v zeleno kraljestvo. "Priznati moram, da sva oba, gospod Catherwood in jaz, nekoliko dvomila ter sva se bližala Copánu bolj v upanju kot v pričakovanju, da bova našla čudo."

Nato pa je nastopil trenutek, ko se je čudo res pokazalo. /.../

Stephens in Catherwood, ki sta si zdaj sama z mačeto delala pot, sta stala pred stelo, pred visoko podobo, kakršne še nikoli nista videla v življenju. Njena umetniška izvedba je bila takšna, na kakršno še nista zedela niti v Evropi niti v Orientu in je ne bi bila nikoli slutila v Ameriki.

Bila sta pred kamnitno podobo s tako sijajnim okrasjem, da se jima je zdel prvi trenutek vsak opis nemogoč. Bila je – navedli bomo že tu poznejše mere – 3,9 m visoka, 1,2 široka in 0,9 m debela. Štirioglat steber, ki je bil ves pokrit s skulpturami in okraski. Velik in siv je stal na temno zelenem ozadju pragozda in v njegovih zarezah so bili še ostanki temno žarečih barv, s katerimi je bil nekoč pobarvana.

Na prednji strani je bila pred njimi zelo vzvišeno izdelana podoba moža, čigar obraz "je bil slovesno strog in primeren, da zbujata strah". Strani so bile pokrite s skrivnostnimi hieroglifi in hrbet okrašen s skulpturami – "ki so se razlikovale od vsega, kar sva doslej videla".

Stephens je bil očaran. Vendar je bil pravi raziskovalec, ki ga tudi najbolj nepričakovan pogled ne more zavesti k prenegljenim zaključkom. Kot prvo, to pa z največjo gotovostjo, si je dovolil mnenje: "Pogled na nepričakovano najdeni spomenik ... nas je prepričal, da so bile stvari, ki smo jih iskali, zanimive ne samo kot ostanki neznanega ljudstva, ampak tudi kot umetniška dela, ki so kot nove odkrite zgodovinske listine dokazovale, da ljudstvo, ki je nekoč živelo na ameriški celini, ni sodilo med divjake."⁵⁹³

Šesti primer

Učenci poskušajo izvedeti čim več o tujih arheologih iz 19. in 20. stoletja ter o slovenskih arheologih iz 20. in z začetka 21. stoletja. Napišejo poročilo, pripravijo ustni referat ali drug pisni izdelek, v katerih predstavijo življenjepis arheologa, opišejo glavne arheološke najdbe oz. dosežke ter tudi bibliografijo. Seznam slovenskih arheologov učenci lahko dobijo na spletnih straneh Wikipedie in Unionpedie.⁵⁹⁴

Primer poročila:

Dr. Stane Gabrovec (18. 4. 1920–12. 1. 2015)

»Obiskoval je Škofjisko gimnazijo v Ljubljani. Po opravljeni maturi je leta 1939 vpisal študij klasične filologije na Ljubljanski Filozofski fakulteti, pri čemer je poslušal tudi arheološka predavanja (arheologija v tistem času še ni bila samostojen študij). Njegovo izobraževanje je prekinila 2. svetovna vojna, med katero je bil interniran v Italijo, po tem pa se je umaknil v Švico. Šolanje na Ljubljanski Filozofski fakulteti je tako uspel nadaljevati šele po koncu vojne. Leta 1948 je diplomiral in se takoj po diplomi zaposlil v Narodnem muzeju, kjer je postal vodja arheološkega oddelka. V študijskem letu 1959–1960 se je kot asistent izpopolnjeval na arheološkem seminarju univerze v Tübingenu, leta 1962 pa je v Zadru pridobil doktorski naziv. Od 1969 je kot honorarni profesor predaval prazgodovinsko arheologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani /.../ Stane Gabrovec je sodeloval pri arheoloških izkopavanjih na Pristavi pri Bledu (1948–1951) in vodil izkopavanja v Stični (1960–1974), ki predstavljajo pomemben prispevek k raziskovanju železnodobne kulture na tleh današnje Dolenjske in so objavljena kar v treh zvezkih zbirke Katalogi in monografije (Stična I, Stična II/1 in Stična II/2). Kot vodja arheološkega oddelka Narodnega muzeja je preuredil zbirke, dopolnil dokumentacijo in sistematično skrbel za objavo starega fonda arheološkega gradiva, ki je v veliki meri končalo v tujih muzejih.«⁵⁹⁵

593 Ceram, C. W. (1980). Pokopane kulture. Roman arheologije. Ljubljana: Državna založba Slovenije, str. 327.

594 Seznam slovenskih arheologov je dostopen na: https://sl.unionpedia.org/Seznam_slovenskih_arheologov (29. 7. 2021), https://sl.wikipedia.org/wiki/Seznam_slovenskih_arheologov (29. 7. 2021), https://sl.wikipedia.org/wiki/Kategorija:Slovenski_arheologi (29. 7. 2021) ipd.

595 Sranc, N. (2017, posodobljeno 2018): <http://arheoport.si/stane-gabrovec/> (31. 7. 2021).

Sedmi primer

Učenci poslušajo radijsko oddajo o slovenski arheologinji dr. Manca Vinazza (<https://radioprvi.rtvsllo.si/2021/08/dr-manca-vinazza/> (objavljeno 4. 9. 2021)) in pripravijo krajšo ustno predstavitev.⁵⁹⁶

Osmi primer

Učenci poskušajo razbrati, kaj je arheolog John L. Stephens ob pogledu na svoje prvo odkritje želel sporočiti.

»Pod nama je ležalo mesto razvalin kot razbita ladja v morju. Njeni jambori so se izgubili, njeno ime je izginilo, njeno moštvo se je potopilo in nihče nam ne ve povedati, od kod je prišla, čigava je bila, kako dolgo je bila na poti, zakaj se je potopila. Kdo je bilo izgubljeno moštvo, moremo uganiti le iz dozdevne podobnosti v izdelavi vozila, morda pa tega nikoli ne bomo z gotovostjo vedeli.«⁵⁹⁷

Deveti primer

Učenci s pomočjo besedila pojasnijo, kdaj so se začele prve raziskave kolišč na Ljubljanskem barju, in poiščejo informacije o Karlu Dežmanu.

»Že pri delih ob gradnji južne železnice prek Ljubljanskega barja so bile odkrite prve najdbe, ki so govorile o poselitvi barjanski tal. Leta 1854 je bilo pri Borovnici in pri Vnanjih Goricah najdenih več roženih in kamnitih sekir. Dvajset let kasneje pa so delavci pri čiščenju obcestnega jarka med Ljubljano in Igom na Kepjah severno od Iga odkrili navpične, v močvirska tla zabite kole ter bogato okrašeno lončenino, koščene ter kamnite predmete. Te najdbe so bile povod za pričetek velikih izkopavanj na Kepjah in v Partih v letih 1875–1877 pod vodstvom kustosa in prirodoslovca K. Dežmana iz Deželnega (danes Narodnega) muzeja v Ljubljani. Na prostoru med cesto Ljubljana–Ig in Iščo je K. Dežman odkril pet kolišč; tam je našel bogato keramiko, številno orodje iz kamna in kosti, antropomorfno plastiko, bakrena šila in bodala ter kalupe za njih in livarsko posodje, poleg tega pa številno kostno gradivo domačih in divjih živali.«⁵⁹⁸

Deseti primer

V nadaljevanju je predstavljenih devet arheoloških načel etike (skrajšano), ki jih je pripravilo Društvo za ameriško arheologijo leta 1996 in dopolnilo 2017.⁵⁹⁹

Brez etičnega kodeksa arheologi ne bi bili nič boljši od iskalcev zakladov, ki plenijo in poškodujejo najdišča.⁶⁰⁰ Učenci v preglednici 37 poskušajo najti tista arheološka načela etike, ki se nanašajo na to trditev.

⁵⁹⁶ Dr. Manca Vinazza (objavljeno 4. 9. 2021): <https://radioprvi.rtvsllo.si/2021/08/dr-manca-vinazza/> (10. 9. 2021).

⁵⁹⁷ Ceram, C. W. (1980). Pokopane kulture. Roman arheologije. Ljubljana: Državna založba Slovenije, str. 299.

⁵⁹⁸ Pozdravljeni, prednamci! Ljubljana od prazgodovine do srednjega veka. Galerija in Velika sprejemna dvorana Cankarjevega doma, 15. junij–25. oktober 1996. Ljubljana: Cankarjev dom, Mestni muzej, str. 22.

⁵⁹⁹ Načela (The Principles of Archaeological Ethics, Society for American Archaeology) so na: <https://www.saa.org/career-practice/ethics-in-professional-archaeology> (3. 1. 2022) ali https://documents.saa.org/container/docs/default-source/doc-careerpractice/saa_ethics.pdf?sfvrsn=75f1b83b_4 (24. 12. 2021).

⁶⁰⁰ Homsey-Messer, L., Michaud, T., Lockard Reed, A., Bobo, V. (2020). Experiencing Archaeology. A Laboratory Manual of Classroom Activities, Demonstrations, and Minilabs for Introductory Archaeology. Student Edition. Oxford: Berghahn Books, str. 331.

Preglednica 37: Povzetek arheoloških načel etike⁶⁰¹

Načelo št.	Načelo	Namen
1	<i>Skrbnišтво</i>	<i>Arheološki vodje skrbijo in zagovarjajo arheološke zapise o najdbah v dobro vseh ljudi; s svojim znanjem spodbujajo javno razumevanje in podpirajo njihovo dolgoročno ohranjanje.</i>
2	<i>Odgovornost</i>	<i>Odgovorna arheološka raziskava zahteva in priznava javno odgovornost ter zavezo, da si razumno in v dobri veri prizadeva za pazljivo posvetovanje z vsemi lastniki in zainteresiranimi stranmi.</i>
3	<i>Komercializacija</i>	<i>Arheologi odvrčajo in se izogibajo dejavnostim, ki povečujejo komercialno vrednost arheoloških predmetov.</i>
4	<i>Izobraževanje in ozaveščanje javnosti</i>	<i>Arheologi bi morali (1) pridobiti javno podporo za vodenje arheološkega zapisa o najdbah, (2) razložiti in spodbujati uporabo arheoloških tehnik pri razumevanju preteklih kultur in (3) sporočiti znanje javnosti.</i>
5	<i>Intelektualna lastnina</i>	<i>Znanje in dokumentacijo, pridobljena s proučevanjem arheoloških virov, je treba obravnavati v skladu z načeli skrbništva in ne kot osebno lastnino; to gradivo in dokumentacija morata biti na voljo drugim.</i>
6	<i>Javno poročanje in objava</i>	<i>V razumnem času je treba arheološke raziskave/znanje v dostopni obliki (z objavo ali drugimi sredstvi) predstaviti čim širšemu krogu zainteresirane javnosti.</i>
7	<i>Zapisi o najdbah in hramba</i>	<i>Arheologi bodo odgovorno uporabili in hranili arheološke zapise o najdbah, ki so bile odstranjene, vključno z zbirkami, zapisi in poročili.</i>
8	<i>Usposabljanje in viri</i>	<i>Arheologi morajo imeti ustrezno usposabljanje, izkušnje in veščine za izvajanje raziskav na način, ki je skladen s standardi poklicne prakse.</i>
9	<i>Varno izobraževalno okolje in okolje na delovnem mestu</i>	<i>Arheologi bodo spodbujali podporno in varno okolje za pripravnike, vključno s poznavanjem zakonov/politik njihove matične države in okolja na delovnem mestu institucij, ki se nanašajo na diskriminacijo in nadlegovanje glede spola, spolne identitete, spolne usmerjenosti, etnične pripadnosti, invalidnosti, nacionalne pripadnosti, porekla, vere ali zakonskega statusa.</i>

601 Prevod tabele je v celoti iz: Homsey-Messer, L., Michaud, T., Lockard Reed, A., Bobo, V. (2020). Experiencing Archaeology. A Laboratory Manual of Classroom Activities, Demonstrations, and Minilabs for Introductory Archaeology. Student Edition. Oxford: Berghahn Books, str. 332.

Peter Petru je kot uvod v arheologijo zapisal: »Dosežena stopnja mnogih oblik preteklega družbenega, ekonomskega in kulturnega značaja je za narodno zgodovino Slovencev gotovo nadvse pomembna, saj so naši neposredni predniki gradili svojo omiko v Vzhodnih Alpah prav na temeljih antične civilizacije z dosežki v gospodarstvu, odprtem na denarništvu, in v nadcelinskih ter nadnacionalnih vrednotah. Spričo tega nas mnoge nevidne niti vežejo z duhovnim izročilom in z velikim delom preteklih rodov, ki so izkrčili zaraščen svet, ga iztrebili, kolonizirali in kultivirali pokrajino. Glede na to je globoko utemeljena ugotovitev o tisočeri prežitkih, ki povezuje tudi naš čas in sodobnega človeka s svojo najstarejšo dediščino.«⁶⁰²

Pomembno je, da vlogo arheologije upoštevamo pri pouku zgodovine. Ugotovili smo, da učni načrti za osnovne in srednje šole poudarjajo pomen zgodovinskih virov pri pouku zgodovine, med katerimi so tudi materialni viri. Posebnih didaktičnih priporočil za uporabo in proučevanje materialnih oz. arheoloških virov slovenski učni načrti za zgodovino ne vključujejo. Priporočajo pa obisk muzejev, knjižnic, arhivov in arheoloških parkov, kar dokazuje, da imajo arheološke najdbe v učnih načrtih za zgodovino v osnovnih in srednjih šolah v Sloveniji pomembno mesto. To so potrdili tudi odgovori anketiranih učiteljev zgodovine, da z učenci obiskujejo muzeje z arheološkimi zbirkami in arheološke parke.

Ugotovili smo, da osnovnošolski in srednješolski učbeniki za zgodovino materialnim virom posvečajo pozornost zlasti v uvodnem poglavju, v katerem med različnimi vrstami virov navajajo tudi materialne vire, in sicer v 6. razredu osnovne šole (starost učencev 11 in 12 let) in v 1. letniku srednje šole (starost učencev 15 in 16 let). Osnovnošolski učbeniki namenjajo več pozornosti arheološkemu virom, delu arheologa in pomenu arheoloških najdb za zgodovinarja, medtem ko srednješolski učbeniki v uvodnem poglavju poudarjajo pomembnost vseh zgodovinskih virov ter izpostavljajo razvoj in napredek pri arheologiji in drugih vedah za napredek tudi zgodovinskega poznavanja preteklosti. Slovenski učbeniki za zgodovino bi lahko še več pozornosti namenili slovenskim arheološkim virom, njihovim najdbam in pomenu arheoloških najdišč tako z opisi kot s slikovnimi viri. Še posebej pa bi lahko vključevali naloge ali vprašanja, ki bi učence usmerjala k proučevanju arheoloških virov v bližnji okolici šole ter k zavedanju o pomenu arheoloških virov.

Pričujoča publikacija tako podaja en primer proučevanja arheoloških virov (najdb, najdišč, ostalin) pri predmetu zgodovina v osnovnih ali srednjih šolah s poudarkom na izvenšolskih dejavnostih in predvsem na slovenski arheologiji. Možnosti pa je še mnogo več, s katerimi se lahko učenci naučijo zastavljati raziskovalna

---

602 Petru, P. (1979). Arheološka obdobja v Sloveniji. V: Zgodovina Slovencev. Ljubljana: Cankarjeva založba, str. 17.

vprašanja, zbirati podatke, analizirati in ovrednotiti arheološka najdišča ali najdbe ali pridobivati sposobnosti, ki so »enake praktičnim veščinam iz resničnega sveta, ki jih arheologi uporabljajo pri svojem vsakdanjem delu.«⁶⁰³

Ker je arheologija kompleksna znanstvena disciplina, pa bi se arheološke vsebine lahko navezovala na druge predmete v osnovnih in srednjih šolah oz. bi se lahko obravnavale tudi pri drugih predmetih. V zaključku podajamo te možnosti za svetovno arheologijo v preglednici 38.

Preglednica 38: Primeri arheoloških tem in povezav z različnimi predmeti in področji⁶⁰⁴

Področja	Predmeti	Arheološke teme raziskovanja	Primeri (*Primeri z Unescovega seznama svetovne dediščine)
Naravoslovje	Astronomija	Astronomsko usmerjeno obredno mesto	*Machu Picchu, Peru
		Koledarski sistemi	Azteški sončni kamen
		Navigacija	Polinezijska potovanja
	Biologija: anatomija, genetika	Človeški razvoj	Zibelka človeštva (Južna Afrika)
		Ohranjeni človeški ostanki	Grauballe (človek) (Danska)
		Forenzična arheologija: vojni zločini	Pokol v Srebrenici, Bosna
		Udomačevanje: živali za hrano, prevoz in vlaknine	Pokopi (Pazyryk, Rusija)
	Botanika	Udomačevanje: rastline za prehrano in vlaknine	Grobnice (Mawangdui, Kitajska)
		Vpliv človeka na okolje	Krčenje gozdov v holocenu
		Dendrokronologija	Sweet Track (starodavna pot) (Velika Britanija)
	Kemija	Analiza zgodnjih pigmentov	*Jama Chauvet (Francija, 28.000 pr. n. št.)
		Tekočine za balzimiranje	Egipčanske mumije
	Geologija	Potresi in vulkanski izbruhi	*Pompeji in Herculaneum (Italija)
		Rudniki	*Halštatske soline (Avstrija)
		Kamnolomi	Kamnolomi kamnitih sekir Mount Isa (Avstralija)
	Fizika	Izotopsko odkrivanje zgodnje prehrane	Ötzi (ledeni mož) (Italija)
		Laserske tehnike: Lidar 3D lasersko skeniranje stavb	Raziskovanje *Angkor (Kambodža) Kartiranje gotske Francije
		Georadar (Ground Penetrating Radar, GPR)	Morrissey (internacijsko taborišče iz druge svetovne vojne, Kanada)
Radiokarbonsko datiranje		Zvitki Mrtvega morja (Izrael)	
RTG in paleoradiologija		Tutankamona mumija (Egipt)	

603 Zarmati, L. (2020). Constructing Archaeology as a Subject in the School Curriculum. V: D. Trškan, Š. Bezjak (ur.). Archaeological Heritage and Education: An International Perspective on History Education. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, str. 259.

604 Preglednica in izbor predmetov sta iz: Zarmati, L. (2020). Constructing Archaeology as a Subject in the School Curriculum. V: D. Trškan, Š. Bezjak (ur.). Archaeological Heritage and Education: An International Perspective on History Education. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, str. 257–259.

Področja	Predmeti	Arheološke teme raziskovanja	Primeri (*Primeri z Unescovega seznama svetovne dediščine)
Tehnologije	Oblikovanje in izdelovanje	Litična analiza: kamnito orodje in okraski	Fengtianski nefrit (žad), Tajvan
		Mizarstvo	*Kolišča okoli Alp
		Proizvodnja vlaken in tkanje	Andski tekstil
	Piretehnologija	Keramika, steklo, kovine	Najdišča peči Kangjigun (Južna Koreja)
		Metalurgija	*Starodavna železna metalurgija (Burkina Faso)
Mehanika	Samostreli	*Terakotni bojevniki (Kitajska)	
Matematika/ Računanje	Matematika	Kalkulatorji	*Mehanizem Antikythera (Grčija)
	Geometrija	Prostorske meritve in določanje lokacije	Piramide v *Memphisu (Egipt)
Inženiring, oblikovanje	Gradbeništvo in inženirstvo	Ceste in mostovi	*Andski cestni sistem Qhapaq Nan
	Arhitektura	Kamnite in opečne zgradbe	*Partenon (Grčija)
	Hidrotehnika	Vodni sistem	Rimski vodovod, *Pont du Gard (Francija)
	Ladjedelnštvo	Pomorska arheologija	Ladja Oseberg (Norveška)
	Vozila na kolesih	Vozički in vozovi	Vinkovci (Hrvaška)
Humanistika	Skupnosti	Javna zbirališča	Atenska Agora (Grčija)
		Arene in gledališča	*Olimpija (Grčija)
Družbene vede	Pravo	Napisi na kamnu ali kovini	Hamurabijev zakonik (Iran)
Družboslovje	Religija	Sveta naravna območja	Narodni park *Uluru-Kata Tjuta (Avstralija)
		Templji, cerkve in mošeje	Staro mesto Jeruzalem (Izrael)
Družbene in vedenjske znanosti	Religija	Samostani	Samostanska univerza *Nalanda Mahavihara (Indija)
		Pokopališča in spominska obeležja	Pokopališče prve svetovne vojne Fromelles (Francija)
	Urbanizacija	Načrtovanje in razvoj mesta	*Mohendžo-daro (Pakistan)
Geografija	Kmetijstvo	Spremenjena pokrajina	Sistem za ribolov jegulj, *Budj Bim (Avstralija)
		Terenski sistemi	*Riževe terase (Filipini)
	Trgovinski sistemi	Pristanišča, ceste, trgi in svilne poti	*Samarkand (Uzbekistan)
	Dogodki ob podnebnih spremembah	Vzpon in padec morske gladine v ledeni dobi	Zemeljske oblike v holocenu
Ustvarjalne umetnosti	Vizualnost	Interaktivne predstavitve in rekonstrukcije, oblikovanje interaktivnih iger in aplikacij	*Pompeji (Italija)
Jeziki	Jezikovne skupine	Določanje človeške mobilnosti s pripadajočo materialno in družbeno kulturo, vključno z novimi viri hrane	Avstronezijska ljudstva (južni otoki) so se razširila od Tajvana do Madagaskarja v Indoneziji in čez Tihi ocean do velikonočnega otoka.
Športna vzgoja in zdravje	Športi	Upodobitve iger in športnikov	Minojske freske s skokom bika
		Mesta tekmovanj	Mezoameriška igrišča za žogo

Področja	Predmeti	Arheološke teme raziskovanja	Primeri (*Primeri z Unescovega seznama svetovne dediščine)
Živilska tehnologija	Konzerviranje hrane	Proizvodnja soli, stiskalnice za oljčno olje, sita za izdelavo sira, vinski kozarci itd.	*Salins-les-Bains (Francija)
Kritično in kreativno razmišljanje	Logika	Interpretacija arheoloških dokazov za določitev vloge	*Stonehenge (Velika Britanija)
Pismenost in komunikacija	Pisanje na prenosne materiale	Za trgovino, pripovedovanje zgodb, religijo in zgodovinske zapise	Ep na glinenih ploščah iz Gilgameša (1800 pr. n. št.)
	Pisanje na fiksne nosilce	Posvetila, spominska obeležja (in grafiti)	Napisi na Hadrijanovem zidu (Velika Britanija)
		Pravo	Gortynski veliki zakonik (Grčija)
	Kovanci	Za propagando in trgovino	Kovanci cesarja Trajana

»Zgodovina je zanimiva tudi zato, ker je tako skrivnostna. Mnogi pretekli dogodki so sčasoma utonili v pozabo, predmeti, povezani z njo, pa so se izgubili. In ko z zgodovinskim raziskovanjem znova razkrivamo njihove skrivnosti, je navdušenje neizmerno, cena nekdanj neznatnih stvari pa zelo visoka.⁶⁰⁵

605 Berzelak, S., Rozman, T., Valič Zupan, A. (2006). Stare dobe. Zgodovina za 1. letnik gimnazij. Delovni zvezek. Ljubljana: Modrijan, str. 12.

PRILOGE

**PRILOGA 1:
NAJPOGOSTEJŠI IZRAZI V ARHEOLOGIJI**

**PRILOGA 2:
SEZNAM SEZNAM VIROV IN LITERATURE O ARHEOLOGIJI
ZA UČITELJE IN UČENCE**

PRILOGA 1: NAJPOGOSTEJŠI IZRAZI V ARHEOLOGIJ

Najpogostejši izrazi v arheologiji so pojasnjeni s pomočjo strokovne literature.

Absolutno datiranje: »Metode za ugotavljanje absolutne starosti artefakta ali najdišča (v letih).«⁶⁰⁶ Absolutna datacija je »datiranje predmetov/dogodkov v koledarski čas. Izraženo je v številu let, na milijon, tisoč, lahko tudi na leto natančno.«⁶⁰⁷

Aerofotografija: »Iskanje podzemnih najdišč s pomočjo t. i. zračne fotografije.«⁶⁰⁸

Agora: »V grških mestih odprt javni prostor, kjer so se ljudje zbirali in trgovali.«⁶⁰⁹

Anaerobne razmere: »Razmere brez kisika.«⁶¹⁰

Analiza s pomočjo aktivacije nevtronov: Je »tehnika datiranja, ki uporablja žarke gama.«⁶¹¹ Arheologom lahko »razkrije točno sestavo artefaktov ter kako in kje je bila stvar izdelana. Obstreljevanje artefakta z nevtroni inducira žarke gama, meritve teh žarkov pa razkrijejo ključne informacije.«⁶¹²

Anorganska snov: »Snov, ki ni rastlinskega ali živalskega izvora, recimo kamnine in kovine.«⁶¹³

Antropogen: Pomeni »človeški, od človeka povzročen.«⁶¹⁴

Antropologija: Je »znanost o človeku. Biološka antropologija se ukvarja s človekovim nastankom, z njegovim razvojem, njegovimi biološkimi in duševnimi lastnostmi kakor tudi s prostorsko in časovno razširjenostjo raznih ras in ljudstev.«⁶¹⁵

Apikalen: Pomeni »na vrhu, vrhnji.«⁶¹⁶

Ara: Pomeni »oltar.«⁶¹⁷

Arhaika: »V Grčiji in Egiptu zgodnja stopnja v razvoju predklasične umetnosti. V Severni Ameriki se pojem nanaša na lovsko-nabiralniški način življenja.«⁶¹⁸

Arheoastronomija: Je »veda o uporabi astronomije pri starodavnih ljudstvih.«⁶¹⁹

Arheobotanika: »Veda o arheoloških rastlinskih ostankih.«⁶²⁰

Arheogenetika: Je »veda, ki se ukvarja s proučevanjem starodavnega DNK, tj. genetskega zapisa (davno) poginulih organizmov. Omogoča vpogled v zunanji videz

606 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 152.

607 Andrič, M., Tolar, T., Toškan, B. (2016). Okoljska arheologija in paleoekologija: palinologija, arheobotanika in arheozoologija. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 303.

608 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 152.

609 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 198.

610 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 152.

611 Devereux, P. (2003). Arheologija. Ljubljana: Založba Grlica, str. 32.

612 Prav tam, str. 8.

613 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 152.

614 Andrič, M., Tolar, T., Toškan, B. (2016). Okoljska arheologija in paleoekologija: palinologija, arheobotanika in arheozoologija. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 303.

615 Zgodovina v slikah. Prva knjiga. Prazgodovina – 2500 (1974). Ljubljana: Državna založba Slovenije, str. 421.

616 Andrič, M., Tolar, T., Toškan, B. (2016). Okoljska arheologija in paleoekologija: palinologija, arheobotanika in arheozoologija. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 303.

617 Pirkmajer Slokan, A. (2004). Sprehod po rimskem lapidariju Narodnega muzeja Slovenije. Vodnik za mlade. Ljubljana: Narodni muzej, str. 5.

618 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 198.

619 Devereux, P. (2003). Arheologija. Ljubljana: Založba Grlica, str. 32.

620 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 152.

in notranjo zgradbo analiziranih živali/rastlin, njihovo fiziologijo, zdravstveno stanje, razvojne značilnosti, sorodstvene odnose in še mnogo več.«⁶²¹

Arheolog: Pomeni »iz grških besed arheo star in logos nauk; znanstvenik, ki raziskuje materialne vire in na tak način spoznava preteklost.«⁶²² Je »znanstvenik, ki se ukvarja z arheologijo, z materialnimi preostanki najstarejših obdobj.«⁶²³

Arheologija: Je »znanost, ki raziskuje pričevanja materialne kulture v človeški preteklosti, koliko le-te ni mogoče spoznati iz [pisnih] virov.«⁶²⁴

Arheološka topografija: Je »neinvaziven postopek neposrednega pregledovanja površine tal in dokumentiranja dejanskih in/ali morebitnih arheoloških ostalin oz. njihovih posrednih pokazateljev.«⁶²⁵ »Ko so ruševine odkrite s tehnikami daljinskega zaznavanja, jih skupine arheologov tudi osebno raziščejo.«⁶²⁶

Arheološki podpovršinski pregled: Je »šibko invaziven postopek opazovanja, dokumentiranja in pobiranja oziroma vzorčenja z namenom odkrivanja arheoloških ostalin neposredno pod površino tal ali dna vodnih teles. /.../ Arheološki podpovršinski pregled se izvaja s kopanjem manjših jam oziroma z vrtanjem (ročnim ali strojnim) vzorcev tal. Izkopana količina prsti oz. sedimenta se natančno pregleda, iz nje se poberejo arheološki artefakti in drugi materialni ostanki, za katere se domneva, da lahko natančneje pojasnijo arheološke vsebine. Količina pobranega sedimenta v eni vzorčni jami ali vrtini je običajno med 30 in 60 dm³.«⁶²⁷

Arheološki površinski pregled: Je »neinvaziven postopek opazovanja, dokumentiranja in pobiranja oziroma vzorčenja z namenom odkrivanja sledov arheoloških ostalin na površju tal in dna vodnih teles, kadar so za to ustrezni pogoji in okoliščine. Predmet opazovanja pri arheološkem površinskem pregledu je arheološki površinski zapis, ki ga sestavljajo najdbe na površju, različne grajene oblike in drugi relevantni materialni ostanki, ki neposredno ali posredno kažejo na prisotnost arheoloških ostalin na površini in pod površino tal ter na dnu vodnih teles.«⁶²⁸

Arheološki testni izkop: Je »invaziven postopek za pridobivanje podatkov o prisotnosti, dimenzijah in sestavi arheoloških ostalin v tleh za pridobivanje podatkov o stratigrafiji ter za pridobivanje vzorcev najdb in drugih vzorcev, potrebnih za natančnejšo oceno arheološkega potenciala območja ali najdišča. Arheološki testni izkopi se izvajajo s testnimi jarki ali jamami, ki se kopljejo ročno ali strojno oziroma kombinirano.«⁶²⁹

621 Toškan, B. (2020). Zgodba o psu. SLO – časi, kraji, ljudje. Slovenski zgodovinski magazin. Dežela kolišč. Posebna izdaja 2020, str. 71. Prvotno je uporabljen izraz preučevanje.

622 Rode, M., Tawitian, E. (2004). Prvi koraki v preteklost. Zgodovina za 6. razred devetletke. Ljubljana: DZS, str. 11.

623 Otič, M. (2006). Zgodovina 6. Svet skozi čas. Učbenik za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 9.

624 Zgodovina v slikah. Prva knjiga. Prazgodovina – 2500 (1974). Ljubljana: Državna založba Slovenije, str. 422–423.

625 Strokovni standardi arheoloških terenskih raziskav. Priloga 1: <http://pisrs.si/Pis.web/npb/2013-01-0061-p1.pdf> (22. 12. 2021).

626 Devereux, P. (2003). Arheologija. Ljubljana: Založba Grlica, str. 21.

627 Prav tam.

628 Prav tam.

629 Prav tam.

Arheološko izkopavanje: Je »invaziven arheološki postopek, katerega namen je sistematično odkriti, dokumentirati in proučiti stratificiran arheološki zapis ter zbrati, dokumentirati ter proučiti artefakte, ekofakte in druge relevantne neposredne in posredne sledove arheoloških ostalin oziroma preteklih človekovih dejavnosti na izbranem območju. Cilj arheološkega izkopavanja je s sistematičnim odstranjevanjem plasti, opazovanjem, dokumentiranjem ter analizo stratigrafskih pojavov in pripadajočih pobranih artefaktov, ekofaktov, vzorcev in drugih materialnih pokazateljev ter kontekstnih zvez med njimi pridobiti podatke o arheoloških ostalinah na izbranem območju za celovitejšo interpretacijo starosti, funkcije, dimenzij in vseh drugih kulturnih vsebin, ki jih je mogoče razbrati iz materialnih ostankov.«⁶³⁰

Arheološko najdišče: Je »prostor, kraj, področje, kjer so v zemeljskih plasteh na kopnem ali na morskem, jezerskem ali na rečnem dnu (podvodna arheologija) ohranjeni materialni odtisi in v njih skriti duh človekove dejavnosti: njegovo orodje, orožje, grobovi, naselja, stavbe in palače, utrdbe in obrambni sistemi, ceste ...«⁶³¹

Arheozoologija (favnišična analiza): »Veda o arheoloških živalskih ostankih.«⁶³²

Arhiv: Ustanova, ki hrani arhivsko gradivo.⁶³³

Arhivist: Je »strokovnjak, ki hrani in strokovno obdeluje arhivsko gradivo ter ga posreduje javnosti.«⁶³⁴

Artefakt: »Vsak prenosljiv predmet, ki ga je izdelal, uporabljal ali preoblikoval človek, npr. kamnito in kovinsko orodje, nakit ali lončenina.«⁶³⁵

Avtohtoni prebivalci: »Praprebivalci, domorodci.«⁶³⁶

Balvan: Je »večja, od matične kamnine odlomljena skala, navadno osamljena.«⁶³⁷

Bazalen: Pomeni »osnoven, temeljen.«⁶³⁸

Bazilika: »V antičnem svetu velika dvoranska stavba za javne namene. V kasnejših obdobjih pojem navezujejo na arhitekturo zgodnjekrščanskih cerkva.«⁶³⁹

Bifacialno orodje: »Prodnik ali kamniti odbitek, ki je obdelan na obeh straneh, tako da ima pravilno obliko in oster rob.«⁶⁴⁰

Biostratigrafija: »Metoda relativnega datiranja, ki temelji na fosilnih ostankih rastlin ali živali. Artefakti, ki ležijo v isti plasti kot rastlinski ali živalski ostanki, so stari vsaj toliko kot fosili.«⁶⁴¹

630 Prav tam.

631 Knific, T., Svoltjšak, D. (1991). Arheološka najdišča. Zbirka Slovenska dediščina. Ljubljana: Cankarjeva založba, str. 2.

632 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 152.

633 Otič, M. (2006). Zgodovina 6. Svet skozi čas. Učbenik za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 9.

634 Prav tam.

635 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 152.

636 Prav tam.

637 Balvan: <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=balvan> (11. 4. 2022).

638 Bazalen: <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=bazalen> (11. 4. 2022).

639 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 198.

640 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 152.

641 Prav tam.

Branika: Je »v lesu in skorji letna prirastna plast v prečnem ali radialnem prerezu.«⁶⁴²

Bronasta doba: »Prazgodovinska doba, ki označuje čas, ko železo še ni bilo odkrito in je bilo orodje in orožje večinoma bronasto. Trajala je, odvisno od zemljepisne lege, od približno leta 2000 pr. n. št. do leta 300 pr. n. št.«⁶⁴³ Opredeljuje jo »razvoj v pridobivanju in obdelavi brona in začetek nastajanja večjih naselij. Uporabnost brona so pričeli odkrivati v 4. tisočletju pr. n. št. in kasneje po vsem svetu, razen v Ameriki, kjer ga v arheoloških obdobjih sploh ne poznajo. Bronasto dobo delimo na tri obdobja: zgodnjo bronasto dobo (okoli 3200–1900 pr. n. št.), srednjo bronasto dobo (okoli 1900–1500 pr. n. št.) in pozno bronasto dobo (okoli 1500–1200 pr. n. št.).«⁶⁴⁴

Človečnjaki (Hominidae): »Družina višjih primatov, kamor sodijo tudi sodobni človek in njegovi predniki.«⁶⁴⁵

Črepinja: »Kos razbite lončene posode.«⁶⁴⁶

Daljinsko zaznavanje: »Daljinsko zaznavanje v arheoloških raziskavah združuje vrsto neinvazivnih postopkov za daljinsko opazovanje, odkrivanje, dokumentiranje in nadziranje stanja neposrednih in/ali posrednih pokazateljev arheoloških ostalin na površini, pod površino tal ter na površini dna in v podpovršju vodnih teles oz. za pridobivanje podatkov o reliefu, okolju in rabi tal za potrebe arheoloških raziskav oz. upravljanja arheološke dediščine. Daljinsko zaznavanje v arheoloških raziskavah (npr. rekognosciranje iz zraka, analiza satelitskih posnetkov, izmere reliefa s tehnologijo LIDAR oz. podobnimi tehnologijami, izmere dna in podpovršja vodnih teles z različnimi optičnimi in elektronskimi senzorji ...) vključuje tehnološka sredstva in strokovnjake iz drugih ved, s katerimi strokovnjak za arheologijo sodeluje pri pridobivanju, obdelavi in interpretaciji podatkov.«⁶⁴⁷

Daticija/datiranje: Je »časovno določiti pojave, nastanek nečesa (npr. nasebine).«⁶⁴⁸

Datiranje s kalijem in z argonom: Je »tehnika datiranja, ki meri količino apnenca v kamninah.«⁶⁴⁹

Deblak ali drevak: Je »preprost čoln iz enega debla.«⁶⁵⁰

Dendrokronologija: Je »veda, ki proučuje branike v lesu z namenom datiranja zgodovinskega ali arheološkega lesa.«⁶⁵¹ »Določanje starosti lesenih predmetov s primerjanjem vzorca velikosti letnic v drevesnem deblu.«⁶⁵² »Drevesno deblo je

642 Andrič, M., Tolar, T., Toškan, B. (2016). Okoljska arheologija in paleoekologija: palinologija, arheobotanika in arheozoologija. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 304.

643 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 152.

644 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 198.

645 Prav tam.

646 Prav tam.

647 Strokovni standardi arheoloških terenskih raziskav. Priloga 1: <http://pilsr.si/Pis.web/npb/2013-01-0061-p1.pdf> (22. 12. 2021).

648 Andrič, M., Tolar, T., Toškan, B. (2016). Okoljska arheologija in paleoekologija: palinologija, arheobotanika in arheozoologija. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 305.

649 Devereux, P. (2003). Arheologija. Ljubljana: Založba Grlica, str. 32.

650 Deblak: <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=deblak> (17. 1. 2022).

651 Andrič, M., Tolar, T., Toškan, B. (2016). Okoljska arheologija in paleoekologija: palinologija, arheobotanika in arheozoologija. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 305.

652 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 198.

zgrajeno iz koncentričnih krogov, vsak od njih pa predstavlja leto rasti. S štetjem letnic lahko ugotovimo starost drevesa.«⁶⁵³

Depo: *Je »prostor, v katerem se kaj shrani, uskladišči za določen čas; skladišče, shramba: arhivski, muzejski depo.*«⁶⁵⁴

DNA: *Je »genetski material, ki vsebuje načrt življenja.*«⁶⁵⁵ *Je »matrica življenja vsakega živega bitja. DNA je skrita koda posebnih navodil, ki naredijo vsako rastlino, žival in vrsto drugačno, hkrati pa je tudi uporabno arheološko orodje.*«⁶⁵⁶

Dolmen: *»Grobница, zgrajena iz pokončnih in povprek položenih kamnitih blokov.*«⁶⁵⁷

Dvostransko orodje: *»Kamnito orodje z dvema obdelanima ploskvama. Stičišče je delovni rob.*«⁶⁵⁸

Ekofakt: *»Arheološki ostanek, ki je biološki (organski), torej izvira iz naravnega okolja.*«⁶⁵⁹ *»Rastlinski in živalski ostanki na arheološkem najdišču.*«⁶⁶⁰

Eksperimentalna arheologija: *»Poizkusi, s katerimi poskušajo arheologi ugotoviti, kako so izdelovali reči v preteklosti in kako bi bila utegnila potekati razna dejanja.*«⁶⁶¹

Elektronska resonanca: *»Metoda za določanje starosti. Po obsevanju merijo spremembe pri energijski vrednosti elektronov. Uporabna je za datiranje zob, kosti, kremenca, lončenine in drugih snovi.*«⁶⁶²

Epigrafika: *Je »veda o starih napisih na trdih materialih (npr. kamnu).*«⁶⁶³

Etnoarheologija: *»Proučevanje človeških bitij in kultur je znano kot etnologija ali antropologija, raziskovalci, ki združujejo ti dve vedi z arheologijo, pa so etnoarheologi.*«⁶⁶⁴

Etnografija: *»Veda o snovni, družbeni in duhovni kulturi sodobnih avtohtonih ljudstev. Etnografi ponavadi živijo pri posameznih skupnostnih, jih opazujejo in zbirajo podatke o njih.*«⁶⁶⁵

Evolucija: *»Razvojni proces, v katerem se živa bitja spreminjajo v popolnejše oblike.*«⁶⁶⁶

Fajansa: *»Steklasta snov, žgana podobno kakor glina; iz nje so izdelovali okrasne predmete in jagode za ogrlice.*«⁶⁶⁷

Favnistične ostaline: *So »okostja in kostni fragmenti ljudi in živali.*«⁶⁶⁸

653 Devereux, P. (2003). Arheologija. Ljubljana: Založba Grlica, str. 6.

654 Depo: <https://www.fran.si/iskanje?Query=depo> (11. 4. 2022).

655 Devereux, P. (2003). Arheologija. Ljubljana: Založba Grlica, str. 32.

656 Prav tam, str. 8.

657 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 198.

658 Prav tam.

659 Andrič, M., Tolar, T., Toškan, B. (2016). Okoljska arheologija in paleoekologija: palinologija, arheobotanika in arheozoologija. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 305.

660 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 152.

661 Prav tam.

662 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 198.

663 Pirkmajer Slokan, A. (2004). Sprehod po rimskem lapidariju Narodnega muzeja Slovenije. Vodnik za mlade. Ljubljana: Narodni muzej, str. 5.

664 Devereux, P. (2003). Arheologija. Ljubljana: Založba Grlica, str. 12. Prvotno je uporabljen izraz preučevanje.

665 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 152.

666 Prav tam.

667 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 198.

668 Devereux, P. (2003). Arheologija. Ljubljana: Založba Grlica, str. 32.

- Fibula:** »Latinska beseda, s katero arheologi označujejo sponke za obleko.«⁶⁶⁹
- Flora:** Je »rastlinstvo, pogosto skupna oznaka za vse rastlinske vrste nekega območja in obdobja.«⁶⁷⁰
- Fluorov test:** Je »določanje starosti kosti, ki so se obogatile s fluorom iz podtalne vode. Ker se količina fluora v podtalnici od kraja do kraja spreminja, dopušča ta metoda na posameznem kraju le relativno datacijo: čim starejše so kosti, toliko večja je količina fluora.«⁶⁷¹
- Fosil:** Je »v kamnini ohranjen ostanek, odtis (npr. odtis lista) ali sled (npr. stopinja dinozavra) organizma iz geološke preteklosti.«⁶⁷²
- Freska:** »Stenska slika, narejena na svežem ometu.«⁶⁷³
- Geofizikalni pregled:** »Geofizikalni pregled je neinvaziven postopek zaznavanja in merjenja določenih fizikalnih lastnosti objektov in drugih materialnih sledov nekdanjih človekovih dejavnosti, ki so prisotni pod površino tal, dna vodnih teles ali objektov. Geofizikalno opazovanje oz. merjenje fizikalnih lastnosti se uporablja za odkrivanje in kartiranje arheoloških ostalin, ocenjevanje obsega najdišč in ocenjevanje debelin arheoloških plasti in struktur v tleh ali objektih. /.../ Geofizikalni pregledi vključujejo različne metode in tehnologije, ki se razlikujejo glede na merjene fizikalne količine: upornost tal, magnetna gradiometrija, magnetna susceptibilnost, georadarski signali, geoakustični in seizmični signali idr.«⁶⁷⁴
- Geologija:** »Veda o nastanku, razvoju in sestavi zemlje.«⁶⁷⁵ »Geologija poskuša ugotoviti, kako je Zemlja nastala, kako je zgrajena in kako se je razvijala. Posebne panoge geologije se ukvarjajo s spreminjanjem zemeljske površine v raznih geoloških obdobjih, s podnebnimi razmerami, ki so vladale takrat, kot tudi z nastajanjem in razvojem rastlinskega in živalskega sveta.«⁶⁷⁶
- Geološka starost:** Je »starost, denimo, ostankov danega organizma, merjena od obdobja njegovega obstoja do sedanjosti.«⁶⁷⁷
- Geometrijski vzorec:** »Oblika vzorcev iz pravih črt in oblik, s katerimi so krasili površino posod ali drugih predmetov.«⁶⁷⁸
- Geomorfologija:** »Veda o oblikah zemeljske površine in njenih spremembah.«⁶⁷⁹
- GIS:** »Geografski in informacijski sistemi, splošno in skupno imenovani GIS, ponujajo računalniško podprta sredstva za zajemanje, manipuliranje in prikazovanje

669 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 198.

670 Andrič, M., Tolar, T., Toškan, B. (2016). Okoljska arheologija in paleoekologija: palinologija, arheobotanika in arheozoologija. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 306.

671 Benesch, K. (1979). Uganke preteklosti. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 14.

672 Andrič, M., Tolar, T., Toškan, B. (2016). Okoljska arheologija in paleoekologija: palinologija, arheobotanika in arheozoologija. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 306.

673 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 198.

674 Strokovni standardi arheoloških terenskih raziskav. Priloga 1: <http://pisrs.si/Pis.web/npb/2013-01-0061-p1.pdf> (22. 12. 2021).

675 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 152.

676 Zgodovina v slikah. Prva knjiga. Prazgodovina – 2500 (1974). Ljubljana: Državna založba Slovenije, str. 428.

677 Andrič, M., Tolar, T., Toškan, B. (2016). Okoljska arheologija in paleoekologija: palinologija, arheobotanika in arheozoologija. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 306.

678 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 198.

679 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 152.

podatkov prostorske vsebine. V arheologiji ima lahko GIS dve pomembni vlogi. Prva se nanaša na pomoč pri lociranju najdišč, ki nas zanimajo, druga pa na dokumentiranje in vizualiziranje najdišča v digitalni obliki, potem ko je izkopano.«⁶⁸⁰

Glajenje: »Postopek obdelave površine predmeta, da bi dosegli večji sijaj. Po navadi je s tem označena vrsta lončenine, kjer je bila površina pred žganjem zglajena in je zato postala bleščeča ter vodotesna.«⁶⁸¹

Glif: »Slikovni zapis ali simbol; v uporabi kot okras ali v starih pisavah.«⁶⁸²

Gomila: »Kup nasute zemlje, ki ponavadi pokriva grob ali grobišče.«⁶⁸³

GPS (Global Positioning by Satellite = Sistem za satelitsko navigacijo): »GPS je natančen način določanja položaja in nadmorske višine točk na površini Zemlje.«⁶⁸⁴

Gradiometer: Je »priprava za merjenje stopnje magnetnih variacij v tleh in določanje lokacij glinenih artefaktov.«⁶⁸⁵

Gradišče: »Utrjeno naselje iz bronaste ali starejše železne dobe, zavarovano z zemljenim nasipom.«⁶⁸⁶

Hieratična pisava: »Popreproščena, kurzivna (povezana) staroegipčanska pisava.«⁶⁸⁷

Hieroglifna pisava: »Staroegipčanska slikovna pisava, ki so jo iznašli okrog leta 3000 pr. n. št.«⁶⁸⁸

Hipokavst: »Sistem ogrevanja tal in sten s toplim zrakom, ki so ga razvili Rimljani.«⁶⁸⁹

Holocen (Postglacial): »Najmlajše (sodobno) obdobje zemeljske zgodovine s toplim podnebjem, ki se je pričelo pred približno 10.000 leti.«⁶⁹⁰

Hominid (človečnjak): Zoološko ime za človeka in človekove prednike ter njegove izumrle najožje sorodnike.«⁶⁹¹

Homo erectus: »"Pokončni mož", ki je živel med 1,6 in 0,5 milijona let pred sedanjostjo.«⁶⁹²

Homo habilis: »"Spretni človek", najstarejši človekov prednik, ki je živel v Afriki med dvema in poldrugim milijonom let pred sedanjostjo.«⁶⁹³

Homo sapiens sapiens: »"Umni človek" – ime današnjega človeka.«⁶⁹⁴

Homo sapiens: »Poimenovanje za sodobnega človeka, ki se je razvil pred približno 35.000 leti.«⁶⁹⁵

680 Barker, P. (1998). Tehnike arheološkega izkopavanja. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, Uprava RS za kulturo dediščino, str. 229–230.

681 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 198.

682 Prav tam.

683 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 152.

684 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 123.

685 Devereux, P. (2003). Arheologija. Ljubljana: Založba Grlica, str. 32.

686 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 198.

687 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 152.

688 Prav tam.

689 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 198.

690 Prav tam.

691 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 152.

692 Prav tam.

693 Prav tam.

694 Prav tam.

695 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 198.

- Horizontalno izkopavanje:** »Odkopavanje celotnega najdišča plast za plastjo, kar razkriva podobo najdišča v določenem času.«⁶⁹⁶
- Huaca:** »Perujska beseda za tempelj, s katero pogosto označujejo majevske spomenike.«⁶⁹⁷
- In situ:** V latinščini pomeni »na mestu nastanka ali odmrtnja.«⁶⁹⁸ »Arheološke predmete ter ostanke rastlin in živali lahko najdemo tam, kjer so bili prvotno odloženi v sediment. V tem primeru so bili najdeni "in situ".«⁶⁹⁹
- Industrijska arheologija:** »Arheološka veja, ki se ukvarja s proučevanjem industrijskih ostankov iz preteklosti.«⁷⁰⁰
- Insula:** »Zaključena skupina stavb v rimskih mestih.«⁷⁰¹
- Izhodiščna točka:** »Jasno vidna točka ali predmet, ki pomeni izhodišče, glede na katero se določa točna lega vsega drugega na najdišču.«⁷⁰²
- Jantar:** Je »okamneta smola izumrlih iglavcev, navadno rumene ali rjavkaste barve.«⁷⁰³
- Jarek:** »V zemljo izkopana pravokotna vdolbina, podobna ozkemu prehodu.«⁷⁰⁴
- Jaškasta grobnica:** »Značilna oblika grobnice, pogosta na Kitajskem. Na dnu globokega jaška je bila ponavadi lesena grobna kamra.«⁷⁰⁵
- Jedrno orodje:** »Kamnito orodje, oblikovano z odbijanjem kosov od jedra in posebej dodelanim delovnim robom.«⁷⁰⁶
- Jonski slog:** »Grški gradbeni slog, znan po stebrih z značilnimi volutnimi kapitlji.«⁷⁰⁷
- Kalij-argonova metoda:** »Postopek radioaktivnega datiranja, s katerim ugotavljamo starost vulkanskih kamnin oz. čas vulkanskega izbruha. Uporabna je tudi za kamnine, starejše od 100.000 let.«⁷⁰⁸
- Kamena doba:** »Pojem, ki označuje najstarejšo znano obdobje v obstoju človeške družbe. Deli se na starejšo (paleolitik), srednjo (mezolitik) in mlajšo (neolitik) kameno dobo. Izraz uporabljajo po vsem svetu in velja tudi za kulture, ki so živele še v 19. st. n. št.«⁷⁰⁹ »Na različnih koncih sveta je trajala različno dolgo, saj so ljudje začeli uporabljati kovine ob različnih časih.«⁷¹⁰
- Kamnita gomila:** »Velik kup kamenja, ki prekriva grob ali grobnico.«⁷¹¹

696 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 152.

697 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 198.

698 In situ: <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/slovarji/geoloski/iskalniki?iztocnica=in%20s%C3%ADTU> (17. 1. 2022).

699 Andrič, M., Tolar, T., Toškan, B. (2016). Okoljska arheologija in paleoekologija: palinologija, arheobotanika in arheozoologija. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 306.

700 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 152. Prvotno je uporabljen izraz preučevanje.

701 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 198.

702 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 153.

703 Jantar: <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=jantar> (17. 1. 2022).

704 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 153.

705 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 198.

706 Prav tam.

707 Prav tam.

708 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 153.

709 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 198.

710 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 153.

711 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 198.

- Kamniti venec:** »Krožen prazgodovinski spomenik, označen s kamnitimi bloki ali z lesenimi koli.«⁷¹²
- Kamnolomec:** »Izdelovalec kamnitega orodja.«⁷¹³
- Kamnorez:** »V skalo vrezana, vdrgnjena ali vsekana risba.«⁷¹⁴
- Kasni les:** Je »les, nastal ob koncu rastne sezone (tj. v pozno poletnem oz. jesenskem času). Prevodne celice, ki ga tvorijo, imajo debele celične stene in ozke lumne.«⁷¹⁵
- Katalogi:** »Urejen niz tipičnih predmetov (na primer določene vrste lončenine), s pomočjo katerega lahko razvrščamo še neopredeljene kose.«⁷¹⁶
- Kiklopski zid:** »Zid iz velikih neobdelanih ali grobo obdelanih skalnih blokov nepravilnih oblik brez veziva. Pogosto ga omenjajo v povezavi z mikensko kulturo.«⁷¹⁷
- Klasična arheologija:** »Arheološka veja, ki proučuje staro Grčijo in Rim.«⁷¹⁸
- Klasično obdobje:** »Termin, s katerim označujemo obdobje največjega razcveta srednjeameriških kultur, na primer Majev od 3. st. n. št. do propada konec 9. st. n. št. Čas pred klasičnim imenujejo predklasično dobo in sega v 2. tisočletje pr. n. št., ko se prične razvijati poljedelstvo in uveljavi stalna naselitev. Postklasična doba traja od konca klasične do prihoda Špancev v 16. stol. in se ujema z vladavino Miztekov in Aztekov.«⁷¹⁹
- Klina:** »Kamnito orodje z dolgimi, navadno vzporednimi robovi.«⁷²⁰
- Klinopis:** »Pisava s klinastimi znaki, vtisnjenimi v mehko glino.«⁷²¹ »Zelo stara oblika pisave, ki so jo uporabljali v Mezopotamiji od 3.–1. tisočletja pr. n. št. S klinasto ošiljenim lesenim pisalom so vtiskovali simbole v tablice sveže gline.«⁷²²
- Kolišče ali mostišče:** »Arheol. prazgodovinska naselbina ob bregu, zgrajena na kolih, zabitih v dno.«⁷²³
- Kolos:** »Kip človeka ali živali v izrazito nadnaravni velikosti.«⁷²⁴
- Kontekst:** Je »skupni izraz za vse stratigrafske enote (plasti, elemente, strata itn.), odkrite z izkopavanjem.«⁷²⁵
- Koordinatni sistem:** »Koordinatni sistem je matematična osnova, s katero objektom in pojavom pripišemo koordinate in s tem opišemo njihovo lokacijo. To omogoča njihov prikaz na kartah in ustrezno evidentiranje v prostorskih informacijskih sistemih. Državni prostorski koordinatni sistem je osnova za umestitev objektov ali pojavov v prostoru. Prostorska umestitev pomeni določitev ali pripis

712 Prav tam.

713 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 153.

714 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 198.

715 Andrič, M., Tolar, T., Toškan, B. (2016). Okoljska arheologija in paleoekologija: palinologija, arheobotanika in arheozoologija. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 308.

716 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 198.

717 Prav tam, str. 198–199.

718 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 153. Prvotno je uporabljen izraz preučuje.

719 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 199.

720 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 153.

721 Prav tam.

722 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 199.

723 Kolišče: <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=koli%C5%A1%C4%8De> (17. 1. 2022).

724 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 199.

725 Barker, P. (1998). Tehnike arheološkega izkopavanja. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, Uprava RS za kulturno dediščino, str. 249.

koordinat točkam, ki predstavljajo objekte ali pojave, v izbranem koordinatnem sistemu. Državni prostorski koordinatni sistem je uradno veljavni koordinatni sistem na območju države.«⁷²⁶

Kremen: »Kamnina, ki se lomi pravilno in je zato zelo primerna za izdelavo orodja.«⁷²⁷

Kultura zvončastih čaš: »Bronastodobna kultura z značilno oblikovanimi lončenimi posodami, okrašenimi z geometrijskimi vzorci. Grobovi in predmeti te kulture so bili odkriti po vsej Evropi.«⁷²⁸

Kulturna plast: Je »plast, ki je nastala zaradi poselitve kakega prostora in ki vsebuje številna pričevanja o človeškem življenju (ostanki hrane, orodja, orožja ipd.).«⁷²⁹

Kvadrat: Je »četverokotnik z enakimi stranicami in enakimi koti.«⁷³⁰

Lapidarij: Je »muzejski prostor, kjer so shranjeni kamniti spomeniki.«⁷³¹

Latenska doba: »V srednji Evropi mlajša železna doba (5.–1. st. pr. n. št.), imenovana po švicarskem najdišču La Tène. Značilna je ornamentika prefinjenih spiralnih in geometrijskih vzorcev, povezana s keltsko tradicijo.«⁷³²

Lažni obok: »Način gradnje obokanega stropa. Kamnite plošče so zlagali v plasteh od stene proti sredini prostora, tako da je nastal navidezen svod.«⁷³³

Ledena doba: »Čas, ko so večji del severne poloble prekrivali ledeniki.«⁷³⁴

Lito...: Je »prvi del zloženek /.../, nanašajoč se na kamen.«⁷³⁵

Litoanalitik: Strokovnjak, ki proučuje »način izdelave rabe kamnitih artefaktov.«⁷³⁶

Lončenina: »Izdelki, oblikovani iz mehke mokre gline, ki jo nato žgemo, da se strdi.«⁷³⁷

Lošč: »Steklasta prevleka na lončenini, ki se nanese pred žganjem. Vloga lošča je okrasna, obenem pa tudi preprečuje vpijanje.«⁷³⁸

Magdalénien: »Stopnja v razvoju mlajšega paleolitika, poimenovana po francoskem najdišču La Madelaine. Iz tega časa je večina jamskih slikarij, starih 12.000–18.000 let.«⁷³⁹

Magnetometer: »Naprava za merjenje sprememb v magnetizmu zemeljske površine. Z ugotavljanjem magnetnih anomalij lahko ugotovimo prisotnost peči, ognjišč, jam, jarkov in podobno.«⁷⁴⁰

726 Državni koordinatni sistem: <https://www.gov.si/teme/drzavni-koordinatni-sistem/> (17. 1. 2021).

727 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 153.

728 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 199.

729 Zgodovina v slikah. Prva knjiga. Prazgodovina – 2500 (1974). Ljubljana: Državna založba Slovenije, str. 447.

730 Kvadrat: <https://www.fran.si/iskanje?Query=kvadrat&msclkid=b3f16d21cee811ecac6a92dcd9ef6da8> (8. 5. 2022).

731 Pirkmajer Slokan, A. (2004). Sprehod po rimskem lapidariju Narodnega muzeja Slovenije. Vodnik za mlade. Ljubljana: Narodni muzej, str. 5.

732 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 199.

733 Prav tam.

734 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 153.

735 Lito: <https://fran.si/133/sskj2-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika-2/4491512/lito?View=1&Query=lito> (17. 1. 2021).

736 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 153. Prvotno je uporabljen izraz preučuje.

737 Prav tam.

738 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 199.

739 Prav tam.

740 Barker, P. (1998). Tehnike arheološkega izkopavanja. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, Uprava RS za kulturno dediščino, str. 249.

- Magnetometrija:** »Način odkrivanja arheoloških struktur v zemlji, ki izkorišča razlike v magnetnih lastnostih zemlje in drugih materialov.«⁷⁴¹
- Mamut:** »Velikanski izumrli slon iz ledene dobe.«⁷⁴²
- Materialna kultura:** »Skupina predmetov z opredeljenimi značilnostmi, posebnimi za določeno skupino ljudi – nosilec neke materialne kulture.«⁷⁴³
- Materialni viri:** So »snovni preostanki preteklosti.«⁷⁴⁴
- Matrika:** »1. masa materiala, kakršno je blato, ki vsebuje potopljene rastlinske ostanke; ilovica, ki vsebuje kremenove odbitke ipd.; 2. v razširjenem pomenu se ta izraz uporablja za opisovanje pravokotnikov, ki se uporabljajo za izdelavo tabele medsebojnih razmerij stratigrafskih elementov.«⁷⁴⁵
- Mavzolej:** »Razkošen nagrobni spomenik, ponavadi iz antičnega ali islamskega sveta.«⁷⁴⁶
- Megalit:** »Velik kamnit blok – lahko stoji samostojno ali je del skupine z določeno razporeditvijo.«⁷⁴⁷
- Megalitska grobnica:** »Grobnica, zgrajena iz velikih kamnitih blokov, ki oblikujejo hodnik ali grobno kamro.«⁷⁴⁸
- Menhir:** »Maen-hir pomeni v keltskem jeziku "dolg kamen". Postavljali so jih ob pogrebnem obredu.«⁷⁴⁹
- Merilec upornosti tal:** »Naprava, s katero merimo električno upornost tal med dvema elektrodama. Ker se upornost spreminja z vlažnostjo, vsebino humusa v prsti in podobnim, lahko s to napravo ugotavljamo jame, jarke, poti, tlake itn.«⁷⁵⁰
- Metalografske preiskave:** »Ta tehnika vključuje uporabo kemikalij, s katerimi se s kovinskih artefaktov odstrani zglijen del in razkrije struktura kovine. Površino se nato prouči pod mikroskopom, kar lahko razkrije metode, uporabljene za izdelavo predmeta. Prav tako lahko izvemo, ali je bilo železno orodje ali orožje segrevano v oglju, da bi dobilo kaljeno rezilo.«⁷⁵¹
- Metalurška analiza:** »Proučevanje kovinskih artefaktov in odpadkov, ki razkriva način njihove izdelave in uporabe, pa tudi izvor surovin.«⁷⁵²
- Metate:** »Ameriške žrmlje za mletje koruze.«⁷⁵³
- Mezoamerika:** »Izraz, s katerim arheologi označujejo zemljepisno področje, ki zajema Mehiko, Gvatemalo, Kostariko, Belize in Honduras.«⁷⁵⁴ »S tem pojmom

741 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 199.

742 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 153.

743 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 199.

744 Rode, M., Tawitian, E. (2004). Prvi koraki v preteklost. Zgodovina za 6. razred devetletke. Ljubljana: DZS, str. 11.

745 Barker, P. (1998). Tehnike arheološkega izkopavanja. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, Uprava RS za kulturno dediščino, str. 249.

746 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 199.

747 Prav tam.

748 Prav tam.

749 Prav tam.

750 Barker, P. (1998). Tehnike arheološkega izkopavanja. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, Uprava RS za kulturno dediščino, str. 249.

751 Devereux, P. (2003). Arheologija. Ljubljana: Založba Grlica, str. 8. Prvotno je uporabljen izraz preuči.

752 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 153. Prvotno je uporabljen izraz preučevanje.

753 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 199.

754 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 153.

označujejo neodvisne predkolumbijske kulture v Mehiki in Gvatemali iz obdobja od 2000 pr. n. št. do 16. st. n. št.: Tolteke, Maje, Teotivakane in Azteke.«⁷⁵⁵

Mezolitik: »Prehodno obdobje med starejšo in mlajšo kameno dobo, zaznamovano s poljedelstvom. Značilno je drobno kameno orodje in izpopolnjene tehnike lova.«⁷⁵⁶

Mikenska kultura: »Pojem, ki označuje grške kulture iz obdobja pozne bronaste dobe, ki so imele skupen jezik, vero in trgovski sistem. Imenuje se po trdnjavi in mestu v Argolidi.«⁷⁵⁷

Mikrolit: »Majhno kamnito orodje, ponavadi vdelano v lesen ali koščen držaj (glej sestavljeno orodje). Značilno je za obdobje mezolitika.«⁷⁵⁸

Miljnik: Je »kamnit steber za označevanje razdalje med mesti.«⁷⁵⁹

Minojska kultura: »Bronastodobna civilizacija na Kreti, znana po palačah in mestih, ki so živela od trgovanja po vsem Sredozemlju.«⁷⁶⁰

Mit: »Izročilo ali pripoved, ki često odraža ljudska verovanja.«⁷⁶¹

Mozaik: »V rimskem svetu razširjen način tlakovanja iz majhnih keramičnih ali kamnitih kock, imenovanih tesserae, položenih v vzorce ali likovne upodobitve.«⁷⁶²

Možnar: »Posoda z zaokroženim dnom, ki se skupaj s tolkačem uporablja za drobljenje in tolčenje raznih živil, zlasti žita.«⁷⁶³

Mumificiranje: »Obdelovanje trupla s posebnimi mazili in dišavami, ki preprečujejo razkrajanje.«⁷⁶⁴

Munsellova barvna lestvica: Je »knjiga barvnih vzorcev. Vsak barvni vzorec ima luknjo, skozi katero lahko primerjamo barvo prsti ali drugega materiala s standardnim vzorcem, ki ima svojo kodo za barvo in odtenke.«⁷⁶⁵

Muzej: Je »ustanova, ki hrani javnosti dostopne zbirke predmetov z vseh področij znanosti, npr. naravoslovja, antropologije, geologije idr.«⁷⁶⁶

Muzejski eksponat: Je »razstavni predmet.«⁷⁶⁷

Najdišče: Je »kraj, na katerem je odkrit materialni ali pisni zgodovinski vir.«⁷⁶⁸

Naselitvena plast (kulturna plast): »Področje na arheološkem najdišču, ki vsebuje ostaline človeške naselitve iz nekega obdobja.«⁷⁶⁹

Neandertalec: »Oblika človeka, ki je živel v Evropi in Aziji in bil prilagojen na mrzlo podnebje. Izumrl je pred približno 37.000 leti.«⁷⁷⁰ »Pripadnik izumrlega rodu

755 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 199.

756 Prav tam.

757 Prav tam.

758 Prav tam.

759 Pirkmajer Slokan, A. (2004). Sprehod po rimskem lapidariju Narodnega muzeja Slovenije. Vodnik za mlade. Ljubljana: Narodni muzej, str. 5.

760 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 199.

761 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 153.

762 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 199.

763 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 153.

764 Prav tam.

765 Barker, P. (1998). Tehnike arheološkega izkopavanja. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, Uprava RS za kulturno dediščino, str. 249.

766 Otič, M. (2006). Zgodovina 6. Svet skozi čas. Učbenik za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 9.

767 Prav tam.

768 Rode, M., Tawitian, E. (2004). Prvi koraki v preteklost. Zgodovina za 6. razred devetletke. Ljubljana: DZS, str. 11.

769 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 153.

770 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 199.

človečnjakov, ki so živeli med letoma 100.000 in 33.000 pred sedanostjo v Evropi in zahodni Aziji.«⁷⁷¹

Nekropola: »Prostor grobov ali grobnic; v prevodu pomeni "mesto mrtvih".«⁷⁷²

Neolitik: »Mlajša kamena doba, ki označuje čas med 9. in 2. tisočletjem pr. n. št.; zanjo sta značilna razvoj naselbin in gojenje rastlin.«⁷⁷³

Nomad: »Pripadnik skupine, ki je brez stalnega bivališča in se redno seli iz kraja v kraj.«⁷⁷⁴

Obsidian: »Steklasta kamnina z ostrimi robovi, nastala iz lave na zemeljski površini.«⁷⁷⁵

Odbitek: »Kamnite luske, ki ostajajo pri tolčenju kamnitega orodja. Večje so z dodatnim oblikovanjem uporabili kot samostojno orodje. Na podlagi količine odbitkov lahko sklepamo o vrsti in obsegu proizvodnje.«⁷⁷⁶

Oglenenje: »Proces, v katerem se zaradi visokih temperatur organske snovi (na primer les, žitna zrna) spremenijo v oglje, kar omogoča radiokarbonsko datiranje.«⁷⁷⁷

Okra: »Naravno rdeče ali rumeno barvilo, zmes železove rude, glinenca in apnenca. V prazgodovini so jo uporabljali pri pogrebnih obredih in za stenske slikarije.«⁷⁷⁸

Oppidum: »Velika utrjena naselbina in pokrajinsko središče, predhodnik prvih mest v severni Evropi. Navezuje se na rimsko ali keltsko kulturo.«⁷⁷⁹

Organska snov: »Vse, kar je bodisi živalskega bodisi rastlinskega izvora, npr. les, oglje, kosti, rastline in školjke.«⁷⁸⁰

Paleoantropologija: Je »veda o izumrlih človečnjakih.«⁷⁸¹

Paleoekologija: Je »veda, ki proučuje odnose med organizmi in okoljem v geološki zgodovini.«⁷⁸²

Paleoekonomija: Je »veda, ki proučuje gospodarstvo prednamcev.«⁷⁸³

Paleografija: »Veda o starih pisavah.«⁷⁸⁴

Paleolitik: »Termin, ki označuje starejšo kameno dobo, to je čas najstarejšega obdobja v razvoju človeške družbe z značilnim lovsko-nabiralniškim načinom življenja. Ločimo zgodnji paleolitik, ko se pojavijo prvi človečnjaki, srednji

771 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 153.

772 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 199.

773 Prav tam.

774 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 153.

775 Prav tam.

776 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 199.

777 Prav tam.

778 Prav tam.

779 Prav tam.

780 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 153.

781 Paleoantropologija: <https://fran.si/133/sskj2-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika-2/4508306/paleoantropologija?All=paleoantropologija&IsAdvanced=True> (17. 1. 2022).

782 Andrič, M., Tolar, T., Toškan, B. (2016). Okoljska arheologija in paleoekologija: palinologija, arheobotanika in arheozologija. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 311.

783 Prav tam. Prvotno je uporabljen izraz preučuje.

784 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 153.

- paleolitik, ko živijo neandertalci in izdelujejo odbitkovno orodje, in pozni paleolitik, čas sodobnega človeka, klinastega orodja in najstarejše umetnosti.*«⁷⁸⁵
- Paleontologija:** »Veda, ki proučuje fosilne ostanke izumrlih rastlin in živali.«⁷⁸⁶ Veda o življenju in razvoju živega sveta v geološki zgodovini, vključuje proučevanje taksonomije, evolucije in ekologije fosilnih organizmov ter njihove stratigrafske in geografske razširjenosti.«⁷⁸⁷
- Papirus:** »Z lepljenjem tankih trakov iz stebel močvirne rastline (*Cyperus papyrus*) narejena podlaga za pisanje, ki so jo uporabljali v starem Egiptu.«⁷⁸⁸
- Patina:** Je »plast, ki je zaradi vremenskih in podobnih vplivov in sprememb nastala na predmetu, ki ga je izdelal človek. Na zraku nastaja patina zaradi vplivov dežja in sonca, mraza in vetra, v zemlji pa zaradi kemičnih snovi, ki jih vsebuje talna voda.«⁷⁸⁹
- Pedologija:** Je »veda, ki proučuje lastnosti tal, njihov nastanek in razvoj (pedološki proces).«⁷⁹⁰
- Pestnjak:** »Kameno orodje, uporabno za rezanje. Ponavadi je narejeno iz prodnikov.«⁷⁹¹
- Peščenjaki:** »Trda kamnina, nastala z lepljenjem peščenih delcev, iz katere so izklesani največji kamni v Stonehengeu.«⁷⁹²
- Pikti:** »Prazgodovinsko, verjetno predkeltsko pleme na Škotskem.«⁷⁹³
- Pismenka:** »Pisni znak ali simbol.«⁷⁹⁴
- Planum:** Je »metoda kopanja, pri kateri odstranjujemo horizontalne režnje prsti po celem najdišču ali na posebnih elementih, da bi odkrili zaporedje tlorisov.«⁷⁹⁵
- Pleistocen:** »Obdobje pred holocenom, značilno zaradi izmenjavanja hladnih (ledenih) dob in vmesnih otoplitev. Prične se pred 1,8 milijona leti in se konča okrog leta 8000 pr. n. št.«⁷⁹⁶
- Požgalništvo:** »Pridobivanje njivskih površin s požiganjem gozda. Njive uporabljajo, dokler se zemlja ne izčrpa, nato postopek ponovijo na novi površini.«⁷⁹⁷
- Prazgodovina:** »Najstarejše obdobje človekovega razvoja, za katero še nimamo pisnih virov. Prazgodovinska arheološka obdobja so kamena, bakrena, bronasta in železna doba.«⁷⁹⁸ »To obdobje je za vsako kulturo različno.«⁷⁹⁹

785 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 199–200.

786 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 153. Prvotno je uporabljen izraz preučuje.

787 Andrič, M., Tolar, T., Toškan, B. (2016). Okoljska arheologija in paleoekologija: palinologija, arheobotanika in arheozoologija. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 311.

788 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 200.

789 Zgodovina v slikah. Prva knjiga. Prazgodovina – 2500 (1974). Ljubljana: Državna založba Slovenije, str. 460.

790 Andrič, M., Tolar, T., Toškan, B. (2016). Okoljska arheologija in paleoekologija: palinologija, arheobotanika in arheozoologija. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 311.

791 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 200.

792 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 153.

793 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 200.

794 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 153.

795 Barker, P. (1998). Tehnike arheološkega izkopavanja. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, Uprava RS za kulturno dediščino, str. 250.

796 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 200.

797 Prav tam.

798 Andrič, M., Tolar, T., Toškan, B. (2016). Okoljska arheologija in paleoekologija: palinologija, arheobotanika in arheozoologija. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 312.

799 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 200.

- Prazgodovinska arheologija:** »Arheološka veja, ki proučuje človeški razvoj v času pred odkritjem pisave.«⁸⁰⁰
- Prečnik:** »Kamniti balvan, ki kot preklada povezuje dva pokončna megalita.«⁸⁰¹
- Pregrada:** Je »pas najdišča, ki ga pustimo neizkopanega, da bi se na njem videl potek gomile ali da dobimo vertikalne preseke.«⁸⁰²
- Presejanje:** »Presejanje zemlje z najdišča skozi več sit, tako da se na mrežici zadržijo majhni artefakti in ekofakti, ki jih je bil izkopavalec spregledal.«⁸⁰³
- Prodnik:** Je »prodni kamen.«⁸⁰⁴
- Prodjak:** »Zelo preprosto kamnito orodje, z nekaj udarci narejeno iz prodnikov.«⁸⁰⁵
- Prostorska arheologija:** »Proučevanje rastlinskih in živalskih arheoloških ostankov z namenom, da bi rekonstruirali, kakšno je bilo nekoč tam okolje.«⁸⁰⁶
- Protozgodovinski:** So »najzgodnejša zgodovinska obdobja, iz katerih imamo ohranjene sočasne pisne vire. Običajno so ti viri zelo redki.«⁸⁰⁷
- Puebli:** »Indijanska ljudstva v jugozahodnem delu Severne Amerike z značilnimi kamnitimi in opečnatimi hišami (pueblo), terasasto nagrmedenimi druga nad drugo.«⁸⁰⁸
- Puhlica:** »Drobni kamninski delci, ki jih je v ledenih dobah veter odnašal iz rečnih strug in odlagal nedaleč od poledenelih krajev.«⁸⁰⁹
- Radioaktivno datiranje:** »Metoda datiranja, ki temelji na t. i. razpolovni dobi – času, v katerem razpade polovica atomov radioaktivne snovi. Radioaktivne prvine so naravno prisotne v različnih vrstah snovi.«⁸¹⁰
- Radiokarbonska datacija (radiokarbonsko datiranje):** »Metoda za določanje starosti organskega gradiva, ki temelji na merjenju koncentracije ogljika C 14; ta se zmanjšuje po razpadnem zakonu.«⁸¹¹ Radiokarbonska metoda je »metoda radioaktivnega datiranja, ki se uporablja za vse organske snovi – les, oglje, kosti, rastline, školjke. Na ta način je mogoče določati starost predmetov, ki niso starejši od 50.000 let.«⁸¹²
- Rani les:** Je »les, nastal na začetku rastne sezone (tj. v spomladanskih oz. zgodnjih poletnih mesecih). Prevodne celice, ki ga tvorijo, imajo tanke celične stene in široke lumne.«⁸¹³
- Rekonstrukcija:** Je »ponovna stvaritev neke celote, predmeta.«⁸¹⁴

800 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 154. Prvotno je uporabljen izraz preučuje.

801 Prav tam.

802 Barker, P. (1998). Tehnike arheološkega izkopavanja. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, Uprava RS za kulturno dediščino, str. 250.

803 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 154.

804 Prodnik: <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=prodnik> (11. 4. 2022).

805 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 200.

806 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 154. Prvotno je uporabljen izraz preučevanje.

807 Barker, P. (1998). Tehnike arheološkega izkopavanja. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, Uprava RS za kulturno dediščino, str. 250.

808 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 200.

809 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 154.

810 Prav tam.

811 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 200.

812 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 154.

813 Andrič, M., Tolar, T., Toškan, B. (2016). Okoljska arheologija in paleoekologija: palinologija, arheobotanika in arheozoologija. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 312.

814 Rode, M., Tawitian, E., Galonja, T. (2016). Koraki v času 6. Učbenik za zgodovino v 6. razredu osnovne šole. Ljubljana: DZS, str. 15.

- Relativno datiranje:** »Postopki za razvrščanje artefaktov in naselitvenih plasti po starosti ter ugotavljanje relativne starosti artefaktov.«⁸¹⁵ Relativna datacija je »starost, izražena z imenom obdobja, npr. kenozoik, holocen, srednji vek.«⁸¹⁶
- Relief:** Je »navpična oblikovanost zemeljskega površja.«⁸¹⁷
- Retuša:** »Na kamenem orodju z natančnim odbijanjem ali pritiskanjem dodelan delovni rob. Pri tem so si izdelovalci pomagali s koščenim ali kamnitim orodjem.«⁸¹⁸
- Robnik:** »Kamen, s katerim je zamejena arheološka struktura: stavba, ognjišče ali grobna gomila.«⁸¹⁹
- Rovašenje:** »Način vrezovanja okrasja na lončenini ali kovinskih predmetih.«⁸²⁰
- Rune:** »Simbolna pisava iz 3. st. n. št., ki so jo nato prevzeli Vikingi. Runske napise najdemo na nakitu ter na značilnih spominskih kamnih.«⁸²¹
- Sedimenti:** »Zemlja in druge snovi (usedline), ki pokrivajo in obdajajo arheološko najdišče.«⁸²²
- Sekač:** »Sekiri podobno kamnito orodje. Rezilo je pravokotno na nasadišče.«⁸²³
- Sestavljeno orodje:** »Orodje, narejeno iz več sestavnih delov: na primer harpuna s kamnitimi zobci. Značilno je predvsem za mezolitik.«⁸²⁴
- Sigilata:** »Izjemno kakovostna rdeča namizna posoda, ki so jo v velikih količinah izdelovali v zahodni Evropi v času rimskega cesarstva.«⁸²⁵
- Smetiščna arheologija (smetologija):** »Proučevanje smeti iz današnje dobe, namenjeno spoznavanju sodobnih družb.«⁸²⁶
- Soliflukcija:** Je »gibanje namočene zemlje navzdol.«⁸²⁷
- Sonda:** Je »globlja jama, ki pomaga določiti kraj najdbe.«⁸²⁸
- Sondiranje (poskusni izkop):** »Izkop majhnega kosa najdišča, ponavadi enega kvadratnega metra, tako da se dobi občutek, kaj leži spodaj.«⁸²⁹
- Spektrometrija:** »Nov, hitrejši način datiranja s pomočjo radioaktivnega ogljika, primeren tudi za zelo majhne vzorce. Glej radiokarbonska datacija.«⁸³⁰
- Stela:** »Antična nagrobna plošča ali steber iz kamna, navadno z napisom ali reliefom na sprednji strani.«⁸³¹

815 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 154.

816 Andrič, M., Tolar, T., Toškan, B. (2016). Okoljska arheologija in paleoekologija: palinologija, arheobotanika in arheozoologija. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 303.

817 Relief: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=relief> (17. 1. 2022).

818 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 200.

819 Prav tam.

820 Prav tam.

821 Prav tam.

822 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 154.

823 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 200.

824 Prav tam.

825 Prav tam.

826 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 154. Prvotno je uporabljen izraz preučevanje.

827 Barker, P. (1998). Tehnike arheološkega izkopavanja. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, Uprava RS za kulturno dediščino, str. 250.

828 Rode, M., Tawitian, E. (2004). Prvi koraki v preteklost. Zgodovina za 6. razred devetletke. Ljubljana: DZS, str. 11.

829 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 154.

830 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 200.

831 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 154.

Stepa: »Obširen travnat svet z nekaj drevja ob ledenikih.«⁸³²

Stojka: »Luknja, izkopana zato, da so vanjo postavili navpični nosilni kol. Ko lesena stavba propade, se v zemlji ohranijo njeni sledovi, ki so koristen podatek za arheologe.«⁸³³ »Številne stavbe iz preteklih obdobj so bile narejene iz lesa, zato so med strukturami, na katere med izkopavanji arheologi zelo pogosta naletijo, prav stojke. To so jame, kamor so bili nekdanj zapičeni pokončni trami lesenih konstrukcij. Razen v izjemnih primerih – na primer v močvirjih ali po požaru, ko zogleni – se les v stojki ne ohrani.«⁸³⁴

Stopničasti jarek: »Jarek, skopan stopničasto, ki dopušča raziskovanje zelo globokih najdišč.«⁸³⁵

Stratifikacija: Je »zaporedje naravnih ali umetnih plasti, ki sestavljajo zemeljsko površje in jih v našem kontekstu odkrivamo z izkopavanji.«⁸³⁶ Je ena »najpomembnejših pomožnih metod za arheološke razlage. Izvira iz geologije in temelji na načelu, da mora biti gornji od dveh slojev mlajši od spodnjega. Veljajo seveda omejitve in poznejše spremembe so vselej možne.«⁸³⁷

Stratigrafija: Je »znanstveni opis stratifikacije.«⁸³⁸ »Izraz pomeni v geologiji zaporedje kamninskih plasti, v arheologiji pa zaporedje več kulturnih plasti v najdišču na kraju, ki je bil poseljen skozi daljše obdobje ali pa po večkrat. Pri tem je mlajša kulturna plast vselej prekrila starejšo – to pomeni, da se zaporedje plasti od spodaj navzgor ujema s časovnim zaporedjem kultur.«⁸³⁹

Stratigrafska enota: »Plast depozitov na arheološkem najdišču. Glej stratigrafija.«⁸⁴⁰

Strgalo: »Zelo pogosto orodje lovcev-nabiralcev, s katerim so obdelovali les in živalske kože.«⁸⁴¹

Strukture: »Temni ožgani deli zemlje kažejo, kje so stala starodavna ognjišča ali kurišča. Takšnim znamenjem človekove dejavnosti, ki so sestavni del najdbe in jih ni mogoče prestaviti z najdišč, pravimo "strukture".«⁸⁴²

Stupa: »Budistični tempelj, pogosto v obliki zvončaste gomile ali kupole.«⁸⁴³

Tahimeter: Je »geodetska priprava za merjenje kotov in dolžin na terenu.«⁸⁴⁴

Teodolit: Je »priprava za merjenje vodoravnih in navpičnih kotov na terenu.«⁸⁴⁵

Terakota: »Žgana glina rdečkasto rjave barve.«⁸⁴⁶

832 Prav tam.

833 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 200.

834 Prav tam, str. 125.

835 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 154.

836 Barker, P. (1998). Tehnike arheološkega izkopavanja. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, Uprava RS za kulturno dediščino, str. 250.

837 Benesch, K. (1979). Uganke preteklosti. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 14.

838 Barker, P. (1998). Tehnike arheološkega izkopavanja. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, Uprava RS za kulturno dediščino, str. 250.

839 Zgodovina v slikah. Prva knjiga. Prazgodovina – 2500 (1974). Ljubljana: Državna založba Slovenije, str. 473.

840 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 154.

841 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 200.

842 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 11.

843 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 200.

844 Tahimeter: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=tahimeter> (17. 1. 2022).

845 Teodolit: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=Teodolit> (17. 1. 2022).

846 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 154.

Termoluminiscenca, termoluminiscenčni postopek (TLM): »Metoda radioaktivnega datiranja, ki se uporablja za datiranje lončenine in ožganega kremenca.«⁸⁴⁷
 »V vsaki glineni črepinji obstajajo sledovi radioaktivne snovi, ki s svojim žarčenjem v stoletjih povzročajo spremembe v sosednjih kristalih. Če keramiko segrejemo na približno 500 °C, se struktura kristalov spet uredi. Ob tem se sprošča energija, ki pride do izraza v žarenju materiala (toplotno sevanje, termoluminiscenca). Ker je količina sevajoče svetlobe med drugim odvisna tudi od časa, ki je minil od prvega segrevanja (žganja), se da preračunati čas in s tem starost keramike.«⁸⁴⁸

Termoremanentni magnetizem (TRM): Je »postopek za datiranje glinastih predmetov, ki od zadnjega žganja niso bili premaknjeni z mesta (to je iz peči itd.). V vsaki glini je železov oksid, ki se je po žganju in ohlajevanju magnetiziral, njegove magnetne črte pa so se uredile po zemeljskem magnetnem polju. Orientacija teh črt je ostala nespremenjena, medtem ko se zemeljsko magnetno polje nenehno spreminja. Če so znane ustrezne krivulje odklona v določenem kraju, lahko po razliki med trenutnim zemeljskim magnetnim poljem in poljem, kakšno se je ohranilo od časa poslednjega žganja, določimo vmesni čas.«⁸⁴⁹

Tipologija, tipološka datacija: Je »tehnika datiranja, ki primerja tip artefaktov.«⁸⁵⁰
 Gre za »ureditev artefaktov po neki podobnosti v skupine ali tipe«⁸⁵¹ oz. za »razvrstitev skupine izdelkov z enakimi lastnostmi in uporabo v posamezne tipe, ki se s časom spreminjajo.«⁸⁵² »Tako npr. razvršča znanost različne oblike kake vrste orodja – izhajajoč od nekega prototipa – v domnevno razvojno zaporedje, ki naj bi veljalo tudi za časovno zaporedje.«⁸⁵³

Tloris: Je »grafični prikaz vodoravnega prereza stavbe, predmeta s podatki o merah /.../, podoba, oblikovanost stavbe, predmeta, prostora v vodoravnem prerezu, gledana od zgoraj.«⁸⁵⁴

Tolčenje: »Način krašenja kovinskih predmetov s pomočjo kladiv in puncev.«⁸⁵⁵

Tolkač (bat): »Orodje, ponavadi iz kamna, za tolčenje ali drobljenje živil v možnarju.«⁸⁵⁶

Tolos: »Kupolasta grobnica s pravokotno vežo, značilna za staro Grčijo.«⁸⁵⁷

Trilit: »Kamnit spomenik iz dveh pokončnih kamnitih blokov in enega prečnika, kakršni stojijo na primer v Stonehengeu.«⁸⁵⁸

847 Prav tam.

848 Benesch, K. (1979). Uganke preteklosti. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 14.

849 Prav tam.

850 Devereux, P. (2003). Arheologija. Ljubljana: Založba Grlica, str. 32.

851 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 154.

852 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 200.

853 Zgodovina v slikah. Prva knjiga. Prazgodovina – 2500 (1974). Ljubljana: Državna založba Slovenije, str. 475.

854 Tloris: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=Tloris> (17. 1. 2022).

855 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 200.

856 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 154.

857 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 200.

858 Prav tam.

- Triperiodni sistem:** »Pojem, ki se uporablja za razmejitve treh osnovnih prazgodovinskih obdobji: kamene, bronaste in železne dobe, upoštevajoč ključne tehnološke spremembe v razvoju človeške družbe.«⁸⁵⁹
- U/Th datiranje:** Je »metoda za določanje starosti vzorcev, ki vsebujejo kalcijev karbonat ali fosfat (npr. kapniki, korale, zobje, stari do 500.000 let), glede na količino radioaktivnih izotopov torija (Th) in urana (U).«⁸⁶⁰
- Ubaidka kultura:** »Pomembna mezopotamska kultura iz 6.–5. tisočletja pr. n. št., povezana z razvojem poljedelstva in značilno lončenino.«⁸⁶¹
- Utor:** Je »luknja, običajno pravokotna, vsekana v tram ali desko, da se vanjo lahko vleže klin, ki štrli na koncu drugega trama. Tako sta trama ali deski medsebojno združena.«⁸⁶²
- Vbadalo:** »Oblika kamnitega paleolitskega orodja, ki so ga uporabljali za dolbenje in vrtanje v les, usnje ali kosti.«⁸⁶³
- Venera:** »Vrsta prazgodovinskih kipcev, ki prikazujejo boginjo-mater in so bili povezani s kultom plodnosti.«⁸⁶⁴
- Vertikalno izkopavanje:** »Izkopavanje navpično navzdol.«⁸⁶⁵
- Voluta:** »Polzasto uvit arhitektonski člen, ki povezuje pokončne in ležeče stavbne elemente. Najprej se pojavi na kapitlju jonskega stebra.«⁸⁶⁶
- Votiven:** Pomeni »zaobljen.«⁸⁶⁷
- Vzorčenje z vrtnami:** Je »šibko invaziven postopek vzorčenja zemeljskih plasti oz. sedimentov z namenom oceniti velikost in sestavo ter morebitno stratigrafijo arheoloških ostalin, ugotoviti prisotnost najdb oz. pridobiti vzorce za različne vrste ekoloških, geoloških, pedoloških in drugih analiz, relevantnih za arheološke raziskave. Vzorčenje z vrtnami se lahko uporablja tudi za oceno velikosti najdišča oz. arheoloških depozitov za potrebe načrtovanja nadaljnjih arheoloških projektov.«⁸⁶⁸
- Zgodovinska arheologija:** »Arheološka veja, ki se posveča proučevanju obdobji po odkritju pisave, o katerih nam je na voljo tako [pisno] kot arheološko gradivo.«⁸⁶⁹
- Zigurat:** »Stopničasta piramida ali tempelj v zahodni Aziji.«⁸⁷⁰

859 Prav tam.

860 Andrič, M., Tolar, T., Toškan, B. (2016). Okoljska arheologija in paleoekologija: palinologija, arheobotanika in arheozoologija. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, str. 315.

861 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 200.

862 Barker, P. (1998). Tehnike arheološkega izkopavanja. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, Uprava RS za kulturno dediščino, str. 250.

863 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 200.

864 Prav tam.

865 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 154.

866 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 200.

867 Pirkmajer Slokan, A. (2004). Sprehod po rimskem lapidariju Narodnega muzeja Slovenije. Vodnik za mlade. Ljubljana: Narodni muzej, str. 5.

868 Strokovni standardi arheoloških terenskih raziskav. Priloga 1: <http://pisrs.si/Pis.web/npb/2013-01-0061-p1.pdf> (22. 12. 2021).

869 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 154. Prvotno je uporabljen izraz proučevanje.

870 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 200.

Železna doba: Je »prazgodovinska doba, ki je sledila bronasti dobi.«⁸⁷¹ Gre za obdobje oz. čas, »ko je postalo železo vodilni material, iz katerega so izdelovali orožje in orodje. Praviloma je zamenjalo bron, ponekod, na primer v Afriki in Ameriki, pa je bilo železo prva kovina z uporabno vrednostjo.«⁸⁷²

---

871 Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta, str. 154.

872 Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga, str. 200.

PRILOGA 2: SEZNAM VIROV IN LITERATURE O ARHEOLOGIJI ZA UČITELJE IN UČENCE

»Želja po spoznavanju neznanega in preteklega nas vodi k raziskovanju izginulih svetov. Z novimi spoznanji vztrajno odstiramo tančico skrivnostnosti, a preteklost ni zato nič manj vabljiva in zanimiva, saj se z vsakim novim odkritjem porajajo nova vprašanja.«⁸⁷³

Ker je virov in literature o arheologiji veliko, v nadaljevanju predstavljamo le izbor, ki ga dopolnjujemo z uporabnimi spletnimi stranmi v slovenščini za učitelje in učence v osnovnih in srednjih šolah.

Spletne strani oz. Portali⁸⁷⁴

Arheoportale – Slovenski arheološki portal: <http://arheoportale.si/>.

Dedi – Enciklopedija naravne in kulturne dediščine na Slovenskem: <http://www.dedi.si/>.

Inštitut za arheologijo ZRC SAZU: <https://iza2.zrc-sazu.si/#v>.

Kamra – Digitalizirana kulturna dediščina slovenskih pokrajin: <https://www.kamra.si>.

(Ne)odkrita arheologija Ljubljane: <https://neodkritaarheologijaljubljane.wordpress.com/about/>.

Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani: <http://arheologija.ff.uni-lj.si/> in http://arheologija.ff.uni-lj.si/knjiznica/elektronski_viri; http://arheologija.ff.uni-lj.si/studij/studijska_gradiva.

Slovensko Arheološko društvo: <http://www.arheologija.si/>.

Priročniki

Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga.

Barker, P. (1998). Tehnike arheološkega izkopavanja. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, Uprava RS za kulturno dediščino.

Benesch, K. (1979). Uganke preteklosti. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Bolta, L. (1975). Arheološka najdišča Slovenije. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Božič, D. (1999). Zakladi tisočletij. Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov. Ljubljana: Modrijan.

Breznik, A. (2016). Po poteh skozi čas. Vodnik po arheoloških parkih Slovenije. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Brodar, M. (2009). Stara kamena doba v Sloveniji = Altsteinzeit in Slowenien. Ljubljana: Samozaložba.

873 Turk, P., Turk, M. (2019). Najstarejše zgodbe. S stičišča svetov. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, str. 5.

874 Za vse primere je datum dostopa 23. 12. 2021.

- Ceram, C. W. (1980). Pokopane kulture. Roman arheologije. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Cortes, D. (2013). Od davnine do divjine. Popotniški vodnik. 40 drugačnih izletov po Sloveniji. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Curk, I. (1973). Vodnik za ljubitelje arheologije. 42. zvezek Zbirke vodnikov Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. Ljubljana: Zavod za spomeniško varstvo SR Slovenije; Maribor: Založba obzorja v Mariboru.
- Curk, I. (1995). Sto zgodb arheoloških spomenikov v Sloveniji. Ljubljana: Prešernova družba, Vrba.
- Curk, I. (1999). »Arma virumque ...«: ob tvarnih virih o rimski dobi na Slovenskem. Ljubljana: DZS.
- Črešnar, M., Karo, Š. (ur.) (2019). Raziskujemo železno dobo. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Črešnar, M., Karo, Š., Vintar, A. (ur.) (2019). Okusimo železno dobo: halštatska kulinarčna delavnica in recepti. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Devereux, P. (2003). Arheologija. Ljubljana: Založba Grlica.
- Istenič, J. (2014). Rimske zgodbe s stičišča svetov. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije.
- Karo, Š., Vintar, A., Črešnar, M. (ur.) (2019). Ustvarjajmo železno dobo: izobraževalne delavnice in muzejski programi projekta Iron-Age-Danube. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Knific, T., Svoljšak, D. (1991). Arheološka najdišča. Zbirka Slovenska dediščina. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Laharnar, B., Turk, P. (2017). Železnodobne zgodbe s stičišča svetov. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije.
- Moloney, N. (2001). Arheologija. Radovljica: Didakta.
- Petru, P. (ur.) (1980). Rešena arheološka dediščina Slovenije 1945–1980. Ljubljana: Narodni muzej.
- Prešeren, D. (ur.) (2003). Zemlja pod vašimi nogami: arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije.
- SLO – časi, kraji, ljudje (2020). Slovenski zgodovinski magazin. Dežela kolišč. Posebna izdaja 2020.
- Stopinje v preteklost: zakladi iz arheoloških zbirk Narodnega muzeja Slovenije (2006). Ljubljana: Narodni muzej Slovenije.
- Trampuž Orel, N., Teržan, B., Svoljšak, D., Lauko, T., Rehar, I., Tecco Hvala, S., Smith-Demo, B., Ravnik-Toman, B., Dular, A., Gombač, B. M. (1987). Bronasta doba na Slovenskem. 18.–8. st. pr. n. št. Ljubljana: Narodni muzej.
- Valič, A. (1994). Časovna in kulturna preglednica arheoloških najdišč Slovenije. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (Kranj: Gorenjski tisk).

Revije⁸⁷⁵

- Arheo – Glasilo Slovenskega arheološkega društva: <http://arheologija.splet.arnes.si/publikacije/arheo-glasilo-slovenskega-arheoloskega-drustva/>.
 Arheološki vestnik: <https://iza2.zrc-sazu.si/sl/publikacije/arheoloski-vestnik#v>; <https://ojs.zrc-sazu.si/av/>.
 Documenta Praehistorica: <https://revije.ff.uni-lj.si/DocumentaPraehistorica>.
 National Geographic Slovenija: <https://www.nationalgeographic.si/>.

Publikacije na spletu⁸⁷⁶

- AAS – Arheologija na avtocestah Slovenije: <https://www.zvkds.si/sl/knjiznica>.
 Archaeologia historica Slovenica: <https://www.ff.uni-lj.si/publikacije/archaeologia-historica-slovenica>.
 Arheologija v letu: <http://www.arheologija.si/publikacije/arheologija-v-letu/>.
 Arheološki parki severnega Jadrana: <http://www.parsjad-3d.eu/sl/parsjad.html>.
 AS-Arheologija za vse: <https://www.project-as.eu/sl/>.
 E-Monographiae Instituti Archaeologici Sloveniae: <https://iza2.zrc-sazu.si/sl/publikacije/e-monographiae-instituti-archaeologici-sloveniae#v>.
 Iron-Age-Danube: <https://www.iron-age-danube.eu/>.
 Opera Instituti Archaeologici Sloveniae: <https://iza2.zrc-sazu.si/sl/publikacije/opera-instituti-archaeologici-sloveniae#v>.
 Publikacije Inštituta za arheologijo ZRS SAZU: <https://iza2.zrc-sazu.si/sl/publikacije#v>.
 Publikacije Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani: <https://www.ff.uni-lj.si/publikacije?oddelek=1>.

Knjige

- Bitenc, P. (2020). Srednjeveški Blejski otok v arheoloških virih = Medieval Archaeology of Bled Island. Ljubljana: Založba ZRC: <https://omp.zrc-sazu.si/zalozba/catalog/view/1901/7892/1175-1> (26. 12. 2021).
 Cestnik, V. (2009). Arheološka dediščina Vač. Vodič po arheološki poti Vače. Vače: Zavod za razvoj zavesti »Družinsko gledališče Kolenc«.
 Cevc, T. (2006). Človek v Alpah: desetletje (1996–2006) raziskav o navzočnosti človeka v slovenskih Alpah. Zbirka Linguistica et philologica. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
 Dular, J. (2003). Halštatske nekropole Dolenjske = Die hallstattzeitlichen Nekropolen in Dolenjska. Ljubljana: Založba ZRC.

875 Za vse primere je datum dostopa 23. 12. 2021.

876 Za vse primere je datum dostopa 23. 12. 2021.

- Gaspari, A. (2010). »Apud horridas gentis ...« Začetki rimskega mesta Colonia Iulia Emona = Beginnings of the Roman Town of Colonia Iulia Emona. Ljubljana: Muzej in galerije mesta Ljubljane.
- Gaspari, A. (2014). Prazgodovinska in rimska Emona: vodnik skozi arheološko preteklost predhodnice Ljubljane = Prehistoric and Roman [Emona]: a Guide through the Archaeological Past of Ljubljana's Predecessor. Ljubljana: Muzej in galerije mesta Ljubljane.
- Gaspari, A. (2016). Voda v rimski Emoni: razvoj vodooskrbe in komunalne infrastrukture v rimskih mestih. Ljubljana: Muzej in galerije mesta Ljubljane.
- Gaspari, A. (2017). Deblak s konca 2. stoletja pr. n. št. iz Ljubljanice na Vrhniki: študija o ladjah in čolnih predrimskega in rimskega Navporta z orisom plovbe na Ljubljanskem barju med prazgodovino in novim vekom. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Muzej in galerije mesta Ljubljane.
- Harej, Z. (1986). Kultura kolišč na ljubljanskem barju. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani, Partizanska knjiga, TOZD Založba.
- Horvat, J. (2020). Arheološka najdišča Ptuja. Panorama = Archaeological Sites of Ptuj. Panorama. Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC: <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-MDEWVCGQ/cae59f2d-e672-4a6f-91e8-127fcb7dfa2e/PDF> (26. 12. 2021).
- Hreščak, M. (ur.) (2021). Dragocenosti Narodnega muzeja Slovenije = Treasures of the National Museum of Slovenia. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije.
- Jelenko, S. D. (1999). Stalna razstava Arheologija koroške krajine: Colation – 90 let. Slovenj Gradec: Koroški pokrajinski muzej.
- Laharnar, B., Turk, P. (2017). Železnodobne zgodbe s stičišča svetov. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije.
- Legat, F. (2015). Naši kraji: arheologija. Zabreznica: Samozaložba, Občina Žirovnica, Medium.
- Mal, V. (1998). Skrivnost, imenovana Potočka zijalka. Posvečeno dr. Srečku Brodarju ob sedemdesetletnici njegovega odkritja. Ljubljana: DZS.
- Manjša rimska naselja na slovenskem prostoru (2020). Minor Roman Settlements in Slovenia. Ljubljana: Založba ZRC: <https://omp.zrc-sazu.si/zalozba/catalog/view/1890/7848/990-2> (26. 12. 2021).
- Mlinar, M. (2020). Most na Soči: arheološke raziskave v letih 2000–2016 na levem bregu Idrijce = the 2000–2016 Archaeological Investigations on the Left Bank of the Idrijca. Ljubljana: ZRC SAZU, Inštitut za arheologijo, Založba ZRC: <https://omp.zrc-sazu.si/zalozba/catalog/view/1936/8019/1356-1> (26. 12. 2021).
- Petru, P. (2008). Paleolitska umetnost. Magija podobe ali podoba magije. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Oddelek za arheologijo.
- Plestenjak, A., Horvat, A., Štular, B., Turk, P., Žerjal, T., Murgelj, I. (2013). Ivančna Gorica: Arheološke raziskave v letih 2008 in 2009. Sevnica: Arhej: http://www.arhej.com/datoteke/ivančna_gorica.pdf (21. 7. 2021).

Pozdravljeni, prednamci! Ljubljana od prazgodovine do srednjega veka. Galerija in Velika sprejemna dvorana Cankarjevega doma, 15. junij–25. oktober 1996. Ljubljana: Cankarjev dom, Mestni muzej.

Stres, V. (2020). Vrč Vače (situla) in predrimska kultura na naših tleh. Ljubljana: Ara.

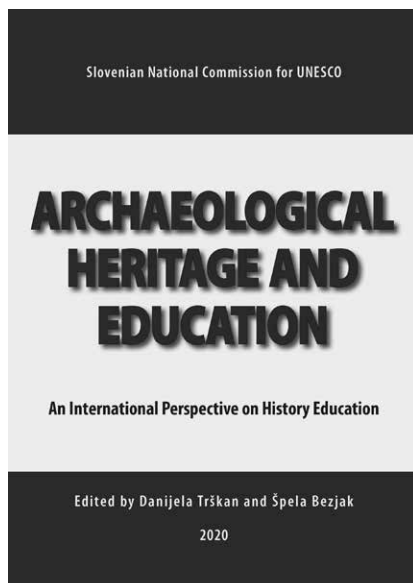
Teržan, B, Črešnar, M. (2014). Absolutno datiranje bronaste in železne dobe na Slovenskem = Absolute Dating of the Bronze and Iron Ages in Slovenia. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, Narodni muzej Slovenije.

Turk, P., Turk, M. (2019). Najstarejše zgodbe. S stičišča svetov. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije.

Velušček, A. (2010). Koliščarji: o koliščarjih in koliščarski kulturi Ljubljanskega barja. Ljubljana: Inštitut za arheologijo ZRC SAZU, Založba ZRC.

Literatura v angleškem jeziku

Literatura o arheologiji v angleškem jeziku je objavljena v knjigi: *Trškan, D., Bezjak, Š. (ur.) (2020). Archaeological Heritage and Education: An International Perspective on History Education. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, na straneh 405–425.*⁸⁷⁷

Slika 25: Naslovnica knjige *Archaeological Heritage and Education: An International Perspective on History Education*⁸⁷⁸

⁸⁷⁷ Knjiga je dostopna na: http://oddelki.ff.uni-lj.si/zgodovin/DANIJELA/DIDAKTIKAZGODOVINE/_private/UNESCO2/Archaeologicalheritage.pdf (17. 1. 2022).

⁸⁷⁸ Trškan, D., Bezjak, Š. (ur.) (2020). *Archaeological Heritage and Education: An International Perspective on History Education*. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, 439 strani.

- 01 Evgen Lazar, Milan Lovenjak: Rimska vojaška diploma z Vičave na Ptuj (objavljeno 16. 12. 2019): <https://www.youtube.com/watch?v=rGDT3TPSC3Q> (14. 1. 2020).
- 10 let od vpisa »Prazgodovinskih kolišč okoli Alp« na Unescov seznam svetovne dediščine: <https://www.gov.si/novice/2021-06-23-10-let-od-vpisa-prazgodovinskih-kolisc-okoli-alp-na-unesco-seznam-svetovne-dediscine/> (23. 6. 2021).
- 40 letnica Konvencije o Svetovni dediščini UNESCO: <http://www.ljubljanskobarje.si/unesco-na-ljubljanskem-barju/konvencija-o-svetovni-kulturni-in-naravni-dediscini> (20. 4. 2020).
- Andrič, M., Tolar, T., Toškan, B. (2016). Okoljska arheologija in paleoekologija: palinologija, arheobotanika in arheozoologija. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Archaeology in the Classroom. By Teachers for Teachers (1992). The Society for Georgia Archaeology: http://thesga.org/wp-content/uploads/1992/03/sga_1992_arch_in_classroom.pdf (31. 12. 2018).
- ARHEJ d.o.o.: <http://www.arhej.com/oddelki/o-trapu/trap-na-obisku> (21. 7. 2021).
- Arheologija nekoč in danes: https://www.zvkds.si/sites/www.zvkds.si/files/uploads/files/publication/arheologija-nekoc-in-danes_stran_01.jpg (30. 12. 2019).
- Arheologija. Dodiplomski študijski program: <https://arheologija.ff.uni-lj.si/dodiplomski-studijski-program-arheologija> (29. 7. 2021).
- Arheologija. Magistrski študijski program: <https://arheologija.ff.uni-lj.si/drugostopenjski-enopredmetni-magistrski-studijski-program-arheologija> (29. 7. 2021).
- Arheologija. Terensko delo: <https://arheologija.ff.uni-lj.si/terensko-delo-na-oddelku-za-arheologijo> (29. 7. 2021).
- Arheologija: <https://sl.wikipedia.org/wiki/Arheologija> (28. 1. 2021).
- Arheološka delavnica – Mali arheolog. Pomurski muzej: <http://www.pomurski-muzej.si/izo-brazevanje/delavnice/mali-arheolog> (21. 7. 2021).
- Arheološka najdba: <https://arheoportalsi.si/arheologija/arheoloska-najdba/> (21. 7. 2021).
- Arheološka obdobja: <https://www.studij-arheologije.net/video-predmetnik> (24. 12. 2021).
- Arheološke ostaline: <https://arheoportalsi.si/arheologija/arheoloske-ostaline/> (21. 7. 2021).
- Arheološke poklicne ustanove in podjetja v Sloveniji: <https://www.studij-arheologije.net/kariere> (24. 12. 2021).
- Arheološke raziskave na najdišču Studeno – Arheološko najdišče Štalca (EŠD 12152): <https://arheologija.ff.uni-lj.si/terensko-delo/2019-zelezniki> (24. 12. 2021).
- Arheološke raziskave prazgodovinske naselbine na hribu Tičnica na Vrhniki (2017): https://arheologija.ff.uni-lj.si/sites/default/files/documents/PORO%C4%8CULO_17-0126_TIC17_m.pdf (30. 9. 2021).
- Arheološki parki: <http://arheoportalsi.si/arheoloski-parki/> (21. 7. 2021).
- Arheološki površinski pregled na območju opuščene srednjeveškega trga Gutenwerd: <https://arheologija.ff.uni-lj.si/terensko-delo/2021-gutenwerd> (24. 12. 2021).
- Arheološki projekt PalaeoDiversiStyria (objavljeno 24. 2. 2018): <https://cba.fro.at/369263> (27. 12. 2021).

- Arheološki vrt in eksperimentalna arheologija (objavljeno 6. 10. 2021): <https://radioprvi.rtvsllo.si/2021/09/prvi-na-obisku-303/> (27. 12. 2021).
- Arheološko dokumentiranje Starega gradu Turjak: <https://arheologija.ff.uni-lj.si/terensko-delo/2016-turjak> (31. 7. 2021).
- Arheološko najdišče: <https://arheoportalsi/arheologija/arheolosko-najdisce/> (21. 7. 2021).
- Arheoportalsi: <http://arheoportalsi/muzeji/> (21. 7. 2021).
- Arheotura: Arheološki sprehod po Ljubljani (objavljeno 19. 5. 2020): https://www.youtube.com/watch?v=y_g5HqP35So (21. 7. 2021).
- Arheoved: <http://arheoved.si/dejavnosti/> (21. 7. 2021).
- ARKAS GIS: spletna GIS-aplikacija za prikaz arheološkega katastra Slovenije: <http://arkas.zrc-sazu.si/index.php> (31. 7. 2021).
- Aston, M., Taylor, T. (2001). Arheološki atlas. Ljubljana: Slovenska knjiga.
- Avgusta, d.o.o. (2017). Arheološke raziskave: <http://www.arheoloske-raziskave.si/arheologija/> (23. 1. 2021).
- Avgusta, d.o.o. (2018). Predhodne arheološke raziskave: <http://www.arheoloske-raziskave.si/predhodne-arheoloske-raziskave/> (23. 12. 2021).
- Babič, Z. (2020). Avars and Slavs: Educational Programme Accompanying the International Exhibition at the Archaeological Museum in Zagreb. V: D. Trškan, Š. Bezjak (ur.). *Archaeological Heritage and Education: An International Perspective on History Education*. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, str. 329–347.
- Balvan: <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=balvan> (11. 4. 2022).
- Barker, P. (1998). *Tehnike arheološkega izkopavanja*. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo, Uprava RS za kulturo dediščino.
- Bazalen: <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=bazalen> (11. 4. 2022).
- Benesch, K. (1979). *Uganke preteklosti*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Berzelak, S. (1997). *Zgodovina 1 za tehniške in druge strokovne šole*. Delovni zvezek. Ljubljana: Modrijan.
- Berzelak, S. (2002). *Stare dobe. Zgodovina za 1. letnik gimnazij*. Ljubljana: Modrijan.
- Berzelak, S. (2006). *Zgodovina 1 za tehniške in druge strokovne šole*. Ljubljana: Modrijan.
- Berzelak, S., Rozman, T., Valič Zupan, A. (2006). *Stare dobe. Zgodovina za 1. letnik gimnazij*. Delovni zvezek. Ljubljana: Modrijan.
- Best Archaeological Museums in Europe: <https://travel.syctic.com/en/list/best-archaeological-museums-in-europe-continent:1> (30. 9. 2021).
- Bezjak, Š. (2020). Educational Programmes with Archaeological Contents in Slovenian Museums. V: D. Trškan, Š. Bezjak (ur.). *Archaeological Heritage and Education: An International Perspective on History Education*. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO. str. 359–375.
- Bezjak, Š. (2022). Vloga materialnih virov in sodobni učni pristopi k arheološkim virom v osnovnih in srednjih šolah. *Zgodovinski časopis, letnik 76, št. 1/2*, str. 220–236.
- Bilten (2021). Poštne znamke, št. 137, september 2021.
- Božič, R. (2008). *Mesto situl. Arheološko-zgodovinska-domišljajska pripoved*. Novo mesto: Goga.
- Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2016). *Zgodovina 6. Samostojni delovni zvezek za zgodovino v šestem razredu osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2016). *Zgodovina 6. Učbenik za zgodovino v šestem razredu osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

- Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2017). *Zgodovina 7. Samostojni delovni zvezek za zgodovino v sedmem razredu osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Bregar Mazzini, S., Oblak, M., Roudi, B. (2019). *Zgodovina 7. Učbenik za zgodovino v sedmem razredu osnovne šole*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Breznik, A. (2012). Arheološki park kot oblika muzeja in terminologija muzejskih prezentacij arheološke dediščine na prostem. *ARGO. Časopis slovenskih muzejev*, letnik 55, št. 2, str. 42–53.
- Breznik, A. (2016). *Po poteh skozi čas. Vodnik po arheoloških parkih Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- British Museum. *Activities for Children in the Weston Gallery: Roman Britain (Room 49)*: http://www.britishmuseum.org/visiting/galleries/europe/room_49_roman_britain.aspx (9. 9. 2015).
- Brodnik, V. (2002). *Zgodovina 1. Priročnik za učitelje*. Ljubljana: DZS.
- Brodnik, V. (2019). Avtentično učenje zgodovine. *Zgodovina v šoli*, letnik 27, št. 1, str. 3–18.
- Brodnik, V., Babič, D. (2015). *Zgodovina 1. Delovni zvezek za prvi letnik gimnazije*. Ljubljana: DZS.
- Brodnik, V., Gaber, M., Holcar Brunauer, A., Bregar Mazzini, S., Štampfl, P., Čas, M., Kreč, T., Babič, D., Krivec Čarman, D. (2018). *Formativno spremljanje pri zgodovini. Priročnik za učitelje*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Brodnik, V., Jernejčič, A. R., Radonjič, Z., Urankar-Dornik, T. (1997). *Zgodovina 1. Učbenik za prvi letnik gimnazije*. Ljubljana: DZS.
- Brodnik, V., Jernejčič, R., Zgaga, S. (2009). *Zgodovina 1. Učbenik za 1. letnik gimnazije*. Ljubljana: DZS.
- Category: Archaeological museums: [https://en.wikipedia.org/wiki/Category: Archaeological_museums](https://en.wikipedia.org/wiki/Category:Archaeological_museums) (30. 9. 2021).
- Cedilnik, A., Popovič Lozar, G., Škrlič Počkaj, S., Vičič Krabonja, M., Oblak, M., Paradžik Kovačič, I., Kukanja Gabrijelčič, M. (2018). *Zgodovina 1. Prazgodovina in stari vek. Učbenik za zgodovino v 1. letniku gimnazij*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Ceram, C. W. (1980). *Pokopane kulture. Roman arheologije*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Charles-Picard, G. (ur.) (1997). *Larousse Encyclopedia of Archaeology*. London: Chancellor Press.
- Cooper, H. (2020). Using Artefacts to Teach Historical Thinking Skills to Young Children. V: D. Trškan, Š. Bezjak (ur.). *Archaeological Heritage and Education: An International Perspective on History Education*. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, str. 93–114.
- Copeland, T. (2004). Interpretations of History: Constructing Pasts. V: D. Henson, P. Stone, M. Corbishley (ur.). *Education and the Historic Environment*. London, New York: Routledge, str. 33–40.
- Curk, I. (1973). *Vodnik za ljubitelje arheologije. 42. zvezek Zbirke vodnikov Kulturni in naravni spomeniki Slovenije*. Ljubljana: Zavod za spomeniško varstvo SR Slovenije; Maribor: Založba obzorja v Mariboru.
- Cvinger pri Dolenjskih Toplicah (Prazgodovinsko metalurško središče) (objavljeno 22. 8. 2021): <https://radioprvi.rtv slo.si/2021/06/cvinger/> (27. 12. 2021).

- Čampa, J., Granda, N. (1995). Oblike in metode poučevanja zgodovinskih vsebin v okviru predmeta spoznavanja družbe v 3., 4. in 5. razredu. *Pedagoška obzorja*, letnik 10, št. 3–4, str. 58–69.
- Črešnar, M., Karo, Š. (ur.) (2019). *Raziskujmo železno dobo*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Črešnar, M., Karo, Š., Vintar, A. (ur.) (2019). *Okusimo železno dobo: halštatska kulinarična delavnica in recepti*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Dale Easley, S., Mitchell, K. (2007). *Portfolio v ocenjevanju. Kaj, kje, zakaj in kako ga uporabiti*. Nova Gorica: Educa, Melior.
- Davies, P., Lynch, D., Davies, R. (2003). *Enlivening Secondary History. 40 Classroom Activities for Teachers and Pupils*. London, New York: RoutledgeFalmer.
- Deblak: <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=deblak> (17. 1. 2022).
- Dejavnosti in poklici: Iskanje arheoloških ostalin z uporabo tehničnih sredstev: <https://spot.gov.si/sl/dejavnosti-in-poklici/dejavnosti/iskanje-arheoloskih-ostalin-z-uporabo-tehnicnih-sredstev/> (30. 9. 2021).
- Depo: <https://www.fran.si/iskanje?Query=depo> (11. 4. 2022).
- Deuxième Histoire (1996). *Les fondements du monde contemporain*. Collection Jacques Marseille. Paris: Nathan.
- Devereux, P. (2003). *Arheologija*. Ljubljana: Založba Grlica.
- Doc. dr. Andrej Gaspari, arheologija (objavljeno 21. 10. 2016): <https://www.podchaser.com/podcasts/podobe-znanja-465201/episodes/doc-dr-andrej-gaspari-arheolog-12925823> (20. 7. 2021).
- Dolenjski muzej Novo mesto: <https://www.dolenjskimuzej.si/si/muzej/oddelki/pedagoska-sluzba/3-triletje/arheoloska-podoba-dolenjske/> (31. 7. 2021).
- Dolenjski muzej Novo mesto: <https://www.dolenjskimuzej.si/si/muzej/oddelki/pedagoska-sluzba/za-dijake-srednjih-sol/> (21. 7. 2021).
- Dr. Manca Vinazza (objavljeno 4. 9. 2021): <https://radioprvi.rtvsllo.si/2021/08/dr-manca-vinazza/> (10. 9. 2021).
- Državni koordinatni sistem: <https://www.gov.si/teme/drzavni-koordinatni-sistem/> (17. 1. 2021).
- Dvopredmetni študijski program Arheologija (1. stopnja): <https://www.fhs.upr.si/sl/studij/1-stopnja/arheologija> (31. 7. 2021).
- Emona: <https://mgml.si/sl/mestni-muzej/razstave/263/arheoloski-park-emona/> (23. 7. 2021).
- Enopredmetni študijski program Arheološka dediščina Sredozemlja (2. stopnja): <https://www.fhs.upr.si/sl/studij/2-stopnja/arheoloska-dediscina-sredozemlja> (31. 7. 2021).
- Fagan, B. (2019). *A Little History of Archaeology*. New Haven, London: Yale University Press.
- Fines, J., Nichol, J. (1997). *Teaching Primary History*. Oxford: Heinemann.
- Fras, M. (2017). Pogosta vprašanja in odgovori nanje: <https://neodkritaarheologijaljubljane.wordpress.com/2017/11/03/pogosta-vprasanja/> (24. 12. 2021).
- Fras, M. (2018). Čiščenje in odstranjevanje arheoloških ostalin: <https://neodkritaarheologijaljubljane.wordpress.com/2018/09/11/ciscenje-in-odstranjevanje-arheoloskih-ostalin/> (23. 12. 2021).
- Fras, M. (2018). Dokumentiranje arheoloških ostalin. Neodkrita arheologija Ljubljane: <https://neodkritaarheologijaljubljane.wordpress.com/2018/08/07/dokumentiranje-arheoloskih-ostalin/> (23. 12. 2021).

- Fras, M. (2018). Odstranjanje sodobne hodne površine ter čiščenje prvih arheoloških struktur: <https://neodkritaarheologijaljubljane.wordpress.com/2018/06/01/odstranjevanje-sodobne-hodne-povrsine-ter-ciscenje-prvih-arheoloskih-struktur/> (23. 12. 2021).
- Fratt, I., Gregonis, L. M. (1992). *Archaeology: Window on the Past. A Guide for Teachers and Students*. Tucson, Arizona: Educational Enrichment Foundation: https://www.academia.edu/32462544/Archaeology_Window_on_the_Past_A_Guide_for_Teachers_and_Students_Revised?auto=download&email_work_card=download-paper (9. 2. 2021).
- Fungo, D. A. (2009). *Basis to Archaeology*. College of Humanities: https://www.academia.edu/7318383/Basis_to_Archaeology?email_work_card=view-paper (26. 10. 2020).
- Henson, D. (2012). *Doing Archaeology. A Subject Guide for Students*. London, New York: Routledge.
- Histoire 1re (1994). Collection J. Marseille. Paris Nathan.
- Histoire 2^e (1993). Collection J. Marseille. Paris: Nathan.
- History Teaching and the Promotion of Democratic Values and Tolerance (1996). A Handbook for Teachers. Strasbourg: Council for Cultural Co-operation.
- Homsey-Messer, L., Michaud, T., Lockard Reed, A., Bobo, V. (2020). *Experiencing Archaeology. A Laboratory Manual of Classroom Activities, Demonstrations, and Minilabs for Introductory Archaeology. Student Edition*. Oxford: Berghahn Books.
- Hreščak, M. (ur.) (2021). *Dragocenosti Narodnega muzeja Slovenije = Treasures of the National Museum of Slovenia*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije.
- In situ: <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/slovarji/geoloski/iskalnik?iztocnica=in%20s%C3%ADtu> (17. 1. 2022).
- Informacije o študiju arheologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani (objavljeno 9. 2. 2018): <https://www.youtube.com/watch?v=0KSktH93eYc> (29. 7. 2021).
- Iz zemlje do mize in nazaj – arheološki eksperiment: <https://noc-raziskovalcev.ff.uni-lj.si/aktivnosti?location=UL,%20Filozofska%20fakulteta&age=10-100%20let&event=Delavnica> (27. 11. 2020).
- Janša-Zorn, O. (2003). *Spoznavajmo zgodovino. Dodatek k učbeniku Stari svet. Zgodovina za 7. razred devetletne osnovne šole*. Ljubljana: Modrijan.
- Janša-Zorn, O., Kastelic, A., Škraba, G. (2004). *Spoznavajmo zgodovino. Zgodovina za 6. razred devetletne osnovne šole*. Ljubljana: Modrijan.
- Janša-Zorn, O., Mihelič, D. (2001). *Stari in srednji vek. Zgodovina za 6. razred osnovne šole. (Koraki v času)*. Ljubljana: DZS.
- Jantar: <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=jantar> (17. 1. 2022).
- Kakšen poklic je biti arheolog? Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje: <http://www.mojaizbira.si/poklic/arheolog> (29. 1. 2019).
- Kastelic, A., Škraba, G. (2004). *Spoznavajmo zgodovino. Zgodovina za 6. razred devetletne osnovne šole. Delovni zvezek*. Ljubljana: Modrijan.
- Kategorija: Slovenski arheologi: https://sl.wikipedia.org/wiki/Kategorija:Slovenski_arheologi (29. 7. 2021).
- Kerrigan, S. (2001). *Creating a Community School Museum: Theory into Practice*. *International Journal of Historical Learning, Teaching and Research*, letnik 2, št. 1, str. 29–42: <http://www.ex.ac.uk/historyresource/journalstart.htm> (4. 9. 2004).
- Klejn, L. S. (1987). *Arheološki viri*. Ljubljana: ŠKUC.
- Knific, T., Svolfšak, D. (1991). *Arheološka najdišča. Zbirka Slovenska dediščina*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

- Kocuvan, E. (2005). *Mi, jamski ljudje*. Didaktično gradivo. Knjižnica Mozaik preteklosti. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije.
- Kolišče: <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=koli%C5%A1%C4%8De> (17. 1. 2022).
- Koordinatni sistem: <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/slovarji/urbanisticni/iskalnik?iztocnica=koordin%C3%A1t%C3%A9m> (17. 1. 2021).
- Košak, M., Lavbič Saje, Z. (2003). *Družba 5*. Delovni zvezek za 5. razred devetletke. Ljubljana: DZS.
- Kouser, G. (2020). What “Remains” of the Past? Historical Thinking through History Enquiry. V: D. Trškan, Š. Bezjak (ur.). *Archaeological Heritage and Education: An International Perspective on History Education*. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, str. 151–172.
- Kovačič, K., Nolimal, F. (ur.) (1997). *Učenci na raziskovalnih poteh na Vačah in drugje*. Priročnik z nalogami in primeri iz prakse za učitelje in učitelje – mentorje naravoslovnih in družboslovnih dejavnosti v osnovni šoli. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Kraševc, N., Novljan, U., Osolnik, S. (2002). *Arheološka najdišča v okolici Kamnika, Komende in Domžal*. Kamnik: Šolski center Rudolf Maister Kamnik.
- Križ, B. (2019). Slovenija v starejši železni dobi. *Zgodovina v šoli*, letnik 27, št. 2, str. 14–33.
- Krumpak, A. (2015). *Stari in srednji vek*. Delovni zvezek. *Zgodovina za 7. razred osnovne šole*. Ljubljana: Modrijan.
- Kvadrat: <https://www.fran.si/iskanje?Query=kvadrat&msckid=b3f16d21cee811ecac6a92dc9ef6da8> (8. 5. 2022).
- Learning to Disagree*. Priročnik za učitelje (2020). The Hague: EuroClio.
- Lesjak, S. *Moja kariera*: <http://www.mladirod.at/pdf/001343.pdf> (31. 12. 2018).
- Lito: <https://fran.si/133/sskj2-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika-2/4491512/lito?View=1&Query=lito> (17. 1. 2021).
- Lovenjak, M. (2019). *Rimska vojaška diploma z Vičave na Ptuj*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Lukežič, D. (2011). *Otrokovo razumevanje zgodovinskega časa*. Diplomsko delo. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Moberg, C. A. (1990). *Uvod v arheologijo*. Ljubljana: Slovensko arheološko društvo.
- Moloney, N. (2001). *Arheologija*. Radovljica: Didakta.
- Murray, T. (ur.) (1999). *The Great Archaeologists. Volume I*. Encyclopedia of Archaeology. Santa Barbara, California: ABC-CLIO, Inc.
- Murray, T. (ur.) (1999). *The Great Archaeologists. Volume II*. Encyclopedia of Archaeology. Santa Barbara, California: ABC-CLIO, Inc.
- Museums of Archaeology and Archaeological Sites around the World*: <https://www.inexhibit.com/specials/museums-archaeology-archaeological-sites-around-world/> (30. 9. 2021).
- Muzeji, člani Skupnosti muzejev Slovenije*: <https://muzeji-galerije.si/muzeji-clani-skupnosti-muzejev-slovenije/> (21. 7. 2021).
- Nacionalni muzeji*: <https://muzeji-galerije.si/muzeji/> (21. 7. 2021).
- National History Day. Teacher Resources. Middle School Level*: <https://www.nhd.org/teacher-resources> (6. 5. 2018).
- Neinvazivne arheološke raziskave srednjeveške utrdbe Stari grad na Zapoškem hribu (Gradišče) pri Repnjah (2020)*: https://arheologija.ff.uni-lj.si/sites/default/files/documents/Repnje_2020_compressed.pdf (1. 10. 2021).

- Nižje poklicno izobraževanje. Katalog znanja. Družboslovje in naravoslovje (248 ur) (2007): http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2017/programi/NPI/KZ-IK/NPI_KZ_drub_in_nar.doc (6. 2. 2018).
- O oddelku za arheologijo: <https://arheologija.ff.uni-lj.si/o-oddelku-za-arheologijo> (31. 7. 2021).
- Od arheološke najdbe do muzejskega predmeta (Mladi arheologi na izkopavanjih). Pokrajinski muzej Koper: <https://www.pokrajinskimuzejkoper.si/si/muzej/pedagoski-program-za-srednje-sole> (21. 7. 2021).
- Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani: <http://arheologija.ff.uni-lj.si/> (20. 2. 2020).
- Ogorelec, B. (2004). Naravoslovne (učne) poti – priporočila načrtovalcem. V: A. Gosar (ur.). Zavarovana območja in njihov pomen za turizem: morska učna pot: Mesečev zaliv in njegovi zakladi. Strokovni seminar in terensko delo, 28., 29. november 2003, Strunjan. Koper: Univerza na Primorskem, str. 40–45.
- Opis poklica: Arheolog: https://www.ess.gov.si/ncips/cips/opisi_poklicev/opis_poklica?Kljuc=800&Filter= (6. 2. 2020).
- Ostali muzeji in muzejske lokacije: https://muzeji-galerije.si/muzeji-clani-skupnosti-muzejev-slovenije/?page_id=689 (21. 7. 2021).
- Otić, M. (2006). Zgodovina 6. Svet skozi čas. Delovni zvezek za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Otić, M. (2006). Zgodovina 6. Svet skozi čas. Učbenik za zgodovino v šestem razredu osnovne šole. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Paleoantropologija: <https://fran.si/133/sskj2-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika-2/4508306/paleoantropologija?All=paleoantropologija&IsAdvanced=True> (17. 1. 2022).
- Park Škocjanske jame: <http://www.park-skocjanske-jame.si/vsebina/zavarovano-obmocje/arheologija> (29. 7. 2021).
- Pastar, Z., Sobotkiewicz, J. (1998). Zgodovina 1. Delovni zvezek za prvi letnik. Ljubljana: DZS.
- Paterston, K. (2008). 55 izzivov poučevanja in deset uporabnih rešitev za vsak izziv. Ljubljana: Rokus Klett.
- Pedagoški programi in razstave v Narodnem muzeju Slovenije. Šolsko leto 2018/19 (2018). Ljubljana: Narodni muzej Slovenije: https://www.nms.si/si/files/default/za-obiskovalce/za-otroke-in-sole/pedagoski-programi_18-19.pdf (8. 10. 2021).
- Pedagoški programi Muzeja in galerij mesta Ljubljane (2021). Za uka željne. Za osnovne šole (2021/22). Ljubljana: Muzej in galerije mesta Ljubljane.
- Pedagoški programi v slovenskih muzejih in galerijah 2011–2013 (2011). Ljubljana: Skupnost muzejev Slovenije: <http://www.sms-muzeji.si/udatoteke/Pedagoski%20programi%202011-2013.pdf> (31. 7. 2021).
- Peklaj, C. (2001). Sodelovalno učenje – ali kdaj več glav več ve. Ljubljana: DZS.
- Péloquin, K., Éthier, M.-A., Lefrançois, D. (2020). Developing Historical Thinking in a High School at an Archaeological Site. V: D. Trškan, Š. Bezjak (ur.). Archaeological Heritage and Education: An International Perspective on History Education. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, str. 33–50.
- Petru, P. (1979). Arheološka obdobja v Sloveniji. V: Zgodovina Slovencev. Ljubljana: Cankarjeva založba, str. 17–93.

- Pinto, H. (2020). Learning History by Inferring from Archaeological Objects in the Classroom. V: D. Trškan, Š. Bezjak (ur.). *Archaeological Heritage and Education: An International Perspective on History Education*. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, str. 133–150.
- Pirkmajer Slokan, A. (2004). *Sprehod po rimskem lapidariju Narodnega muzeja Slovenije. Vodnik za mlade*. Ljubljana: Narodni muzej.
- Plesničar Gec, L. (1982). Antična posoda iz Emone s figuralnim prizorom. *Situla*. Razprave narodnega muzeja v Ljubljani. 22/2. Ljubljana: Narodni muzej.
- Podobe znanja, kulturnoumetniški program (objavljeno 26. 11. 2021): <https://www.rtvsl.si/4d/arhiv/174825528?s=radio> (27. 12. 2021).
- Polak, A. (2007). *Timsko delo v vzgoji in izobraževanju*. Ljubljana: Modrijan.
- Poročilo o arheoloških izkopavanjih na lokaciji Osnovna šola Dobova (2014): http://www.arhej.com/datoteke/Pdf/porocilo_dobova.pdf (1. 10. 2021).
- Portfolio: <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=portfolio> (27. 7. 2021).
- Pozdravljeni, prednamci! Ljubljana od prazgodovine do srednjega veka. Galerija in Velika sprejemna dvorana Cankarjevega doma, 15. junij–25. oktober 1996. Ljubljana: Cankarjev dom, Mestni muzej.
- Poznoantična nagrobna plošča z Gosposvetske ceste: <https://mgml.si/sl/mestni-muzej/razstave/541/poznoanticka-nagrobna-plosca-z-gospovetske-cest/> (20. 7. 2021).
- Poznoantična nagrobna plošča (objavljeno 17. 12. 2020): <https://www.youtube.com/watch?v=K2RwXdVNgtU> (20. 7. 2021).
- Pravilnik o arheoloških raziskavah: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV11445> (1. 10. 2021).
- Pravilnik o iskanju arheoloških ostalin in uporabi tehničnih sredstev za te namene: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV12070> (23. 12. 2021).
- Pravilnik o postopku za izdajo dovoljenj za arheološka raziskovanja: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2000-01-4706/> (1. 10. 2021).
- Pravilnik o seznamih zvrsti dediščine in varstvenih usmeritvah: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV9575> (1. 10. 2021).
- Predovnik, K. K., Pavlin, T., Terčon, B. (2021). Arheološki površinski pregled na Drami. Prvo strokovno poročilo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo: <https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=145869&lang=slv> (24. 12. 2021).
- Predovnik, K. s sodelavci (2018). Arheološko dokumentiranje Starega gradu Turjak. Končno strokovno poročilo o raziskavi 15-0012. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta: https://arheologija.ff.uni-lj.si/sites/default/files/documents/Turjak_2016_compressed.pdf (31. 7. 2021).
- Predstavitveni video Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (objavljeno 10. 2. 2021): <https://www.youtube.com/watch?v=eSm0mebIL-w> (29. 7. 2021).
- Predstavitveni zbornik. Drugostopenjski študijski program Arheologija Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Študijsko leto 2022/23: https://www.ff.uni-lj.si/sites/default/files/documents/2_Arheologija_2022-23.pdf (8. 5. 2022).
- Predstavitveni zbornik. Prvostopenjski univerzitetni študijski program Arheologija Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Študijsko leto 2021/22: https://arheologija.ff.uni-lj.si/sites/default/files/documents/1_Arheologija_2021-22_junij.pdf (29. 7. 2021).
- Prodnik: <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=prodnik> (11. 4. 2022).

- Puklek Levpušček, M., Marentič Požarnik, B. (2005). Skupinsko delo za aktiven študij. Ljubljana: Center za pedagoško izobraževanje Filozofske fakultete.
- Razpotnik, J., Snoj, D. (2007). Raziskujem preteklost 7. Delovni zvezek za zgodovino v 7. razredu osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett.
- Razpotnik, J., Snoj, D., Verdev, H. (2016). Raziskujem preteklost 7. Samostojni delovni zvezek za zgodovino v 7. razredu osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett.
- Reichert, S. (2021). Archaeology. CSI: Cultural Scene Investigation. Western Michigan University: [https://wmich.edu/sites/default/files/attachments/u2140/2021 Archaeology CSI Cultural Scene Investigation 5th Grade Curriculum February 2021 FINAL.pdf](https://wmich.edu/sites/default/files/attachments/u2140/2021%20Archaeology%20CSI%20Cultural%20Scene%20Investigation%205th%20Grade%20Curriculum%20February%202021%20FINAL.pdf) (25. 1. 2022).
- Relief: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=relief> (17. 1. 2022).
- Rode, M., Tawitian, E. (2004). Prvi koraki v preteklost. Delovni zvezek za 6. razred devetletke. Ljubljana: DZS.
- Rode, M., Tawitian, E. (2004). Prvi koraki v preteklost. Zgodovina za 6. razred devetletke. Ljubljana: DZS.
- Rode, M., Tawitian, E., Galonja, T. (2016). Koraki v času 6. Učbenik za zgodovino v 6. razredu osnovne šole. Ljubljana: DZS.
- Seznam slovenskih arheologov: https://sl.unionpedia.org/Seznam_slovenskih_arheologov (29. 7. 2021).
- Seznam slovenskih arheologov: https://sl.wikipedia.org/wiki/Seznam_slovenskih_arheologov (29. 7. 2021).
- Skerlovnik Štrancar, A., Popit, S. (2006). Turistična vzgoja. Samostojni delovni zvezek. Ljubljana: DZS.
- Slovenski arheologi: https://sl.wikipedia.org/wiki/Kategorija:Slovenski_arheologi (29. 7. 2021).
- Smart, D. (2006). Memorials: Linking the Local to the National and the Global. V: D. Smart (ur.). History at Work: Practical and Theoretical Dimensions of History Teaching. Euroclio Bulletin 23, str. 36–42.
- Sources in History (1990). From Definition to Assessment. London: Longman.
- Spoznajmo delo arheologa v muzeju. Pokrajinski muzej Koper: <https://www.pokrajinskimuzejkoper.si/si/muzej/pedagoski-program-za-srednje-sole> (21. 7. 2021).
- Srednje poklicno izobraževanje (SPI). Katalog znanja. Družboslovje (132 ur) (2007): http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2017/programi/SPI/KZ-IK/spi_kz_dru_132.doc (6. 2. 2018).
- Srednje strokovno izobraževanje (SSI). Poklicno-tehniško izobraževanje (PTI). Katalog znanja. Zgodovina. (103 ure) (2007): http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2012/programi/Ssi/KZ-IK/kz_zgodovina_ssi_in_pti_103_126.doc (6. 2. 2018).
- Stefani, L., Mason, R., Pegler, C. (2007). The Educational Potential of e-Portfolios. Supporting Personal Development and Reflective Learning. London, New York: Routledge.
- Strokovni standardi arheoloških terenskih raziskav. Priloga 1: <http://pisrs.si/Pis.web/npb/2013-01-0061-p1.pdf> (22. 12. 2021).
- Svetovna zgodovina. Od začetkov do danes (1981). Druga dopolnjena izdaja. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Škiljan, I. (2016). Arheološka slagalica. Predmeti od nalazišta do muzejskih vitrina. Gornja Stubica: Muzeji Hrvatskog zagorja, Muzej seljačkih buna.
- Šprajc, I. (2009). Izgubljena mesta: arheološka iskanja v deželi Majev. Ljubljana: Modrijan.
- Šranc, N. (2017, posodobljeno 2018): <http://arheoportal.si/stane-gabrovec/> (31. 7. 2021).

- Študij arheologije. Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani: <https://www.studij-arheologije.net/> (29. 7. 2021).
- Študij. Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem: <https://www.fhs.upr.si/sl/studij/> (31. 7. 2021).
- Tahimeter: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=tahimeter> (17. 1. 2022).
- Teodolit: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=Teodolit> (17. 1. 2022).
- Terensko delo na Oddelku za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani: <https://arheologija.ff.uni-lj.si/terensko-delo-na-oddelku-za-arheologijo> (24. 12. 2021).
- The American Vision. Modern Times. Authentic Assessment with Rubrics (-). New York, Columbus, Chicago, Woodland Hills: Glencoe/McGraw-Hill: http://www.glencoe.com/ebooks/social_studies/9780078775154/anc/tavmtaar.pdf (15. 10. 2018).
- The Principles of Archaeological Ethics, Society for American Archaeology: <https://www.saa.org/career-practice/ethics-in-professional-archaeology> (3. 1. 2022).
- Tloris: <https://fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=133&View=1&Query=Tloris> (17. 1. 2022).
- Toškan, B. (2020). Zgodba o psu. SLO – časi, kraji, ljudje. Slovenski zgodovinski magazin. Dežela kolišč. Posebna izdaja 2020, str. 70–75.
- Trampuš, C. (2000). Obiščimo stari in srednji vek. Delovni zvezek za 7. razred devetletke. Ljubljana: DZS.
- Trškan, D. (2007). Lokalna zgodovina – učenje z odkrivanjem. Ljubljana: Znanstveno-raziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Trškan, D. (2018). Ustni viri kot del kulturne dediščine: Aktivna ustna zgodovina. Ljubljana: Slovenska nacionalna komisija za UNESCO.
- Trškan, D. (2019). Breznik Andreja, Po poteh skozi čas, vodnik po arheoloških parkih Slovenije ... Zgodovina v šoli, letnik 27, št. 2, str. 95–96.
- Trškan, D. (2020). Elektronski učbenik za Didaktiko zgodovine II (2020/21). Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Trškan, D. (2020). Magistrsko delo iz Didaktike zgodovine. Drugostopenjski magistrski (eno in dvopredmetni) študijski program Zgodovina. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Trškan, D. (2021). Elektronski učbenik za Didaktiko zgodovine I (2020/21). Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Trškan, D., Bezjak, Š. (2020). Špela Karo, Anja Vintar in Matija Črešnar (ur.), Ustvarjajmo železno dobo: izobraževalne delavnice in muzejski programi projekta Iron-Age-Danube. Zgodovina v šoli, letnik 28, št. 2, str. 95–96.
- Trškan, D., Bezjak, Š. (ur.) (2020). Archaeological Heritage and Education: An International Perspective on History Education. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO: http://oddelki.ff.uni-lj.si//zgodovin/DANIJELA/DIDAKTIKAZGODOVINE/_private/UNESCO2/Archaeologicalheritage.pdf (23. 12. 2021).
- Turk, P. (2019). Arheološka dediščina v muzejih. Izhodišča za razmislek. V: B. Djurić, B. Teržan (ur.). Arheološka dediščina Slovenije od osamosvojitve: varovanje in prezentacija. Posvet ob evropskem letu kulturne dediščine 2018, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, I. razred in Slovensko arheološko društvo, 22. november 2018. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, str. 49–68.

- Turk, P., Turk, M. (2019). *Najstarejše zgodbe. S stičišča svetov*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije.
- Učni načrt. Izbirni predmet. *Odkrivajmo preteklost svojega kraja* (2008). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod Republike Slovenije za šolstvo: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_izbirni/Preteklost_kraja.pdf (6. 2. 2018).
- Učni načrt. Program osnovna šola. *Zgodovina* (2011). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod Republike Slovenije za šolstvo: http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_zgodovina.pdf (6. 2. 2018).
- Učni načrt. Program srednje šola. *Zgodovina športa*. Izbirni predmet (2014). Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod Republike Slovenije za šolstvo: http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2017/programi/media/pdf/un_gimnazija/2015/UN-IP-zgodovina-sporta17_6_14_CIP.pdf (6. 2. 2018).
- Učni načrt. *Zgodovina. Ekonomska zgodovina. Gimnazija, strokovna gimnazija. Izbirni predmet (35 ur)* (2008): http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2018/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_ip_ekonomska_zgodovina_strok_gimn.pdf (30. 12. 2018).
- Učni načrt. *Zgodovina. Gimnazija. Splošna gimnazija. Obvezni predmet (280 ur)* (2008). Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod Republike Slovenije za šolstvo: http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2017/programi/media/pdf/un_gimnazija/un_zgodovina_280_ur_gimn.pdf (6. 2. 2018).
- Umek, M. (2001). *Teoretični model kartografskega opismenjevanja v prvem triletju osnovne šole*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Valič, A. (1994). *Časovna in kulturna preglednica arheoloških najdišč Slovenije*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (Kranj: Gorenjski tisk).
- Wayne, J. (2010). *Wonderful Things. Learning with Museum Objects*. Barnstaple: The Museum of Barnstaple and North Devon.
- Velušček, A. (2020). *Vznemirljiva arheologija kolišč. SLO – časi, kraji, ljudje. Slovenski zgodovinski magazin. Dežela kolišč. Posebna izdaja 2020, str. 6–13*.
- Velušček, A., Čufar, K. (2020). *Arheologija Ljubljanskega barja v mlajši prazgodovini. SLO – časi, kraji, ljudje. Slovenski zgodovinski magazin. Dežela kolišč. Posebna izdaja 2020, str. 22–29*.
- Verdev, H. (2008). *Raziskujem preteklost 6. Učbenik za zgodovino za 6. razred osnovne šole*. Ljubljana: Rokus Klett.
- Verdev, H. (2016). *Raziskujem preteklost 6. Samostojni delovni zvezek za zgodovino v 6. razredu osnovne šole*. Ljubljana: Rokus Klett.
- Verdev, H. (2016). *Raziskujem preteklost 6. Učbenik za zgodovino za 6. razred osnovne šole*. Ljubljana: Rokus Klett.
- Vse o arheologiji (malo drugače): <https://www.studij-arheologije.net/> (29. 7. 2021).
- What do Archaeologists? Data Recovery: <https://www.saa.org/about-archaeology/what-do-archaeologists-do> (24. 12. 2021).
- World History. *Modern Times. Section Quizzes, Chapter Tests, and Authentic Assessment (-)*. New York, Columbus, Chicago, Woodland Hills: Glencoe/McGraw-Hill: <https://1.cdn.edl.io/LIF9u19gKOoZVYJssCV3gc4ijhRGZrM83Rfmi6OJ9Mlz4ZNd.pdf> (15. 10. 2018).
- World History. *Patterns of Interaction. Integrated Assessment (-)*. USA: McDougal Littell, a Division of Houghton Mifflin Company.

- Would you Make a Good Archaeologist? Archaeology for Schools (2010). The National Trust for Scotland. A Place for Everyone: https://www.nts.org.uk/learn/downloads/archaeology/Would_You_Make_a_Good_Archaeologist_0611.pdf (6. 5. 2020).
- Zakon o varstvu kulturne dediščine (2016): <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO4144> (30. 12. 2019).
- Zapisnik predloga poterske obdelave arhiva najdišča. Priloga 6: <http://pisrs.si/Pis.web/npb/2013-01-0061-p6.pdf> (22. 12. 2021).
- Zaposlitvene možnosti. Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani: <https://arheologija.ff.uni-lj.si/zaposlitvene-moznosti-oddelek-za-arheologijo> (29. 7. 2021).
- Zarmati, L. (2020). Constructing Archaeology as a Subject in the School Curriculum. V: D. Trškan, Š. Bezjak (ur.). Archaeological Heritage and Education: An International Perspective on History Education. Ljubljana: Slovenian National Commission for UNESCO, str. 245–263.
- Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije: <http://arheportal.si/zavod-za-varstvo-kulturne-dediscine-slovenije/> (21. 7. 2021).
- Zgodovina 6 (-). Priročnik za učitelje. Ljubljana: Rokus Klett.
- Zgodovina v slikah. Prva knjiga. Prazgodovina – 2500 (1974). Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Zgonik, N., Starc, A., Mastnak, T., Sotlar, S. (2012). Umetnostna zgodovina. Izbrani temeljni spomeniki za splošno maturo. Ljubljana: Državni izpitni center.
- Žakelj, A. (2021). Od preverjanja do ocenjevanja znanja. V: A. Žakelj, M. Borstner (ur.). Razvijanje in vrednotenje znanja. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 31–40: <https://www.zrss.si/pdf/razvijanje-vrednotenje-znanja-2012.pdf> (23. 7. 2021).

STVARNO IN IMENSKO KAZALO

- Antična arheologija** 167
- Arheološka dediščina** 11–12, 43, 79, 137, 217, 276
- Arheološka delavnica** 54, 209–210, 212–213
- Arheološka najdba** 12, 18, 21, 23, 25, 29, 40, 54, 58, 73, 97, 99, 108, 111, 126, 169, 173–174, 198–199, 202, 204–205, 210, 228, 231
- Arheološka ostalina** 40, 73, 88, 136, 138, 173–175, 178, 181, 190, 206
- Arheološka zbirka** 35, 68, 73, 98, 118, 121, 125–126, 142
- Arheološki arhiv** 206
- Arheološki park** 31, 33, 54, 121, 131–135, 204–205, 259
- Arheološko izkopavanje** 20, 31–32, 54, 69, 77–78, 82–83, 87, 170–172, 177–178, 181, 184, 214–215, 223, 226, 239,
- Arheološko najdišče** 40–41, 55, 87, 96, 144, 187, 197–198, 239
- Arhiv arheološkega najdišča** 40–41, 202–204
- Avtentične naloge** 53, 55, 66, 68, 95, 149
- Avtentično proučevanje** 12, 94
- Brodar Srečko** 224, 227
- Dendrokronologija** 193, 232, 240
- Dežman Karl (Dragotin)** 224, 229
- Eksperimentalna arheologija** 84, 168, 241
- Carter Howard** 26, 28, 224,
- Integrirano ocenjevanje** 147–149, 153
- Koliščarji** 79–80, 82, 211, 225–226, 261
- Ljubljansko barje** 18, 78–80, 140, 211, 225–226, 229
- Materialni viri** 11, 17–30, 34–39, 42, 57, 62, 64, 75, 112, 231, 247
- Metoda dela s pisnimi viri** 34, 73
- Metoda dela s predmeti** 34–35, 73
- Metoda dela s slikovnimi viri** 34, 73
- Metoda dela z gibljivimi slikami** 34, 73
- Metoda dela z zvočnimi posnetki** 73
- Petru Peter** 224, 231
- Piščal** 20, 80–81, 87, 116, 127, 192, 211
- Plesničar Gec Ljudmila** 89, 224
- Podvodna arheologija** 41, 169, 186, 239
- Poklic arheologa** 13, 69, 222
- Portfolio** 158–162
- Prazgodovinska arheologija** 166–167, 228, 251
- Preventivna arheologija** 168, 217, 223
- Prostorska arheologija** 169, 251
- Radioaktivno datiranje** 244, 251, 254
- Radiokarbonska metoda** 193, 251
- Replika** 37–39, 53, 61–62, 66, 68, 209
- Reševalna arheologija** 168
- Rimska arheologija** 105–106, 167, 219
- Smetiščna arheologija** 168, 252
- Stratigrafija** 108, 191–192, 194, 200, 238, 253
- Stratigrafske enote** 108, 189–190, 204, 245
- Šinkovec Irena** 25, 225
- Šprajc Ivan** 24–25
- Študij arheologije** 13, 69, 217–218
- Tipologija** 191–192, 254
- Učenje z odkrivanjem** 12, 91–93
- Univerza na Primorskem** 217
- Univerza v Ljubljani** 218
- Vaška situla** 21, 101, 114–116
- Vesoljska arheologija** 27
- Zaščitna arheologija** 168
- Zgodovinska arheologija** 166, 255

unesco

Slovenska
nacionalna komisija

Dr. Danijela Trškan je kot članica in sodelavka Slovenske nacionalne komisije za UNESCO izdala pričujočo knjigo v okviru štiriletnega projekta *Vloga arheološke dediščine pri pouku zgodovine v osnovnih in srednjih šolah (2019–2022)*. Publikacija prikazuje vlogo in uporabo arheološke dediščine v osnovnih in srednjih šolah v Sloveniji, podaja mnenja študentov in učiteljev zgodovine o uporabi arheoloških virov pri pouku zgodovine ter predlaga različne načine proučevanja teh virov (raziskovalna vprašanja, učenje z odkrivanjem, avtentično raziskovanje). Vsebina je razdeljena v pet poglavij, kjer prva štiri pripravljajo učitelje in učence na delo z različnimi arheološkimi viri v okviru rednega (proučevanje arheoloških virov) in izvenšolskega pouka (arheološke zbirke v muzejih, arheološki parki, učne poti), peto poglavje pa je namenjeno aktivnemu pristopu mladih k arheologiji (ogledi arheoloških izkopavanj, arheološke delavnice, univerzitetni študij arheologije, poklic arheologa idr.). Poudarek je na slovenski arheološki dediščini. Publikacijo dopolnjujejo sezname najpogostejših izrazov ter virov in literature o arheologiji v slovenskem jeziku za učitelje in učence. Publikacija je namenjena učiteljem zgodovine, učencem, študentom ter vsem, ki jih zanimajo raznovrstni pedagoški pristopi k arheološkim virom pri pouku zgodovine.

ISBN-13: 978-961-95703-1-9

9 789619 570319